

Þingsályktunartillögur.

A.

Afgreiddar til ríkisstjórnarinnar.

1. Dýrtíðaruppbót.

Á 2. fundi í Ed., 22. jan., var útbýtt:
Till. til þál. um dýrtíðaruppbót á laun
embættis- og starfsmanna ríkisins (A.
23).

Á 6. fundi í Ed., 27. jan., var till. tekin
til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær
umr.

Á 10. fundi í Ed., 31. jan., var till. tekin
til fyrri umr.

Fjmrh. (Einar Arnason): Á þingi 1929
var samþ. till. þess efnis að greiða em-
bættismönnum og starfsmönnum ríkisins
40% dýrtíðaruppbót á laun þeirra, þótt
þeir ættu ekki að fá nema 34% samkv.
útreikningi hagstofunnar. Nú í haust
reyndist vísitalan að vera 54, í stað 51 í
fyrri, svo að samkv. því ættu þeir að fá
36% uppbót á laun sín. Ég hefi gert ráð
fyrir því, að Alþingi geti fallið á, að rétt
sé að greiða embættismönnum sömu
verðstuðulsuppbót í ár eins og í fyrri, þar
sem verðlag nauðsynja hefir ekki lækkað.
Ég hefi ekki ástæðu til að ræða þetta mál
frekar frá minni hálfu, en vil aðeins geta
þess, að ég sé ekki þörf á því, að málið
fari til n., heldur geti það gengið áfram
án þess.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 11 shlj. atkv.

Alþt. 1930. D. (42. löggjafarþing).

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 11 shlj.
atkv.

Á 16. fundi í Ed., 7. febr., var till. tekin
til síðari umr.

Jón Baldvinsson: Ég ætla aðeins að
láta ánægju mína í ljós yfir því, að
hæstv. fjmrh. hefir borið fram þessa till.
nú í ár. Ég minnst þess, að í fyrri flutt-
um við tveir þm. samskonar till., og þá
var ekki allur flokkur hæstv. ráðh.
henni samþykkur, og því vil ég þakka
honum þetta, þótt þessi till. gangi ekki
eins langt og skyldi. — Annars væri það
mjög æskilegt, að betri skipun komist á
launagreiðslur embættismanna en nú er.
Það hefir gengið svo frá því 1925, að
hvert þingið eftir annað hefir vísað þessu
máli frá, sennilega af ótta við, að kjós-
endur yrðu æfir, ef embættismenn nytu
réttláttra launakjara. Annars get ég upp-
lýst það, að í Nd. mun frv. vera á ferð-
inni, sem miðar að umbótum í þessu máli.
Málið verður ekki leyst með öðru en því,
að annaðhvort verði skipuð millipinga-
nefnd eða að stjórnin undirbúi málið.

Þessi orð vildi ég láta fylgja þessari
till., því að mínum dómi er sú meðferð,
sem þetta mál hefir sætt, þinginu til stórr-
ar vansæmdar.

ATKVGR.

Till. samþ. með 10 shlj. atkv. og afgr.
til Nd.

Dýrtíðaruppbót. — Björgunar- og eftirlitsskip við Vestmannaeyjar.

Á 17. fundi í Nd., s. d., var till. útbýtt eins og hún var samþ. við síðari umr. í Ed. (A. 23).

Á 19. fundi í Nd., 10. febr., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 21. fundi í Nd., 11. febr., var till. tekin til fyrri umr.

Fjmrh. (Einar Árnason): Þessi till. er shlj. þáltill., sem afgr. var hér í þinginu í fyrra, um dýrtíðaruppbót á laun embættis- og starfsmanna ríkisins. Þá var ákveðið, að þó að vísitala hagstofunnar sýndi, að ekki ætti að greiða embættismönnum nema 34% dýrtíðaruppbót, yrðu þó greidd 40% árið 1929. Þetta þótti sanngjarnt vegna þess, að í raun og veru virtist, sem dýrtíðin hefði ekkert minnkað, þó að útreikningarnir virtust sýna það.

Nú reyndist svo við útreikninga hagstofunnar síðastl. haust, að dýrtíðaruppbótin verður 36%, aðeins hærri en árið áður, en þar sem fjárl. reikna með 40% dýrtíðaruppbót og þingið hafði ákveðið þetta síðastl. ár, sýndist sanngjarnt að halda áfram í sama horfi og var árið sem leið og árið þar á undan. Þess vegna er þessi till. flutt. Hún hefir gengið í gegnum Ed. og ekki sætt mótmælum, og var ekki einu sinni sett í n. Ég vildi mega vona, að till. mæti sömu viðtökum hér og fá greiðan gang gegnum þessa deild. Ég fyrir mitt leyti sé ekki sérstaka ástæðu til þess að leggja til, að till. fari í n.; það yrði aðeins til þess að tefja málið.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 16:2 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 15:1 atkv.

Á 23. fundi í Nd., 13. febr., var till. tekin til síðari umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. samþ. með 19:2 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: ÁÁ, BSt, GunnS, HJ, HG, HV, IngB, JJós, JAJ, JS, JörB, LH, MG, MT, ÓTh, SE, SÁÓ, ÞorlJ, BSv.

nei: HStef, PO.

HK, MJ greiddu ekki atkv.

Fimm þm. (BÁ, EJ, JÓl, SvÓ, TrÞ) fjarstaddir.

Till. afgr. sem ályktun Alþingis (A. 107).

2. Björgunar- og eftirlitsskip við Vestmannaeyjar.

Á 8. fundi í Nd., 29. jan., var útbýtt:

Till. til þál. um björgunar- og eftirlitsskip til Vestmannaeyjar (A. 37).

Á 9. fundi í Nd., 30. jan., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 10. og 12. fundi í Nd., 31. jan. og 3. febr., var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 16. fundi í Nd., 6. febr., var till. enn tekin til einnar umr.

Flm. (Jóhann Jósefsson): Tilefni þess, að till. til þál. um björgunar- og eftirlitsskip við Vestmannaeyjar er fram komin, eru athurðir þeir, er skeð hafa með strandi björgunar- og eftirlitsskipsins Þórs, og í sambandi við þann athurð. Sá athurður, að Þór strandaði rétt fyrir áramótin, hefir orðið til þess, að svo virðist, sem það sé skoðun hæstv. stj., að með þeim athurði sé sá samningur niður fallinn, sem gerður var milli ríkisstj. og björgunarfélags Vestmannaeyinga 1926. Þetta hefir nú að visu ekki komið alveg skýrt fram hjá hæstv. stjórn. En í skeytum þeim, sem Vestmannaeyingum hafa borizt frá stjórnarráðinu, lá nærri að ætla, að þessi skilningur lægi til grundvallar þeim úrskurði, er stjórnarráðið gaf. Ég verð því að álíta, að það atriði samningsins frá 1926, að ríkisstj. skuli halda Þór úti sem björgunar- og eftirlitss-

skipi við Vestmannaeyjar, „meðan skipið er vel til þess fært“, sé sá snagi, er ríkisstj. hengir hatt sinn á með þeirri neitun, er hún hefir gefið.

Hér gerist engin þörf að segja sögu Þórs né Björgunarfélags Vestmannaeyinga. Þegar Þór var fyrir 10 árum síðan keyptur sem björgunar- og eftirlitsskip, þá var það gert af ítrustu og brýnustu nauðsyn. Þetta var að nokkru gert fyrir hvöt og framlag einstakra manna, en bær og ríki studdu til framkvæmda. En brátt kom í ljós, að auk síns aðalhlutverks, þá fór skipið einnig brátt að vinna fyrir ríkið, með því að taka togara að ólöglegum veiðum. Og þótt Þór væri ekki góður til þeirra hluta, þá var það þó svo á þeim árum, að útlendu togararnir voru ekki vanir neinum skörungsskap um landhelgisvarnirnar og vörudust því ekki gæzlu Þórs, enda varði skipið landhelgina vel.

Ég vil leyfa mér að halda því fram, að þetta framtak Vestmannaeyinga hafi orðið til þess að uppörva þing og stj. um að hefjast handa með björgun og vörn á fiskimiðum landsmanna. Og ég held, að einmitt þetta skip hafi vakið Íslendinga til umhugsunar um að taka sjálfir að sér strandvarnirnar og hvatt til framkvæmda í því máli. Það, sem gerðist 1926, að ríkið keypti Þór með þeim ákvæðum, að honum skyldi verða haldið úti við Vestmannaeyjar yfir vetrarvertíðina, vil ég einmitt skoða sem viðurkenningu á því mikla starfi og framlagi, sem héraðið hafði lagt í sölurnar fyrir þetta mál.

Ég vil áður en ég kem nánar að því atriði, hversu öflugt mér finnst hæstv. núv. stj. hafa snúið við þessu máli nú, fara nokkrum orðum um þær forsendur, sem lágu fyrir þeirri samningagerð, er hér um ræðir.

Í þál. þeirri, er samþ. var 1926, kemur fram sama orðalag og sett var í samninginn. Vil ég því, með leyfi hæstv. forseta, lesa hana upp:

„Alþingi ályktar að samþykkja kaup ríkisstjórnarinnar á björgunar- og eftirlitsskipinu „Þór“ fyrir allt að 80 þús. krónur, með því skilyrði, að ríkið láti skipið framvegis, meðan það er vel til þess fært, halda uppi á kostnað ríkissjóðs samskonar björgunar- og eftirlitsstarfsemi við Vestmannaeyjar í 3½—4

mánuði (vetrarvertíðina) árlega sem það hefir haft á hendi undanfarin ár, enda leggi bæjarsjóður Vestmannaeyjakaupstaðar árlega fram 15 þús. kr. til útgerðar skipsins“.

Þetta var ályktun þingsins þá, og á þeim grundvelli var samningurinn gerður. En til þess að sýna, með hvaða huga Vestmannaeyingar gengu að þessu, vil ég, með leyfi hæstv. forseta, einnig lesa upp ályktun Björgunarfélags Vestmannaeyja, og sem stendur í framsöguræðu minni frá 1926. Hún hljóðar svo:

„Í fullu trausti þess, að ríkisstjórnin haldi áfram í framtíðinni björgunar- og eftirlitsstarfsemi þeirri hér við Vestmannaeyjar, sem Björgunarfélagið hefir gengið fyrir til þessa, samþykkir aðalfundur Björgunarfélagsins að gefa félagsstjórninni fullt umboð til þess að selja ríkisstjórninni björgunarskipið Þór, við því verði og með þeim skilmálum, sem teknir eru fram í bréfi forsætisráðherra til félagsins, dags. 3. des. 1925“.

Hér er það ljóslega sýnt, með hvaða hug við Vestmannaeyingar göngum að þessum samningi. Við gerum það í fullu trausti þess, að þetta mál sé vel tryggt í framtíðinni. En til þess að sýna, hvernig sú stj., er þá fór með völd, leit á þetta mál, þá vil ég, með leyfi hæstv. forseta, lesa upphaf ræðu, er þáv. forsrh. (J. M.) hélt um þetta mál. Hann sagði svo:

„Þessi till. er borin fram af sjávarútvegsnefndum beggja deilda og í samráði við stjórnina. Það hefir þótt réttara og tryggara að öllu leyti, að Alþingi legði samþykki sitt á þennan samning. Að visu hafði stjórnin heimild til að kaupa skipið samkv. lögum, sem samþ. hafa verið fyrir löngu, og í þeim felst og heimild til þess að ráðstafa rekstri skipsins og notkun um sinn, en vegna þess að samningurinn við Björgunarfélag Vestmannaeyja litur nokkuð fram á leið, þá þótti réttara að bera málið undir þingið“. . . . Og í sömu ræðu segir ennfremur svo: „Eðlilega er ekki hægt að fara lengra hér en að binda samningana við þetta skip, en ég býst við, að þó annað skip yrði sett í stað Þórs, yrði fylgt svipaðri reglu“.

Hér kannast þáv. forsrh., Jón heit. Magnússon, við það, að stj. hafi í raun og veru haft vald til að ákveða kaupin á

Þór án þess að kveðja þingið til þess. Sama skoðun kemur líka þá greinilega fram í ræðu núv. hv. 4. landsk. (JBald). En ég býst við, að ástæðan til þess, að þáv. stj. vildi þó leggja þetta mál fyrir þingið, felist einmitt í þeim orðum þáv. hæstv. forsrh., að „samningurinn lítur nokkuð fram á leið“ og að „þó annað skip yrði sett í stað Þórs, yrði fylgt svipaðri reglu“.

En ég ætla ekki að þreyta hv. deild með því að endurtaka öll hin vinsamlegu ummæli, sem þá féllu í garð Vestmannaeyinga vegna starfsemi þeirra í björgunar- og eftirlitsmálinu og um réttmæti þess, að ríkið létti þessum störfum af þeim að miklu eða öllu leyti. Þau ummæli er víða að finna. En ég vildi með því, sem ég hefi tilfært, sýna, í hvaða anda þessi samningur var gerður. Og ég vil vekja athygli manna á því, að orðalagið er einmitt miðað við það, að Þór var gamalt skip, en Björgunarfélagið hafði ekki um annað skip að semja. Það mun því hafa verið efst í huga allra, að björgunar- og eftirlitsstarfið væri aðalatriðið í málinu. Hitt væri aukaatriði, hvað skipið hét, sem til þess væri notað. Þá var hv. 3. landsk. fjmrh. Það var álit hans þá, og er enn, að aðalástæðan fyrir réttmæti þess, að ríkið keypti Þór og héldi honum úti sem björgunar- og eftirlitsskipi á sama hátt og áður hafði gert verið, væri sú, að með því gæti ríkið haft það í sinni hendi, að til þessa starfa væri ávallt notað nógu traust skip. Hætta lægi í því fyrir björgunarstarfið og skipverja sjálfa, ef haldið væri áfram að nota Þór til þess, ef til vill lengur en hann væri til þess fær. Hinsvegar ef ríkið ætti skipið, þá gæti það ávallt ráðið því, hvaða skip væri notað. Ég hygg og, að þáv. hæstv. atvmrh. (MG), sem enn á sæti hér í þessari hv. deild, hafi haft líka skoðun á þessu máli. Ég hygg, að hann sé sammála mér um, að í þessum anda hafi samningarnir þá verið gerðir. Og það er vitanlegt, að Vestmannaeyingar hefðu aldrei sleppt Þór úr sinni hendi, hefðu þeir ekki talið sig hafa fulla tryggingu fyrir því, að björgunar- og eftirlitsstarfseminni yrði haldið áfram við Eyjarnar. Ég tel, að við höfum siðferðislegan rétt til að

krefjast þess, hvað sem þeim lagalega rétti kann að líða.

Þegar því fréttin um, að Þór hefði farið í strandarstí til mín og ég hafði frétt, að skipshöfnin var heil á húfi, þá varð sú hugsun fyrst fyrir mér, að þetta þyrfti ekki að verða til tjóns, hvorki ríkinu né Vestmannaeyingum. Þór myndi hafa verið váttryggður og hægt mundi vera að fá jafngott skip aftur fyrir váttryggingarupphæðina.

Nú vil ég koma að því, að áður en Þór strandaði, hafði ég fengið bréf frá ríkisstj. um það, að ég sæi um, að það 15 þús. kr. tillag frá okkur, sem greiða átti samkv. samningnum frá 1926, yrði greitt. Þetta tillag var eigi farið að greiða nema að nokkru leyti, enda þótt það hefði verið sett á fjárhagsáætlun bæjarins öll ár in. Ég skal taka það fram, að mér þótti mjög miður, að sá dráttur á greiðslunni hafði átt sér stað, að gjaldið hafði ekki verið greitt, eins og vera bar. Af þremur greiðslum var aðeins ein greidd, en tvær ógreiddar. En þar sem þetta hafði verið tekið á fjárhagsáætlun, er engu hægt um að kenna, að svo fór, öðru en drætti hjá þeim manni, er sjá átti um greiðsluna.

Ég tek þetta sérstaklega fram af því, að ég hefi rekið mig á þau ummæli í blaði einu, sem hefir verið gefið hér út um hrið, að þetta hafi verið viljandi gert af mér. Það er hinsvegar alveg rangt, því að mér þykir það leiðara, að þetta skuli hafa dregizt, en þrátt fyrir þetta álit ég, að hér geti alls ekki verið um samningsrof að ræða. Ég fékk bréf frá ráðuneytinu rétt áður en Þór strandaði, og svaraði ég því svo að segja um hæl með simskeyti. Nokkru síðar var kallaður saman bæjarstjórnarfundur, sem samþykkti, að kostnaðurinn skyldi greiddur, og bæjarstjóra falið að annast málið. Hann svaraði síðan ríkisstj. og ákvað, að féð skyldi greitt verða á tilteknum degi.

Til þess að skýra málið nánar fyrir hv. þdm. vil ég, með leyfi hæstv. forseta, lesa upp þau skeyti, sem fóru milli stj. og Vestmannaeyinga. Fyrsta skeyti frá hæstv. dómsmrh. kom til Eyja 2. jan., og hljóðaði það svo:

„Út af bréfi yðar 19. f. m. um greiðslu 30 þús. króna skuldar bæjarsjóðs Vest-

Björgunar- og eftirlitsskip við Vestmannaeyjar.

mannaeyja til ríkisins vegna veru varðs-
skipsins Þórs við Eyjarnar tekur ráðu-
neytið það fram, að greiðslufrestur sá
veitist, er þér beiðist, sem sé til miðrar
vertiðar. Ennfremur skal tekið fram:
samningsskylda til að hafa skip við Vest-
mannaeyjar er að vísu fallin niður, að
líkindum að fullu og öllu, en ráðuneytið
sér nauðsynina á, að skip sé þar, og
býðst því hér með til að hafa þar á næstu
vertið vitaskipið Hermóð sem varðskip
þann tíma, er Þór mundi hafa verið látinn
vera þar, og á sama hátt, gegn því að
bæjarsjóður Vestmannaeyja greiði ráðu-
neytinu 15 þús. kr. fyrir. Svar umbiðst
þegar“.

Þarna er sem sagt með tilmælum bæj-
arstj. og samþykki ríkisstj. sáttmáli ger,
og þann sáttmála munu Vestmannaey-
ingar reyna að standa við. Stj. segir að
vísu í skeytinu, að samningar séu að lík-
indum niður fallnir, en þau ummæli
segja ekki, að svo sé, enda litum við í Eyj-
um svo á, að svo væri ekki. Hinsvegar sá-
um við mætavel, að stj. fullnægði ekki
kröfum okkar með því að láta okkur fá
vitaskipið Hermóð, því að það var talið
ófært af öllum sjómönnum og öðrum,
sem til þekktu. Við vildum gjarnan sætta
okkur við að hafa Hermóð til netagæzlu,
þegar fram á kæmi og veður tæki að
batna, því að vitanlega er hvorki hægt
að binda Óðin né Ægi við slíkt. Sú gæzla
er líka miklu staðbundnari en björgunar-
gæzla, því að þá hefir skipið nóg svigrúm
til að gæta landhelginnar líka. Netaveið-
ar eru hinsvegar reknar á vissu svæði
úti í hafi, og það má svo að orði kveða,
að þar hafi Vestmannaeyingar skapað
sér nokkurskonar landhelgi fyrir sig, og
þar getur ekki komið til mála að binda
varðskipin. Þetta var bæjarstj. ljóst, og
svaraði hún skeyti ráðuneytisins þann 7.
jan. á þessa leið:

„Bæjarstjórn þakkar simskeyti ráðu-
neytisins viðvikjandi greiðslufresti á því,
sem ógreitt er fyrir veru Þórs hér við
Eyjar undanfarið, sömuleiðis fyrir tilboð
um annað gæzluskip í stað Þórs, og leyfir
sér út af því að taka fram eftirfarandi:

Bæjarstjórnin litur svo á, að til þess að
hafa á hendi björgunarstarfið aðallega
fyrri hluta ársins sé lífsnauðsyn að hafa
skip, sem ekki sé minna né á neinn hátt

lakara en Þór var, og fer því fram á, að
ríkisstjórnin láti Óðin eða Ægi hafa á
hendi björgunarstarfsemi fram á neta-
vertið, eða þar til ríkið hefir ráð á öðru
skipi til þess, er sé a. m. k. jafnoki Þórs.
Bæjarstj. litur svo á, að þetta sé vel fært
fyrir varðskipin, þó þau hafi á hendi
landhelgisgæzlu við suðurströndina sam-
timis. Hinsvegar álitur bæjarstj., að vita-
skipið Hermóður geti komið að nokkru
gagni í bili við gæzlu netanna, þegar þar
að kemur, svo fremi hann sé útbúinn
með samskonar tækjum og Þór var. Þó
vill bæjarstj. taka það fram, að hún telur,
að gæzla Hermóðs, ef til kemur, sé aðeins
bráðabirgðaráðstöfun, þangað til ríkið
hefir skip til gæzlunnar, er komi að öllu
leyti í stað Þórs og sé að öllu leyti eins
hæft til þess, bæði hvað stærð og annað
snertir, allt samkv. samningi þeim, er
gerður var þegar Þór var seldur ríkinu.
Bæjarstjórn vill taka það fram, að hún
telur sér skylt að greiða ríkissjóði hina
samningsbundnu upphæð fyrir björgun-
ar- og eftirlitsstarfið framvegis eins og
hingað til“.

Þessu skeyti svaraði hæstv. dómsmrh.
næsta dag á þessa leið:

„Samningsskylda ríkisstj. til að hafa
sérstakt skip við Vestmannaeyjar er fall-
in niður. Óhugsandi að binda mánuðum
saman á einu svæði, þar sem skip þessi,
Óðinn og Ægir, verða að verja alla land-
helgi landsins. Eina skipið, sem hugsan-
legt er að staðbinda við Vestmannaeyjar,
er Hermóður. Bæjarstj. Vestmannaeyja
verður því að svara skýrt játandi eða neit-
andi, hvort hún æskir, að Hermóður verði
nú í vetur gæzluskip við Eyjarnar eins og
Þór var áður, með skilyrðum þeim, sem
tilgreind eru í skeyti ráðuneytisins 2.
jan.“.

Ég vil taka það fram, að þegar þetta
skeyti kom, voru uppi raddir um það, að
þetta væri algerlega ófullnægjandi, en
aftur á móti samþ. meiri hl. bæjarstj. að
beygja sig undir þetta valdboð stj., því að
valdboð verður þetta að kallast. Ennfrem-
ur duldist það engum, að sá fyrirláttur
stj., að ekki væri hægt að staðbinda Óð-
in né Ægi, var ástæðulaus, því að þau eru
svo hraðskreið, að þau geta auðveldlega
gætt landhelgi við suðurströndina, þótt
þau annist björgunarstarfið við Eyjar.

Hitt var eins víst, að vitaskipið Hermóður er alveg ófullnægjandi til þess starfs, og ef það er ekki komið fram þegar, mun það koma fram síðar. Þar sem bæjarstj. virtist ekki eiga annars úrkostar, svaraði hún skeyti ráðuneytisins á þessa leið:

„Bæjarstjórnin samþykkir eftir atvikum að taka tilboði ríkisstj. um vitaskipið Hermóð, er komi hér í vetur í stað Þórs sem björgunar- og eftirlitsskip. Með skirskotun til þess, er bæjarstjórnin hefir sagt í skeyti 7. jan. síðastl., væntir hún þess fastlega, að ríkisstj. sjái svo um, að strandgæzluskipin Óðinn eða Ægir verði höfð að staðaldri á vetrarvertíðinni svo nálægt Eyjum, að þau geti komið fljótt til hjálpar bátum, ef Hermóði yrði björgunin ofvaxin vegna stórveðra eða af öðrum orsökum. Leyfir bæjarstjóri sér að vitna til samtals við skrifstofustjóra ráðuneytisins um þetta atriði“.

Ég hefi þá, með því að lesa upp þessi skeyti, sýnt glögglega fram á, hvaða afstöðu stj. tók til þessa máls eftir að Þór strandaði vestur á Húnaflóa, og í hvaða anda samningar voru gerðir 1926. Ég geng út frá því, að eina ástæðan fyrir ríkisstj. til að álita okkur réttlæsa, sé, að skylda ríkisins sé fallin burtu þegar Þór var ekki lengur fær til gæzlunnar, en hún getur ekki ásakað okkur fyrir að hafa trassað rétt úr hendi okkar með því að svikjast undan greiðslum, því að um skuldina var búið að semja áður en Þór strandaði. Ég vil þá benda á það, að jafnvel þótt Alþingi vildi ekki lita á sanngirnishlið þessa máls, heldur vildi halda sér við orðalagið eingöngu, þá hlyti það að vera á annari skoðun en hæstv. stj., ef það vildi ekki haga sér eins og bragðarefur eða „prokurator“, sem leitar að smáglompum til að smeygja sér frá gerðum samningi. Vitanlega var ríkisstj. skyld til að annast um, að skipið væri haft til gæzlunnar svo lengi sem Þór gat séð um hana. Það, sem átt var við, var vitanlega traustleiki og aldur skipsins, en ekki þótt það yrði ófært til gæzlunnar vegna árekstrar eða vegna strands. Þetta mál er svo þýðingarmikið fyrir okkur Vestmannaeyinga, að við eigum ekki annað mál, sem er okkur þýðingarmeira eða hjartfólgnara. Það eru þó ekki Vestmannaeyingar einir, sem hér eiga hlut að máli, heldur fjöldi manns

úti um land. Um vertíðina þyrpist fólk víðsvegar að til Eyjanna og mörg hundruð manns úr öllum landshlutum eru þar á skipum, svo að ráðstafanir verður einnig að gera þeirra vegna og þeirra ættmenna.

Hversu mjög þetta mál snertir hjartaugar svo að segja hvers einasta manns og konu, sýnir álit kvenfólksins þar eystra. Mér var nýlega sent símskeyti frá tveim ágætum konum, sem stóðu fyrir kvennafundi, sem haldinn var í Eyjum, og safnað hafa undirskriftum 937 kvenna að áskorun til ríkisstj. um að fá betra skip en Hermóð til gæzlunnar. Það sjá allir, að Hermóður er ófær, jafnvel konunum liggur það í augum uppi, því að skipið er bæði minna og eldra, en þótt það sé máské hraðskreiðara, sannar það ekki að það sé sjófærara. Vildi ég svo, með leyfi hæstv. forseta, lesa upp þetta skeyti:

„Biðjum yður að láta stjórn og þing vita, að á leiðinni sé almenn áskorun til þessara stjórnarvalda um, að hér sé ávallt á vertíðinni fullkomið björgunarskip til tryggingar lífi sjómanna og velferð heimila þeirra.

Áskorunin er undirrituð af 937 konum hér í Eyjum og borin fram af þeirri meginhugsun, að skipið Hermóður sé ekki nægilega fullkomið til björgunarstarfsemi hér, eins og fram kom á almennum kvennafundi um þetta mál 27. þ. m.“.

Skeytið er undirritað að frú Ingibjörgu Theodórsdóttur og frú Elínborgu Gísladóttur.

Ég býst við, að það sé tæplega þörf fyrir mig að eyða tíma hv. þdm. í að flytja fleiri rök að þessu máli. Eins og liggur í augum uppi, hefir það hina mestu þýðingu fyrir atvinnulífið í Eyjum, þar sem bæði er um björgun manna að ræða og gæzlu netanna, því að í þau hafa menn veitt mestan afla undanfarin ár. Þetta tvennt vil ég biðja hv. þdm. að athuga.

Það er ekki lítil áhættan, þegar 500—700 manns fara á sjó og veðurfar vont, eins og t. d. sýndi sig nú um daginn, þegar bátur tapaðist með allri áhöfn. Stjórnin breyttist á einni klst. og varð svo vondur, að elztu menn muna ekki eftir öðru eins.

Hvað veiðarfærin snertir, þá eru þau lengst úti í hafi og aðeins hægt með mik-

illi gæzlu að sjá um, að útlendu togararnir vaði ekki yfir svæðið. Það sýndi sig líka, að þótt Þór væri vopnaður, þá óttuðust þeir hann ekki eins og Óðin, meðan hann hafði gæzluna.

Fari nú svo, að ófullnægjandi skip verði haft við Eyjar, er það álit manna, að sjó verði að sækja á einhvern annan hátt og fyrirkomulagið hljóti að verða allt annað en það hefir verið, en af því leiðir, að vertíðin er ónýt fyrir okkur, eða í það minnsta partur af henni. Fjölmargir formenn hafa lýst yfir því, að ekkert vit sé í því að leggja net í sjó án þess að skip sé við hendina, sem sé fært um að annast gæzluna. Af þessum orsökum hefi ég leyft mér að koma fram með þessa þáttill. um endurnýjun sáttmálans frá 1926. Ég lít svo á, að það megi ekki vera lakara eða í nokkra staði verra skip en Þór, sem haft verður til að annast björgunargæzlu, og ég álit, að það sé stj. innan handar að afla sér jafngóðs skips og Þór var fyrir þá upphæð, sem hann var tryggður fyrir. Mér er fullkunnugt um það, að verð á skipum hefir breytt svo mjög, að þetta ætti að vera auðvelt, en hinsvegar verð ég að segja það, að mér finnst það undarlegt, að ríkisstj. skyldi ekki hafa vátryggt Þór hærra en gert var. Fyrst og fremst höfðu miklar endurbætur verið gerðar á honum, og auk þess höfðu verið keypt til hans sjómælingartæki, sem kostuðu ærið fé, og má þetta því kallast óskiljanlegur sparnaður á iðgjöldum, sem stj. hefir þarna sýnt.

Þrátt fyrir það, að Þór var ekki vátryggður hærra en þetta, veit ég samt með vissu, að fyrir þá upphæð er hægt að afla sér eins góðs skips og Þór var. Því hefir verið varpað fram við mig af ýmsum þm., sem velviljaðir eru þessu máli, hvað nú ætti að gera, en ég hefi í rauninni sagt það. Það á að afla annars skips fyrir vátryggingarféð og það skip á að annast gæzluna við Eyjar í stað Hermóðs gamla, sem er vitanlega með öllu óhæfur til þess, ef ekki þykir fært, að Óðinn eða Ægir komi í stað Þórs. Flutningar og sjómælingar eru inntar af hendi um allt annan tíma árs, og því gæti skipið einnig sinnt þeim störfum. Ég skýt þessu til hæstv. stj., en hvað sem kann að verða, vona ég, að Alþingi líti á þá sanngirnis-

kröfu, sem við eigum í þessu máli, og gangi ekki inn á að láta okkur gjalda þess, að Þór strandaði norður á Húnaflóa. Þegar ég segi þessi orð, tala ég fyrir munn þeirra mörg hundruð manna, sem eiga afkomu sína og jafnvel líf sitt undir þessu.

Ég treysti drenglyndi hv. þingdeildar, að hún skoði samningana frá 1926 eins og samninga, sem gerðir eru í fullu trausti beggja hlutaðeigenda, í velferðarmáli, sem eiginlega snertir allt ríkið í heild sinni, en ekki sem samninga, þar sem hver reynir að draga annan á talar og beitir þeim brögðum, sem hægt er að koma við.

Þetta var það, sem ég vildi hafa sagt í máli þessu, og hygg ég, að ég þurfi ekki að rökstyðja það frekar.

Dómsmrh. (Jónas Jónsson): Ég ætla að leyfa mér að beina þeirri fyrirspurn til hv. þm. Vestm., til að gera aðstöðuna gleggri, hvernig hann hugsar sér framkvæmd þessa máls nú í vetur og lengra fram.

Flm. (Jóhann Jósefsson): Ég vil, að því er snertir þessa fyrirspurn hæstv. dómsmrh., skirskota til þeirrar meginhugsunar, sem kom fram í símskeyti bæjarstj. í Vestmannaeyjum og sem var svarskeyti til stj. gegn uppsögn hennar á samningnum um björgunar- og eftirlitsskip við eyjarnar. — Þar tók bæjarstj. það fram, að hún vænti þess, að annaðhvort varðskipanna Óðinn eða Ægir aðist björgunarstarfsemina og að hún gæti fellt sig við, að Hermóður hefði netjagæzluna.

Þegar ríkið byrjaði að inna af hendi björgunarstarfsemina við Vestmannaeyjar, hafði það aðeins tvö skip: Óðinn og Þór; annað gott og hraðskreiðt, en hitt gamalt og hægfara. Þrátt fyrir þetta sá stj. sér fært að annast björgunarstarfsemina og gerði það. Nú hefir ríkið til umráða tvö góð strandvarnarskip, auk Hermóðs; þess vegna taldi bæjarstj. í Vestmannaeyjum fært, að annað strandvarnarskipið hefði björgunarstarfsemina, en Hermóður netjagæzluna.

Þegar hæstv. ráðh. spyr, hvaða breyt. ég leggi til, að gerðar séu á því ástandi,

sem nú er, þá er svar mitt það, að nú fyrri hluta vertiðarinnar, meðan allra veðra er von, eigi Óðinn að vera sem næst þessu svæði við eyjarnar; ég get varla búizt við öðru héðan af en að Hermóður annist netjagæzluna í vetur, ef til vill með einhverri aðstoð frá Óðni, ef á þyrfti að halda.

Hvað snertir framtíðina, þá hefi ég lýst yfir því, að réttast væri að endurnýja Þór, eins og gerist þegar skiptapar verða og váttryggingarupphæð skipsins er notuð til þess að endurbyggja skip til sama starfs og hitt hafði áður.

Ég vil í þessu sambandi benda á ummæli eftir merkum manni hér á landi, dr. Bjarna Sæmundssyni, sem standa í eftirmælum, er hann skrifaði eftir Þór. Þegar hann er búinn að lýsa afdrifum skipsins, lýkur hann máli sínu með þessum orðum:

„En upp af moldum hans vex vonandi bráðlega nýr og betri „Þór II.“, sem getur haldið áfram hinu virðulega starfi hins „látna“, sem varð björgunar-, mælinga- og rannsóknaskip“.

Þetta sýnir, að hinn merki maður, Bjarni Sæmundsson, hefir hugsað á sama hátt og ég og ýmsir aðrir gera í þessu máli, að í stað Þórs kæmi annað skip, er héldi uppi hinni sömu blessunarriku starfsemi hér við land sem Þór hefir gegnt í 10 ár.

Dómsmrh. (Jónas Jónsson): Ég vil beina þeirri fyrirspurn til hæstv. forseta, þar sem hér er um fjármál að ræða í þeirri þáttill., sem fyrir liggur, og farið fram á fjárframlög til kaupa á nýju skipi, hvort ekki þurfi að vísa henni til nefndar og hafa um hana tvær umr. í hvorri þd.; því að ég mun haga mér í umr. um hana eftir því.

Forseti (BSv): Þessi þáttill. var þannig stíluð af hv. flm., að hún yrði rædd við eina umr. í Nd. En þó að till. feli það í sér, að hún verði fjárhagsmál, leit ég svo á, sem þessi meðferð gæti staðizt, þar sem í henni er skirskotað til eldra samnings. En ég hafði þá jafnframt í huga, að fresta mætti þessari umr. og láta málið ganga til nefndar. Ef n. kæmist svo að þeirri niðurstöðu að athuguðu máli, að till.

hefði í sér fölgna nýja fjárveiting og yrði því að ganga í gegnum tvær umr. í hvorri þd., þá gæti hún borið fram brtt. í þá átt við frh. umræðunnar. Ég tel því rétt, að málinu verði á þessu stigi vísað til n. og umr. frestað.

Dómsmrh. (Jónas Jónsson): Ég álit, að þetta sé góð úrlausn hjá hæstv. forseta, en ætla að vikja nokkrum orðum að þáttill. þeirri, sem fyrir liggur. Hin fjárhagslegu atriði, sem í henni felast, verða nánar skýrð fyrir n. og við síðari umr. þessa máls. Ég lit svo á, að aðal-hugsunin í ræðu hv. flm. hafi ekki fengið sem heppilegastan búning. Hann virðist hugsa sér framkvæmd hennar á þann veg, að byggt verði eða keypt nýtt skip í staðinn fyrir Þór; en þar er um svo stórt mál að ræða, að ekki er leyfilegt fyrir stj. að ráðast í það, og enda mjög óhyggilegt, nema í samræmi við vilja þingsins og eftir fyrirmælum þess.

Það er rétt, að skipið var váttryggt fyrir 120 þús. kr. Ríkissjóður keypti Þór fyrir 80 þús. kr. 1926 af Vestmannaeyingum, og hefir miklu verið kostað til hans síðan í aðgerðum og auknum útbúnaði, en engin breyt. var gerð á váttryggingarupphæðinni frá því, sem fyrrv. stj. hafði ákveðið.

Ég get því miður ekki verið eins bjartsýnn og hv. þm. Vestm. um, að unnt sé að fá viðunanlegt skip til þess, sem hér um ræðir, með þeim kjörum, er hann lýsti. (JJós: Vill hæstv. ráðh. gefa mér umboð til þess að útvega skipið?). Ég geri ráð fyrir, að Alþingi gefi það umboð, og þá að sjálfsögðu stjórninni. En kaupverð slíks skips er í raun og veru miklu minna atriði heldur en árlegur rekstrarkostnaður þess.

Í Ed. er til umr. frv., sem er líks efnis og þessi þáttill. Flm. þess, hv. þm. Snæf., leggur þar til, að byggt verði nýtt strandvarnarskip sérstaklega til gæzlu fyrir Vesturlandi. Og gæzlustarf þess skips mundi ekki mega staðbinda nema við Faxaflóa og Breiðafjörð, og ef til vill Vestfirði. En hinsvegar virðist ekki hægt að fullnægja þörfum Vestmannaeyinga, nema skip á stærð við Þór sé þar staðbundið við eyjarnar.

Ég vil gefa þessa skýringu til þess að

Björgunar- og eftirlitsskip við Vestmannaeyjar.

þm. sé það ljóst, að ýmsir landshlutar vilja fá sérstakt gæzluskip fyrir sig. En þeir verða vel að athuga, að það þarf meira en að byggja skipin og leggja fram stofnverð þeirra, það þarf líka að greiða rekstrarkostnað þeirra á hverjum tíma, og sá baggi er ríkissjóði erfiður.

Vestmannaeyingar og þm. þeirra vilja halda því fram, að samningur sá, sem stj. gerði við bæjarstj. Vestmannaeyja 12. nóv. 1926, sé enn í gildi. En bæði ég og þeir lagamenn, sem ég hefi átt tal við um þetta, erum þeirrar skoðunar, að þessi samningur hafi eingöngu verið bundinn við Þór. Vestmannaeyingar selja Þór fyrir fullt verð og fastákveðið, en áskilja sér jafnframt, að Þór annist björgunarstarfsemi og netjagæzlu við Eyjarnar gegn vissri greiðslu. Þessi samningur náði aðeins til Þórs meðan hann væri nothæfur.

Kunnugir sjómenn í Vestmannaeyjum héldu því fram, að Þór væri ekki nógu sterkbyggður til þess að hafa gæzlu við Eyjarnar. Svo að það var aðeins tíma-spursmál, hversu lengi hann hefði fullnægt þeim kröfum, sem Vestmannaeyingar gera til slíks skip. Mig furðar, að hv. þm. Vestm. skuli mæla með þessu máli á þann hátt, sem ekki getur orðið því til gagns, og að hann skuli leggja annan skilning í samninginn en unnt er að fá út úr honum, og halda því fram, að skilyrðum hans sé ekki fullnægt. Ef bæjarstj. í Vestmannaeyjum færi í mál við stj. út af því, að þeir fengu ekki stærra skip en Hermóð, þá hlyti bæjarstj. að tapa því. — Samningurinn hljóðaði aðeins um Þór. Og þess vegna er ekki hægt að segja annað en að samningurinn um Þór sé úr gildi fallinn, eftir orðalagi hans að dæma, eins og hv. þm. Vestm. ætti að vita. Enda er það alveg þýðingarlaust fyrir hann að byggja kröfur á samningnum. En hv. þm. Vestm. verður að athuga annað; Vestmannaeyingar ættu sem fyrst að gera nýjan samning við þing og stjórn. Þar gæti margt komið til greina; annarsvegar verður að lita á þörf Vestmannaeyja og hinsvegar á getu ríkissjóðs. Um gildi gamla samningsins þarf ekki að deila; hann er svo ljós, að hv. þm. ætti ekki að gera frekari tilraun til þess að byggja kröfur Vestmannaeyinga á honum. — Þess má og geta, að ýms vandkvæði hafa

verið á framkvæmd samningsins af hálfu Vestmannaeyinga. Síðan 1926 hafa þeir aðeins einu sinni greitt hið árlega iðgjald fyrir starfrækslu Þórs við Eyjarnar. Fyrir síðastl. 2 ár hafa þeir ekkert greitt, og stj. hefir vissulega farið hóflega í þær sakir og sýnt mikla biðlund. Þegar Vestmannaeyingar báðu um greiðslufrest á framlagi sínu í vetur, þá gekk stj. inn á uppástungu þeirra um frestinn. Svo að hv. þm. verður að jata, að í þessum efnunum hefir verið sýnd fyllsta sanngirni af hálfu stj.

Ég þykist vita, að hv. þm. játi, að þessi vangreiðsla af hálfu Vestmannaeyinga gat ein út af fyrir sig fellt samninginn úr gildi. En ég þykist vita, að það hafi stafað af getuleysi bæjarfélagsins, og tel, að stj. hafi tekið mildilega á því. Á móti drengskap frá hálfu ríkisvaldsins verður að ætlast til hins sama frá hálfu Vestmannaeyinga. Það hefir ekki gætt mikillar sanngirni né vinsemdar frá iðhaldsmönnum við meðferð þessa máls, og á ég þar sérstaklega við framkomu þeirra í blöðunum, róg þeirra um Hermóð o. fl.

Þegar um það er að ræða, hvort það eigi að byggja eða kaupa nýtt skip og gera það út til eftirlits við Vestmannaeyjar, þá getur verið um fleiri leiðir að velja. Það væri t. d. ekki óeðlilegt, að Vestmannaeyingar keyptu sjálfir björgunar-skip með styrk frá ríkinu, og hefðu þá sjálfir allan veg og vanda af því. Þess má geta, að Vestmannaeyingar hafa ekki gefið ríkissjóði neitt í þessum viðskiptum; þeir hafa aðeins selt landinu skip gegn fullu verði. Úr ríkissjóði hafa árlega verið greiddar 48 þús. kr. í rekstrarstyrk vegna Þórs, og á sumrin hefir landið haft hann á leigu; eitt sumarið t. d. fyrir 174 þús. kr. (JJós: Það var fyrir 9 mán.). Útgerðarkostnaður skipsins var 200 þús. kr. á ári. Og ef Vestmannaeyingar hafa veigrað sér við að greiða sinn umsamda hluta af þeirri upphæð, sem ég fyrir mitt leyti trúi, að hafi stafað af getuleysi, þá er það mjög athugunarvert fyrir þjóðina, hvað hún getur í heild lagt árlega til þessarar gæzlu í einni verstöð landsins. Ég álit eðlilega að ríkið annist strandgæzluna að öllu leyti, og það er nú margra mál, að ef Alþingi samþykkir það frv., sem fyrir liggur um eftirlit með loftskeyt-

Björgunar- og eftirlitsskip við Vestmannaeyjar.

um til togaranna, þá muni tvö íslensk skip nægja til gæzlunnar, auk danska varðskipisins í 9 mánn. árlega. — En þá er eftir að ráðstafa gæzlu við Vestmannaeyjar, sérstaklega til björgunar og verndunar veiðarfærum; og við Breiðafj. og Faxaflóa yfir veturinn og fyrir Austfjörðum að nokkru leyti. Á öllum þessum svæðum þarf mikla gæzlu. Og ef ríkið tekur eitt þeirra að sér og kostar þar gæzluna að öllu leyti, þá koma hin á eftir með samskonar kröfur, og þeirra þörf er líka mikil; því verður ekki neitað. En þá er spurningin aðeins sú: Hvað er framkvæmanlegt fyrir ríkið í þessu efni?

Ég býst við, að ég láti þessi fáu orð nægja að sinni til þess að reifa málið og benda hv. flm. og öðrum þdm. á þá erfiðleika, sem fyrir liggja í því.

Ég vil skjóta því til hv. flm., að ég tel óviðeigandi og örökstudd þau ummæli í ræðu hans, sem mikið hefir verið stagað á í blöðum Íhaldsfl., að Hermóður væri óhæfur til gæzlu við Vestmannaeyjar. (JJós: Sem björgunarskip). Ég get sagt hv. þm., að margir samherjar hans hafa talið Hermóð ónýtt skip, og blöð þeirra flutt harðorðar greinar um hann. Og svo þegar vitamálastjóri, sem hafði keypt skipið, sóð um viðgerð á því og gat bezt um það dæmt, skrifaði leiðréttingu á þessu ranghermi og sendi Morgunbl. til birtingar, þá neitaði blaðið að taka hana. Ég vil skjóta því til hv. þm., hvort þessi rógur um Hermóð hafi ekki verið gerður að kappsmáli, þegar ekki mátti birta gögn vitamálastjóra.

Vill hv. þm. mótmæla því, að skipstjórninn á Hermóði hafi gert skyldu sína? Skipshöfnin er yfirleitt sú sama og var á Þór, og Eiríkur Kristófersson þaukunnugur við Vestmannaeyjar. (JJós: Hefi ég borið sakir á skipshöfnina?). Nei, ekki sérstaklega, en ummælin beindust að því og það hefir komið fram í blöðunum, að hún hafi ekki gert skyldu sína.

Ég vil biðja hv. þm. að taka það skýrt fram í næstu ræðu sinni, að hann hafi ekki beint örvum til skipshafnarinnar á Hermóði, og á hverju hann byggir það, að Hermóður geti ekki annazt eftirlitsstarfið við Eyjarnar. (ÓTh: Það er sitthvað skip og menn).

Ég álit rétt að taka það fram við þessa

fyrstu umr., að það hefir áður fengist reynsla fyrir því, hvað Vestmannaeyingar meta það, ef gæzluskipið þarf um stundarsakir að vikja sér frá til að elta togara. (MG: Ef það á að koma með þessa sögu enn, þá verður umr. ekki strax lokið). Hv. 1. þm. Skagf. má halda eins langa ræðu og hann vill fyrir mér, — en þegar það kostar ríkið 25 þús. kr. að fá skipið til þess að vera í þrjá daga fjarri Eyjunum, þá er það greinilegt, að Vestmannaeyingar ganga hart eftir rétti sínum gagnvart ríkinu, og það er ekki nema eðlilegt, að sérhver stj. vilji hafa hreina og glögga samninga, þar sem athugaðar eru skyldur beggja aðila.

Að síðustu vil ég benda hv. þm. Vestm. á það, að till. hans er ekki á réttum grundvelli, þar sem hún í raun og veru fer fram á það, að keypt verði nýtt skip og rekið af ríkinu. Ég treysti mér því ekki til að taka hana til greina, nema hún verði samþ. við tvær umr. í báðum deildum. En ef hv. þm. ætlast aðeins til bráðabirgðalausnar á þessu máli, þannig að annaðhvort Óðinn eða Ægir verði staðbundinn við netjagæzlu við Vestmannaeyjar, verður að gæta þess, að ekki er hægt að binda þessi 2 gæzluskip okkar við ákveðinn stað, þar sem allir vita, hvar þau eru, og hegða sér þar eftir. — En eins og ég hefi áður tekið fram í símskeyti til bæjarstj. í Vestmannaeyjum, þá er það skip, sem þeir hafa nú til gæzlu, bæði sterkbyggt og vel skipað mönnum, svo að það er engin ástæða til að kvarta undan því.

Gunnar Sigurðsson: Enda þótt ég búist við því, að hugir manna stefni meira að öðru stærra máli en þessu, verð ég þó að kveðja mér hljóðs um þetta mál.

Ég hefi ávallt fylgt björgunarmáli Vestmannaeyinga með mjög miklum áhuga, ekki síður vegna þess, að ég var einn af þeim mönnum, sem börðust fyrir því, að þetta skip var upphaflega útvegað, og ég gerði það í alveg óeigingjörnum tilgangi, ásamt fleiri mönnum, sem fyrir því gengust. Og ég vil ennfremur minna á það, að eftirmæli Þórs ættu að vera mjög merki- leg, því að hér hefir stórfengleg breyt. orðið á strandvarnarmálunum við hans tilkomu, þar sem hann er fyrsta íslenska

Björgunar- og eftirlitsskip við Vestmannaeyjar.

varðskipið. En ég ætla ekki að fara að rekja þá sögu frekar, og ég ætla ekki heldur að fara að hlaupa í skörðin fyrir hv. flm. með því að fara að halda fram þörf Vestmannaeyinga, því að það er kunnugra en frá þurfi að segja, að þörfin er ekki einasta einföld, heldur þreföld, til að hafa skip þarna sem björgunarskip, eftirlitsskip og löggæzluskip.

Ég man það, að í þeirri miklu baráttu, sem stuðningsmenn Þórs áttu fyrst fram- an af fyrir tilveru hans, þá var það hæstv. dómsmrh., sem barðist af miklum dugnaði fyrir því máli, og ég vænti þess, að svo verði enn. Mér er svo kunnur dugnaður Vestmannaeyinga að fiskveiðum og harðfylgi þeirra sem sjómanna, að ekki væri rétt né sanngjarnt að taka af þeim þetta skip. Þetta mál tekur ekki aðeins til Vestmannaeyinga, heldur einnig Árnes- inga og Rangæinga, sem senda þangað fjölda manna til fiskveiða. (LH: En Skaftfelllingar?). Já, að Skaftfelllingum ógleymdum. Ég tel það ekki einungis sanngirniskröfu fyrir Vestmannaeyinga að fá skip af líkri stærð og Þór var, heldur líka fyrir nálægar sýslur.

Það er líka frá fjárhagslegu sjónarmiði nauðsynlegt; Vestmannaeyingar leggja mikið í ríkissjóð og eiga því fulla sanngirniskröfu um vernd. En þeir eiga það einnig frá öðru sjónarmiði, sem ekki verður metið til peninga, en það er ef til- lit er tekið til mannslífanna, hvað það muni geta kostað þá, ef ekkert samilegt skip er til varnar bátum. Þeir, sem kunnugir eru, vita, að það hefir um alllangt skeið verið mun harðari sjósókn þar en áður var, þó að mjög hafi úr dregið við það, að Þór fór. Ég er sammála hæstv. dómsmrh. um það, að ekki hafi mátt taka þau skip, sem við nú höfum til strand- varna annarsstaðar við landið, og þess vegna rétt að taka Hermóð til þessa starfa, þar sem bjargast má við hann, að mínu áliti. Án þess að mér sé kunnugt um það, að Hermóður sé ekki hæfur til þessa starfa, verð ég þó að taka hv. flm. trúan- legan, og er þá bezta leiðin, sem Alþingi getur farið í þessu máli, að kaupa skip, ekki mjög stórt, en sem ætti að geta nægt til þessa verks, og líka til þess að verja landhelgina þar í nánd. Eins og menn vita, eru þar mjög merkilegar klakstöðv-

ar í grennd, sem nauðsynlegt er að vernda fyrir ófriði togaranna; þar er einnig nokkur útvegur, þótt smár sé, bæði úr Rangárvalla- og Skaftafellssýslu, og munu þeir miklu frekar hætta sér út, er þeir vita af gæzluskipi nálægt, ef illa tekst til, enda fremur von að fá eitthvert bein úr sjó, ef landhelginnar er gætt þar.

Þetta er eitt af þeim málum, sem alls ekki á að vera flokksmál, en af því að mér fannst brydda á því, að ætlaði að koma hiti í málið, þá vildi ég gjarnan vera talsmaður þess, að það yrði ekki gert að flokksmáli, ekki að neinu illindamáli, til þess eins að hindra viturlegar framkvæmdir í því.

Magnús Guðmundsson: Mér skildist af ræðu hæstv. dómsmrh., að hann eiginlega vísaði alveg frá hugsuninni um það, að annaðhvort Óðinn eða Ægir gæti verið til taks að inna af hendi björgunarstarfsemi við Vestmannaeyjar, jafnvel þótt maður hugsaði sér bát eins og Hermóð til að gæta netanna síðari hluta vetrar. Þetta kom að visu ekki alveg skýrt fram hjá hæstv. ráðh., en mér finnst eðlilegt, að manni detti þessi lausn í hug, á meðan ekki fengist sérstakt skip til þessarar gæzlu, sem gæti gefið sig eingöngu við henni.

Ég get vel skilið, að í ár sé þetta ekki hægt, af því að það stóð svo á, að Ægir þurfti að fara utan, en ef menn ganga út frá, að það verði ekki næsta ár, þá sýnist mér það alls ekki geta verið útilokað, að Ægir, sem að sögn er útbúinn með björg- unartækjum, geti tekið þetta starf að sér. Ég er sannfærður um það, að hann getur, ásamt þessari starfsemi, haft allmiklar gætur á landhelginni meðfram strand- lengju Rangárvallasýslu og langt austur eftir með Skaftafellssýslu. Mér þykir lík- legt, að óhætt sé að gera ráð fyrir, að hann geti varið ströndina alla leið frá Ingólfshöfða til Reykjaness. Mér fannst það vera dálítið undarlegt í ræðu hæstv. ráðh. að vísa þessu alveg frá, því að það er bert af því skeyti, sem hv. þm. Vestm. las upp, að Eyjamenn álita þetta ekki ó- framkvæmanlegt. Þess vegna vil ég gera þá fyrirspurn til hæstv. dómsmrh., hvort hann áliti ekki, að það sé neinn vegur til að hafa þetta svo í bili.

Björgunar- og eftirlitsskip við Vestmannaeyjar.

Hæstv. ráðh. talaði um blaðagreinar í sambandi við þetta mál, og finnst mér það harla undarlegt, af því að af hálfu hans blaða hafa komið mjög ósanngjörn ummæli, og hvað það snertir, að ekki hafi verið leyfðar andmælagreinar í þeim blöðum, þá vil ég minna hæstv. ráðh. á það, að í blaði, sem hann hefir verið mjög við riðinn, hefir mér verið neitað um rúm fyrir svar við árásargrein, svo að hæstv. ráðh. getur ekki tekið eitt blað út úr, sem hafi sérstöðu í þessu.

Um kaupin á Þór skal ég segja það, þótt ég hafi ekki lesið kaupsamninginn um hann nýlega, að ég get ekki betur munað en að kaupin á Þór færu fram með þeirri hugsun, að ekki skyldi niður falla gæzlan við Vestmannaeyjar, og eftir því, sem hv. þm. Vestm. sagðist frá í ræðu sinni, þá virðist hann hafa góð gögn fyrir sínu máli, enda ætti öllum að vera það ljóst, að þegar tekið er upp á svona nýjung og hún reynist vel, þá er ekki hægt að kippa henni af aftur.

Hæstv. ráðh. hélt, að það þyrftu að vera tvær umr. um þessa till., og kvaðst ekki geta tekið hana gilda nema því aðeins, að tvær umr. færu fram um hana. Ég vil þá spyrja hæstv. ráðh.: Vill hann þá taka tvær umr. gildar í hvorri deild? (Dómsmrh.: Það má athuga það). Ég er þá hræddur um það, að hæstv. ráðh. við athugun, sem hann kannske lætur aðra framkvæma, komist að þeirri niðurstöðu, að það sé ekki nóg. En ég hefi staðið í þeirri meiningu, að þessi till. væri fram borin til þess fyrst og fremst að fá að vita um hug hæstv. stj. í þessu máli, og líka til að vita um það, hvort ekki mundi hægt að komast af nú allra fyrst með þann skipastól, sem við höfum nú, án þess að Vestmannaeyingar yrðu sviptir þeirri vörn, sem þeir hafa haft. Það má líka benda á það, að nú liggur frv. fyrir þinginu um að byggja nýtt skip, og á meðan það frv. liggur fyrir þinginu óafgreitt, er ekki við að búast, að nein till. komi fram, því að það má vel byggja þetta skip, sem nú liggur fyrir frv. um, með það fyrir augum, að það sé vel hæft til að hafa gæzlu við Vestmannaeyjar.

En ástæðan til þess, að ég stóð upp í þessu máli, var sagan, sem hæstv. ráðh. hefir sagt margoft hér á þingi, að það

hafi kostað ríkissjóð 25 þús. kr. að láta varðskipið skreppa stutta stund frá Vestmannaeyjum, í þeim tilgangi að elta togara, og yfirgefa veiðarfærin, — því að þetta er ekki nema hálfsgöð sagan; en þótt hér væri alveg rétt frá sagt, þá er ekki hægt að finna nokkur sterkari rök fyrir nauðsyn Eyjamanna til þessara varna en einmitt það, að það hlýzt 25 þús. kr. skaði af því að varðskipið víkur sér frá í einn eða tvo daga. Og úr því að Vestmannaeyingar biða slíkt tjón á þessum tíma, er þá ekki sjálfsgætt að láta þá hafa þessa vernd? En það má geta þess í sambandi við söguna, að það var aðeins um tjón á veiðarfærum að ræða, en ekki á mannlífum. — Það var svo um samið við Vestmannaeyinga, að skipið mætti bregða sér frá, austur með söndum, til að elta landhelgisbrjóta, gegn því, að þeir fengju bætur eftir mati fyrir þær skemmdir, sem verða kynnu á veiðarfærum þeirra vegna burtfarar skipsins. Skaðinn var metinn 25 þús. kr., en ríkið fékk með sektum sökudólganna 50—60 þús. kr. í sinn sjóð. — Svona er sagan rétt sögð, og verði farið að segja hana aftur, skal ég vera tilbúinn að standa upp og leiðrétta, ef með þarf.

Sigurður Eggerz: Það er aðeins örstutt aths., sem ég ætlaði að gera. Hvernig sem því er varið með þessa samninga ríkisstj. og Vestmannaeyinga, þá er það alls of mikill ábyrgðarhluti að taka þá vernd frá Vestmannaeyingum, sem þeir hafa haft. Þegar litið er á allan þann mikla fiski-flota, sem oft er úti í alveg ófærum veðrum, þá sýnist mér það ótvíræð skylda þingsins að láta Vestmannaeyinga ekki hafa minni vernd fyrir mannlífin en aður. Verður fyrst og fremst að leggja áherzlu á það. Þess vegna megum við ekki vera að deila um það hér á þingi, hvernig bókstafur þessa samnings er, en hitt er nær, að ihuga kjarna málsins, en hann er sá, að Vestmannaeyingar geta ekki verið án þess að hafa björgunarskip líkt og Þór við Eyjarnar á vissum tímum ársins. Og auðvitað er þetta ekki eingöngu nauðsynlegt vegna mannlífanna, en einnig vegna hins mikla útvegs, sem reynist ríkissjóði mjög drjúg tekjulind. Óttinn, sem hefir gripið menn í Eyjum við það, að þessi

vernd verði tekin frá þeim, sést best á þeim áskorunum, sem Vestmannaeyingar hafa sent hingað, áskorunum frá 937 konum, sem skora á þingið að gera skyldu sína, og er eðlilegt, að áskoranir komi úr þessari átt, því að líklega finna engir betur til þess en konurnar, sem bíða í landi, hvað það er að vita af sjómönnunum úti í vondum veðrum. Það er hreint og beint siðferðisskylda að láta Vestmannaeyinga hafa ekki minni vernd en þeir hafa haft. Þótt ég sé þm. fyrir sveitakjördæmi, þá er ég alveg viss um það, að mínir kjósendur myndu hvetja mig til að taka fast á því máli, sem hér er á ferðinni.

Dómsmrh. (Jónas Jónsson): Af því að ég gleymdi að stinga upp á n. áðan, vildi ég nú leggja til, að annaðhvort yrði málinu vísað til fjhn. sem fjármálaatriði, eða til sjútvn. sem atvinnumálefni, hvort sem hæstv. forseta þykir betur við eiga.

Svo vildi ég leiðrétta strax þann miskilning, að menn gætu haldið, að það væri meining núv. stj., að skipin eigi aldrei að koma nálægt Vestmannaeyjum. En það hefir verið haldið þeirri reglu, sem hv. 1. þm. Skagf. sagði, að sér fyndist eðlileg, að þegar eitthvað kemur fyrir við Vestmannaeyjar, eins og átti sér stað fyrir skömmu, þá var Óðinn undir eins beðinn að fara þangað. En ég álit, að ekki megi gera það án samþykkis þingsins, að binda annað varðskipið lengi á hverjum stað, og get ég sagt það til sönnunar því, að þegar svo vill til, að bæði Óðinn og Ægir eru hér inni, eins og kom fyrir um jólin, þá flyktust togararnir inn í landhelgina fyrir Vesturlandinu, vegna þess að þeir vissu þá, hvar skipin voru. — En ég legg til, að forseti fresti umr. og vísi málinu til nefndar.

Flm. (Jóhann Jósefsson): Ég verð að segja það, að ég er sannarlega hryggur yfir þeirri ógiftusamlegu andstöðu, sem hæstv. dómsmrh. hefir gegn þessu máli. Þótt hann ekki hafi stór orð um, er auðfundið, hvar hann er, því miður.

Það hefir vist átt að vera eins og nokkurskonar gildra þessi fyrirspurn, sem hæstv. dómsmrh. lagði fyrir mig, hvort ég hugsaði til að láta byggja nýtt skip, gildra til þess að koma í veg fyrir það, að

málið fengi afgreiðslu í þessari deild. — Ég vil strax mótmæla því, að þetta mál þurfi endilega að ganga til n., a. m. k. ekki í báðum deildum, því að hér er aðeins um endurnýjun á samningi að ræða, samningi, sem ég skoða svo, að sé ennþá í gildi, en sem hæstv. ráðh. vill láta niður falla. Eftir því, sem í till. segir, verð ég að telja sjálfsagt að kaupa skip í stað Þórs, en ekki að láta byggja skip, því þá þarf ekki að verja til þess öðru fé en því, sem liggur til reiðu, nefnil. váttryggingarfé Þórs, svo að það er, að minnu álit, engin sérstök ástæða til að tefja þetta mál með að þvæla því á milli deilda, og einkum og sér í lagi vil ég leggja á móti því, að málið sé tafið með þeirri aðferð, sem hæstv. dómsmrh. vildi hafa, vegna þess að nú stendur vertið sem hæst og hvorki hægt fyrir mig né heldur hæstv. dómsmrh. að taka á sig þá ábyrgð, sem dráttur á afgreiðslu málsins um björgunarskipið kann að valda. Ég vil ekki taka á mig þá ábyrgð, frekar en bæjarstj. Vestmannaeyja vildi taka á sig ábyrgðina af því að hafa Hermóð fyrir björgunarskip.

Ég er áhyggjufullur vegna þessarar afstöðu, sem hæstv. dómsmrh. hefir tekið til málsins, vegna hins mikla fjölda manna, er sjó stundar frá Vestmannaeyjum, og vegna allra aðstandenda þessara manna. — Hæstv. ráðh. vildi svo sem hafa vaðið fyrir neðan sig, því að hann tók það líka fram, að þótt ég hefði aðeins viljað fá annaðhvort Óðin eða Ægi til starfsins, þyrfti málið líka að fara í n., svo að það virðist engin leið að þoka hæstv. ráðh. frá því að tefja málið.

Hæstv. ráðh. vildi hnekkja mínum góða málstað með því að fara að benda á blaðaskrif einhverra flokksmanna minna. Held ég, að hæstv. ráðh. hafi sízt þá aðstöðu í þessu máli, að hann ætti að tala um blaðaskrif í sambandi við það. Í blaði, sem var flokksblað hans fyrir síðustu bæjarstjórnarkosningar hér í Rvík, er grein, sem virðist vera eftir hæstv. dómsmrh. sjálfan, eða einhvern, sem hugsar, talar og skrifar alveg eins og hann. Þar er farið mjög hörðum orðum um einstaka menn í Eyjum, bornar sakir á þá og sagt, að íhaldsmenn í Eyjum rjúfi gerða samninga og hrifsi til sín 25 þús. kr. handa sér fyrir þriggja daga burtveru Þórs, breiði

Björgunar- og eftirlitsskip við Vestmannaeyjar.

út ósannindi um vitaskipið og heimti, að nýtt strandvarnaskip sé keypt handa þeim. Þar segir m. a. svo, með leyfi hæstv. forseta:

„En íhaldið í Eyjum rýfur gerða samninga, svikur um borgun fyrir Þór ár eftir ár, hrifsar 25 þús. kr. í bætur handa sér, fyrir þriggja daga burtveru Þórs, breiðir út visvitandi ósannindi um vitaskipið og heimtar, að keypt sé þegar í stað nýtt skip og haldið við Eyjar, væntanlega með allt að 200 þús. kr. árskostnaði, til að þóknast hinum svikula íhaldsmeirihluta í Eyjum, sem svo illa hefir staðizt drengskaparprófið í sambandi við leigu Þórs“.

Þetta er það, sem hæstv. dómismrh. lætur sér sæma að skrifa í kosningablað Framsóknarflokksins um okkur Vestmannaeyinga, en ég skal ekki þreyta hv. deild með því að lesa alla þá illyrðaromsu um Vestmannaeyinga, sem hæstv. dómismrh. hefir látið frá sér fara í blaði þessu, flokki sínum til kjörfylgis hér í þænum. Það er hægt að koma því að við tækifæri.

Hæstv. ráðh. sagði, að samningurinn um Þór hefði verið athugaður af sér og „öðrum lagamönnum“. Ég hefi nú ekki heyrt það fyrr, þótt hæstv. dómismrh. skipi það sæti, sem hann situr í, að hann hafi verið talinn lagamaður, en það getur verið, að í þessu máli skoði hann sig fullfæran til að vera kallaður lagamaður. Og skoðun ráðh. og lagamanna hans er þá sú, eftir því sem hann segir nú, að vegna þess að Þór strandaði séum við Vestmannaeyingar búnir að missa allt tilkall til ríkisins um björgunar- og eftirlitsstarfið. Mér þykir rétt að upplýsa, hverja skoðun hæstv. dómismrh. hefir áður haft á þessum samningi. Ég get sannað það með tilvisun til þingtiðindanna, að á þinginu 1928 var skoðun hæstv. ráðh. á rétti Vestmannaeyinga í þessu efni önnur en nú. Það raunalega við framkomu hæstv. ráðh. í þessu máli er, að alltaf síðan Þór var seldur ríkinu hefir hæstv. dómismrh., sem áður virtist hlynntur björgunarmálum okkar, haldið uppi látlausum átölum fyrir þá ráðstöfun og ekkert tækifæri látið ónotað til þess að lasta skipið, vegna þess að það væri gamalt, ganglaust og illa útbúið. Ennfremur hefir hann mjög haft það á hornum sér, að Þór skuli

hafa verið gerður út sem björgunar- og eftirlitsskip við Vestmannaeyjar. En nú kórónar hæstv. ráðh. fyrri framkomu sína í þessu máli með því að segja, að nú séu Vestmannaeyingar réttláusir með öllu, með því að skipið sé strandað. Ég skal nú leyfa mér að lesa upp úr þingtiðindunum frá 1928 nokkur ummæli hæstv. ráðh., til þess að varpa ljósi yfir fyrri afstöðu hans í þessu máli. Þar segir svo m. a.:

„Þetta er nú inngangurinn að því, sem gerðist á þinginu í fyrri, að því viðbættu þó, að íhaldsstjórnin lagði til, að Þór yrði keyptur af ríkinu. Henni þótti þá heppilegt að kaupa hann, þegar bersýnilegt var orðið, að hann fullnægði ekki þeim kröfum, sem gera verður til þess, að skipin séu fær um að elta uppi togarana. En hann var seldur með því skilyrði, að hann héldi sig við Vestmannaeyjar um vertiðina“.

Þetta segir hæstv. ráðh. eftir að hafa látið dæluna ganga um Öðin og smiðisgalla hans, þyngdarpunktinn o. fl. Ég skal skjóta hér inn í, til frekari skýringar, að Þór var af ríkinu aðallega keyptur til þess að vera eftirlits- og björgunarskip við Vestmannaeyjar, en eigi til landhelgisgæzlu. Því næst vitnar ráðh. í bréf frá skipherranum á Þór um að Þór væri of hægfara til strandvarna, og á þeim ummælum byggði hann síðan þá fullyrðing, að Þór væri ónýtt skip. Í lok þessara hugleiðinga um Þór og samninginn, sem ríkið og Vestmannaeyingar gerðu, segir hæstv. ráðh. þessi orð, sem ég vil leyfa mér að lesa upp, með leyfi hæstv. forseta:

„En niðurstaðan á þessum samningum er sú, að ríkinu ber skylda til þess að verja Vestmannaeyjar, hvort sem til þess verður valinn Þór eða annað dýrara skip. En ekki eru slíkir samningar gerðir af framsýni“.

Þessi er þá skoðun hæstv. ráðh. á þinginu 1928, og stoðar honum ekki að bera bríður á, því þessi ummæli eru skjalfest. Þá telur hann rétt Vestmannaeyinga alveg ótvíræðan, en nú kemst hann og „lagamenn“ hans að gagnstæðri niðurstöðu, og telur hann þær hafa tapað öllum rétti gagnvart ríkinu í þessum efnum. Ég hefi aðeins bent á þetta til þess að sýna, hve hæstv. ráðh. er glöggur(!)

Björgunar- og eftirlitsskip við Vestmannaeyjar.

sem „lagamaður“ og sjálfum sér samkvæmur. Í þessu máli hefir hann kveðið upp tvo úrskurði, sem fara í gagnstæðar áttir.

Hæstv. ráðh. gaf mér þann sjálfsagða vitnisburð, að ég hefði talað með hógværð og stillingu um þetta mál. Ég get lofað því framvegis að tala svo um þetta mál sem góðum málstað hæfir, en þó mun mér veitast örðugt að tala með eins mikilli hógværð nú sem áðan, því að mér bókstaflega ofþýður sú takmarkalaus óskammfeilni hæstv. ráðh., að hann skuli leyfa sér, þvert ofan í fyrr yfirlýstar skoðanir sínar, að halda á máli þessu með þvílíkri hlutdrægni, sem raun ber vitni um. Vel væri, ef hæstv. ráðh. gæti fundið til þeirrar miklu ábyrgðar, sem á honum hvílir gagnvart þeim fjölda mannslífa, sem hér eiga allt í húfi.

Þá sagði hæstv. ráðh., að Vestmannaeyjar hefðu ekkert gefið landinu. Ég skal nú ekki deila við hæstv. ráðh. um rökstuðning þessarar fullyrðingar, enda er vant að sjá, hvað hann á við. En hitt vil ég fullyrða, og get fært rök að, að Vestmannaeyjar hafa ekki hingað til staðið öðrum héruðum landsins að baki um framtak og hvergi legið á liði sínu. Höfum við óneitanlega lagt ríkulegan skerf til eflingar atvinnu í landinu og staðið í fullum skilum gagnvart ríkissjóði. Vestmannaeyingar áttu frumkvæði og verulegastan þátt í því að auka landhelgisgæzlu, eftirlits- og björgunarstarfsemi við Suðurlandið. Höfum við lagt mikið á okkur í því skyni. Það virðist því næsta litil viðurkenning, þegar ráðh. strandgæzlunnar og björgunarmálanna í þessu landi lætur slík orð falla í okkar garð. Ég hygg, að þing og þjóð megi vera Vestmannaeyingum þakklát fyrir hið góða fordæmi, sem við höfum gefið í þessum efnum, og þá ósérplægni og áhuga, sem við höfum ávallt sýnt, þegar um eftirlits- og björgunarmál hefir verið að ræða. Hitt er að visu rétt, að við gáfum ekki landinu Þór; við seldum hann fyrir það, sem á honum hvíldi, 80 þús. kr. Í þessu sambandi má og geta þess, að Vestmannaeyingar hafa árlega um 13 þús. kr. útgjöld til að afborga útgerð Þórs á þeim tíma, er hún var dýrust.

Hæstv. dómsmrh. sagði, að réttast væri,

að við Eyjamenn keyptum sjálfir skip í þessu skyni og gerðum út. Gætum við það eins nú og áður. Þessum vinsamlegu (!) ráðleggingum hæstv. dómsmrh. vil ég svara með því að benda á, að þegar Vestmannaeyingar hófu björgunarstarfið og keyptu Þór, var enginn áhugi vaknaður hjá stj. eða þingi fyrir þessu máli. Vestmannaeyingar stigu fyrsta sporið og bentu með athöfnum sínum alþjóð manna á nauðsyn þessa máls. Aðgerðir þingsins, sérstaklega 1926, sýna það, að við höfðum þá opnað augu manna fyrir því, að hér þurfti ríkið að viðurkenna þjóðhollt starf. Ríkinu er nú innan handar að kaupa skip fyrir tryggingarupphæð Þórs hvenær sem er, og þangað til er mjög auðvelt að fullnægja eftirlitsþörfinni með Óðni og Ægi, á þann hátt, sem hv. 1. þm. Skagf. benti á, yfir mánuðina janúar, febrúar og fram í miðjan marz, án þess að landhelgisgæzlan þurfi hið allra minnsta við að liða, eins og bæjarstj. Vestmannaeyja hefir þegar bent ríkisstj. á, um leið og hún féllst á það, að Hermóður væri svo í bili notaður til gæzlu veiðarfæraanna á netavertið. Ef hæstv. ráðh. kynni að vilja afla sér raunréttar þekkingar á þessum atriðum, ætti hann að snúa sér til sjófróðra manna, í stað hinna svokölluðu „lagamanna“, sem ráðh. vitnaði til. Þá myndi hann sannfærast um, að ég fer hér með rétt mál.

Þá vitnaði hæstv. ráðh. til umsagnar vitamálastjóra um það, að Hermóður væri sterkt skip og að hann hefði ekki verið að því kominn að sökkva á leiðinni upp o. s. frv. Þetta má vel vera satt, svo langt sem það nær, en á það ber þó að líta, að Hermóður er einskonar óskabarn vitamálastjóra, enda keyptur af honum í upphafi. Auk þess sem því verður að taka þessum ummælum með hæfilegri varúð, eru þau engin sönnun fyrir því, að Hermóður dugi sem björgunarskip. Hermóður er helmingi minna skip en Þór var, og því stendur það óhrakið, að hann er allsendis ónógur til eftirlits- og björgunarstarfsemi um vetrarvertiðina. Ég þykist geta talað um þessi mál af töluverðri þekkingu, og hefi auk þess persónulega reynslu síðan ég var útgerðarstjóri Björgunarfélagsins í Vestmannaeyjum. Komu oft þau veður við Eyjar,

Björgunar- og eftirlitsskip við Vestmannaeyjar.

að tvísýnt þótti, hvort tiltök væru að senda Þór út til þess að leita að bátum. Má þá af likum ráða, að hvaða gagni bátur eins og Hermóður kæmi í slíkum veðrum. Ég vil því segja hæstv. dómsmrh. það, að okkur Eyjamenn skiptir litlu, hvað vitamálastjóri segir um þessi mál; við þykjumst þekkja veðrin við Eyjar alveg eins vel og betur en hann. Okkur eru í of fersku minni öll þau ægilegu slys og manntjón, sem orðið hafa við Eyjar, og við hljótum því að byggja meira á reynslu undanfarinna ára en á ummælum vitamálastjóra.

Hæstv. ráðh. fór með ismeygilegar dylgjur um, að ég hefði í rauninni beint ásökunum mínum að skipshöfninni, er ég talaði um, að Hermóður væri ekki fullnægjandi skip. Mér er satt að segja ekki ljóst, hvað hæstv. ráðh. á við, eða hvaðan honum kemur slík speki. Ég hefi hvergi séð eða heyrt skipshöfninni á Hermóði ánmælt, þótt Hermóður kæmist ekki út úr höfninni þegar báturinn fórst á dögnum. Sjálfum hefir mér aldrei komið slíkt til hugar. Í blaði sjálfstæðismanna í Eyjum, sem talar um atburð þennan, er farið lofsamlegum orðum um skipshöfnina á Hermóði, og það er það eina, sem ég hefi séð skrifað um þetta atriði. Þessa þáttill. ber því alls ekki að skilja sem vantraust á skipshöfnina, enda hefir það verið skýrt tekið fram, að það er skipið, sem er allsendis ónógt til þeirra starfa, sem það á að inna af hendi. Ég vil því vísa þessum órökstuddu dylgjum beina leið til föðurhúsanna. Ætti hæstv. ráðh. að spara sér þvilíkar glósur, ef hann getur ekki fært þeim neinn stað. Ég skal hinsvegar upplýsa það, að ég hefi sem formaður Björgunarfélagsins í Vestmannaeyjum haft bréfavíðskipti við skipstjórnann á Hermóði um það, að við óskuðum eftir sem beztri samvinnu og samstarfi við skipið hvað björgunarmál snertir. Höfum við hoðið honum alla þá hjálp og aðstoð, sem við getum í té látið, enda er okkur ljóst, hversu góð samvinna þeirra, sem í landi eru, við björgunarskipið er nauðsynleg til fyrirgreiðslu björgunar á bátum. Þetta er nú þær einu „örvar“, sem ég hefi beint að skipshöfninni á Hermóði.

Þá þykir mér það furðulegt tiltæki hjá

hæstv. ráðh., er hann reynir að dreifa hugum manna frá meginatriði þessa máls, með því að vekja upp gamla sögu (um greiðslur fyrir netatjón Vestmannaeyinga 1926), sem engu máli skiptir í þessu sambandi. Hyggst hann sennilega að vekja andúð gegn þessari till. á þann hátt. Mjög er þeim manni vopnavant, er til slíkra grípur. Í blaðsnepli einum, sem ráðh. stóð að hér um kosningarnar, er sagt, að ég hafi stungið þessum umræddu 25 þús. kr. í vasa gæðinga minna. Er þetta að visu stór framför til réttari frásagnar frá því í fyrra, þegar hæstv. ráðh. hagaði orðum sínum á þann veg, að ómögulegt var að skilja öðruvísi en að ég hafi stungið fénu í eiginn vasa. Ég skal reyndar geta þess, að þennan umrædda tíma, sem Þór yfirgaf netin til að handsama togarana 4, vann hann landinu inn milli 60 og 70 þús. kr., svo að vel mátti landið við una að greiða 25 þús. kr. fyrir netatöpin, sem orsökudust af fjarvist hans. Annars er hæstv. ráðh. nú að draga þetta inn í umr. til þess að reyna að eyða málinu fyrir mér. Hæstv. ráðh. talaði um drengskap og brá okkur Eyjamönnum um drengskaparleysi í þessu máli. Ég verð nú að segja það, að einkennilega finnst mér orðið drengskapur hljóma í munni hæstv. dómsmrh., og ætti hann sízt að frýja öðrum drengskapar. Ég hefi komið fram með fullum drengskap í þessu máli; ég hefi skýrt satt og rétt frá málsástæðum og teft fram rökum málsins með fullkominni kurteisí. En „drengskapur“ hæstv. ráðh. er fólgin í því að reyna að eyða þörfu og góðu máli með hinum lúalegustu aðferðum. Tekur mig það sárt, ekki min vegna, heldur þeirra, er hér eiga líf sitt og efnalega afkomu undir, ef þau verða afdrif málsins, sem hæstv. ráðh. vill vera láta.

Ég hefi áður fært rök að því, að dómur hæstv. ráðh. um rétt Vestmannaeyja eru tveir. Annar upp kveðinn á Alþingi 1928, hinn er upp kveðinn af honum í stjórnarráðinu í vetur, og brýtur algerlega í bága við hinn fyrri dóm hans um hið sama atriði. Ég vil hinsvegar leggja höfuðáherzlu á sanngirnishlið málsins, og væri ekki úr vegi að athuga þá hlið dálitið nánar. Er það sanngirni af landsstj. að senda Þór í snattferð norður á Húnaflóa um dimm-

asta skammdegið til þess að skila tveim gæðingum sínum heim til sín, og því næst, eftir að svo illa tókst til sem kunnugt er, að láta þá sjómenn í Vestmannaeyjum gjalda fyrir afleiðingarnar af þessari vanhugsuðu og óverjandi sendiferð? Er það drengskapur, að láta Þórs-slysið bitna á saklausum sjómönnum og sjómannakonum suður í Vestmannaeyjum? Hvers eiga þeir eða þær að gjalda? Til frekari stuðnings máli mínu skal ég leyfa mér að lesa hér upp álit hæstv. dómsmrh. á þinginu 1928 um það, hvað sé vit og hvað ekki um sendiferðir varðskipanna. Þar segir hæstv. dómsmrh. svo, með leyfi hæstv. forseta:

„Það er og álit þeirra, sem vit hafa á, að Þór sé of litill til þess að vera á ferð í ofviðrum fyrir norður- og austurströnd landsins“.

Þessi er þá dómur þeirra, sem vit hafa á, að því er hæstv. ráðh. sjálfur segir. Ég get fyllilega tekið undir þessi ummæli. En hvernig breytir nú hæstv. ráðh. eftir þeim? Í skammdeginu 1929 er hann búinn að gleyma þeim. Ég skal annars hlífa hæstv. ráðh. við því að fara mikið inn á þetta mjög svo óvarlega tiltæki ráðh., þegar hann án nokkurrar skynsamlegrar ástæðu stofnaði skipi með 20 manna áhöfn í þá hættu, sem eftir hans eigin orðum leiddi af ferðalagi, sem „ekkert vit var í“.

Hæstv. ráðh. ætti að hverfa frá þeirri villu síns vegar að láta saklausa gjalda þess, að hið gamla happaskip Þór hlaut af þessu að bera beinin á skeri norður á Húnaflóa. Jafnvel þó að í samningi þeim, sem ég gerði um Þór, sé ekki skýrt um svona tilfelli talað.

Hvernig getur hæstv. ráðh. hugsað sér að nota þennan athurð til þess að koma fram sanningsrofum og gerræði gegn Eyjamönnum, sem enga sök áttu á því, að förin var farin eða að skipið strandaði? Hvaða sanngirni er annað eins og þetta? Hvar er nú „drengskapur“ ráðh.? Jú, hann felst í þeirri vinsamlegu orðsendingu ráðh. til okkar Eyjamanna: Nú skuluð þið bara kaupa ykkur skip sjálfir. Ykkur er ekki vandara um að gera það nú en áður. — Ég ætla nú engar getur að því að leiða, hverju kjósendur mínir muni svara þessari vísbendingu hæstv.

ráðh. En ef það á enn fyrir okkur Eyjamönnum að liggja að verða eins beygðir af sjóslysum eins og þegar við réðumst í að kaupa Þór forðum, þá gæti svo farið, að hæstv. ráðh. fyndi til — þó að það þá ef til vill yrði nokkuð seint — þeirrar þungu ábyrgðar, sem óhjákvæmilega mun hvíla á herðum þess manns, sem með köldu blóði sviptir þetta hérað þeim björgunarráðstöfunum, sem það hefir löglegan og samningsbundinn rétt til.

Hæstv. ráðh. kvað mig hafa talað óskýrt og ekki tekizt að klæða hugsanir mínar og till. í heppilegan búning. Þetta má vel vera rétt, að hann líti svo á. En ég held þó áreiðanlega, að ég hafi hagað orðum mínum á þann veg, að vel mátti skiljast. En ef hæstv. ráðh. álitur, að ég hafi ekki talað nógu skýru máli til þess að d. mætti sannfærast um réttmæti míns máls, þá vil ég segja honum, að sá er til, sem talar nógu ljóst og kann að klæða hugsanir sínar í nægilega skýran búning. Sjórinn og veðrin kringum Vestmannaeyjar tala sínu skýra máli um, hvað gera þurfi fyrir sjómenn þá, sem þar stunda atvinnu sína erfiðasta tíma ársins í stöðugri baráttu við storma, stórsjó og krappar leiðir. Þetta hefir Alþingi áður viðurkennt og ber vonandi gæfu til þess að gera það líka í þetta sinn.

Þá fór hæstv. ráðh. mörgum orðum um það atriði, að Vestmannaeyingar hefðu ekki goldið afborgunina, 15 þús. kr., til ríkissjóðs á tilsettum tíma. Gaf hann í skyn, að við hefðum ekki haft efni á því. Þessu vil ég hér með mótmæla. Af okkar hálfu var um óþarfan drátt en ekki annað að ræða. Fjárupphæð þessi var á fjárhagsáætlun bæjarins, og hafa þeir hlotið stór ámæli, sem sök áttu á því, að féð var ekki greitt í tæka tíð. En fé þetta mun verða greitt áður en samningstíma lýkur. Getur því hæstv. ráðh. sparað sér að svo stöddu að brýna okkur um svik. Vitanlega var tilgangur ráðh. með þessu einungis sá, að reyna að vefja málið og fá menn til að halda, að þetta væri svo athugavert mál, að það þyrfti að ganga gegnum báðar deildir og nefnd, og enn fremur að reyna að kasta rýrð á Vestmannaeyjar og koma því inn hjá hv. þdm., að þær verðskulduðu ekki, að ríkið heldi uppi eftirlits- og björgunarstarf-

semi þar, enda hefði ríkið ekki ráð á því.

Ég þarf svo ekki að segja fleira að þessu sinni, svo að hæstv. ráðh. getur komiðt að með það, sem hann þykist hafa fram að færa. Ég vil þó benda honum á, að Vestmannaeyjar, sem hann taldi ekki hafa getað staðið í skilum um 15 þús. kr., hafa þó greitt til ríkissjóðs 589557 kr. árið 1928 og 570 þús. kr. árið 1929 í opinberum sköttum og gjöldum. Ég get því ekki annað en talið það hina mestu ósanngirni af ráðh. hendi, er hann aftækur með öllu að nota váttryggingarfé Þórs til kaupa á nýju skipi eða láta Óðin eða Ægi lita eftir við Eyjarnar, þegar þörfin er brýnust. Sé ég ekki, að hann fari svo sæmilega fram í þessu máli, sem kröfu verður að gera til af manni í hans stöðu. Veit ég vel, að hæstv. ráðh. hefir aðstöðu og vald til þess að gera Vestmannaeyjum erfitt fyrir um stundarsakir, en ég vil beina því til hv. deildar um leið, að allur dráttur á afgreiðslu þessa máls getur orðið mjög afdrifaríkur. Ég vil gera þá kröfu til þingsins, að það staðfesti, að gefnu tilefni, þann samning, sem gerður var um björgunar- og eftirlitsstarfið við Vestmannaeyjar, og sem vitanlega er enn í gildi, þótt Þór sé strandaður, þótt hæstv. ráðh. haldi nú hinu gagnstæða fram. Sé ég þess enga þörf, að málið sé látið ganga gegnum báðar deildir, því fjárhagshlið málsins snertir í bili einungis váttryggingarupphæðina, sem þegar er fyrir hendi. Ég mótmæli öllum óþarfa töfum og vífilengjum, er miða til þess að hindra sjálfsagða og réttmæta afgreiðslu þessa nauðsynjamáls.

Að endingu vil ég leyfa mér að skírskota til réttlætistilfinningar hv. þdm. um það, að Vestmannaeyjum sé ekki fráðæmdur réttur til björgunar- og eftirlitsskipa um vetrarvertiðina, þó að Þór sé strandaður. Get ég ekki skilið, að hv. d. vilji fara að dæmi hæstv. dómsmrh., að setja sig í spor harðdrægra „prokuratora“. Vil ég brýna fyrir mönnum að lita með skilningi og velvild á kröfur Vestmannaeyinga og annara, sem hlut eiga að þessu máli.

Dómsmrh. (Jónas Jónsson): Hv. þm. Vestm. hefir tekið þá aðstöðu að vera

mótfallinn því, að þessu máli sé sýnd full alvara, með því að láta það ganga til n. og að það sé rætt sem hvert annað alvarlegt mál. Svo mikið kapp leggur hv. þm. á að koma þessari till. sinni í gegn nú þegar á ólöglegan og óformlegan hátt. Hv. 1. þm. Skagf. var þó í vafa um, hvort tvær umr. í báðum deildum þingsins gætu talizt nægileg heimild fyrir stj. til að láta byggja nýtt skip. Til glöggvunar á því, hvað það muni kosta að láta byggja nýtt skip, skal ég geta þess, að sá maður, sem vanastur og kunnugastur er skipakaupum, E. Nielsen framkvæmdarstjóri, hefir fyrir stj. hönd leitað tilboða um skip til Borgarnesferða. Og hið eina tilboð, sem hann fékk, var meira en helmingi hærri en það, sem Þór var talinn kosta. Þar sem því jafneinfalt skip er svona dýrt, þá vil ég ekki að ókönnuðu máli slá því föstu, að hér sé ekki um stórt fjárhagsmál að ræða. En sennilega liggur annað og meira bak við till. hv. þm. Vestm. Hann vill vitanlega fá sem allra stærst og virðulegast skip til þess að gæta neta sinna og annara góðra manna í Vestmannaeyjum. Hv. þm. telur, að Hermóður sé ekki fullnægjandi til þessarar gæzlu. En þetta eru aðeins fullyrðingar hv. þm., óstuddar af rökum. Og þær koma algerlega í bága við umsögn og yfirlýsingu þess embættismanns, sem kunnugastur er skipinu. Sjálfur hefir hv. þm. jatað, að skipshöfnin sé góð.

Um hið sorglega slys, sem vildi nýlega til í Vestmannaeyjum, er það að segja, að ekkert skip mundi hafa getað bjargað þeim bát, sem eftir því sem sjónarvottar herma fórst á skeri í heimleið. (JJós: Það sker er ekki til!). Þetta hafa þó eins greinagóðir menn úr Eyjum og hv. þm. sagt mér. — Ég veit, að dylgjað hefir verið um það í flokksblöðum hv. þm., að Hermóður hafi legið inni þennan dag og verið að taka kol og vatn. Og þar var því dróttað að skipshöfninni á Hermóði, að hana hefði brostið kjark til björgunartilrauna. Ég veit, að þetta er alrangt. En hv. þm. ætti að gæta þess, að blöð hans færu ekki með svona dylgjur. Ég minnist þess, að eitt sinn er Þór átti að gæta neta þeirra Vestmannaeyinga — ég held það hafi verið 1923 —, þá var hann staddur hér á höfninni til að taka kol og fleira.

Björgunar- og eftirlitsskip við Vestmannaeyjar.

Gerði þá rok, svo hann slitnaði upp, rak út af höfninni og strandaði inni við Laugarneskletta. Vestmannaeyingar leigðu þá sjálfir bát til að gæta veiðarfæra-anna og gegna björgunarstarfi. Sá bátur hét Þórður Kakali og var, að því er ég held, mótorbátur. (JJós: Hann var gufuskip, linubátur). Það hefir þá verið litill linubátur. (JAJ: Það var togari). Það var þó ekki togarinn af Vesturlandi, sem stjórnað var úr landi með skeytum, svo hann gæti óáreittur togað í landhelginni. Annars var vist Kakali verra og minna skip en Hermóður. Og þó gerðu Vestmannaeyingar sig ánægðan með hann um langan tíma, meðan verið var að gera við Þór. Til hins sama ráðs hefir verið grip-ið nú, þegar Þór er frá. Er því farið eftir fordæmi Vestmannaeyinga sjálfra. Hér hefir því verið bætt úr þörfum og kröfum þeirra eins og við varð komið. Enda þótt Vestmannaeyingar óski eftir að fá stórt og gott skip til þessara þarfa sinna, þá vil ég þó eindregið mótmæla aðferð hv. þm. þeirra, að ætla að lauma inn till. um skipakaup með einni umr. hér í deild. Og það skal hv. þm. vita, að enda þótt till. hans verði samþ. hér í deildinni, þá mun stj. þó ekki treysta sér að taka neitt tillit til hennar, fyrri en tillögur um skipakaup hafa verið samþ. sem lög og fjárveiting heimiluð. Ekkert sýnir eins glögglega og það, að hv. þm. vill ekki láta athuga þetta mál í n., að hann treystir illa sínum málstað. Ég er hræddur um, að ef Óðinn yrði látinn vera meiri hluta vertíðar við Vestmannaeyjar til að gæta neta þar, þá heyrðust raddir annarsstaðar frá áður langt liði. (JJós: Vill ekki hæstv. ráðh. minnst þess, að við höfum aldrei farið fram á, að Óðinn yrði bundinn við Eyjar allan veturinn). Já, að visu. En hvar væri trygging fyrir því, ef þeim væri réttur litli fingurinn, að þeir vildu ekki hafa hendina alla? Og líklega væri betra að hafa þann samning vel gerðan, er að gæzlu Óðins lyti þar, ef hv. þm. ætti ekki einusinni að geta gert tilraun til þess að fá út úr honum allt annað en í honum stæði. Ef Óðinn ætti að hafa þetta starf með höndum, þá er ég hræddur um, að heyrðist í hv. þm. Borgf. og hv. þm. Snæf. og fleirum, þegar togararnir færu að vaða uppi í landhelgi um Faxaflóa og

Vestfirði og viðar. Enda væri von, að slíkar raddir yrðu háværar. Það er því ekki nema rétt og viturlegt hjá hv. þm. að óttast alla athugun á þessari fjarstæðu. Hinir einu, sem yrðu glaðir við samþ. þessarar till., ef farið yrði eftir henni, væru þeir togaraeigendur, sem vilja láta togara sína fiska óáreitta í landhelginni. Þeir myndu að visu ekki senda opinber þakkarskeyti, en þeir yrðu þeim mun glaðari í hjarta sínu. Þá mundu togarar þeirra skjótast óáreittir inn í landhelgina og útlendu togararnir elta þá þangað. — Þetta er því einhver sú hættulegasta till., sem fram hefir komið gagnvart landhelgisgæzlunni. Ekkert væri hættulegra en það, að binda varðskipin við eitt ákveðið svæði.

Þá er það alveg rangt hjá hv. þm., er hann telur, að Þór hafi verið stofnað í sérstakan voða með því að láta hann fara norður fyrir land, af því að veður séu þar verri. Hafi Þór verið nógu sterkbyggður til að vera við Vestmannaeyjar, þá átti að vera hættulaust að láta hann skreppa norður fyrir, því allir vita, að veður eru miklu meiri fyrir sunnan land. — En ég vil ekki afsaka hv. þm. né blöð hans fyrir afstöðu hans og þeirra til björgunar mannanna á Þór. Það var ekki hægt að reka sig úr vitni um það matarhljóð, sem í þeim var yfir þeim möguleika, að mennirnir hefðu getað farizt, eins og t. d. þegar Forseti fórst hér suður frá, vitanlega af því hann hafði verið sendur til veiða. En ég vísa algerlega frá mér öllum ásökunum um manndráp, og segi það eitt, að ef fara ætti út í slíka sálma, þá mundu það frekar vera einhverjir aðrir en ég, sem slíkt hefðu á samvizkunni. Það, sem olli strandi Þórs, var það, að stýrið bilaði og skipið rak á sker. Ef þetta hefði nú t. d. komið fyrir við Vestmannaeyjar, þegar Þór var þar að björgunarstarfi, hefði þá verið rétt að segja, að hann hefði verið sendur út í opinn dauðann? Ég spyr hv. þm. Vestm. En sé það ekki rétt, þá er ekki heldur rétt að segja þetta um þá ferð, er Þór fór norður. Hún var á engan hátt óforsvaranlegri en hversdagsleg vinna varðskipanna. Ég vil, að þetta komi skýrt fram, af því að sum þau blöð, sem eru brjóstmylkingar ihaldsmanna, hafa sagt,

að mennirnir á Þór hafi verið sendir út í opinn dauðann í þetta sinn. Ég hygg þó, að íhaldið hafi hvorki sóma né pólitískan hagnað af slíkum ummælum.

Ég þarf þá ekki að fara mikið lengra út í þetta mál. Mér finnst það ofrausn mikil hjá hv. þm. Vestm., að ætla að lauma stóru fjárhagsmáli inn á þing á þennan hátt, í því trausti, að hv. þdm. séu svo mikil börn, að þeir sjái það ekki. En hafi það verið meining hans, að byggt verði skip, þá átti hann að koma með það í frv.formi sem hvert annað þingmál. Þessi aðferð hv. þm. er bara til þess að fæla þá frá stuðningi við þarfir Vestmannaeyja í þessu máli, sem annars voru því hlynntir. Má hann sjálfum sér um kenna, ef það tekst, sem ég þó hefi ekki trú á, að takist. Hv. þm. hélt því fram, að ég hefði fyrr á árum haldið því fram, að samningur Jóns heit. Magnússonar væri bindandi um aldur og æfi fyrir landið gagnvart Eyjamönnum. Ég játa, að þegar ég hélt þessari skoðun fram, byggði ég á vitnisburði hv. þm. Vestm., sem jafnan hefir haldið fram þessari skoðun. Ég játa, að það var ógætilegt að trúna slíku vitni, og ég mun varast að trúna því sama vitni framvegis, nema aðrar sannanir komi til. Því að niðurstaðan varð sú, er ég kynnti mér sjálfur samninginn, þá var allt tóm endileysa, sem þm. hafði sagt, og þess vegna varð ályktun mín röng, meðan ég byggði á framburði hans. En eins og ég hefi áður sagt, þá er það óforsvaranlegt að ætla að drífa stórt fjárhagsmál í gegn með einni umr. í annari deild þingsins. En sé það meiningin með till. að binda þau skip við þetta starf hjá Vestmannaeyjum, sem eiga að verja strendur alls landsins, þá er það líka óforsvaranlegt.

Héðinn Valdimarsson: Við jafnaðarmenn erum sannfærðir um það, að nauðsynlegt er að hafa skip við Vestmannaeyjar, sem ekki er lakara en Þór var, til þess að annast gæzlu og björgun. Þess vegna erum við líka fylgjandi till. Við viðurkennum og vitum, að mjög mikil þörf er á slíku skipi víðar, en þó mun að öllu samanlögðu þörfin hvergi vera eins mikil og í Vestmannaeyjum. En okkur finnst nauðsynlegt, að nánari grg. fylgi því frá þingsins hálfu, hvernig þessu

skuli komið fyrir, heldur en gert er í tillgr. Við viljum því, að málinu verði vísað til n., sem athugi það og skili álitinu sínu sem allra fyrst, og eigi síðar en innan viku frá því hún fær það. Ég geri ráð fyrir því, að till. fari til hv. sjútvn., en þar eigum við jafnaðarmenn fulltrúa, hv. 4. þm. Reykv., er mun túlka aðstöðu okkar til þessa máls.

Flm. (Jóhann Jósefsson): Ég vil mót-mæla því sem persónulegri áreitni hjá hæstv. dómismrh., er hann segir, að ég hafi hælzt um, að Þór fór í strand. Nei, ég hefi aldrei hælzt um það. Ég syrgi þetta góða og happasæla skip, eins og allir aðrir Vestmannaeyingar. En ég var nauðbeygður til að benda á orsökina til þess, að Þór strandaði, vegna þess að hæstv. ráðh. ætlar að láta strandið bitna á okkur Vestmannaeyingum. Það varð því ekki okkur til happa, heldur þvert á móti. Ég leiði algerlega hjá mér að svara hót-unum hæstv. dómismrh. um, að þessi till. mín muni fæla menn frá því að vilja sinna réttmætum kröfum okkar, svo að þeir, sem fyrr voru velviljaðir, muni snúast á móti málinu. — Björgunarmálið er ekkert flokksmál í Vestmannaeyjum, og ég verð að segja það, að sá maður, sem fylgir því vegna flokkshagsmuna eingöngu, hann fylgir því ekki af hinu rétta hjartalagi. Fylgi hans er ekki eins affarast og þess, er fylgir málinu af því að hann sér þörfina.

Mér þótti vænt um, að hv. 2. þm. Reykv. fylgir þessu máli og sér nauðsyn þess. Og með því að ég vil stuðla að sem beztri úrlausn á þessu máli og mótmæli því jafnframt, að ég flytji mál þetta af svo mikilli léttúð, að ég vilji ekki leyfa að það sé athugað sem bezt, þá get ég vel fallið á, að því verði vísað til sjútvn. þessarar deildar, án þess að því verði vísað til hinnar deildarinnar líka. Og ég geri það með því fororði, að það sé innan viku komið hingað aftur til umr. og atkvgr.

Jón Auðunn Jónsson: Ég vildi aðeins spyrja að því, hvort hæstv. dómismrh. hefði kallað nokkuð á eftir mér áðan, er ég fór út úr deildinni, vegna þess að ég var kallaður í síma. (Dómismrh.: Talaði hv. þm. nokkuð til stj.?) Ég sagði aðeins,

að skipið „Kakali“ hefði verið togari. (Dómsmrh.: Ég svaraði því víst litlu). Mér var þó tjáð, að hæstv. ráðh. hefði kastað til mín einhverjum orðum, líklega ljótum, þar sem hann ekki hefir kjark til að endurtaka þau. Má vera, að ég geti fengið betri vitneskju um það og þá svar-að þeim siðar.

ATKVGR.

Till. vísað til sjútvn. með 22:1 atkv. og umr. frestað.

Á 36. og 38. fundi í Nd., 25. og 27. febr., var till. tekin til frh. einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 43. fundi í Nd., 4. marz, var fram haldið einni umr. um till. (A. 37, n. 157 og 162).

Frsm. meiri hl. (Jóhann Jósefsson): Ég hafði búið til einróma till. frá sjútvn. í þessu máli, og þó að svona færi, skal ég fyllilega viðurkenna alla þá vinsemd, sem fólgin er í ummælum minni hl. n. um málið. En ég tel mér á hinn bóginn skylt að benda á, að sumar umsagnir minni hl. eru dálítið villandi, eins og t. d. þar sem sagt er, að þessi till., sem hér er um að ræða, geti orðið til verulegs útgjaldaauka fyrir ríkissjóð. Vegna þess, að ég fór þar ekki fram á annað en framhald af starfsemi, sem áður hefir átt sér stað með sama skipulagi, þá getur ekki verið að tala um alveg nýjan útgjaldaauka.

Minni hl. talar um, að þörfin sé mest á yfirstandandi tíma, um vetrarvertiðina, á björgunarskipi við Vestmannaeyjar. Þetta var að visu rétt á þeim tíma, sem till. kom fram, en nú er svo langur tími um liðinn, að það er í sjálfu sér ekki svo bráðnauðsynlegt, að samþ. sé till. um að hafa það ástand, sem er, sem sé, að Her móður sé við Vestmannaeyjar til gæzlu í vetur. Því að þannig hefir þetta verið síðan í byrjun vertiðar. Og það er viðurkennt bæði af stj. og mér líka, að á því getur varla orðið nein breyt. í vetur, svo að till. minni hl. n., að láta við þetta sitja, er ekki nauðsynleg, úr því sem komið er.

Hinsvegar segir minni hl., að hann vilji gjarnan láta rannsaka þetta mál, hvernig gæzlu verði fyrir komið framvegis, og

verður það að skiljast sem spor í áttina til skilnings á þörfinni fyrir björgunar- og eftirlitsskip; það er heldur ekki meira. — Ég skal svo ekki fjölyrða lengur um till. minni hl.

Meiri hl. hefir aftur á móti álit, að nauðsyn væri, að tekin sé ákveðnari afstaða til málsins en minni hl. hefir séð sér fært. Og ég ætla, að þingið sé nú búð að sjá svo mikið af því ómetanlega gagni, sem er að björgunarstarfsemi, að það muni ekki hafa neinn sérstakan fyrirvara, sem málið geti strandað á.

Við fyrri hl. þessarar umr. urðu nokkrar deilur um það, hvort Vestmannaeyingar ættu réttmæta kröfu eða ekki til staðbundins gæzluskipis við eyjarnar, eftir að Þór hafi strandað. Þessar deilur voru að visu ekki almennar, en stóðu aðallega milli mín og hæstv. dómsmrh. Ég þóttist þá færa öyggiandi sannanir fyrir, að krafa Vestmannaeyinga væri fullkomlega réttmæt, og sé því ekki ástæða til þess að draga þá hlið á þessu máli sem deiluefni inn í umr., enda hafa allir þeir þm., sem ég hefi átt tal við um þetta mál, látið það skorinort í ljós við mig, að hvað sem liði hinum lagalega rétti Vestmannaeyinga til staðbundins björgunar- og eftirlitsskipis við eyjarnar, væri sjálfsagt að líta á sanngirnishliðina á þessu máli, og það er hið sama sem að segja, að sjálfsagt sé að halda þessari starfsemi áfram, eftir því sem tók eru á, og alls ekki lakari en áður hefir verið.

Auk þess er á það að líta, að undir aðgerðum þingsins í þessu máli eiga fleiri en Vestmannaeyingar einir, því að það snertir fjölda sjómanna viðsvegar að af landinu. Tala ég ekki síður þeirra máli en Vestmannaeyinga.

Með brtt. meiri hl. er engu slegið föstu um það, hvort kaupja eigi eða láta byggja nýtt skip til þessa starfa, eða framkvæma gæzluna með núverandi skipum ríkissj., þó að ég sé þeirrar skoðunar, að fá þurfi nýtt skip. Það ber ekki að skilja till. svo, að hún beinlínis fari fram á, að nýtt skip verði byggt í þessu skyni, heldur er með till. tekið undir þær óskir, sem fram hafa komið frá Vestmannaeyingum til Alþingis í tilefni af strandi Þórs og því ástandi, sem það skapaði. Nái till. samþykki þingsins, eins og ég vona fastlega að

verði, hefir þingið tekið undir þessar óskir og lýst yfir fylgi sínu við þessa starfsemi í framtíðinni.

Ég sé ekki ástæðu til að fara um þetta fleiri orðum nú, enda gerði ég ítarlega grein fyrir þessu máli við fyrri hl. þessarar umr. Ég vil þó geta þess, að þótt ég telji till. hv. minni hl. sjútn. ekki beinlínis óvingjarnlegar, eru þær þó út í bláinn að því er það snertir að láta ástandið, sem nú er, haldast í vetur, og hníga yfirleitt í þá átt, að vikja því mál-efni til hliðar, sem mér er efst í huga og þeim öðrum, sem áhuga hafa fyrir því, að björgunar- og eftirlitsstarfið verði tryggt í framtíðinni.

Ég vona því, að hv. deild geti fallið á þær till., sem meiri hl. sjútn. hefir leyft sér að bera fram á þskj. 162.

Frsm. minni hl. (Ásgeir Ásgeirsson): Það má með sanni segja, að ekki sé ýkjamikill munur á till. meiri og minni hl. sjútn. í þessu máli, nema hvað minni hl. n. leggur sérstaka áherzlu á, að rannsakað verði, á hvern hátt bezt megi samrýma gæzluna við Vestmannaeyjar öðrum skyldum þörfum ríkisins.

Kostnaðurinn við landhelgisvarnirnar er orðinn svo mikill, og skipastóllinn, sem til þeirra þarf, svo stór, að full ástæða er til að taka það mál í heild sinni til athugunar. Mér er ekki kunnugt um, að fram hafi farið svo ítarleg rannsókn sem skyldi um það, hvernig landhelgisgæzlunni verði sem haganlegast fyrir komið, hvernig hafa megi sem mest not af þeim skipastól, sem að gæzlunni starfar, hversu mörg stór skip sé hentugt að hafa til gæzlunnar og hversu mörg smærri skip og ódýrari.

Þegar um það er að ræða að bæta Vestmannaeyingum það tjón, sem þeir hafa orðið fyrir út af strandi Þórs, er sjálf-sagt í því sambandi að athuga landhelgisvarnirnar í heild sinni. Ríkið hefir fyrir ýmsum þörfum að sjá, skyldum landhelgisgæzlunni. Það þarf að sjá um flutning á efni fyrir vita og síma, og virðist því ekki nema eðlilegt, að tilraun sé gerð til þess að samrýma þessar hinar ýmsu þarfir. Það skip, sem nú er notast við til björgunar- og eftirlitsstarfsemi við Vestmannaeyjar — Hermóður —, er

hvorki hentugt til þess né heldur hins, sem það hingað til hefir verið notað til, sem er flutningur á efni fyrir síma og vita. Mér dettur því í hug, að lausnin á þessu máli, sem hér er um að ræða, gæti einmitt orðið sú, að selja Hermóð og kaupa síðan nýtt skip, sem fullnægði hvorumtveggja þessum þörfum, sem ég nefndi.

Það liggur auk þess í augum uppi, að sjálfsgætlun er að taka landhelgisgæzluna í heild sinni til athugunar. Kostnaðurinn við hana er orðinn svo mikill, að ekki má renna blint í sjóinn með að byggja nú enn eitt nýtt skip, eins og sumir virðast telja sjálfsgætlun, án þess að heildarákvörðun sé tekin um það, hvernig landhelgisgæzlunni verði svo hagað, að hún í senn verði sem gagnsamlegust og ódýrust fyrir þjóðina. Ég er ekki í neinum vafa um það, að hægt er að hafa mikil not af smærri og ódýrari skipum við landhelgisgæzluna en nú eru notuð. Þau geta að visu ekki tekið togara, sem væru á ólöglegum veiðum, en þau geta rekið úr túninu, eins og búrtíkur gera til sveita. Það hagar víða svo til, að hægt er að verja landhelgina með þessu móti, og tel ég því sjálfsgætlun, að haldið verði þeirri ódýru aðferð þar, sem hún á við. Þann veg verður landhelgisgætlun miklum mun ódýrari, en þó jafnframt fullkomnari. Hinum stærri skipum verður ekki alstaðar við komið. En þeirra verður að sjálfsgætlun að njóta við um landhelgisgæzluna eftir sem áður, og leggja þeim þá og þar í sjó, sem hinum smærri skipum er ofviða að kljúfa hrannirnar.

Till. okkar í minni hl. sjútn. byggjast á því, að það ástand, sem nú er um eftirlitið við Vestmannaeyjar, haldist í vetur, og að ríkisstj. sjái svo um, að svo verði aðra vertið í viðbót, ef ekki verða gerðar ráðstafanir í aðra átt. En aðaltill. okkar er sú, að rannsakað verði, á hvern hátt megi samrýma skyldur ríkisins og þarfir landsmanna í þessu máli á sem haganlegastan og ódýrastan hátt.

Ólafur Thors: Ég geri ekki ráð fyrir að bæta neinum nýjum upplýsingum við hina ítarlegu ræðu, sem hv. þm. Vestm. hélt í þessu máli við fyrri hl. þessarar umr. En mér fannst rétt, að það kæmi

fram frá fleiri þm., og á greinilegri hátt en við atkvgr. eina saman, að hér er um svo mikið réttlætismál að ræða, að sá, sem settur er til að gæta hagsmuna hlutaðeigandi héraðs, á ekki að þurfa að standa að flutningi þess einn, heldur eiga aðrir þm. að taka þar undir með honum.

Hv. frsm. minni hl. n. talaði eins og við værum nú fyrst að gera samning við Vestmannaeyjar í þessu efni. Taldi hann hina mestu þörf, að rannsakað yrði, á hvern hátt landhelgisgæzlunni væri bezt fyrir komið, og þótti sem samrýma mætti hina staðbundnu og samningsbundnu gæzlu ýmsum öðrum þörfum, svo sem þörfum vita og síma.

Gallinn á þessu er sá, að ríkið hefir gert samning við Vestmannaeyjar í þessu efni, samning, sem enn er í gildi frá minnu sjónarmiði, og ég því vil standa við, hvort svo sem það kemur sér betur eða verr fyrir ríkið.

Annað mál er það, þó að athugað verði, þegar þingið hefir lýst yfir því, að það ætli að standa við þennan samning, á hvern hátt gæzlan við eyjarnar verði sem bezt samrýmd öðrum þörfum ríkisins, svo sem þörfum vita og síma, eins og hv. frsm. minni hl. talaði um.

Ég man ekki nákvæmlega orðalagið á þessum margumtalaða samningi, sem gerður var milli ríkisins og Vestmannaeyja um þessi viðskipti, en höfuðefni samningsins var það, að Vestmannaeyingar seldu Þór með því skilyrði, að ríkið héldi áfram þeirri vörzlu við eyjarnar, sem Þór til þess tíma hafði haldið uppi. Ég er ekki í vafa um það, að ef Vestmannaeyingar hefðu ekki verið þess fullvissir, að þetta yrði haldið, hefðu þeir aldrei selt skipið, sem þeir höfðu keypt í þeim eina tilgangi að hafa þetta starf á hendi. Það var engin ástæða fyrir þá að fara að afsala sér skipinu, nema tryggt væri, að þessari þörf yrði fullnægt. Vestmannaeyingar voru ekki verr stæðir, þegar þeir seldu Þór, en þegar þeir keyptu hann. Þörfin á honum var jafnmikil og þegar þeir keyptu hann. Reynslan hafði að visu sýnt, að útgerð Þórs var dýr, en þó ekki svo dýr, að hún væri eyjarskeggjum ofvaxin. Það er því alveg víst, að Vestmannaeyingar hefðu ekki afsalað sér Þór, ef þeir hefðu ekki talið sig

vissa um, að þó að þeir seldu hann, væri höfuðáhugamáli þeirra fullnægt.

Hvað sem orðalagi þessa samnings liður, er enginn vafi, hver andi hans er, eins og þeim mun vera minnisstætt, sem hlýddu á fyrri hl. þessarar umr. Íslenska ríkið skuldbatt sig til að halda uppi staðbundinni gæzlu við eyjarnar með Þór, og það þýddi vitanlega hið sama sem að segja, að ef Þór heltist úr lestinni, skyldi gæzlunni haldið áfram með þeim skipakosti, sem fyrir hendi væri á hverjum tíma, á meðan ríkið væri þess megnugt á annað borð að standa við samninga sína. Auk þessa liggur fyrir yfirlýsing þess manns, sem þessa samninga gerði, hv. 1. þm. Skagf. — og hann hefir ekki farið dult með þá yfirlýsingu — á þá leið, að hann skildi samningana svo, sem ríkið væri bundið við þá.

Ég vil leyfa mér í þessu máli að taka undir þau orð, sem hæstv. forseti þessarar deildar viðhafði í sambandi við annað mál hér á dögumum —, að hvað sem liður hinum lagalegu skuldbindingum, er ekki vafi um þær siðferðislegu.

Það er talið, að ein l. séu æðri þeim l., sem við, sem hér á Alþingi sitjum, setjum, og það eru hin siðferðislegu lög. Og hinn siðferðislegi réttur Vestmannaeyinga í þessu máli er svo mikill, að kröfum þeirra verður að sinna. Það verður aldrei komið hjá því að sinna kröfum, sem byggjast á siðferðislegum rétti.

Þó að ég álíti till. hv. minni hl. sjútnv. meinlausa að því leyti, sem á yfirstandandi vertíð er ekki kostur betri gæzlu við eyjarnar en till. gerir ráð fyrir, álit ég hana ekki fara nógu langt að því leyti, að Alþingi skuli alltaf standa við þær skuldbindingar, sem það hefir gert, eða ríkisstj. í umboði þess.

Sigurjón Á. Ólafsson:*) Ég hefi skrifað undir nál. meiri hl. sjútnv. með fyrirvara, og vil því gera nokkra grein fyrir afstöðu minni.

Ég býst ekki við, að sagt verði, að sjútnv. greini á um kjarna þessa máls, en hann er sá, hvílik nauðsyn er á því, að

) Stjarna () aftan við nafn ræðumanns tákna, að þm. hafi óskað þess getið, að ræðan sé prentuð eftir óyfirlesnu handriti innanþingssskrifara.

björgunar- og eftirlitsskip starfi við Vestmannaeyjar yfir vertiðina.

Till. minni hl. bera því vitni, að hann viðurkenni þá þörf, sem er á þessari gæzlu við Vestmannaeyjar, en lengra ná þær heldur ekki. Aftur á móti lítur meiri hl. sjútn. svo á, að björgunar- og eftirlitsstarfið við Vestmannaeyjar hafi verið svo þýðingarmikið, að það megi ekki rýrast frá því, sem það var, þegar það var bezt og Þór hafði það með höndum.

Þór var annars merkilegt skip í sögu okkar Íslendinga. Hann er okkar fyrsta björgunarskip og okkar fyrsta varðskip. Af þessu tvennu þykir mér meira um vert, að Þór var okkar fyrsta björgunarskip. Þótt ég kunni vel að meta nauðsyn landhelgisgæzlunnar, þykir mér þó björgunarstarfsemin miklu merkilegri. Og með Þór vaknar fyrst fyrir alvöru áhuginn fyrir því að gera allt, sem unnt er, til þess að bjarga mannslífum úr greipum hafsins.

Þór var merkilegt happaskip, hvað sem hann tók sér fyrir hendur. Og endalok hans urðu þau, sem þau hlutu að verða, hér við okkar stórgrýttu og skerjóttu strönd. Hann strandaði í aftakaveðri norður á Húnaflóa. Um það verður enginn áfelldur, nema þeir Kári og Ægir, en hitt má vera okkur gleðiefni, að allir menn björguðust úr skipinu. Svo mikil var gífta Þórs gamla allt fram til þess síðasta.

Um það atriði, hvort samningurinn, sem gerður var milli ríkisins og Vestmannaeyinga, þegar það keypti Þór, sé enn í gildi, get ég fyrir mitt leyti lýst yfir því, að ég álit, að sá samningur hafi verið bundinn við Þór eingöngu og því fallið úr gildi með honum. Hinsvegar sé ég enga ástæðu til þess að vera að þrátta um það, hvort þessi samningur hafi gildi yfir lengri eða skemmri tíma. Aðalatriðið er það, að ríkið verður að hlaupa undir bagga með Vestmannaeyingum í þessu efni, og um það, hvernig það megi verða, skilst mér, að hér eigi að ræða. Með till. meiri hl. sjútn. er málið fjarri því að vera leyst, af því að þar felst engin fjárhagsleg samþykkt á bak við. En fyrir hv. Ed. liggur nú frv., sem gengur út á það, að nýtt skip verði byggt til að starfa að strandvörnum; og verði það skip látið

leysa Þór gamla af hólmi, þá er þetta mál fullleyst frá þingsins hálfu. Eftir er þá aðeins hlutur stj., en þess er að vænta, að hún fari að vilja þingsins um að byggja þetta nýja skip, ef þingið hverfur að því ráði.

Hv. minni hl. sjútn. leggur mikla áherzlu á það, að fram verði látin fara rannsókn á þessu efni. Ég verð nú að játa það, að ég gruna hv. minni hl. um að hafa fundið þetta upp til þess að draga málið á langinn, því að vitanlegt er það, að annaðhvort verður slík rannsókn, sem þeir gera ráð fyrir, ekki framkvæmd, eða að hún tekur mjög langan tíma. En Vestmannaeyingar geta ekki beðið eftir því, að slík rannsókn fari fram, né þeir aðrir, sem njóta mundu góðs af þessu skipi, því að vitanlega er því ætlað meira hlutverk en að vera björgunarskip við Vestmannaeyjar.

Hv. frsm. minni hl. drap á það, að hagkvæmara mundi að nota smærri skip til gæzlunnar en nú eru notuð. Get ég ekki farið að rökræða við hann um þetta á þessu stigi málsins, en þó vil ég benda á það, að gæzluskip okkar verða að vera úti á hafi í öllum veðrum, ýmist til landhelgisgæzlu eða til þess að leita að skipum, eða til þess að bjarga mönnum í sjávarháská, og verða þau því að vera það stór, að þau þoli öll veður og hægt sé að leggja þeim í allan sjó. Skipverjarnir á Hermóði hafa sagt mér, að í óveðrahamnum í vetur hafi þeim liðið mjög illa um borð, og að ekki sé viðlit að hafa annað skip við Vestmannaeyjar en hægt sé að beita í öllum sjó. Ég þykist vita, að hv. frsm. minni hl. muni hér til svara, að hægt sé að grípa til Ægis og Óðins, þegar svo ber undir, en ég lít svo á, að þau skip megi ekki staðbinda. Það er reynslan, að það skip, sem gegnt hefir gæzlunni við Vestmannaeyjar, hefir verið staðbundið þar í 3—4 mán., og verður vitanlega lítið úr landhelgisgæzlu fyrir því á meðan. Hin skipin hafa haft gæzluna frá Snæfellsnesi til Austfjarða. Verður hvorugt þeirra staðbundið við Vesturland, á meðan skipin eru ekki nema tvö, og er mér það, m. a., röksemd fyrir því, að þriðja skipið þurfi að koma.

Ég veit, að mörgum þykir ganga há upphæð til landhelgisgæzlunnar, og gæta

þess þá síður, hversu mikinn óbeinan hagnað við höfum af henni. Eðlileg afleiðing aukinnar landhelgisgæzlu er vitanlega það, að sektarféð minnkar. Síðastl. ár nam það t. d. 500 þús. kr., en þá var rekstrarkostnaður skipanna 700 þús. kr.

Nú vil ég leyfa mér að spyrja, hvort við höfum látið okkur dreyma sem svo, þegar við tókum landhelgisgæzluna í okkar hendur, að hægt væri að halda uppi góðri gæzlu án þess að leggja af mörkum mikið fé í því skyni. Af aukinni landhelgisgæzlu leiðir meira fiski á smábátana, og verður það seint metið svo sem skyldi, og megum við því ekki skera við neglur okkar það, sem við þurfum að leggja af mörkum til landhelgisgæzlunnar umfram það, sem hún gefur í aðra hönd.

Ég hefi þá gert nokkra grein fyrir því, að með því að samþykkja þessa till. vil ég stuðla að því, að það björgunarstarf, sem þegar hefir verið hafið í Eyjum, megi halda áfram. En ég vil að endingu taka það fram, að ég lit ekki á samningshlið þessa máls, heldur á mannúðarhliðina og björgunarpörfina, og vona, að þeir verði fleiri hér í hv. deild, sem líta á þetta mál eins og ég.

Sigurður Eggerz: Ég er ekki vanur að halda ræður hér á þingi nema stórmál sé á ferðinni, og ég verð að líta svo á, að þetta, sem hér liggur fyrir, sé stórt mál.

Ég verð að segja það, að ég álit till. hv. minni hl. allskostar ófullnægjandi, er hann leggur til, að málið verði rannsakað, en rannsókn er ekki nægjanleg, heldur er aðeins ein heppileg leið til lausnar þessa máls, og hún er sú, að skip sé haft við Eyjarnar, sem fullnægir að öllu leyti þörfum sjómanna.

Mér virðist rétt að taka samninginn til athugunar, þótt sumir hv. þm. vilji gera lítið úr gildi hans, en þar stendur svo:

„Það er áskilið, að ríkið láti skipið framvegis, meðan það er vel til þess fært, halda uppi á kostnað ríkissjóðs samskonar björgunar- og eftirlitsstarfsemi við Vestmannaeyjar í 3½—4 mánuði (vetr-arvertíðina) árlega, sem það hefir haft á hendi undanfarin ár, enda leggi bæjar-sjóður Vestmannaeyjakaupstaðar árlega fram 15 þús. kr. til útgerðar skipsins, sbr. þál. 18. maí þ. á.“

Alpt. 1930. D. (42. löggjafarþing).

Nú stendur það að visu, að Þór skuli annast björgunarstarfsemi við Eyjar meðan skipið sé vel til þess fært, en það er það vitanlega ekki þegar það er strandað. En þegar lesið er niður í kjölinn, þá er það auðsætt, að tilætlunin hefir verið sú, að skipið skyldi annast þennan starfa meðan það dygði, en ef engin ófyrirsjáanleg slys hefðu komið fyrir, þá hefði mátt gera ráð fyrir 15 árum. Þó ríkissjóður væri ef til vill laus eftir strangri bókstafsskýringu, þá getur Alþingi ekki notað sér af því. Mér finnst því ekki rétt viðhorf hv. frsm. minni hl., er hann fullyrðir, að Vestmannaeyingar geti ekki byggt kröfu sína á þessum samningi. Aðalatriðið er, að samningurinn gerir ráð fyrir, að gæzlunni skuli haldið áfram, og undan þessari skyldu getur Alþingi ekki skotizt, þó skipið hafi farizt.

Mér virðist það eðlileg krafa frá hv. þm. Vestm., að Alþingi nú viðurkenni þessa áframhaldandi skyldu.

Mér virðist tilhneigingin hjá hv. minni hl. vera sú, að vikja málinu frá sér og sneiða framhjá samningnum, en ég vil ekki trúa því, að hið háa Alþingi skilji svo við þetta mál, að Vestmannaeyingar fái ekki rétt sinn viðurkenndan. Vestmannaeyingar eiga þakkir skilið fyrir það, að hafa fyrstir hrundið af stað landhelgisgæzlunni og björgunarstarfinu, og það eitt, að þeir ráðast í þetta upp á eigin spýtur, ætti að nægja til þess að sanna, hvaða þörf þeir hafa fyrir slíkt skip.

Ég stóð hér ekki upp til að koma fram með neitt nýtt í þessu máli, en vildi aðeins leggja áherzlu á það, að Vestmannaeyingar gátu ekki lagt annan skilning inn í þennan samning en að landið hefði tekið við gæzlunni í a. m. k. 15 ár, gegn því árlega endurgjaldi, sem þeir áttu að greiða, og því eru þetta siðferðislega séð bein svik við þá, ef á að kippa þeim grundvelli burt, enda getur þingið alls ekki samþ. það.

Að endingu legg ég til, að sú eina till., sem að þessu miðar, verði samþ.

Gunnar Sigurðsson: Ég er einn þeirra manna, sem fylgi því fast með meiri hl., að Vestmannaeyingar eigi heimting á að fá ekki verra skip en Þór og að ríkið láti a. m. k. vátryggingarféð af hendi. Þegar

menn viðsvegar um land gáfu fé til kaupa á Þór, þá gerðu þeir það að skilyrði, að skipið yrði við Eyjar og annaðist þar gæzluna.

Við vitum það allir, að innan þess sviðs, sem skipið hefir gæzlu á, eru hrygningarsvæðin. og þau eru svo dýrmæt okkur, að við verðum að varðveita þau vel.

Þar sem hv. 1. þm. Skagf. hefir lýst yfir því, að samningurinn væri enn í gildi, og þar sem ríkið varð fyrir því óhappi að senda skipið í þessa síðustu ferð, þá ber því skylda til að sjá Vestmannaeyingum fyrir nýju skipi, eða að láta váttryggingarféð a. m. k. af hendi. Ég vil vekja athygli á því, að Árnesingar og Rangæingar eiga hér líka hlut að máli, og vænti ég þess fastlega, að þm. þeirra kjördæma veiti máli þessu óskipt fylgi sitt.

Frsm. minni hl. (Ásgeir Ásgeirsson): Ég skal aðeins svara fáu af því, sem sagt hefir verið nú við þessa umr.

Í áliti okkar, sem erum í minni hl., er gengið út frá því, að samningurinn við Vestmannaeyinga sé ekki í gildi, og þegar talað er um anda hans, en ekki orðalag, þá hygg ég, að það myndi léttvægt fyrir dómstólum. Slíkur samningur sem þessi byggist auðvitað á þörfinni, en þar sem það er nú viðurkennt af þeim, sem helzt mæla honum bót, að orðalag hans er mjög vafasamt, þá hygg ég það ekki vafasamt, að hann muni úr gildi fallinn. Mér finnst það hæpið hjá hv. þm. Dal., er hann talar um, að samningurinn innifeli í sér kvöð á hendur ríkinu til að hafa gæzlu í 15 ár. Slíkar fullyrðingar eru gripnar úr lausu lofti, enda mun enginn geta sagt um, hversu lengi skip getur enzt, en það eitt er víst, að engum getur lengur dulizt, að úr því Þór er strandaður, þá er hann ekki lengur fær til þessarar gæzlu.

Við minnihlutamenn viljum ekki ganga á nein gefin loforð eða svikja neina samninga. Hið eina, sem við biðjum um, er ítarleg athugun þessa máls, og þegar því hefir verið margsinnis lýst yfir, að gæzlan sé nú nægileg, hygg ég, að ekki séu hundrað í hættunni, þótt málið verði yfirvegað. Hinsvegar sé ég ekkert á móti því, að Hermóður yrði seldur, þótt ég telji vist, að hann geti sinnt gæzlunni

næsta vetur, nema kannske tvo fyrstu mánuðina, en þá getur Óðinn eða Ægir verið honum til aðstoðar.

Hitt fæ ég ekki skilið, að kapp hv. þm. Vestm. í þessu máli eigi að vera þyngra á metunum en skynsamleg ihugun á þörfum þegnanna og gjaldþoli ríkisins. Ástandið var orðið óbærilegt nú á síðustu árum, því að til útgerðar Þórs var árlega varið 200 þús. kr., og er það ekki litill baggi fyrir ríkissjóð.

Ég hygg, að Vestmannaeyingar og aðrir megi vera ánægðir, ef þetta mál verður rannsakað nákvæmlega og það síðan leyst á þann hátt, sem bestur finnst.

Frsm. meiri hl. (Jóhann Jósefsson): Ég verð að segja, að mér kemur það undarlega fyrir sjónir og þykir það illt, ef jafnvaldamikill maður hér á þingi og hv. þm. V.-Ísf. firtist af því, að honum þykir þeir menn, sem hlynntir eru björgunarstarfseminni við Eyjar, tala helzt til mikils um það mál. Mér fannst ásökun liggja í orðum hv. þm., þegar hann talaði um þann ákafa, sem ég sýndi í þessu máli, en ég hygg, að hv. þm. hefði farizt svipað mér, eða jafnvel gengið nokkru lengra, ef hann stæði í mínum sporum. Ég vil nú beina athygli hv. þm. að því, að þau mál geta komið fyrir hér á þingi, sem hann einn hefir ekki bezt vit á; t. d. skjöplast honum mjög, er hann talaði um, að gæzlan, sem nú er við Eyjar, væri nægjanleg, en þó hafði hann heyrt hv. 4. þm. Reykv. lýsa yfir því, að skipverjarnir á Hermóði hefðu sagt, að hann væri algerlega ófullnægjandi við gæzluna og að liðan þeirra væri hin versta um borð í honum, ef eitt-hvað væri að veðri.

Hitt er annað mál, að það er nægjanlegt að hafa Óðin með Hermóði —, en hvers vegna má þá ekki hafa Óðin einan? Hv. þm. talaði digurbarkalega um það, hvað við yrðum að setta okkur við í þessu máli, en ég vil segja honum það, að ég sætti mig aðeins við réttlæti, því að við óréttlæti get ég ekki sætt mig.

Við meirihlutamenn í sjútvn. í þessu máli viljum, að þingið sýni viðleitni í að standa við gefin loforð, en til þess er ekki nauðsynlegt að kaupa nýtt skip eða láta byggja það. Hitt hefi ég fullyrt, að fyrir fé það, sem Þór var váttryggður fyrir, má

Björgunar- og eftirlitsskip við Vestmannaeyjar.

fá skip, sem er algerlega jafnoki hans. Ég verð að segja, að mér þykir leitt, ef farið er með jafngott mál og þetta út í gönur. Ég vil segja hv. þm. V.-Ísf. það, að hann þekkir ekki útveg Vestmannaeyja vel, ef hann álitur að sú afstaða, sem þingið tekur til þessa máls, hafi engin áhrif á áhuga manna við útveginn. Ég er sannfærður um, að jafnsamngjarn maður og hv. þm. er myndi ekki leggjast á móti því, að þingið sýndi fulla sanngirni í þessu máli, ef hann þekkti afstöðu útvegsins til málsins og vissi, hvaða áhrif þetta getur haft. Hinsvegar lít ég svo á till. minni hl., að hann sé frekar velviljaður þessu máli, en góðlátlegt hjál er ekki nægilegt; verk-in verða líka að fylgja, en þegar hann leggur áherzlu á, að Hermóður sé fullnægjandi, þá er það algerlega rangt, því að öllum hv. þdm. er það kunnugt, að hann er það ekki. Hv. þm. talaði um, að Hermóður gæti sinnt gæzlunni næsta vetur, en taldi þó æskilegt, að annað skip yrði haft við hendina í janúar og febrúar, en við þurfum að hafa fengið skip fyrir þann tíma, sem a. m. k. er í alla staði jafnoki þórs.

Ég skal svo ekki fara frekar út í málið, en um þann ákafa, sem ég á að hafa sýnt í þessu máli, er það að segja, að ef ég hefi sýnt hann, þá orsakast það af því, að ég veit ef til vill betur en hv. þm. V.-Ísf., á hve miklu veltur um góð afdrif þessa máls.

Lárus Helgason: Í raun og veru finnst mér ekki svo mikið skilja í millum nefndarhlutanna, einkanlega eftir að ég heyrði ræðu hv. frsm. minni hl. Hann játaði, að komið gæti til mála að selja Hermóð og kaupa annað skip. Eftir því, sem ég hefi heyrt, er tæplega forsvaranleg gæzla við Eyjarnar eins og hún er núna, því að þar þarf að vera skip, sem getur svo að segja lagt út í hvaða veður sem er á hverjum tíma; mér finnst áhugi hv. þm. Vestm. í þessu efni eðlilegur, því að hann þekkir vel, hvers þarf með á þessum stað, og mér finnst það einnig eðlilegt, að Vestmannaeyingar sætti sig ekki við að fá verra skip en Þór var til gæzlunnar. Við, sem búum við hafnleysisstrendurnar á Suðurlandinu, getum einnig notið góðs af björgunarstarfi þess skips, sem er haft við

Vestmannaeyjar, því að þegar bátarnir fara út á sjóinn, er aldrei hægt að vita, hvort þeir komast í höfn án hjálpar, því að svo fljótur er sjórinn að brima á þessum slóðum. Þegar simasamband er nú komið á, geta menn, ef með þarf, símað til Eyja og beðið um hjálp. Þetta á við alla leið til Víkur, vestur í Þorlákshöfn. Þetta m. a. mælir öflugt með því, að gott skip sé við Vestmannaeyjar um vetrarvertíðina.

Ég stóð upp til þess að láta hv. þdm. vita, að mín skoðun er sú í þessu máli, að björgunarskipið megi ekki vera verra en Þór. Hér er ekki um neitt skrum eða hálfvelgju að ræða, því að þetta er hið mesta alvörumál, þar sem margoft getur verið að ræða um líf fjölda manna viðsvegar af landinu, er sjómennsku stunda í Vestmannaeyjum og víðar þar í grennd. svo að þetta er ekki einungis snertandi Vestmannaeyjar, heldur gervallt Suðurland. Þetta mál er einnig að mínu áliti stórmikið hagsmunamál, því að aflavon er miklu meiri, ef stöðugur bátur er hafður um þessar slóðir, til þess að vera til taks ef hætta er á ferðum. Verður sjósókn miklu meiri og öruggari, ef slíkur bátur er alltaf viðbúinn til hjálpar, þegar með þarf. Þetta vil ég einnig benda hv. þdm. á að athuga, er þeir ganga til atkv. um málið.

ATKVGR.

Brtt. 162 (ný tillgr.) samþ. með 17:8 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: EJ, GunnS, HG, HK, HV, JJós, JAJ, JÓl, JS, LH, MG, MJ, ÓTh, PO, SE, SÁÓ, BSv.

nei: SvÓ, TrÞ, ÞorlJ, ÁÁ, HStef, HJ, IngB, MT.

Þrír þm. (BSt, BÁ, JörB) fjarstaddir.

Brtt. 157 sjálffallnar.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till., svo breytt, samþ. með 16 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun neðri deildar Alþingis (A. 221).

Lækkun vaxta.

3. Lækkun vaxta.

Á 65. fundi í Nd., 28. marz, var útbýtt:
Till. til þál. um lækkun vaxta (A. 363).

Á 68. fundi í Nd., 1. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.
Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 72. og 74. fundi í Nd., 5. og 8. apríl, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 76. fundi í Nd., 10. apríl, var till. enn tekin til einnar umr.

Flm. (Gunnar Sigurðsson): Það væri eiginlega ástæða til að taka þetta mál af dagskrá líka, af því að hæstv. fjmrh. er ekki við. En ég sé, að hæstv. dómsmrh. er í deildinni.

Þessi þáttill. ræðir um mjög mikilsvert mál, sem sé lækkun vaxta hjá bönkunum og öðrum lánsstofnunum. Það er ekkert aðalatriði í atvinnumálunum, hvort framleiðslan er rekin með samvinnufélagskap eða einkarekstri; en það er undirstöðuatriði fyrir því, að framleiðslan geti borið sig, að hún hafi nægilegt rekstrarfé. Ég vænti þess, að öllum hugsandi mönnum sé það ljóst, að eins og veltan er orðin mikil hjá okkur, hlýtur rekstrarfé að vera tilfinnanlega lítið, og þetta er ein aðalorsökin að dýrtíðinni í landinu, t. d. hinni afarháu húsaleigu. Það er eðlilegt, að húsaleigan sé há, þegar mikill hluti af húsunum er byggður fyrir okurvexti af lánum frá einstökum mönnum. Þetta er því að kenna, að eftir að peningaveltan hefir aukizt svo mjög, hefir stj. vanrækt að útvega rekstrarfé erlendis. Það ætti þó ekki að vera erfitt, þar sem kunnugt er, að landið er gott framleiðsluland.

Ég get gjarnan sagt það hér, þó að það skipti ekki miklu máli, að ég komst í andstöðu við þá stj., sem sat að völdum frá 1919—1923, af því að ég áleit, að hún hefði vanrækt að útvega nóg rekstrarfé til framleiðslunnar. Það var einn af „láns-postulunum“, sem svo hafa verið kallaðir, sem sá, að óhjákvæmilegt var að taka

lán, þáverandi fjmrh. Magnús Guðmundsson. Hann lagði fyrst nokkuð á móti því, en lét undan eftir að þingið hafði fallizt á, að framleiðslufé yrðum við að fá. Lánið var tekið, en með slæmum kjörum. Ég efast samt um, að hægt hefði verið að fá það betra, og ég tel það mjög ódregilegt að liggja þeim mönnum svo mjög á hálsi, sem að lántökunni stóðu, eins og gert hefir verið. Lánið var tekið í mesta peningalandinu, Englandi, og þó að kjörin væru slæm, varð lántakan til þess, að hægra varð að komast inn á peningamarkaðinn. Ég er hræddur um, að núv. stj. eigi eftir að misskilja þetta atriði og verði ekki eins stórtæk og hún þarf að vera í því að taka lán. Ég þyrði að senda annanhvern mann úr hv. d. með túlk í hvaða land sem er og fá betra lán en núverandi bankavexti.

Hér eru vextir Landsbankans $7\frac{1}{2}\%$ vixlavextir og $\frac{1}{2}\%$ framlengingargjald, og þar sem þetta eru forvextir, verða vextirnir allt að 9% . Ef maður ber þetta saman við vexti í erlendum bönkum, liggur næst að taka Englandsbanka, sem stjórnar að mestu peningamarkaðinum í heiminum. Þar eru vextirnir $3\frac{1}{2}\%$, í seðlabanka Hollands 3% og í þjóðbanka Svía $3\frac{1}{2}\%$. Ég skal fúslega viðurkenna, að ekki er rétt að heimta sömu vexti hér, enda má eitthvað á milli vera 3% og $8-9\%$. Ég hefi ekki fengið tíma til að kynna mér nákvæmlega innlánsvexti erlendra banka, en ég hefi hér vaxtatöflu frá Hambros Bank, sem eftir samning við ýms firmu hér hefir sent þeim yfirlit yfir vexti af innstæðum og hlaupareikningi, sem miðaðir eru við þá, sem ekki eiga minna en 100 £ inni. Í desember eru vextirnir 2% , en í byrjun aprílmánaðar eru þeir komnir niður í $1\frac{1}{2}\%$. Nú skulum við taka bankana hér. Hér eru innlánsvextir $4\frac{1}{2}\%$, sparisjóðsvextir 5% og hlaupareikningsvextir $2-4\frac{1}{2}\%$. Og hvorki innláns- né útlánsvextir hafa breytzt að neinu leyti. Það er ófyrirgefanlegt, og ég verð að segja, að ég veit ekki, til hvers Alþingi er, ef það á ekki að skipta sér af þessu. Ég veit, að hæstv. stj. mun bera því við, að hún hafi ekki tök á að ráða þessu til lykta beinlínis, en ég veit líka, að hún hefir enga tilraun gert til þess. Og ef hæstv. stj. ræður ekkert við þá

Lækkun vaxta.

menn, sem eiga að sjá um þessi mál, verður hún að reyna að losna við þá.

Til þess að sýna, að þingið hefir áður látið sig þessi mál skipta — en sumir hv. þm. telja, að þetta heyrir ekki undir þingið —, skal ég benda á, að hv. 2. þm. Árn. bar fram þáttill. árið 1927, sem ekki varð afgr., en þáv. fjmrh. tók mjög vel í, enda er það tvímælalaust, að þetta heyrir undir þingið. Ég veit ekki, til hvers þingið er, ef ekki til að stjórna aðallínunum í fjármálum landsins. Ég vil nú skora á hæstv. stj. að gera allt, sem í hennar valdi stendur, til að kippa þessu máli sem fyrst í lag, og ég vænti, að hver einasti dm. greiði þessari þáttill. atkv. sitt.

Dómsmrh. (Jónas Jónsson): Af því að hæstv. fjmrh. er lasinn og getur ekki verið hér í dag, ætla ég að segja fáein orð út af þáttill. hv. 2. þm. Rang., þó að ég sé ekki undir það búinn. Ég er að visu alveg sammála hv. þm. um aðalatriði þessa máls. Hinir háu vextir eru mikið bøl fyrir landið, og ég get vel skilið, að hann og aðrir góðir menn áliti, að þörf sé á að breyta til í því efni. En ég held, að menn séu meira hissa á því en ástæða er til, að hinir erlendu bankar hafa lækkað vextina án þess að íslenzkir bankar hafi siglt í kjölfarið þegar í stað. Ég skal nú reyna að skýra frá, hvernig á því stendur, að engin vaxtalækkun hefir orðið hér og að ekki eru miklar vonir um, að svo verði.

Eins og nú er háttað högum, er það næsta lítið, sem landsstj. getur gert í þessu máli. Landsbankinn er tiltölulega sjálfstæð stofnun eftir landsbankalögunum. Áður hafði fjmrh. töluvert vald yfir bankanum, og þá m. a. yfir vöxtunum, en nú hefir bankaráðið þetta vald. Það er því rétt hjá hv. flm., að ef Alþingi ætlaar sér að lækka vextina og gerir um það ályktun, sem bankaráðið hlýðir ekki, þá er ekki um annað að gera en að gera breyt. á bankanum, svo að hann standi undir yfirráðum þingsins. Meiri hl. bankaráðs Landsbankans álitur hag bankans þannig, að hann réttlæti ekki, að vextir séu lækkaðir. Ég hefi átt einkasamtöl við menn úr bankaráðinu, og þeir hafa sagt, að þeir gætu ekki verið því

fylgjandi, að vextirnir yrðu lækkaðir að svo stöddu.

Um hinn væntanlega Útvegsbanka og vaxtakjör hans er ekki hægt að segja að svo stöddu, þar sem hann er ekki tekinn til starfa enn. Um Búnaðarbankann er það að segja, að sumar deildir hans starfa með lögákveðnum lágum vöxtum, sem ég á nokkurn þátt í, hve lágir eru, Mér skilst, að mögulegt ætti að vera, að vextir þessa banka verði ávallt nokkuð fyrir neðan vexti Landsbankans, og máske fyrir neðan vexti Útvegsbankans. Töp á landbúnaði hljóta ávallt að verða minni en á vissum hliðum sjávarútvegsins.

Ég held því, að sanngjörnum kröfum kjósenda hv. flm. verði mætt með Búnaðarbankanum. Hann ætti að geta haft svo lága vexti, sem með sanngirni er hægt að krefjast. Þetta eru þau einu svör, sem stj. getur gefið eins og málið horfir við.

Ég vil þá tala nokkuð um málið á almennum grundvelli og útskýra, hvers vegna mér þykir ekki sennilegt, að vextir Landsbankans geti orðið eins lágir og æskilegt er fyrir atvinnulífið. Því valda töp Landsbankans á útgerð og verzlun, töp sama eðlis og þau, sem lögðu Íslandsbanka í gröfina. Ef Íslandsbanki hefir tapað 20 millj. síðan 1919, og Landsbankinn miklu fé, þá er eigi furða, þó slík töp komi einhversstaðar niður. Enda drógu töp Íslandsbanka hann til dauða. Varasjóður og hlutafé hvarf í þessa hit og mikið af innstæðunum. Er nú sanngjarnt að búast við lágum vöxtum, þar sem aðrir eins árekstrar og skakkaföll hafa átt sér stað í atvinnulífinu? Meðan íslenzkir atvinnuvegir eru reknir með slíkri áhættu, hljóta vextir að verða háir. Ég álit, að okkar háu vextir séu af nokkuð sömu rótum runnir og vextirnir í Þýskalandi. Þýskaland fór í stríð, tapaði því, varð að gjalda hernaðarskaðabætur og er nú að borga gamlar syndir. Nú eru vextirnir í Þýskalandi 12%. Þrátt fyrir þetta hefir þjóðinni tekizt að komast fram úr kröggunum með sínum óvenjulega dugnaði. Hin miklu töp hjá okkur stafa af einskönar töpuðu stríði. Þjóðverjar verða að gjalda fyrir sín skakkaföll í tvo mannsaldra. Eins verðum við, sem nú lifum, að borga fyrir óreiðu og óstjórn þeirra

Lækkun vaxta.

manna, sem farið hafa með stjórn fjármálanna undanfarið. Það er jafnheimskulegt af okkur að búast við lágum vöxtum og ef Þjóðverjar vildu sleppa við byrðar ósigursins. Þótt ég auðvitað viðurkenni, hvílik blessun fylgi því, að eiga aðgang að lánsfé með góðum kjörum, þá skil ég svo vel samband orsaka og afleiðinga, að þessa skuld verður þjóðin að greiða. Ef báðir bankarnir hafa tapað um 30 millj., þá gengur það ekki sporlaust yfir. Úr þessu verður ekki bætt, nema með nýrri vinnu og nýrri sparsemi.

Landsbankinn hefir tapað meginhlutanum af því, sem hann hefir tapað, á vissum atvinnufyrirtækjum við sjóinn. En meginíð af þessum fyrirtækjum er heilbriggt, og þau borga brúsann. Sjávarútvegurinn hefir nú um skeið staðið undir þessari byrði. Nú er óvenjulegt aflaár. Sjávarútvegurinn þyrfti að visu lægri vexti, en góðærið fleytir honum yfir örðugleikana enn sem komið er.

En um landbúnaðinn skiptir öðru máli. Á honum hefir lítið tapast og hann þolir alls ekki 8% vexti. En að því leyti, sem hv. flm. beindi ræðu sinni að hæstv. atvmrh. og hæstv. fjmrh., þá vil ég benda honum á það, að þeir hafa unnið að stofnun Búnaðarbankans, þar sem vextir hljóta að geta verið lægri en annarsstaðar. Það er því viss ljósgeisli í þessum þrengingum, að landbúnaðurinn er búinn að fá sína lánsstofnun. Hinir háu vextir, sem sjávarútvegurinn verður að borga, réttlætast að nokkru af því, að töp bankanna hafa orðið mest á þessum atvinnurekstri, og hingað til hefir það sýnt sig, að sem stendur er útgerðinni ekki um megn eða rísa undir þessum byrðum.

Ég hefi þá nokkuð skýrt málið frá mínu sjónarmiði, hvort sem þær skýringar hafa áhrif á hv. flm. eða ekki.

Magnús Jónsson:* Eins og bent hefir verið á, eru til tveir aðiljar, sem hægt er að beina til tilmælum um lækkuð vaxtakjör. Annar er stjórnin, en hinn — og það er aðalaðilinn — er bankaráð Landsbankans, sem ræður vöxtum. Ég hefi nú í þetta skipti verið svo skamma hríð í bankaráði Landsbankans, að ég hefi ekki getað sett mig inn í þetta mál þar. En ég er þó svo kunnugur þessum málum, að ég

sé þegar, að mikil missmiði eru á þáttill. hv. 2. þm. Rang. Til þess að sjá það, þarf ekki annað en að líta á greinargerðina. Allir eru sammála um það, að háir vextir séu ekki hagkvæmir fyrir atvinnulífið. En vextir verða að ákveðast af fjármálaástandi hvers lands, og lágir vextir geta líka orðið að böli. Það væri barnaskapur, ef menn héldu t. d., að bankastjórar í Englandsbanka gerðu það af bölvun sinni að hækka forvextina, þegar þeir gera það. Þeir gera það auðvitað af því, að þeir álíta, að peningaástandið réttlæti og heimti þetta. Þessa tók hv. flm. ekki tillit til, þegar hann var að bera saman vexti í erlendum seðlabönkum og vexti hér heima. (GunnS: Er þar enginn munur á?). Jú, það er munur, en hann er eðlilegur. Hann sagði, að hér væri um hliðstæða banka að ræða. (GunnS: Þjóðbanka). Það er ekkert nema fjarstæða, að kalla þjóðbanka vorn hliðstæðan Englandsbanka. Englandsbanki skiptir eingöngu við aðra banka, og jafnvel þeir bankar standa ekki í sambandi við viðskiptalífið, heldur skipta þeir við enn aðra banka, sem síðan lána fyrirtækjum og einstaklingum. Seðlavextir Englandsbanka eru langtum lægri en almennir vextir.

Landsbankinn er hinsvegar eini bankinn hér á landi. Jafnvel á meðan Íslandsbanki starfaði, var Landsbankinn aðalviðskiptabanki landsins. Það þýðir ekki að hanga í því, að Landsbankinn sé þjóðbanki. Hann er hliðstæður almennum viðskiptabönkum erlendis, og vextir þeirra hafa ekki lækkað neitt svipað og vextir seðlabankanna. Við getum búist við því að verða í mannsaldur að sætta okkur við hærri vexti en gerast í Englandi. Það er eins með peninga sem aðra vöru, að verð á þeim fer eftir framboði og eftirspurn. Þegar fjör er í atvinnulífínu og fyrirtækin leita að peningunum, þar hækka þeir í verði, en þar, sem peningarnir leita að fyrirtækjunum, verður hið gagnstæða uppi á teningunum. Af þessu stafa háir og lágir vextir.

Mér virtist hæstv. dómsmrh. gera allt of mikið úr þeim áhrifum, sem töp bankanna hefðu haft á vaxtahækkunina, þótt auðvitað séu þau atriði í málinu. Atvinnuvegir vorir eru áhættusamir, og

togaraútgerð og verksmiðjuíðnaður eru ekki sambærilegar atvinnugreinir hvað áhættu snertir. Ástæðan til hinna háu vaxta er öllu fremur sú, að landið er fátækt land, þar sem atvinnuvegirnir eru í uppsiglingu. Menn verða að starfa með dýru erlendu fé, en hafa litlu innlendu fé yfir að ráða. Landið hefir ekki enn komið inn á peningamarkaðinn, svo að viðunandi sé, vegna fátæktar sinnar og vanþekkingar erlendra fjármálamanna á því, og hefir því orðið að greiða mun hærri vexti af lánum sínum heldur en nágrannaþjóðirnar.

Eftir þessar almennu hugleiðingar sný ég mér að sjálfri þáttill. Hv. flm. ruglaði í sífellu saman stj. og bankaráðinu. Hann sagði ýmist, að óverjandi væri af stj. að lækka ekki vextina, eða þá að skipta þyrfti um bankaráð til þess. (GunnS: Ráða ekki báðir þessir aðiljar nokkru?). Síðan heimtar hann, að bankaráðið lækki vextina og stj. taki lán í því skyni. Það er satt, að hið eina, sem hægt er að gera í þessu efni, er að taka lán til að auka starfsféð, en stj. verður að gera upp við sig, hvort hún vill fara þá leið, og því verður hún að svara. En síðan snýr hann sér að þjóðbankanum og segir, að ófyrirgefanlegt sé, að hann hafi ekki þegar lækkað vextina, — án þess að nokkurt starfsfé kæmi! Slik er rökfestan hjá hv. flm.

Bankaráðið álitur ekki, að þær ástæður liggi fyrir hendi, sem réttlæti lækkun vaxta. Hvaða ástæður verða nú yfirleitt að vera til þess, að vextir lækki? Til þess þarf að vera kominn óhugur í atvinnurekendur og deyfð í atvinnulífið, verksmiðjur leggjast niður o. s. frv., svo að peningar hrúgist upp hjá lánsstofnunum. Þetta eru frumástæðurnar til vaxtalækkunar í fjármálaheiminum.

Það er eins um peningamarkaðinn og sjúkling, sem hefir legið með miklum hita. Þegar sóttin er í rénun, fellur hitinn niður fyrir eðlilegan líkamshita. Þannig er um peningamarkaðinn. Þegar los og ógengd er í fjármálum, hækka bankarnir vexti sína til þess að reyna að hafa hemil á markaðinum. En þegar hrunið er skollíð á og gengið yfir, verða seðlabankarnir að lækka vexti til þess að laða aðra banka til þess að styrkja viðskiptalífið og hjálpa

fyrirtækjum, sem standa höllum fæti. En viðskiptabankar í öðrum löndum hafa ekki fylgt seðlabönkunum um lækkun vaxta. Það mun stj. sanna, ef hún fer að leita eftir lánum, að hún gengur ekki beint að 3% lánum, heldur verður hún að leita á hinn almenna peningamarkað og sætta sig við 6—6½%, því að hinir ör-lágu vextir seðlabankanna eru sjúklikei-ástand.

Ég skal játa, að það var yfirsjón, hafi bankarnir borið það fyrir sig í haust, þegar þeir hækkuðu vextina, að hækkunin stafaði af vaxtahækkun erlendis. Þá var eðlilegt, að menn byggjust við lækkun aftur, þegar erlendir bankar lækkuðu. En hækkunin mun hafa stafað af því, að peningar voru of ódýrir hér. Nú er svo ástatt, að allt er í fullum gangi, öll fyrirtæki í háspennu, eins og stundum vill verða, þegar er að leiða til hruns á peningamarkaðinum. Nú er setið um hvern eyri, sem bankarnir geta látið frá sér, fyrir þessa háu vexti. Ég skal sem dæmi benda á 9. flokk veðdeildarinnar. Flokkurinn á að fara að byrja, og fjöldi manna, sem hafa byggt hús fyrir stutt og dýr lán, bíður eftir veðdeildarlánum. Hvað stendur þá í vegi. Ekki annað en það, að peninga vantar til að kaupa bréfin. Landsbankinn ætti eðlilega að kaupa þau, en hefir nú ekki fé til þess. (MG: Hví ekki að fá fé til þess erlendis?). Það hefir verið reynt, en ekki borið árangur, því að fé er ekki svo laust fyrir erlendis né vextir svo lágir sem sagt hefir verið. Það munu einnig verða gerðar frekari tilraunir til þess að selja bréfin erlendis, — en hver á að kaupa þau á meðan? Ég teldi rétt, að Landsbankinn reyndi að kaupa bréfin fyrir þá peninga, sem hann hefir handbæra, heldur en að lækka vextina.

Það er handhægt og freistandi að slá sér fylgi á því að heimta vaxtalækkun, en það er ekki rétt gert af þeim mönnum, sem ætla má, að hafi það vit á peningamálum að skilja, að vextir skapast af ástandinu. Hér er lítið fé handbært, en allt í háspennu. Engum fjármálamanni í nokkru landi mundi koma til hugar, að hér lægi fyrir tilefni til vaxtalækkunar. Landsbankinn er nú sem stendur eini starfandi bankinn, en í ráði að stofna 2

Lækkun vaxta.

nýja banka. Útvegsbankann og Landbúnaðarbankann. Hve mikið fé bætist á markaðinn með stofnun þessara banka, er alveg óvíst. Hlutfé ríkissjóðs í Útvegsbankanum, 3 millj. kr., eykur ekkert starfsfé bankans, því að enska lánið verður látið ganga upp í það. Hitt hlutféð, 1½ millj. kr., mun ganga í innheimtur og fljótt hverfa. Landbúnaðarbankinn á að hafa sparisjóðsdeild með ríkisábyrgð, og er hætt við, að hún dragi frá sparisjóði Landsbankans; verður Landsbankinn því að hafa nánar gætur á, að sparisjóðsfé hans þverri ekki. Með alla þessa óvissu á peningamarkaðinum og atvinnulífið í háspennu fyndist mér harla einkennileg ráðstöfun, ef bankaráðið færi nú að lækka vextina að öðru óbreyttu.

Það er eðlilegt, að þeir, sem ætluðu vaxtahækkunina stafa af hækkuninni erlendis, búist við, að auðvelt sé að lækka vextina aftur, þegar vextir lækka erlendis. En menn mega ekki bera of mjög saman vaxtakjör hér og erlendis. Landsbankinn starfar að svo litlu leyti með erlendu fé, að hann munar litlu, þó að vextir lækki í öðrum löndum. Það er einungis þegar bankar kæra sig ekki um að draga að sér starfsfé og vilja örva atvinnulífið og hvetja menn til athafna, að þeir lækka vexti. Ég leyfi mér að spyrja hv. flm., hvort þær ástæður liggi fyrir nú.

Magnús Guðmundsson: Ég skal ekki vera margorður. Hv. flm. hefir talað, hæstv. stj. hefir talað og Landsbankinn hefir talað. Og það er auðséð af undirtektum hæstv. dómsmrh. og bankaráðsmannsins, hv. 1. þm. Reykv., að ekki blæs byrlega fyrir vaxtalækkun.

Mér virtist á undirtektum hæstv. dómsmrh., að hann álitir, að stj. gæti ekkert gert; það væru önnur öfl, sem réðu, og valdið auk þess hjá bankaráði Landsbankans. Þótt þetta geti allt verið rétt, þá er þó a. m. k. eitt atriði í þessu máli, sem ég fæ ekki skilið, og það er, hvers vegna vextir hækkðu hér á landi um leið og vaxtahækkun varð erlendis, en lækkuðu hér miklu minna en hækkuninni nam, þegar lækkunin varð erlendis, þó að vaxtalækkunin þar yrði miklu meiri en hækkunin, sem á undan var

gingin. Ég fæ ekki skilið, að neitt hafi gerzt í atvinnulífinu hér á landi síðastl. ár, er gæti réttlætt vaxtahækkun. Árið var eitt hið bezta, sem komið hefir yfir þetta land, og það þarf áreiðanlega að gefa skýring á þessari ½% hækkun, sem varð á árinu. Ég skal viðurkenna, að það er rétt hjá hv. 1. þm. Reykv., að mikil eftirspurn er eftir veltufé og allt í háspennu. Það kemur af framfarahug þjóðarinnar á síðastl. 10 árum, og er að því leyti gott og gleðilegt. Ég viðurkenni ennfremur, að peningar verða að lúta almennum verzlunarlögum, að sú vara hækkar í verði, sem mikil eftirspurn er eftir. En ég fæ ekki skilið, að bankarnir hafi þurft að hækka vexti síðastl. ár, eins og árferði var þá, því að ég sé ekki, að eftirspurn eftir fé hafi aukizt. Það hefir orðið gróði á atvinnuvegunum og fé runnið af þeim ástæðum inn í landið; virðist því starfsfé hafa frekar aukizt en minnkað.

Hæstv. dómsmrh. talaði um, að töp bankanna yllu miklu um hækkun vaxta. Ég viðurkenni, að þetta kann að hafa haft einhver áhrif, en hitt er rangt, að fé það, sem bankarnir hafa tapað, hafi orðið að engu. Því fer fjarri. Þegar bankar lána mönnum fé, og þeir geta ekki staðið í skilum, þá verður þó eitthvað af peningunum. Þeir hverfa að jafnaði ekki út úr landinu, heldur hafa vasaskipti innanlands. Hlutverk bankanna er að jafna, nota góðærin til þess að standast töp vondu árána. Þó er það rétt, að töpin á árinu 1919 og verðfall íslenskra afurða árið eftir varð svo gifurlegt, að bönkunum veitist erfitt að vinna það upp.

Ég verð að segja, að mér fannst hv. 1. þm. Reykv. taka till. óþarflega afundið, jafnvel þó að litið sé á hann sem bankaráðsmann. Mér finnst það vera minnsta krafa á hendur þjóðbankanum, að hann skýri nauðsynina á því, að vextirnir voru hækkaðir, eða hvers vegna lækkunin nam ekki eins miklu og hækkunin, úr því að það var þó borið fyrir, að hækkunin stafaði af hækkuninni á erlenda markaðinum.

Það er rétt hjá hv. 1. þm. Reykv., að óvissan, sem nú er í bankamálum, getur haft mikil áhrif nú sem stendur. En engin óvissa var, þegar vextirnir voru hækkaðir, því að þá óraði engan fyrir, að Íslands-

Lækkun vaxta.

banki myndi fara um koll. Það er ekki verið að heimta, að vextir séu lækkaðir meðan nýi bankinn er ekki opnaður, en það er sanngjarnt, að vextir verði færðir í það horf, sem þeir voru fyrir hækkunina síðastl. haust.

Hæstv. dómsmrh. gerði mikið úr því, að með breytingunni á Landsbankalögnum 1928 hefðu afskipti af svona málum verið dregin úr höndum stj. gagnvart Landsbankanum. Ég get ekki gert svo mikið úr þessu, því að þrátt fyrir þetta hefir stj. svo mikil áhrif á Landsbankann, þar sem hún ræður meiri hl. bankaráðsins, að hún getur knúð fram það sem hún vill. Ég hygg, að afstaða stj. sé engu verri nú en áður, því að Landsbankinn hefir frá upphafi verið tiltölulega sjálfstæð stofnun og stj. ekki áður haft meira vald yfir bankanum en nú.

Ég segi því fyrir mig, að ég mun ekki sjá mér fært að greiða atkv. gegn till. Ég sé ekki ástæðu til þess að vera á móti því að skora á stj. að reyna að koma þessu til leiðar. Hún gerir það, ef hún getur; geti hún það ekki, gerir till. engan skaða.

Ég vænti þess, að hv. 1. þm. Reykv., ef hann tekur aftur til máls, gefi einhverja skýring á því, hvers vegna vextirnir lækkuðu ekki eins mikið og hækkuninni nam, þar sem hækkunin var rökstudd með hækkuninni erlendis.

Flm. (Gunnar Sigurðsson): Hér er enginn viðstaddur úr hæstv. stj., og þykir mér það leitt, þar sem ég neyðist til að svara hæstv. dómsmrh. nokkrum orðum. Ég skal unna honum sannmælis og þakka, að hann tók vinsamlega í till., hvað sem verður um efndirnar. Hann kvaðst vera mér sammála í aðalatriðum, en sagði, að stj. gæti lítið gert. Ég skal koma nánar að þessu, þegar ég fer að svara hv. 1. þm. Landsbankans, — Reykvíkinga, vildi ég sagt hafa, og þeim ummælum hans, að í till. væri óskýrt tekið fram, hvað stj. ætti að gera og hvað bankaráðið.

Það er rétt hjá hæstv. dómsmrh., að setji bankaráðið sig á móti lækkun, þá á stj. erfiða aðstöðu. En hún á þó eitt ráð: hún getur ögrað bankaráðinu með að láta það fara; það getur hún, ef hún hefir meiri hl. í þinginu.

Hæstv. ráðh. talaði almennt um málið
Alþt. 1930. D. (42. löggjafarþing).

og sagði hag Landsbankans ekki góðan. Það er hverju orði sannara, enda alkunnugt. Ég hefi haft sömu aðstöðu gagnvart báðum bönkunum síðan 1921. Ég vildi þá láta gera þá báða upp; vissi, að þeir voru báðir jafnilla staddir. Um þetta var engum einstökum að kenna, heldur varð það fyrir rás viðburðanna, og margir voru þá svo óheppnir að missa aleigu sína, sbr. milljónatapið á sildinni. Þetta hlaut að koma niður á bönkunum, og er ekkert við því að segja. En menn vildu ekki taka afleiðingunum og gera þær ráðstafanir, sem þurfti, gera upp bankana, einnig Landsbankann, og koma bankamálunum á heilbrigðari grundvöll. Hæstv. ráðh. sagði, að Íslandsbanki hefði ekki verið góð stofnun. Þar er ég honum sammála, en ég veit, að Útvegsbankinn verður mun betri og á að þola miklu lægri vexti en Íslandsbanki og Landsbankinn. Og þá verð ég að segja hv. 1. þm. Reykv., að það væri mjög óeðlilegt, að Þjóðbankinn hefði hæsta vexti. Þá vildi ég heldur gera bankann upp, svo að hann gæti verið jafn öðrum bönkum um vaxtakjör.

Það er rétt hjá hæstv. dómsmrh., að Búnaðarbankinn hefir vonandi og á að hafa lægri vexti en þeir bankar, sem vinna að útgerð. Það er auðsætt, að miklu minni áhætta er að lána landbúnaðinum en sjávarútvegi. En það hlýtur líka svo að verða í framtíðinni, og einhverjir af hv. þdm. munu sjálfsagt verða svo gamlir, að þeir lifi það, að Þjóðbankinn hafi ekki hærri vexti en aðrir bankar.

Ég hefi bent á ráð til þess að hægt sé að lækka vextina. Það er að komast í beint samband við erlendan peningamarkað. Ég álit, að allar stjórnir hafi gert of lítið til þess að reyna það.

Hæstv. ráðh. drap á, að bankavextir væru hér allt of háir, en ekki gott við því að gera. Benti hann á Þjóðverja í sambandi við þetta. Það mun rétt vera, að þar í landi séu til bankar, sem taka 10—12%, en ég veit, að vextir Þjóðbankans eru 6% og margir viðskiptabankar hafa 7—8%. En ég tel rangt að setja Ísland, með öllum þeim framtíðarmöguleikum, sem það hefir, á borð við hálfgjaldþrota lönd, svo sem Pólland, eða hálfgerðar villimannapjóðir. Ég vil leggja áherzlu á, að hagstæðir vextir munðu hjálpa til

Lækkun vaxta.

að styrkja lánstraust vort á heimsmarkaðinum.

Ég vil enda svar mitt til hæstv. dómsmrh. á því, að ég tel, að hann hafi talað sanngjarnlega og með velvilja um málið. Vænti ég þess, að hann beri kveðju til hæstv. fjmrh. og að hæstv. stj. láti hendur standa fram úr ermum og geri eitthvað í þessu máli. Ég mótmæli því, að stj. geti ekkert gert til þess að lækka vextina, ef bankaráð Landsbankans snýst á móti, eins og ég mun koma að í svari mínu til hv. 1. þm. Reykv.

Hv. 1. þm. Reykv. var að tala um mismíði á till. minni, enda gerði hann allt, sem hann gat, til að mæla á móti því, að till. yrði samþ. Hann sagði, að Landsbankinn væri ekki sambærilegur við þjóðbanka í öðrum löndum. Ég hélt því heldur aldrei fram, að svo væri, né heldur að sanngjarnt væri að krefjast sömu vaxta af Landsbankanum og seðlabönkum erlendis. Það er ekkert annað en hártogun, að skilja orð mín þannig. Ég veit vel, að atvinnuvegir vorir eru sumir áhættusamir, en eitthvað ætti þó Landsbankinn að vera búinn að læra af töpum undanfarinna ára, og auk þess getur ekki nein sérstök áhætta verið í því fölginn að lána 60 kr. út á hvert skippund fiskjar, eins og nú kvað vera gert. Annars mun það mála sannast, að bankarnir hafa sjaldnast tapað á því að lána út á veð, heldur á óveðtryggðum vixlum.

Hv. þm. var enn fremur að tala um, að ræða mín hefði verið óskýr. Ég skal játa það, að ég hafði ekki búið mig sérstaklega undir að tala um málið nú, þar sem ég vissi ekki, að málið yrði á dagskrá. Ég gæti þó skýrt það betur, ef ég teldi þess þörf, en mér finnst málið liggja svo ljóst fyrir, að ekki ætti að þurfa að útskýra hvert smáatriði, eins og fyrir börn. Annars skal það tekið fram, að sízt situr á hv. þm. að tala um óljósar ræður.

Hv. þm. sagði, að ég ruglaði sífellt saman stjórn og bankaráði. Ég tók það fram, að stj. hefði erfiða aðstöðu í þessu máli, ef bankaráðið legðist á móti henni, en ég gat þess líka, að hægt væri að setja bankaráðið frá, og það álit ég að eigi að gera, ef með þarf.

Hv. þm. tók að sér að svara fyrir vaxtalækkunina í haust. Þegar vextir Eng-

landsbanka voru 6½%, hækkaði Landsbankinn vexti sína upp í 8%. Nú eru vextir Englandsbanka 3½%, en vextir Landsbankans 7½%. Er ekki samræmi í þessu?

Skýring hv. þm. á því, hvers vegna vextir hefðu lækkað erlendis, var óljós mjög. Hann kenndi það deyfð í viðskiptalífínu, en lækkunin er alls ekki af þeim rótum runnin. Hún stafar af gullflutningnum frá Ameríku til Evrópu, sem byrjaði síðasta haust, eftir hrúnin miklu í Ameríku.

Ég álit hv. þm. skilja hlutverk sitt næsta ranglega, ef hann heldur, að það sé hlutverk sitt sem bankaráðsmaður að hvetja bankann til að okra á atvinnuvegum landsins og hafa vexti sem hæsta, hvað sem þeim líður erlendis. Það, sem við þurfum að gera, er að komast inn á hinn erlenda peningamarkað, og til þess á að nota aðstöðu okkar hátiðarárið 1930.

Ég áttaði mig ekki á því í fyrstu, hvers vegna þessi ákafi hljóp í hv. 1. þm. Reykv. út af þessu máli, því að mig minnti, að búið væri að reka hann úr bankaráðinu, en svo mundi ég eftir, að hann var kominn þangað aftur, og þá fór ég að skilja, hvers vegna hann kemur nú fram sem víkadrengur bankans.

Hv. 1. þm. Reykv. var að tala um, að ég væri að reyna að koma mér í mjúkinn hjá kjósendum mínum með því að bera þessa till. fram. Hann má halda hvað sem hann vill um það, en ég er sannfærður um, að þetta mál á fram að ganga, hvað sem forsvarsmenn peningastofnananna segja.

Magnús Jónsson:* Ég vil fyrst víkja að hv. 1. þm. Skagf. nokkrum orðum. — Ég viðurkenni það fúslega, að ég furða mig ekki á því, þó að þingmenn kvarti undan vöxtunum fyrir hönd kjósenda sinna. Háir vextir valda ávallt erfiðleikum í atvinnulífínu. En þetta er engin algild ástæða fyrir því, að vextirnir eigi að vera lægri heldur en þeir eru. En þessu ruglar hv. flmr. saman. Hann tekur ekki með í reikninginn, að það er atvinnulífið sjálft, sem skapar vextina.

Hv. 1. þm. Skagf. fannst ég vera afundinn í svari mínu. Það vil ég nú ekki kannast við. Hann ætlaðist til, að ég gæfi skýringu á því, hvernig á hinum háu vöxtum stæði. Ég þóttist hafa gert það í

Lækkun vaxta.

fyrri ræðu minni. Fyrir mitt leyti vildi ég óska, að ég gæti fylgt því, að vextirnir yrðu lækkaðir. Það væri mjög hagkvæmt fyrir mig persónulega, því að ég er skuldugur maður.

Ég er sammála hv. 1. þm. Skagf. um það, að töp bankanna eru ekki frumorsök hinna háu vaxta. Það var fullkominn misskilningur hjá hæstv. dómsmrh.

Hv. 1. þm. Skagf. kvaðst greiða till. atkv. af því, að ekki gæti það skaðað að skora á stj. að gera eitthvað í málinu. Ég held líka, að þetta sé skaðlaust. Stj. hefir dálitla möguleika til að gera eitthvað, en bankaráðið enga. Stj. gæti aukið starfsféð í landinu með því að taka lán, svo að vextirnir lækkuðu. Þó færi árangurinn af þeirri lántöku eftir því, hve dýrt lánið yrði. En aukið fjör í atvinnurekstri er það eina, sem lækkað gæti vextina. — Bankaráðið hefir engin ráð önnur en að meta peningaástandið eins og það er.

Það er ekki rétt hjá hv. 1. þm. Skagf., að ég hafi verið að svara hér fyrir Landsbankann. Ég tók það einmitt fram, að ég talaði í þessu máli sem þm., en ekki sem bankaráðsmaður, sökum þess hve lítinn tíma ég hefði haft til að kynnst þessu máli síðan ég kom í bankaráðið.

Hv. þm. óskaði eftir skýringu á vaxtahækkuninni í haust. Mér er ekki fullkunnugt um ástæðurnar, en ég tel óheppilegt, að vaxtahækkun erlendis skuli hafa verið færð sem ástæða, úr því að ekki var hægt að lækka vextina að sama skapi, er þeir lækkuðu erlendis. En ég held, að þessi hækkun eigi rætur sínar í atvinnulífinu. Afkoma Landsbankans er lakari nú en í fyrra. Innieignir hans í útlöndum eru minni og meiri seðlar í umferð nú en þá, og af því leiðir örara atvinnulíf. Nú hefir bankinn svo mikið af seðlum úti, að iskyggilegt væri fyrir hann að hleypa meira fjöri í atvinnulífið með lækkun vaxta. Þetta tvennt virðist benda á það, að vextir séu ekki hærri en þeir þurfa að vera. Hvort sem vextirnir hafa hækkað í haust sökum vaxtahækkunar erlendis eða ekki, þá er víst, að þessar eru orsakirnar til þess að þeir hafa ekki lækkað meira en þeir hafa gert. Og svo bættist lokun Íslandsbanka ofan á allt laust eftir áramótin.

Hv. flm. þarf ég litlu að svara. Hann

sagði, að hæstv. dómsmrh. hefði tekið vel í málið. En hann tók í málið á svipaðan hátt og ég, að það væri leiðinlegt að hafa háa vexti, en hann taldi þetta óviðráðanlegt fyrirbrigði. Þá sagði hv. flm., að þá gengi allt öfugt, ef Búnaðarbankinn hefði lægri vexti en seðlabankinn. En það fór framhjá honum, að ýmsar deildir Búnaðarbankans starfa með lágum vöxtum, sem studdir eru með opinberum fjárfrahlögum. Annars gætu vextirnir auðvitað ekki verið lægri. Annars sagði hv. flm. í öðru orðinu, að Búnaðarbankinn ætti að geta haft lægri vexti af því að landbúnaður væri áhættuminni en verzlun og sjávarútvegur. Svo sagði hann á eftir, að engin hætta væri að lána til útgerðar. „Logikin“ er þessi: 1) Það er öfugt, að Búnaðarbankinn hafi lægri vexti en Landsbankinn. 2) Eðlilegt að vextir Búnaðarbankans séu lægri. 3) Engin ástæða til þess, að vextir Búnaðarbankans séu lægri.

Þá vildi hv. flm. láta setja af bankaráðið. Hvað skyldi nú hafast upp úr því? Ekkert annað en það, að í staðinn kæmi nýtt bankaráð, sem hefði sömu aðstöðu og hið fyrra og liti sömu augum á silfrið.

En ef það skyldi nú vilja lækka vextina af hlýðni við óvitra menn, hverjar yrðu þá afleiðingarnar? Hverjar verða afleiðingarnar, ef vextirnir verða lægri en peningamálin segja til? Ekki aðrar en þær, að bankinn missir peningana. Menn, sem eiga fé inni, taka það út og leggja í fyrirtæki. Þetta er alveg eins og ef bankinn ætlaði sér að halda uppi óeðlilegu gengi, sbr. þegar Landsbankinn ætlaði að halda uppi sterlingspundinu. Það voru nógir aðrir, sem seldu það lægra en bankinn, svo að hann tapaði á gjaldeyrisverzluninni.

Þá var hv. flm. að tala um prósentuhlutföllin milli vaxta í Englandsbanka og Landsbankanum fyrir og eftir vaxtahækkunina, 6½% og 8% og 3½% og 7½%. Það er eins og hann haldi, að Landsbankinn sæki fé sitt í Englandsbanka. (GunnS: Eigum við að reyna það?). En hv. flm. veit, að almennir peningavextir hafa ekki lækkað svona. Hvortveggja vextirnir, hinir fyrri og síðari, eru óeðlilegir vextir. Háu vextirnir fyrir „krisuna“ voru til að hindra pen-

Lækkun vaxta.

ingastrauminn frá Ameríku, en síðar voru vextir lækkaðir til að fjöruga atvinnulífið.

Hv. flm. sagði, að ég misskildi bankaráðsstöðu mína, ef ég hvetti bankann til að okra á viðskiptalífínu. Það er langt frá, að ég ætli mér það. Hlutverk bankaráðsins er að kynna sér fjármálaástandið eins og það er.

Hv. flm. hefir ekki dregið fram neitt í viðskiptalífi okkar, sem réttlæti lækkun vaxta. Hækkun vaxta er til að draga úr óeðlilegri þenslu, en lækkun vaxta á að lækna deyfð og drunga, sem kominn er í atvinnuvegina. (GunnS: Ég benti á að opna fyrir oss erlendan peningamarkað). Já, það er stjórnarinnar að gera það, og hún ræður, hvað hún gerir.

Ég skal ekki leggjast á móti samþykkt till. En hálfhjákátlegt finnst mér þó að vera alltaf að koma fram með slíkar till. fyrir kosningar, þegar vitanlegt er, að ekkert verður gert. Það hefir kannske einhverja þýðingu sem kosningabeita, en ekki á annan hátt.

Magnús Guðmundsson: Ég vil segja hv. 1. þm. Reykv. það, að afstaða mín í þessu máli er ekki miðuð við kjósendafylgi, en hann verður að athuga það, að hæstv. dómsmrh., sem hér hefir talað af hálfu stj., hefir ráðið til, að till. yrði samþ. Hann gaf að visu ekki von um, að samþykktin bæri árangur, en þó væri það ekki útilokað. Ég gat ekki skilið hæstv. ráðh. öðruvísi en svo, að verið gæti, að stjórnin gæti eitthvað gert í málinu. Því sé ég enga ástæðu til að setja mig upp á móti till.¹⁾

Magnús Jónsson:* Ég skal aðeins geta þess, að ég tók ekki eftir þessu í ræðu hæstv. ráðh., að hann hefði haft svona góð orð um till. En ef svo er, þá get ég vel gengið inn á að sitja hjá við atkvgr., því að sá eini, sem hefir kannske í höndum sér nokkra möguleika til að hafa áhrif á þetta, það er einmitt ríkisstj. Bankaráðið hefir enga möguleika, nema þann almenna peningamarkað. — Ég mun þess vegna sitja hjá við atkvgr.

Dómsmrh. (Jónas Jónsson): Ég ætla aðeins að segja fáein orð út af því, sem hv. 1. þm. Skagf. sagði, af því að hann hefir máské ekki lagt alveg réttan skilning í mín orð. Ég tók það skýrt fram með rökum, eins og hv. 1. þm. Reykv., að bankaráðið er nú sem stendur, ásamt bankastjórnunum, einrátt um það, hvaða vexti það hefir.

Ég býst við, að hvert bankaráð líti á málið út frá fjárhagslegu sjónarmiði, en geri ekki mikið fyrir góðvini sína, eins og Alþingi og landsstjórn. Það, sem máské hefir gefið hv. 1. þm. Skagf. ástæðu til að segja það, sem hann sagði, að ég viðurkenndi tilgang till. og stefnu hjá hv. 2. þm. Rang., að það sé gott að geta lækkað vexti, og ég er honum persónulega samþykkur um það. En á hinn bóginn benti ég á, að það eru miklar skuldir frá liðnum árum, og þess vegna hafði ég litlar vonir, en það getur verið, að bankaráðið sjái sér fært að gera eitthvað, — vonandi halda þeir ekki vöxtunum í 7½ — 8% til eilíftar. En af þeim miklu töpum, sem orðið hafa, sérstaklega á lánum til sjávarútvegsins, leiðir vitaskuld yfirleitt, að vextirnir verða hærri en góðu hófi gegnir.

Ég vildi aðeins segja þetta til þess að skýra mína afstöðu til málsins; en það er töluvert mikið rétt í því, sem hv. 1. þm. Skagf. sagði, en ég vildi þó ekki, að orð mín væru misskilin.

Ég álit það alltaf eðlilegt af þingi og stj. að reyna að halda vöxtum niðri, en til þess að reyna að fyrirbyggja misskilning á því, hvaða möguleikar væru fyrir að stj. og þing gætu það, útskýrði ég það, að hinar stóru, gömlu skuldir eru sá varanlegi þröskuldur í framkvæmd þessa máls eins og nú er hagað málum.

Magnús Jónsson:* Ég vil aðeins leiðrétta það hjá hæstv. ráðh., að bankaráð eða bankastjórn séu einráð um vextina. Þessar nefndir, bankaráð og bankastjórn, verða að meta peningamarkaðinn, en ráða ekkert að öðru leyti, en þar álit ég einmitt, að stj. geti haft nokkur áhrif á þann peningamarkað, sem bankaráðið á að meta. Þess vegna mun ég ekki leggjast á móti þessari till., en af því að ég hefi

1) Mestan hluta ræðunnar sýnist vanta. M.G.

Lækkun vaxta.

enga trú á henni, mun ég ekki greiða atkv. á móti, en sitja hjá.

Bjarni Ásgeirsson: Ég skal nú vera fáorður um þetta mál, því að ég verð að segja, að þau rök, sem ég hefði viljað bera fram í málinu, eru bæði komin fram hjá hæstv. dómsmrh. og sömuleiðis hjá hv. 1. þm. Reykv. Vil ég aðeins litillega gera grein fyrir mínu atkvæði eða atkvæðisleysi í þessu máli, því að satt að segja lít ég svo á, að þessi þáttill., þótt falleg sé, sé nokkurskonar markleysa. Ég held, að hv. þm. hefði alveg eins getað skorað á stj. að sjá um, að það yrði gott tíðarfarar í sumar, því að mér finnst það alveg hliðstætt. Vextir eru nefnil. nokkurskonar náttúruleg mál, sem engin stj. getur við ráðið, og eins og fram hefir verið tekið, þá er það fátækt þjóðarinnar, sem er orsök þess, að við verðum að búa við óhagstæða vexti; það er ekkert annað en fjárskortur. (GunnS: En er þá ekki rétt að bæta úr fjárskortinum?). Úr honum verður aðeins bætt með því, að þjóðin verði efnuð. Á meðan hún verður að lifa á bónhjörgum með starfsfé, verður hún að setta sig við þau vaxtakjör, sem boðin eru á heimsmarkaðinum, og á meðan ekki er hægt að sýna fram á það, að á heimsmarkaðinum sé hægt að fá lán, sem borið geti lægri vexti innanlands en áður, er þetta allt út í bláinn. Það hefir líka verið sýnt fram á það, að ríkisstj. sem slík hefir ekkert vald yfir vöxtunum; það er bankaráðið og bankastjórnin, sem ráða þessu sameiginlega. Stjórnin getur ekki einu sinni sett bankaráðið frá; það er Alþingi, og Alþingi verður þá að kasta af sér bankaráðinu, ef það vill hafa áhrif á vextina.

En ég skal aðeins fara fáum orðum um það, sem gerir það, að við Íslendingar verðum að bera hærri vexti en aðrar þjóðir; ég hefi þegar getið þess að nokkru, en það er hin mikla veltufjárþörf okkar, sem hækkar sífellt þá vexti, sem við verðum að greiða, og það var einmitt það, sem hv. flm. sagði. Það verður að auka veltuféð á þann hátt, að það nýja fé verði ekki dýrara en áður, en það er a. m. k. sýnt af þeim lánsútleitunum, sem farið hafa fram af stj. hendi, að það fékkst ekkert lán með þeim kjörum, að stj. þyrði að

taka það til að veita því fé til atvinnuveganna.

Ég skal líka benda hv. flm. á, í sambandi við það, sem hann talaði um að lækka vexti, að ég álit það alveg óforsvaranlegt, á meðan peningaástandið er í þeirri óreiðu eins og hjá okkur í vetur, og nú kemur til kastanna að sjá það í sumar, hvort Ísland hefir það lánstraust erlendis, að það geti fengið það ódýrari lán, að hægt sé að lána það út með lægri vöxtum. Það verður að koma fram, hvort við Íslendingar getum orðið þeirrar vaxtalækkunar aðnjótandi, sem komin er fram í heiminum.

Annars vil ég litillega snúa mér að orsökinni til þess, að Landsbankinn hækkaði vexti í haust. Ég skal þá fyrst geta þess, að þá var komið svo hér, að venjulegir bankavextir voru orðnir lægri en í fjöldamörgum öðrum löndum álfunnar, eins og upplýst hefir verið í umr. Í Þýskalandi voru vextir þá 10%, og í Finnlandi eitthvað svipað. Afleiðingin af því varð vitanlega sú, að allir þeir menn, sem lánsfjár þurftu með og lánstraust höfðu erlendis, reyndu að losa sig við það fé og leituðu til bankanna hér. Það var svo með marga, að þeir höfðu ekki notað allt sitt lánstraust hér, vegna þess að þeir höfðu lánstraust erlendis. En eftir það að vaxtahækkunin skall á erlendis, runnu þeir á fé sitt hér, en bankar svara ávallt slíku með því að hækka sína vexti.

Auk þess er það svo, að Íslendingar eru djarfari og stórtækari þegar vel árar, og það hefir verið svo, að ráðið hefir verið í meiri framkvæmdir hér á landi en áður, svo að þrátt fyrir hinn mikla útflutning í fyrri, vantaði mikið á, að hann nægði fyrir þeim vörum, sem Íslendingar sóttu til útlanda til að byggja upp með sín atvinnufyrirtæki. Og Landsbankinn leit þá svo á, að nauðsynlegt væri að „bremsa“ þetta, því að þótt margt sé gott og nauðsynlegt af því, sem hafizt er handa með, þá eru þó takmörk fyrir því, hvað Íslendingar hafa ráð á að leggja út í, þar sem búskapur Landsbankans sýndi það, að allar hans innieignir voru éttnar upp, vegna þess að menn höfðu lagt í meira en þeir höfðu efni á. Hann áleit því skyldu sína að hækka vextina, til að vinna á móti þessu. Hitt er rétt, að það

Lækkun vaxta.

mátti með nokkrum sanni finna að því, að vextirnir voru ekki lækkaðir jafnskjótt og þeir voru lækkaðir erlendis, en það hefir verið skýrt frá því, að aðalastæðan var það fyrst og fremst, að þeir voru ekki lækkaðir nema um $\frac{1}{2}\%$, þótt vextir erlendis lækkuðu meira, að vaxtamálin voru ekki komin í fastan farveg; var jafnvel haldið, að þeir myndu hækka fljótt aftur, og því þótti ekki ráðlegt að lækka vextina meira en gert var. Að hinu var vitanlega stefnt, ef vextir héldu áfram að lækka erlendis, að þá yrði haldið áfram hér, en áður en að því kæmi, skall á bankafarganið hér.

En ég geri ráð fyrir því, að þegar bankinn verður opnaður aftur og lag komið á peningamarkaðinn, lækki Landsbankinn aftur sína vexti, eftir því sem hann sér sér fært. En eins og bankanum er nú komið, þá hefir það vald verið lagt, í hendur bankastj. og bankaráðs að ráða fram úr þessu, og ég verð að segja það, með fullri virðingu fyrir Alþingi og hv. 2. þm. Rang., að bankaráðið mun hafa fyllilega eins glögggt auga fyrir því, hve langt megi ganga í því að lækka vexti. (GunnS: Jú, jú, það hefir nú sýnt sig). Bankinn hefir a. m. k. sýnt það, að vextirnir voru ekki of háir, því ef þeir hefðu verið það, þá hefðu bankarnir grætt meira. Það er vitanlegt um útkomu Íslandsbanka, hvernig hún hefir verið, að hann hefir ekki fénast á þessum háu vöxtum. Það hefir ekkert verið sagt um Landsbankann, en það er vitanlegt, að hann hefir ekki grætt of mikið, þar sem hann hefir tapað mestu af sínum varasjóði og innskotsfé ríkisins, og meðan svo er ástatt, þá er ekkert vit í því að hleypa öðru eins góðæri sem nú er framhjá sér án þess að reyna að tryggja hagsinn. Það var hv. 1. þm. Skagf., sem sagði, að bankarnir ættu að safna í sjóði í góðu árunum. En það geta þeir aðeins með því að halda vöxtunum það háum. að nokkur afgangur geti orðið af ársrekstrinum. — Og það verða þeir líka að gera til þess að bera vondu árin, þegar þeir verða að taka miklu skakkaföllin, sem illæri hefir ávallt í för með sér, þar sem atvinnuvegirnir eiga undir jafnmikla örðugleika að sækja. Þess vegna verður, hvernig sem á þetta er litið, ekki hægt að ásaka

bankana fyrir það, að þeir hafi haft of háa vexti; reynsla þeirra og „status“ sýnir það. Það er líka allt annar aðili, sem á að snúa sér til en landsstj., því að þótt hv. 1. þm. Skagf. segi, að stj. ráði, þá getur samt bankaráðið farið eftir sinni skoðun, hvað sem ríkisstj. segir. — Af þessum ástæðum segi ég það, sem ég sagði í upphafi ræðu minnar, að mér finnst þessi þáttill. svo mikil markleysa, að ekki sé rétt að greiða atkv. um hana.

Sveinn Ólafsson: Mér þykir rétt í þessu máli að gera grein fyrir atkv. mínu.

Ég kannast fyllilega við góðan tilgang hv. flm. með að koma fram með þessa till., en ég verð að viðurkenna það, sem kom einnig fram hjá mörgum hv. þdm., að fyrst og fremst eru ástæðurnar fyrir því, að vextir eru svo háir nú, þær, að við erum ekki herrar yfir þeim í bili, en í öðru lagi er sá aðili, sem til er snúið, alls ekki einráður um framkvæmdir í þessu efni. Hann er svo fjarri því að vera einráður, að hann hefir sama sem engin ráð. Nú mætti segja að visu, að það væri saklaust, þótt till. yrði samþ., það gæti ekkert orðið verra fyrir það. Nei, að visu ekki, en þó myndi með samþykkt þessarar till. vera vaktar tyllivonir, og þá er verr farið en heima setið. Ég vil nú ekki vera að taka upp þær ástæður, sem fram hafa komið gegn till., það er ástæðulaust, en ég vildi gera grein fyrir mínu atkv. Ég mun sitja hjá. Ég vil ekki með mótaskv. lýsa því yfir, að ég sé mótfallinn þessari hugmynd, en af því að ég veit, að samþykkt hennar þýðir ekkert annað en tyllivon, mun ég ekki greiða henni atkv.

Magnús Guðmundsson: Ég verð að segja það fyrir mig, að ég sé mér ekki annað fært en að greiða atkv. með þessari þáttill., sérstaklega af því, að hæstv. dómsmrh. hefir lýst yfir því, að hann sé ekki vonlaus um að geta fengið vextina lækkaða. Lítil von er líka von, og ég vil ekki drepa hana.

Mér finnst líka, að till. sem þessi mundi herða á hæstv. stj. í þessu efni, og mér finnst engin ástæða til fyrir hv. 1. þm. S.-M. að vilja sporna við þeirri hvatningu.

Lækkun vaxta.

Hæstv. dómsmrh. minntist á hin miklu töp bankans, og gat þess í fyrri ræðu sinni, að Landsbankinn hefði tapað um 10 millj. kr. (Dómsmrh.: Ég sló því fram). En það er ekki það, sem skiptir máli hér, heldur hitt, hve mikið hann hefir borgað af því tapi, því ef allt er borgað, þarf hann ekki að hækka vexti fyrir það.

Mér þótti hv. þm. Mýr. taka nokkuð djúpt í árinni, þegar hann sagði, að það væri sama að skora á stj. um þetta og að skora á hana að sjá um gott tíðarfar. Ég er hræddur um, að hv. þm. hafi ekki munað eftir því, að núverandi forsrh. gerði það sama á þinginu 1927. Hann skoraði sem sé á þáv. stj. að lækka vextina, og sú till. er orðuð hér um bil alveg eins og þessi. Það er þess vegna nokkuð hart í sakirnar farið gagnvart hæstv. forsrh. að komast þannig að orði. (BÁ: Það stóð öðruvisi á þá). Ég ætla ekki að deila neitt við hv. þm. Mýr. um það, en vil aðeins benda hv. þm. á, að hann tók allt of djúpt í árinni.

Hæstv. dómsmrh. sagði, að bankaráðið væri einrátt í þessu efni; en það er ekki. Yfir bankaráði og bankastjórn stendur fjmrh. samkv. bankalögunum, ef ég man rétt, og það er ómögulegt að ganga út frá því, að það vald sé ekkert nema yfirskin. Það var einnig auðheyrð á orðum hæstv. dómsmrh., að hann er ekki vonlaus; hann sagði, að það væri lítil von, en ég segi: Lítil von er líka von. Þá von vil ég ekki drepa, og greiði því atkv. með till.

Benedikt Sveinsson: Ég skal ekki lengja ræður, en verð eins og fleiri hv. dm. að gera grein fyrir atkv. mínu.

Mér hefir satt að segja þótt mjög einkennilegur hreimur í rödd og ræðu sumra hv. þm., sem verið hafa að tala um þetta bankamál. Það er eins og þessir menn hér séu háskólalærðir auðvalds-prófessorar, sem séu að breiða einhvern fegurðarhjúp og glæsiblæju auðvaldsins yfir þessar peningastofnanir hér á Íslandi og í öðrum löndum. Þeir gera þetta auðvald að nokkurskonar forsjón heimsins, og hyggja hækkun og lækkun vaxta ekki stafa af öðru en daglegri umhyggju auðvaldsins fyrir hag þjóðanna. Þeir hyggja,

að þetta auðvald hnitmiði vöxtuna í hvert skipti til þess að halda atvinnuvegum þjóðanna í rólegum og föstum skorðum. En þetta er sjálfsblekking. Það verður allt annað lögmál, sem ræður um hækkun og lækkun vaxta í heiminum, en þetta.

Það kom fram í umr., að vextir væru hækkaðir í því skyni að draga úr of miklu braski í góðærinu, en þegar deyfð væri í atvinnurekstri, þá væru vextir lækkaðir til þess að rétta við aftur hag landanna. Ég sé ekki annað en að þesskonar vaxtabreyting sé bein afleiðing allt annarar ástæðu, — þeirrar, að auðvaldið reynir ávallt að koma út þeim peningum, sem það getur, í hvert sinn með sem hæstum vöxtum. Það er eðlilegt, að þegar fjör er í atvinnuvegunum, þá geta okrararnir komið út peningum sínum fyrir miklu hærra verð, en þegar deyfð er yfir, þá koma peningarnir til þeirra sjálfra; atvinnurekendur geta ekki ávaxtað þá jafnhátt og áður, svo að auðvaldið verður að bjóða betri kosti til þess að koma út fé sínu. Þetta er ekkert annað en hið alþekkta lögmál um áhrif framboðs og fölnunar (eftirspurnar) á verðlagi sérhverrar vöru. -- Fisksalinn hérna getur t. d. selt fiskinn sinn miklu dýrara um hásumarið, þegar þúsundir ferðamanna eru komnar í bæinn og allir spyrja eftir nýrri ýsu, nýjum kola eða heilagfiski, heldur en þá tíma ársins, sem fátt er í bænum og eftirspurn vörunnar lítil eða engin. Það ræður alveg sama lögmálið hjá bönkunum og í fiskisölnunni; þeir pranga með peningana eftir því, sem þörfin knýr almenning fast að leita eftir þeim. Þegar deyfð er í atvinnurekstri, kæra menn sig ekki um peninga, þegar atvinna blómgast og menn geta grætt á því að hafa peninga í höndunum, sækjast menn eftir þeim, og hinir nota sér það og okra alveg eins og fiskisalarnir, þegar Reykjavíkurbær er svangur.

Hv. þm. Mýr. sagði, að Landsbankinn hefði glöggst auga fyrir því, hvað vextir ættu að vera háir. Jú, ef hann heyrir, að bankar í Bretlandi hafa hækkað vexti, þá hækkar hann undir eins. En þegar menn tala um, að Englandsbanki hafi lækkað vexti, — ja, þá er hann ekki eins fljótur á sér, þá er viðkvæðið: Við höfum ekki þesskonar viðskipti í Englandi, að okkur

Lækkun vaxta.

komi það við, þótt þeir lækki vexti þar suður í löndum. — Það er aðeins **hækkun** vaxta erlendis, sem snertir banka vor Íslendinga.

Okkur kemur það alltaf við, þegar vextir hækka annaðhvort í Englandi eða í New York.

Sami hv. þm. sagði, að bankinn hefði ekki grætt á háu vöxtunum. Það er rétt að nokkru leyti. Hann gat ekki grætt á háum vöxtum eingöngu, þegar skuldunautar gátu ekki staðið í skilum með þá. Bankarnir tryggja ekki hag sinn til hlítar með háum vöxtum. En það er annað, sem átti að halda ógætilegum lánveitingum í skefjum, svo að bankarnir þyrftu ekki að tapa. Það eru sæmilegar tryggingar fyrir lánum einstakra manna og stofnana. Með því einu er hægt að afstýra því, að menn reisi sér um of hurðarás um öxl og firra bankana tjóni.

Það er undarlegt, þegar hv. þm. segir, að það sé skaði fyrir atvinnuvegina að fá lán með lágum vöxtum. (BÁ: Hvenær sagði ég það?). Hv. þm. sagði í ræðu sinni áðan, að það gæti orðið skaðlegt fyrir þjóðfélagið, ef vextirnir væru of lágir. Það gæti komið mönnum til að taka of mikið fé að láni til vitlausra fyrirtækja. En ef bankastj. lána með skynsemd, þá er sannarlega ábati að fá peninga með lágu verði fremur en háu. Bankinn hefir ekki grætt á háum vöxtum, það er satt. En peningagræðgin hefir valdið því. Þegar bankastjórnarnir sáu þessa háu vexti eins og gullhnjúka kringum sig, þá stóðust þeir ekki nema lána meira og meira, en gleymdu tryggingunum vegna ágirndar. Því er það alveg rétt, að reynslan hefir sýnt, að þeir töpuðu á háu vöxtunum. Það má auðvitað drepa fyrirtæki með því að hafa vextina svo háa, að þau hljóti að fara á hausinn, og þess eru víst mörg dæmi hér á landi.

Menn krossa sig á bak og brjóst og segja: Ég vil gjarnan hafa lægri vexti, en þó í hófi og undir forsjón banks, en ég vil hvergi koma nærri því máli. Hv. 1. þm. S.-M. sagði, að þetta mundi valda tyllivonum. En það þarf engin tyllivon að verða, ef Alþingi fylgir því fram að hafa vextina sem lægsta í landinu.

Þó að menn tali um, að bankaráðið hafi „suverænitet“, er það ekki nema fyrir-

sláttur. Ég gef ekki mikið fyrir fullveldi vort Íslendinga, ef það er „suverænitet“ á borð við bankaráðsins. Vér höfum áður haft „bankaráð“, og varð heldur snögg um það. Að visu hafa „bankaráðsmenn“ stundum farsællega skolast upp í aðrar fleytur og sumir komist á fast land og liðið þá betur en áður. En ég fæ ekki skilið, að „bankaráð“ sé orðið svo hátt og heilað, að ekki megi Alþingi láta í ljós óskir sínar um vaxtatöku í peningabúðum þeim, er það hefir stofnsett.

Í sambandi við þá óttablöndnu virðing, er fram hefir komið fyrir þessari valdstofnun, dettur mér í hug hjátrúin gamla, er ekki mátti nefna nafn sumra dýra á sjó, svo sem hross, hund, svín o. fl. Það var óttinn við hrosshveli, búrhveli, náhveli, sem þessu olli. Er til gömul varúðarvisa um þetta efni, er endar svo:

Nautið ekki nefna má

nokkur maður sjónum á.

Kvað svo rammt að þessum geig, að skíra varð upp ýmsa staði, svo sem Svín-ey og Svínhóla, er nú nefnast Purkey og Purkhólar. — Það virðist vera ríkjandi samskonar trúhneigð gagnvart þeim varasömu vættum, sem varða fjársjóðu þá, er bankinn hefir yfir að ráða.

Fors.- og atvmrh. (Tryggvi Þórhalls-son): Mig langar til að gera grein fyrir atkv. mínu. Mér virðist að visu till. ekki vera formleg. (GunnS: Hún er eins og till. hæstv. forsrh. áður). Hún var formleg þá, en ekki nú, því að síðan hefir valdið um að ákveða vaxtahæðina komið undir bankaráð Landsbankans, og hér er aðallega um þann banka að ræða, þar sem hann sem seðlabanki hlýtur að hafa forustuna. Þó að ég liti þannig á till., vil ég engu að síður taka þátt í, að vilji deildarinnar komi fram í þessu máli í samræmi við meginefni till. Mín skoðun er, að vöxtunum sé haldið óþarflega háum og ranglátlega fyrir atvinnuvegina. Þó að þingið hafi falið bankaráðinu þetta vald í hendur, vil ég, að deildin láti í ljós þá skoðun sína, að vextirnir séu of háir, og ég vona, að það verði nægur þungi til þess að knýja bankaráðið til að láta undan kröfunni. Og því óska ég eftir sem öruggustum meiri hl. með till.

Lækkun vaxta.

Flm. (Gunnar Sigurðsson): Ég vil svara hv. 1. þm. Reykv. (MJ: Ég er margdauður). Já, enda skal ég verða mjög vægur. Hann sagði, að ég hefði ruglað saman lækkun vaxta við gengisástandið sjálft. Ég hefi engu ruglað saman. Ég sagði, að vextirnir væru ranglátir og óþarflega háir eins og væri. Og ég benti á, að ráðið væri fyrst og fremst að afla lána á peningamarkaðinum. Það er vissa fyrir því, að nú á þessu hátiðarári verður hægara en áður að vekja eftirtekt á íslendingum og að fá lán.

Hv. 1. þm. Reykv. drap á, að Búnaðarbankinn hefði verið styrktur til þess að halda vöxtunum niðri. En hann getur ekki haft svo lága vexti í framtíðinni, ef þjóðbankinn hefir þá miklu hærri.

Hv. þm. Mýr. og Búnaðarbankans (BÁ) talaði um, að till. væri formleysa. En árið 1927 báru margir góðir flokksmenn hans, svo sem hæstv. núv. forsrh. og hv. 2. þm. Árn., fram till. sama efnis. Þó er vaxtunumurinn hér og erlendis enn meiri nú. (MG: Rétt). Ég þakka hæstv. forsrh. fyrir það, að hann stendur við það, sem hann sagði þá, og vona, að hann leggist með þunga á okkar sveif. Hitt er ég honum ekki sammála um, að þessi gamla till. hans sé nú ekki formleg, a. m. k. ekki eins og ég hefi skýrt hana.

Ég sagði, að landsstj. gæti kannske engu um þokað við bankastjórn og bankaráð; það getur verið, að þeir háu herrar virði þing og stjórn að vettugi. En það tel ég ósanngjarnt og óverjandi. Og þá er ráðið þetta, eins og ég er búinn að segja tvisvar sinnum áður: Þing og stjórn eiga að breyta bankalögunum og reka bankastjórnina.

Ég þarf annars ekki að svara hv. þm. Mýr. miklu. Mér dettur sérstaklega í hug, þegar ég hlusta á hann, þessi sálmur: „Vertu oss fáum, fátækum, smáum, líkn í lífsstriði alda“.

Hv. þm. N.-Þ. tók fram ýmislegt, sem ég hefði annars þurft að svara. Það var m. a. þessi makalaus forsýn Landsbankans og bankaráðsins. Ég vona, að hv. þm. Mýr. sé nú farinn að skilja, að hann sé ekki ráðinn í bankaráð til þess að þóknast bankanum. Hann sagði, að vextir mundu lækka þegar Útvegskinninn væri kominn aftur í lag, og þá væri þessi

till. þýðingarlitil. En því má þá ekki þessi till. koma fram fyrir því? Hann kallar hana markleysu. Því segist hann þá ekki vera hreinlega á móti henni? (BÁ: Ég greiði ekki atkv. um hana). Það er skritið, ef hv. þm. greiðir ekki atkvæði móti markleysu. (BÁ: Ég tek hana ekki alvarlega). Nei, það er skiljanlegt, ef hann tekur ekki Alþingi alvarlega yfirleitt. Ég verð að afsaka hv. þm. með embætti hans.

Ég vil leggja áherzlu á það, sem hæstv. forsrh. og hæstv. forseti þessarar deildar, þm. N.-Þ., hafa sagt, að stj. á að leggja með þunga á þetta mál og sýna, að það er bankastjórn og bankaráð, sem verða að láta undan, eða að semja ný lög, sem losa þjóðina undan þessari dæmalausni forsýn í bankamálunum.

Pétur Ottesen: Það hefir verið viðurkennt, að þessi till. sé að efni til algerlega hin sama og borin var fram á þinginu 1927. Hafi hún verið formleg þá, er hún það eins nú. — Ég sé, að hv. þm. Mýr. hristir höfuðið, en ég skal rökstyðja það. Hvaða breyting hefir verið gerð? Valdinu skipt milli bankaráðs og stjórnar. En fjmrh. er yfirmaður beggja nú, eins og hann var áður yfirmaður bankastj. Á því er þá ekki nein breyting.

Ég vildi benda á, að með þessum lögum, sem gáfu bankaráðinu völd þess, ætlaði landsstjórnin að ná betra taki á bönkunum. Ég get vitnað til þess, sem mér hefir verið sagt eftir hv. 2. þm. Árn. á fundi austanfjalls. Hann sagði, að Framsóknarflokkurinn hefði breytt Landsbankalögunum, til þess að hann gæti lækkað vextina. Þannig leit hann á, að stj. hefði sterkari tök en áður í þessu efni. Hafi þessi till. verið formleg 1927 og gagnleg til úrlausnar, þá er hún það engu síður nú, þegar aðstaðan er betri eftir skilningi hv. 2. þm. Árn.

Ég vil þakka hv. þm. N.-Þ. fyrir þá ádrepu, sem hann gaf þeim þdm., er hér hafa staðið upp í dag hver á fætur öðrum og viljað halda verndarhendi yfir háu vöxtunum og dásama hvað þetta ástand sé gott fyrir landsbúskapinn. Ég þarf ekki að endurtaka svör við því, vegna þess að hann hefir kveðið þá svo röggsamlega í kútin.

Lækkun vaxta.

Bjarni Ásgeirsson: Ég held það séu einir þrír hv. þm., sem hafa andmælt mér og tekið undir það sama, að ríkisstj. hafi nákvæmlega sömu aðstöðu gagnvart Landsbankanum nú og 1927. (GunnS: Ég sagði, að stj. gæti sett þetta fyrir þingið). Þá var það fjmrh. og bankastj., sem höfðu ráðin í sameiningu. Nú er það bankaráðið og bankastj. í sameiningu, sem ráða vöxtunum. Hæð vaxtanna er eitt af þeim fáu málum, sem bankastj. hefir atkvæðisrétt um með bankaráðinu. Jafnvel þó að nokkuð mikill hluti bankaráðsins vildi lækka, hefði það ekki vald yfir stj. bankans. (GunnS: Þingið hefir valdið). Og þó að ríkisstj. og flokkur hennar skipti um sína bankaráðsmenn, nægir það ekki.

Mér þykir það undarlegt, að hæstv. forsrh. skuli skora á þingið að samþykkja þessa áskorun á stjórnina. Ég held hann geri það til þess að vera samkvæmur orðum sínum frá 1927, fremur en að hann sjái ekki, að sú áskorun er einskis virði, þar sem valdið vantar.

Hv. 2. þm. Rang. sagði, að meiri munur væri á vöxtum hér og erlendis nú en 1927. Þegar bankavextir hækkuðu hér í haust, voru íslenskir bankavextir jafnháir og 1927, en vextir í aðalpeningalöndum heimsins, í Bandaríkjunum og í London, voru 2% hærri en þeir voru 1927. Hafi þá ekki verið ástæða til að lækka vextina hér, hefði nú verið ástæða til að hækka þá löngu áður en það var gert. Nú munu vextir erlendis vera komnir niður í það sama og 1927.

Till. 1927 var svæfð. (JS: Visað til fjhn. með 20 shlj. atkv.). Það sýndi sig, að þm. kærðu sig ekki um, að hún gengi fram. Þá er það skritið, að þessir hv. þm. vilja samþ. till. nú, þegar sýnt er og sannað, að stj. stendur miklu hallara fæti til að hrinda þessu í framkvæmd.

Þá vil ég aðeins svara hv. þm. N.-Þ. nokkrum orðum. Hann hélt skemmtilega ræðu, eins og hans er vandi, þegar hann stendur upp. Hann lagði áherzlu á tvö atriði. Auðmagn heimsins réði yfir banka-vöxtunum og léki sér að því að hækka þá og lækka. Það er rétt. En við Íslendingar erum jafndauðir og áður, þó að við vitum það, þar sem við erum upp á auðvaldspjóðirnar komnir um lán til atvinnu-

vega okkar. Og þá er það alveg út í bláinn gert að koma með áskoranir til sjálfrar ríkisstj. hér úti á Íslandi um að hún skuli stjórna þessu. Og á meðan ekki er hægt að sýna fram á, að við getum fengið ódýrt fé handa bönkunum, þá þýðir ekki um það að tala, þótt vextir séu háir. Svo hlýtur að vera, meðan féð er dýrt, töp bankanna mikil og þeir eiga ekkert. Bankarnir verða að taka þá vexti, sem áhætta atvinnuveganna krefst, miðað við dýrleika þess fjár, er þeir starfa með.

Viðvikjandi því, sem talað hefir verið um forsjón bankanna, er það að segja, að seðlabankar eiga að vera nokkurskonar forsjón í atvinnu- og peningamálum. Þeir eiga að láta vexti falla eða stíga, eftir því sem þeir álíta, að atvinnulífínu sé hollast í hvert sinn. Ég held, að íslenzku bankarnir hafi einmitt gert langt of lítið til þess að vera atvinnulífínu hér slík forsjón, og miklu minna en erlendir seðlabankar hafa verið sínum þjóðum. Úr þessu hlutverki bankanna má alls ekki gera of lítið. Það er að visu gott og æskilegt, að vextir séu lágir. En það þýðir ekkert að lækka vexti fram yfir það, sem getur staðizt, því það hefnir sín geipilega.

Hv. þm. N.-Þ. vildi líkja bönkunum við allskonar illhveli og taldi upp nokkrar tegundir þeirra. Líklega er þá Landsbankinn búrhveli, Búnaðarbankinn hrosshveli og Íslandsbanki náhveli — og bústofnlánadeildin þá líklega nauthveli.

Það var alger misskilningur hjá hv. flm., að ég hefði sagt, að við Íslendingar ættum að byggja alla okkar framtíð á fátæktinni. Þetta sagði ég, að meðan við værum fátækir og yrðum þess vegna að taka dýr lán, þá yrðum við líka að setta okkur við háa vexti. — Það var vegna fátæktar, að taka þurfti svona dýrt lán 1921. Og það eru töp og fátækt bankanna, sem valda því, að við verðum enn um stund að setta okkur við háa vexti.

Pétur Ottesen: Ég vil til frekari áréttingar því, sem ég sagði áðan, að eins stæði á nú og 1927, þegar þáltill. var borin fram um lækkun vaxta, bæta þessu við: Á því sama þingi voru samþ. lög um Landsbanka Íslands, þar sem sú breyt.

Lækkun vaxta.

var gerð á yfirstjórn hans, sem nú gildir. Framkvæmd slíkrar till. byggist því alveg á sömu aðstæðum. (BÁ: Það var ekki orðið að lögum!). Nei, en það var vitanlegt, að það yrði að lögum. Er því hér um algerða hliðstæðu að ræða.

Viðvíkjandi því, sem hv. þm. Mýr. sagði um vextina, vil ég aðeins benda á, að það er alveg sérstök ástæða til, að ríkisstj. skerist nú í leik. Vextirnir hækkuðu um 1% nú í haust, á sama tíma og vextir hækkuðu almennt í heiminum. Nú hafa vextir stórlækkað erlendis, en hér hafa þeir aðeins lækkað um ½%. Er því alveg sérstök ástæða til að bera fram slíka till. nú. Ég vænti því, að hæstv. landsstjórn neyti fyllstu krafta til að sjá um, að vextir verði lækkaðir.

Hv. þm. Mýr. var að lýsa undrun sinni yfir því, að hæstv. forsrh. tók vel í þessa till. Mér virðist sízt ástæða til að finna að því. Ég tek orð hæstv. forsrh. sem vott um góðan vilja og að hann komi auga á, að stj. geti hlutast til um, að bankarnir lækki vextina.

Benedikt Sveinsson: Ég get nú verið ánægður, eftir vonum, með þau andmæli, sem ræða mín hefir fengið.

Hv. þm. Mýr. féllst á höfuðröksemdir mínar viðvíkjandi þessu máli. En mér þótti hv. þm. gera of mikið úr völdum þeim, sem bankaráð og bankastj. hefðu til að ákveða vextina. Ég veit nú reyndar, að það er svo í raun og veru, en þess ber að gæta, að það er Alþingi, sem hefir fengið þeim þetta vald í hendur. Og ef þessi völd þrjóskað við sanngjörnum kröfum þings og stj., þá getur Alþ. sett aðra skipun um þessi mál. Ætti því bankaráðið að fara að vilja Alþ. í þessu efni. Bankaráðið má vita það, að þó það um stund geti gaupnað um otursgjöld landsmanna, þá muni það ekki hafa leyfi til að liggja á þeim Fáfnisfeng um allar aldir. Þótt það hafi nú vald yfir þessu, þá er um það líkt og vald konungs. Þar sem stjórnarfyrríkomulagið er þingbundin konungsstjórn. Þótt valdið sé að formi til hjá konungi, þá er það þó í raun og veru hjá hinum kjörnu oddvitum þjóðarinnar. Það vald, sem Alþingi hefir gefið bankaráðinu, stendur ekki lengur en léð er. Ef misbrestur verður á beitingu

þess, þá getur Alþ. tekið valdið af því. — Þótt einhverjar plánetur í þessu stóra bankakerfi, sem mun fjölskipaðra en sólkerfið sjálft, þótt hinar nýfundnu plánetur séu meðtaldar, sjái ekkert nema hina gullnu bankasól, þá mega þeir vita það, að við, sem utan við stöndum, sjáum fleira. Og enda þótt þeir telji það sitt eina lögmál að snúast kringum bankasólina, þá þekkjum við annað þyngdarlögmál, sem er nógu sterkt til að slöngva þeim út úr þessu banka-sólkerfi. Þetta finnst mér bankaráðið gjarnan mega vita. Það er því með endemum, þegar hv. þm. Mýr. fer að ávita hæstv. forsrh. fyrir það að taka vel í sanngjarna till. um lækkun vaxtanna. Þótt stj. standi í augnablikinu höllum fæti gagnvart bankanefnd og bankaráði, þá er þessa að gæta, að þessi tvöfaldi hringur um bankann er engin festing. Alþingi getur sópað honum burt þegar vill. Um lántökur landsins er það að segja, að stærstu fyrirhyggju þarf á því, hvenær lánin eru tekin. Hér þarf að vera ódýrt lánsfé, svo vextir geti orðið skaplegir. — En hvernig er farið að, þegar ríkið tekur lán? — Það er ekki verið að hugsa um, hve háir vextir eru í það og það skiptið. Það er bara rölt af stað, þegar þörf þykir á að taka lán, en lítt að því hugað, hvort vextir eru 3½% eða 6% á heimsmarkaðnum það augnablikið.

Hv. þm. Mýr. fór að tala um, að bankarnir ættu ekki grænan eyri. — Það var nú nógu gott að fá þetta sagt svona alveg ákveðið. (BÁ: Hefir hv. þm. ekki lesið bankareikningana? Þar hefir þetta staðið ár eftir ár). Fyrst svo er, þá er að bera í bakkafullan lækinn að vera að taka þetta fram. Bankinn á þá í raun og veru hvorki hús né húsgögn. Jafnvel ekki pennastöng til að skrifa undir. Allt er í skuld. Það er því eðlilegt, að bankinn vilji fá háa vexti! — En því er nú ekki að heilsa, að bankarnir hafi tapað af því, að þeir hafi lánað gegn lágum vöxtum. Þvert á móti hafa hinir háu vextir leitt til tapa. Háu vextirnir hafa örvað bankana til útlána gegn vafasömum tryggingum, eins og háir vextir jafnan gera. Það er gróðavonin, sem glepur. Okurkarlinn, sem lánar gegn 20%, gerir það í von um gróða. En sá gróði bregzt oft, því að þeir, sem slíkt lán taka, hafa svo

Lækkun vaxta.

slæmar tryggingar, að meira og minna af lánunum tapast. Krafa um sterkar tryggingar er hemill á framlögum til vafasamra framkvæmda, en ekki háir vextir.

Vegna þess, hve atvinnuvegirinnir eru mismunandi áhættumiklir, þá mun vera rétt að hafa vexti misháa. Um tryggingar þær, sem atvinnuvegirinnir hafa að bjóða, er það að segja, að öryggi þeirra fer vitanlega mjög eftir því, hversu varlega er lánað gegn þeim. T. d. fara tryggingar í óveiddum fiski alveg eftir því, hve varlega er áætlað um afla, og eins hve hátt er lánað út á þann afla, sem áætlaður er.

Hv. þm. Mýr. sagði, að seðlabankar ættu að vera forsjón atvinnu- og peningalífs þjóðarinnar. Þetta má vel vera rétt. En vér höfum engan slíkan seðlabanka, sem ekki er um leið „spekulations“-banki. Ég hélt því fram áður, að seðlabankinn ætti að vera sérstök stofnun og skipta eingöngu við aðra banka, en láta þá svo meta, hve mikið mætti lána í þetta eða hitt fyrirtæki.

Annars er þessi óttablandna lotning, sem menn bera fyrir bönkunum sein sérstökum verum eða „persónum“, harla ein kennileg. Bankarnir eru vitanlega ekkert annað en verkfæri eða vélar, sem þjóðin sjálf hefir sett á stofn og lætur starfrækja sér til hagsbóta. Og þá starfrækslu á að framkvæma með hag þjóðarinnar allrar fyrir augum, en ekki að miða hana við það, að bankarnir safni fédyngjum. Bankarnir eiga hvorki að vera neinir ofurjöttnar, sem sliga landsmenn, eða góðgerðastofnanir, er láti fé fyrir ekkert.

Bankarnir eiga, með gætilegum lánunum og hóflegum vöxtum, að styðja framkvæmdir og atvinnu þjóðarinnar, en ekki verða neinir eiturormar, sem eingöngu leitast við að safna undir sig fé. Og hvort sem það tekst í þetta skipti eða ekki að fá þá til að fallast á sanngjarna lækkun vaxtanna, þá verður krafan tekin upp aftur og leidd fram til sigurs, ef nú er neitað.

Bjarni Ásgeirsson: Ég þarf ekki að tala mikið um þáttill. þá, er horin var fram 1927. Ég var þá ekki orðinn þm. og þarf því ekki fyrir þá till. að svara. En ég verð þó að líta svo á, að afstaða stj. til bankans hafi verið önnur þá en nú. Það er að

visu satt, að frv. um Landsbankann lá fyrir því þingi og var samþ. af því. En það var þó ekki orðið að lögum þá, svo að ef þáv. stj. hefði eitthvað viljað gera í vaxtamálinu, þá gat hún hraðað ákvörðunum sínum og verið búin að koma þeim fram, áður en l. gengu í gildi.

Viðvikjandi því, sem sagt hefir verið um ástæður til vaxtahækkunar þeirrar, er varð á síðastl. hausti, þá er það að visu rétt, að ein ástæðan til þeirrar vaxtahækkunar var sú, að vextir höfðu hækkað erlendis. En það var ekki einasta ástæðan. Aðrar ástæður lágu líka til grundvallar fyrir þeirri hækkun. Og þær ástæður hafa ekki breytzt, þótt vextir hafi lækkað erlendis. Og þær ástæður, ásamt fleiru, sem fram hefir komið síðan, eru þess valdandi, að Landsbankinn hefir enn ekki séð sér fært að lækka vextina meira en um $\frac{1}{2}\%$.

Hv. þm. Borgf. og hv. þm. N.-Þ. hafa verið að setja ofan í mig fyrir það, að ég hafi verið að átélja ræðu hæstv. forsrh. — Ég er alls ekki að átélja hæstv. stj. fyrir það, þó hún gerði ekkert í þessu máli, því hún getur ekkert í því gert. En þar sem þetta er svo, þá var heldur ekki rétt af hæstv. forsrh. að mæla með þessari till.

Ég vil segja það eitt við hv. þm. N.-Þ., að hann getur vitanlega talað fyrir þeim áskorunum, sem hann vill, og þá líka um þetta. En hann gæti allt eins vel skorað á stj. um að láta kolaverðið eða saltverðið lækka. Eða að S. Í. S. lækkaði verð á nauðsynjavöru, eða hvað annað. Slíkar áskoranir þurfa að vera á viti byggðar, ef þær eiga að gera gagn. En á meðan hv. þm. færir engin rök fyrir því, að skynsamleg ástæða sé fyrir hendi til að lækka vextina, þá er ekki hægt að taka þetta mál alvarlega. Hv. þm. líkti bankanum við vél, sem ætti að vinna í þarfir alls almennings og sem ekki þyrfti að taka sérlega mikið tillit til. Við skulum segja, að bankinn sé vél. En ég vil þá minna hv. þm. á, að vélar vinna svo bezt sin verk vel, að þeim sé ekki ofboðið. Sé það gert, eyðileggjast þær og verða að engu gagni. Sama er um bankana að segja. Séu vextir ákveðnir svo lágir, að þoli bankanna sé ofboðið, þá hætta þeir fljótlega að vera þjóðinni til nytja.

Lækkun vaxta.

Magnús Jónsson:* Ég ætla aðeins að minnst á ræðu hv. þm. N.-Þ. — Ræða hv. þm. var nú talsvert skemmtileg. Hann talaði um sjávarskrímsli og sólkerfi og margt annað. Yfirleitt var rökfærsla hans mjög góð, en niðurstaðan var röng og alveg í mótsetningu við röksemdir hans. Það var t. d. alveg rétt, sem hann sagði um fisksalana. En hann dró alveg rangar ályktanir af því, sem hann sagði um þá. Hv. þm. talaði líka um illhveli, sem ekki mætti nefna á sjó. Þetta er nú einmitt sláandi dæmi, að það eru til ýms illhveli, sem ekki má nefna eða kalla á. Og menn héra einmitt ekki nógu mikla virðingu fyrir því. Í lok stríðsáranna var t. d. í sífellu kallað á meiri peninga, og það var alltaf lánað meira og meira. En hver varð svo afleiðingin? Jú, peningarnir féllu alltaf meira og meira, af því menn höfðu ekki vit á að hlusta á þessi goðmöggnuðu rök, sem vöruðu við hættunni. Við ætluðum sannarlega ekki að sinna þeim röddum, en afleiðingin varð líka sú, að krónan okkar féll niður í 47 aura. Umr. nú byggjast einmitt á þessum sama misskilningi og þá réði.

Um það atriði, hver ráði vaxtahæð Landsbankans, vil ég segja það, að það er alveg rétt hjá hv. þm. Borgf., að það eru alveg sömu aðstæður fyrir hendi um ákvörðun vaxtanna nú og var 1927. Það eru hara aðstæðurnar og markaðsverðið, sem ráða þessu nú, eins og þá. Og meðan þær aðstæður eru óbreyttar, er ekki til nokkurs hlutar að vera að skora á neinn að breyta vöxtunumi.

Benedikt Sveinsson: Ég þarf litlu að svara hv. þm., er síðast talaði. Mér þótti frekar kenna nokkurra gamanyrða í ræðu hans en röksemda. Hv. þm. víðurkenndi, að ég hefði fært fram réttmætar forsendur fyrir minni skoðun, en taldi ályktanir mínar vafasamar. En þar sem hv. þm. reyndi ekki neitt að rökstyðja þá skoðun sína, verður það að biða betri tíma að tala nánar um það.

Hann féllst á, að bankarnir störfuðu eftir sama lögmáli og fiskisalarirnir. En mér finnst harla einkennilegt, ef bankarnir þurfa að hoppa eftir sama lögmáli og fiskisalar, sem selja eins dýrt og þeir geta í hvert sinn. Ástæðan til þess, að fiskisalar

selja dýrara fisk á laugardögum en aðra daga, er þá líklega sú, að þeir eru innblásnir af einhverri himinhárri viðskiptasiðspeki.

Sú ástæða hefir verið færð gegn því, að bankinn lækki vexti, að hann starfi með svo dýru lánsfé. En sú ástæða getur ekki gilt um sparisjóðsféð. — Menn leggja peninga sína inn gegn 4—4½% vöxtum. Og bankinn tekur nærri jafnmikið fyrir að dreifa þessu fé milli manna. Ég hélt nú, að honum nægði að hafa minna en 70—80% fyrir milligöngu sína. Ég hélt, að t. d. 20% væri nóg. Þá gætu þó vextir lækkað nokkuð. Þá gætu bankarnir lánað með 5½% gegn góðri tryggingu. Sú bankastarfsemi yrði affarsælli en sú, að lána gegn háum vöxtum, lélegum tryggingum og þar af leiðandi áhættu. Ég læt svo útrætt um þetta mál. Allir nema bankamennirnir sjá, að þetta er svona.

Ég vil að endingu skjóta því til hæstv. forseta (JörB), hvort honum þykir ekki rétt að fresta atkvgr. til morguns, þar sem fáir þm. eru nú viðstaddir.

Flm. (Gunnar Sigurðsson): Ég vil einnig beina þeirri ósk til hæstv. forseta, að atkvgr. verði frestað til morguns.

Viðvíkjandi því, sem sagt hefir verið um samanburð á vöxtum nú og 1927, þá vil ég geta þess, að 1927 voru vextir Englandsbanka ½% hærri en þeir eru nú. Aðstaðan er því að þessu leyti betri nú. Og þar sem vextir eru orðnir svona lágir erlendis, þá vil ég, að þeir lækki hér innalands líka.

Ef till. verður samþ. og stj. megnar ekki að fá bankann til að lækka vextina, þá álit ég sjálfsagt að breyta skipulagi bankans með lögum á næsta þingi.

Það var ekki rétt hjá hv. þm. Mýr., að ég segði, að bankarnir byggðu framtíð sína á fátæktinni. Ég sagði bara, að bankarnir héldu fátæktinni við með því að lána gegn háum vöxtum. Ég vil ekki biða eftir því, að sú bankaforsjón geri menn ríka. Ég vil, að bankarnir rétti við efnahag manna, með því að lækka vextina.

Mér datt í hug, þegar hv. 1. þm. Reykv. var að tala um þessa miklu bankaforsjón, sem menn ættu að trúá í blindni, „vittig-hed“, sem stóð í Mogga. (MT: Var vittig-

Lækkun vaxta. — Samþykki til frestunar á fundum Alþingis.

hed í Mogganum?). Já, og hún var þannig, að drengur var spurður að því, hvers vegna jörðin gengi kringum sólina. Drengurinn svaraði því, að það væri af því, að hann þabbi sinn segði það, landafræðin segði það og kennarinn segði það. (MJ: Er það þá ekki rétt, að jörðin gangi kringum sólina?). Jú, hún gerir það, en röksemdafærslan er jafnvitlaus fyrir því. (BÁ: Það skiptir mestu, að niðurstaðan sé rétt!). Ég er hræddur um, að það sé eins með hv. 1. þm. Reykv., að einhver bankapabbi hafi sagt honum þetta, en niðurstaðan er bara ekki eins rétt og í skritlunni í Mogga.

Það, sem gera þarf til þess að lækka vextina, er að tryggja sér aðgang að erlendum peningamarkaði og láta seðlabankann taka þau lán, sem atvinnuvegirinnir heimta. Stj. ber fyrst og fremst að ganga ötullega fram í þessu.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 77. fundi í Nd., 11. apríl, var fram haldið einni umr. um till.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 19 shlj. atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu já: ÓTh.¹⁾ PO, SE,²⁾ SÁÓ, TrÞ, ÞorlJ.

1) Með svofelldri grg.: Ég var nú að visu ekki einn af þeim tólf hv. þm., sem voru svo lukkulægir að vera á fundi til kl. 9 í gærkveldi, en mér er sagt, að það hafi farið fram nafnakall, til þess að fá það bókað, hverjir væru þeir ástundunarsömu þdm. Ég hefi nú heyrt, hverjir þessir 12 voru, og vil láta þess getið, að ég tel sex þeirra hafa unnið til þess bæði fyrr og síðar, en um sex þeirra er það að segja, að þeir eru sízt þess verðugir að bókast sem sérstaklega þaulsætnir á fundum og ástundunarsamir, og vil ég þar til nefna sjálfan flm. till., hv. 2. þm. Árn., hæstv. forseta (BSv) og hæstv. forsrh. og fleiri. (Forseti: Þetta átti að vera grg. fyrir atkv.) Já, en ég vildi aðeins taka þetta fram áður en lengra er farið.

Ég skal gera þá grein fyrir mínu atkv., að ef hæstv. atvmrh. telur sig hafa aðstöðu til þess að fá vextina lækkaða, sem vel má vera, að hann hafi, vegna hins nána sambands hans við bankaráð þjóðbankans, og enn fremur ef hæstv. atvmrh. telur það bæta sína aðstöðu til þess, að þessi till. verði samþ. — Þótt mér þyki það með ólíkindum — þá greiði ég hiklaust till. atkv. mitt.

Forseti (BSv): Það var ýmislegt í ræðu hv. 2. þm. G.-K., sem hafði við engin rök að styðjast,

BSt, GunnS, HStef, HJ, HG, HK, JJós, JS, JörB, LH, MG, MT, BSv.

SvÓ, ÁÁ, BÁ, IngB, JAJ,³⁾ JÓl, MJ greiddu ekki atkv.

Tveir þm. (EJ, HV) fjarstaddir.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 16 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun neðri deildar Alþingis (A. 485).

4. Samþykki til frestunar á fundum Alþingis.

Á 74. fundi í Ed., 10. apríl og á 76. fundi í Nd., s. d., var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um samþykki til frestunar á fundum Alþingis samkvæmt 19. gr. stjórnarskrárinnar (A. 466).

Á 4. fundi í Sp., 11. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 5. fundi í Sp., 12. apríl, var till. tekin til einnar umr.

Fors.- og atvmrh. (Tryggvi Þórhalls-son): Þess gerist ekki þörf að hafa mörg orð viðvikjandi þessari till., en það liggur í augum uppi, að það þarf að taka ákvörðun um það, áður en störfum verður hætt eða lokið á þessu þingi, hvaða fyrirkomu-

svo sem ásanir hans til ýmsra hv. þm. fyrir lélega fundarsókn. Vísa ég þessum áburði heim aftur umsvifalaust.

2) Með svofelldri grg.: Þó að ég áliti þetta mál ekki heyra undir Alþingi eða ríkisstj., heldur undir stj. þjóðbankans, að ákveða vexti í landinu, þá vil ég þó, með því að hæstv. stj. er í nánu sambandi við þjóðbankann, greiða þessari till. atkv. mitt og segi því já.

3) Með svofelldri grg.: Þó að ég játi, að óeðlilega mikill munur sé á inn- og útlánsvöxtum hér á landi, og þó hæstv. stj. vilji hafa þessa till. samþ. til þess að veita peningastofnunum landsins aðhald um það, að hækka ekki vextina. þá þykir mér á hinn bóginn mjög ísjárvert, að umboðsvaldið hafi of mikil bein afskipti af peningamálum og peningastofnunum landsins, og get því ekki léð þessari till. atkv. mitt, og greiði því ekki atkv.

lag á að hafa viðvikjandi þinghaldi á Þingvöllum í júnimánuði næstk.

Það hefir verið töluvert skrafað um þetta bæði í hátiðarnefndinni og viðar, og ég hefi átt tal um það við menn úr öðrum stjórnmalaflokkum en mínum. En þótt allir séu ekki sammála um það, þá hygg ég, að flestir hafi hallazt að þeirri skoðun, að þetta myndi verða einfaldasta og óbrotfasta leiðin, að slíta ekki þinginu nú, heldur fresta því þar til það hefst að nýju á Þingvöllum hinn 26. júní næstk.

Ég vil ekki fara að telja upp allar þær ástæður, sem mæla með þessari aðferð. Sumar þeirra eru þannig vaxnar, að ekki er rétt að draga þær inn í umr.; aðeins vil ég benda á það, að á Þingvöllum eru engin húsakynni, og ef ætti að setja þar þingið, kjósa forseta og skrifara og framkvæma aðrar kosningar, sem fara fram á reglulegu þingi, þá gæti verið mjög óþægilegt að láta það fara fram þar.

En hinsvegar hefir konungur ekki leyfi til að fresta fundum á Alþingi lengur en tvær vikur, nema samþykki Alþingis komi til. Af þeirri ástæðu er þessi till. borin fram, til að fá samþykki meiri hl. Alþingis.

Ég sé svo enga ástæðu til að fjölyrða um málið og geri ráð fyrir að þurfa ekki að lengja mikið umr., en mér þykir þetta einfaldasta leiðin til lausnar þessu máli.

Jón Þorláksson: Mér þykir það nú dálítið undarlegt að heyra borna fram þá ástæðu fyrir þessari ákvörðun, að það sé einfaldasta og óbrotfasta leiðin að haga þessu svo. Undarleg þykir mér þessi ástæða, af því að mér sýnist hún vera í svo miklu ósamræmi við allt annað, þessum hátiðarhöldum viðkomandi.

Það er ekki verið að halda upp á þúsund ára minningu Alþingis með það sérstaklega fyrir augum að gera allt sem óbrotfast, því ef sú ástæða væri látin ríkja, myndu engin hátiðarhöld vera látin fram fara. Ég get þess vegna alls ekki viðurkennt þetta sem neina ástæðu út af fyrir sig; að öðru leyti hefi ég ýmislegt á móti þeirri tilhögun, sem till. stingur upp á, sem sé þeirri, að fresta fundum þessa þings og taka svo upp framhald af því á þessari þúsund ára hátíð á Þingvöllum.

Það er nú fyrst sú formlega ástæða. —

Ég veit ekki betur en þetta þing hafi verið kvatt til fundar í Reykjavík, og það virðist þá vera dálítið undarlegt a. m. k., ákaflega formlaust og vafasamt, hvort löglegt er, að það þing, sem kvatt er saman hér, frestar fundum og hleypur svo saman til framhaldsfunda á öðrum stað. En í öðru lagi er það nú svo, að ef á að halda þing á Þingvöllum í sambandi við þessa hátíð, hygg ég, að það myndi einmitt þykja hið allra eðlilegasta, að þar færi fram þingsetning með venju fremur hátíðlegu móti. Það er svo annarsstaðar, að setning þinga er oft gerð, og jafnvel venjulega gerð í sumum ríkjum að sérstaklega hátíðlegri athöfn, og ég er alveg viss um það, að margir fulltrúar erlendra þinga, sem þarna eru boðnir, myndu sakna þess, og þeim myndi þykja það undarlegt, ef þarna ætti að halda þing án þess að nokkur þingsetningarathöfn, sem samsvaraði hátíðahaldinu, hefði fram farið.

Hæstv. forsrh. tjáði sig hafa einhverjar fleiri ástæður móti því að halda þarna nýtt þing með nýrri þingsetningu heldur en þessa, sem hann nefndi og sagði, að væri óbrotfasta leiðin, en hann sagði, að sumar þær ástæður væru þess eðlis, að ekki væri rétt að gera þær að umtalsefni. Ég get ekki gert mér neina grein fyrir því, hvað hæstv. ráðh. átti við, og ég hefi ekki fundið neitt; hitt er mér alveg ljóst, að það væri sjálfsagt að hafa að nokkru leyti sérstök þingsköp fyrir þetta þing, sem kemur saman á Þingvöllum, en það er eðlileg afleiðing af því, að þingið getur ekki starfað með sínum venjulega hætti, hvorki í sínum venjulegu húsakynnum, enda ekki ástæða til að framkvæma þar allar þær athafnir, sem fylgja venjulegri þingsetningu og byrjun þingsstarfa. Mér hefði þess vegna fundið það miklu betur viðeigandi, að hæstv. stj. hefði borið fram einhverja till., sem miðaði að því að gera sem einfaldast það starf, sem þarf að ganga á milli sjálfrar hinnar hátíðlegu þingsetningar og hinna eiginlegu þingsstarfa, og mér hefði sýnt, að það mætti gera þetta enn; jafnvel þótt nú sé orðið aðíaliðið þingtímans, þá er þó ennþá hægt að koma í gegn með samkomulagi frv., sem leggur það í vald forseta sameinaðs Alþingis að gera þær breyt. á þingsköpum, sem nauðsynlegar

Samþykki til frestunar á fundum Alþingis.

þættu til þess, að hin fyrirhugaða athöfn tæki ekki of langan tíma, og ég hafði hugsað mér, að í þessu gæti falizt það, að skipun deilda og forseta í þinginu mætti haldast hin sama og nú er á þessu þingi. En hinu finnst mér við, vegna hátiðahaldanna sérstaklega, ekki megum sleppa að hafa þarna um hönd. Hátiðleg setning Alþingis verður það eina af þingstörfum, sem vekur athygli aðkomugestanna, og ef við sleppum henni, er í raun og veru ákaflega lítið erindi fyrir þingið til að sýna sig frammi fyrir innlendum og útlendum gestum, og það er hægt að hafa hana hátiðlega á ýmsan hátt. (JBald: Hvað er hátiðlegt við setningu Alþingis? — HV: Á hvern hátt er hægt að gera setningu Alþingis hátiðlega?). Þessir hv. þm., sem taka fram í, mega vita það, að hátiðlegar athafnir eru framkvæmdar við þau tækifæri, jafnvel í flestum löndum, og þessum hátiðlegheitum er þá hagað eftir því, sem er í samræmi við menningu og smekk hverrar þjóðar. (HV: Ceremoniur!). Ég er þess vegna því mótfallinn að veita þetta samþykki til að fresta fundum Alþingis. En í sambandi við þetta er annað, sem mér er sérstaklega annt um að fá að vita, og það er það, hvaða störf þinginu myndi verða ætlað að framkvæma við þennan fund á Þingvöllum, hvort sem það verður fundur í framhaldi af þessu þingi, sem nú situr, eða það verður fundur í nýsettu þingi þar á staðnum. Áður en ég fer lengra út í þetta mál, vildi ég þess vegna beiðast þess, ef unnt væri, að skýrt yrði frá því, hvað fyrirhugað er um þetta.

Fors.- og atvmrh. (Tryggvi Þórhalls-son): Ég kæri mig ekki um að segja nema örfá orð út af þeim aths., sem hv. 3. landsk. hefir látið falla um það, hvaða fyrirkomulag yrði á þessu haft. Ég vildi benda á eina mótbáru, sem hv. 3. landsk. hefir borið fram, nefnil. að þetta þing sé kvatt til fundar í Reykjavík og þá sé vafasamt, hvort heimilt sé að halda áfram á öðrum stað. En samkv. 33. gr. stjkskr. er það vafalaust. Þar segir svo, með leyfi hæstv. forseta:

.... „Þegar sérstaklega er ástátt, getur konungur skipað fyrir um, að Alþingi

skuli koma saman á öðrum stað á Íslandi“.

Ég skil ekki, að það geti orkað tvímælis, að það getur alveg eins átt við eftir að þingi hefir verið frestað, að láta það koma saman á öðrum stað, eins og að setja nýtt þing.

Um það, hvaða störf þinginu sé ætlað að leysa af höndum, er það að segja, að hugsað hefir verið til að binda enda á einhver þau mál, sem gæti orðið nokkurn veginn samkomulag um, því að það er ómögulegt að halda uppi umr. um deilumál þarna. Það mál, sem talað hefir verið um í hátiðarnefndinni og utanríkismálanefndinni, er það, að Ísland ákveði að ganga í Þjóðabandalagið. Það hefir að visu ekki orðið samkomulag um það, en ég vildi mega gera ráð fyrir, að það sé mál, sem við getum orðið sammála um. Hinsvegar er mjög óviðkunnanlegt, að slík ákvörðun sé tekin án þess að fram fari nokkrar umr. um það á Alþingi, og þess vegna var hugsað til að hafa það fyrirkomulag, að í till., sem bornar yrðu fram í sameinuðu þingi, yrðu ákveðnar tvær umr., aðalumr. færi fram hér í Reykjavík, en svo á Þingvöllum talaði annaðhvort einn maður af hverjum flokki, eða ekki það. Hvort hægt er að fá samkomulag um fleiri atriði, veit ég ekki. Hv. þm. er kunnugt um það, að utanríkismálanefnd hefir haft til meðferðar fleiri mál, þ. á. m. er eitt, sem vel mundi fallið til að binda enda á á Þingvöllum, sem er að samþykkja gerðardómssamninga við öll hin norðurlandarikin, en því miður er ég ekki viss um, að hægt sé að ganga frá því fyrir þann tíma.

Að því leyti, sem hv. þm. talaði um, að æskilegt væri að koma að hátiðlegri athöfn í sambandi við setningu hátiðarinnar, þá er það atriði, sem sýnist allmiklum erfiðleikum bundið, og ekki sízt eru erfiðleikar við það að láta setningu Alþingis fara fram á Þingvöllum, þannig að það gæti orðið að öllu leyti ánægjulegt.

Jón Þorláksson: Mér fundust upplýsingarnar, sem hæstv. forsrh. gaf, vera heldur á huldu og eiginlega allt í óvissu um þær. Hann sagði, að ef til vill yrði

Samþykki til frestunar á fundum Alþingis. — Millíþinganefnd um alþýðutryggingar.

lögð fyrir þingið till. um inngöngu í Þjóðabandalagið, en þó var ekkert víst um það mál.

Það var að heyra, að ekki væri vissa um, hve gott samkomulagið yrði innan þings um að nota þetta tækifæri til að ganga í Þjóðabandalagið. Ég hefi ekki orðið var við, að flokkurinn, sem ég telst til, hafi rætt um þetta mál, og um það hefir yfirleitt hvergi verið talað að ráði. (Forsrh.: Utanríkismálanefndin). Getur verið. En aldrei hafa verulegar umr. farið fram um það, þegar ég hefi verið viðstaddur þar. Ég ætla ekki að fara að ræða málið efnislega núna, aðeins undirstríka það, sem hæstv. forsrh. sagði, að þetta er allt í óvissu ennþá. Sama má næstum segja um samningana við Norðurlandarikin. Það er alveg óvist, hvort þeir verða komnir svo langt, að hægt sé að binda enda á þá á Þingvöllum.

Hitt þótti mér torskilið, þegar hæstv. forsrh. talaði um einhverja dularfulla erfiðleika við þingsetningu á Þingvöllum. Ef svo báglega er ástatt, að menn treysti sér ekki til að setja Alþingi á Þingvöllum án hátiðarspjalla, þá ætti þingið að sleppa því að koma saman. Ég veit ekki, hvað hæstv. forsrh. hefir átt við þarna. Meðan svo stendur, verð ég að gera ráð fyrir, að þetta sé ekki annað en hugarburður úr honum. Ég get a. m. k. ekki getið í þær eyður. En hitt er það, sem bæði landsmenn og gestir búast við, að Alþingi sjálft haldi afmæli sitt hátiðlegt, ekki bara með því að setjast niður og taka til umr. einhverja till., sem búið er að flytja áður, heldur með því að láta fara fram sæmilega virðulega minningarathöfn, sem langeðlilegast væri, að kæmi fram í sambandi við setningu Alþingis, þegar það kemur þar saman.

Mig minnir, að í dag væri borinn meðal þingmanna listi, sem kveðja á til einkafundar síðdegis á morgun til þess að hlusta á, og kannske ræða, hvernig eigi að haga þessum hátiðahöldum á Þingvöllum.

Ég heyri hjá hæstv. forsrh., að það er eitthvað, sem hann kveinkar sér við að ræða hér fyrir opnum dyrum. Það kemur líklega í ljós á lokaða fundinum á morgun. En þá hefði mér þótt réttara, ef hægt væri, að fresta afgreiðslu þessarar

þáttill., unz lokið er þessum einkafundi á morgun og menn eru búnir að heyra þessar leyndardómsfullu ástæður fyrir því, að þingið geti ekki komið fram á þessu hátiðlega afmæli sínu. Ég vil þess vegna skjóta því til hæstv. forseta, hvort hann vildi ekki skjóta atkvgr. um till. á frest, þangað til lokið er þessum einkafundi, sem á að halda á morgun.

Forseti (ÁÁ): Um atkvgr. í þessu máli mun ég fara eftir óskum hæstv. forsrh., sem er flutningsmaður þessarar till.

Fors.- og atvmrh. (Tryggvi Þórhalsson): Úr því að ósk kemur fram um þetta frá hv. 3. landsk. þm., hefi ég ekkert á móti, að orðið sé við henni.

Umr. frestað.

Á 7. fundi í Sp., 14. apríl, var fram haldið einni umr. um till.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 23 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. afr. sem ályktun Alþingis (A. 525).

5. Millíþinganefnd um alþýðutryggingar.

Á 33. fundi í Nd., 21. febr., var útbýtt: Till. til þál. um skipun millíþinganefnar til þess að undirbúa og semja frv. til l. um alþýðutryggingar (A. 154).

Á 34. fundi í Nd., næsta dag, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi. Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 35. fundi í Nd., 24. febr., var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 39. fundi í Nd., 28. febr., var till. aftur tekin til fyrri umr.

Milliþinganefnd um alþýðutryggingar.

Flm. (Haraldur Guðmundsson): Þessi till. var flutt á síðasta þingi hér í þessari hv. þd. nálega óbreytt frá því, sem hún er nú, en varð þá ekki útrædd. Hún mun hafa fengið hlýlegar undirtektir hjá þeim, sem minntust á hana þá. En í því sambandi lýsti hæstv. atvmrh. því yfir, að hann myndi undirbúa og leggja fyrir þetta þing, samkv. þál. frá 1928, frv. um fullkomnar ellitryggingar, en það frv. er enn eigi fram komið. Samband kvenfélaga hér í Reykjavík hefir gengið fyrir því að afla upplýsinga um kjör ekkna og munaðarlausra barna og hversu mikinn sveitarstyrk þær hljóta. Var gert ráð fyrir, að flutt yrði á þessu þingi frv. um tryggingar fyrir ekkjur og munaðarlaus börn, en mér er ekki kunnugt um, að það hafi fram komið. Vil ég nú spyrja hæstv. atvmrh., hvernig þessum málum er nú komið og hvað undirbúningi þeirra liður.

Það er óþarfi að fara mörgum orðum um þessa till. um alþýðutryggingar; þörf þeirra er svo alviðurkennd. Hver síðuð þjóð telur það eina af höfuðskyldum sínum að koma tryggingarmálunum sem bezt fyrir, og hjá öðrum þjóðum veita alþýðutryggingar öllum þorra almennings stórum meira öryggi um afkomu hans en þekkist hér á landi. Eini sámilegi vísirinn til alþýðutrygginga hér eru slysa-tryggingarlögin. Að vísu má telja berkla- varnalögin á sama sviði, þ. e. sem opinbera forsjá, og eru þau góð í sinni röð, ef þeim væri ekki beitt annan veg en til er ætlað. Það eru nálega þau einu íslenzku lög, sem talizt geta sámileg félagsmálalöggjöf í nútímaskilningi.

Það kann nú einhver að segja, að seilzt sé um hurð til loku að vera að setja hér lög um alþýðutryggingar; einfaldasta ráðið sé að framfylgja fyrirmælum stjórnarskrárinnar, sem kveður svo á, að hver, sem ekki getur séð fyrir sér sjálfur, skuli verða aðnjótandi framfærslustyrks samkv. fátækralögunum. En á fátækralögunum eru svo margir stórfelldir gallar, ómannúðleg og svivirðileg ákvæði, sem eigi hefir lánast af fá felld úr þeim, að ekki tjáir að vísa til þeirra. — Það mun vera álit þeirra manna, sem kunnugir eru tryggingarmálum, að heppilegast sé að hafa hinar ýmsu tegundir alþýðu-

trygginga undir einni sameiginlegri stjórn. Hitt mundi verða miklu kostnaðarsamara, að stofna hér margar sértryggingar, t. d. örorku-, slysa-, elli-, sjúkra- og atvinnuleysistryggingar. Þessir tryggingarflokkar grípa svo hver inn í annan í ýmsum tilfellum, að það yrði langtum vafningaminna að skipa þeim undir eina stjórn.

Í till. er gert ráð fyrir, að n. athugi og, hvort ekki sé heppilegast að gefa alþýðutryggingarstofnuninni einkarétt til þess að taka að sér og annast líftryggingar hér á landi. Það er vitanlegt, að árlega fer geysimikið fé út úr landinu til erlendra líftryggingarféлага, og mundi því réttast að ætla innlendri tryggingarstofnun að reka þá starfsemi, því að með því móti héldist þetta fé kyrrt í landinu.

Ég býst við, að menn séu yfirleitt samála um, að ríkið eigi að taka að sér sjúkra-, slysa-, elli-, örorku- og framfærslutryggingar. En ég hefi orðið var við það hjá ýmsum hv. þm., að þeir eru meira í vafa um, hvort atvinnuleysistryggingar eigi þar að fylgjast með. Ég lít svo á, að allar þessar tryggingar séu stofnaðar til þess að tryggja starfsorku manna, eða réttara sagt: bætur fyrir missi hennar. Starfsorkan er eina verðmætið, sem almenningur á; glattist hún um skemmri eða lengri tíma, t. d. vegna slysa, sjúkleika eða elli, er ekki annað fyrir hjá þorra verkalýðs en að lifa á lánum, góðgerðasemi eða fátækrastrýrk. Og fáir maðurinn ekki vinnu, geti hann ekki selt starfsorku sína, er hún einnig verðlaus, og er því sama þörf tryggingar gegn atvinnuleysi og gegn sjúkdómunum.

Ég jata hinsvegar, að það væri miklu betra, að hið opinbera sæi fyrir nægilegum verklegum fyrirtækjum til atvinnubóta, eða hagfelldri þjóðnýtingu einstakra atvinnugreina, fyrirbyggði atvinnuleysi, svo að eigi þyrfti að grípa til atvinnuleysistrygginga eða að greiða mönnum atvinnuleysisstyrk. Það kemur betur við alla aðila að veita heldur atvinnu.

Ég sé svo ekki ástæðu til að fara fleiri orðum um till. að sinni, en geri ráð fyrir, að henni verði vísað til hv. allshn.

Fors.- og atvmrh. (Tryggvi Þórhalls- son): Það orkar ekki tvímælis, að það er

Milliþinganefnd um alþýðutryggingar.

mjög nauðsynlegt að fá fullkomna tryggingarlöggjöf. Tryggingarmálin þurfa mikinn undirbúning, og hafa þau á einstökum sviðum legið fyrir Alþingi að undanfögnu, eftir því sem stj. hefir unnizt tími til að láta búa þau í frumvarpsform. Má þar til nefna lög um búfjártryggingar og um slysatryggingar. Á þinginu 1928 var skorað á stj. að undirbúa frv. um váttryggingu sveitabæja, og hefir það nú verið lagt fyrir þetta þing, ásamt frv. um breyt. á lögum um Brunabótafélag Íslands. Stj. hefir ekki haft yfir að ráða vinnukrafti til þess að undirbúa fleiri frv. fyrir þetta þing. En út af þáttill., shlj. þessari, sem kom fram á sama þingi, sneri stj. sér til hins eina sérfræðings í þessum efnum hér á landi, Brynjólfs Stefánssonar skrifstofustjóra Sjóváttryggingarfélags Íslands, og beindi til hans ósk um að athuga málið og skila álitum um það, og í gær skilaði hann till. sínum um einn lið þessara mála, váttryggingu sveitabæja.

Það var ekki fyrri en síðastl. haust, sem kóstur var á manni, er getur helgað þessum málum alla krafta sína, en það er Árni Björnsson hagfræðingur frá Syðri-Ey í Húnavatnssýslu. Þessir tveir menn, hann og Brynjólfur Stefánsson, vinna nú saman að undirbúningi þessara mála, en þau eru svo umfangsmikil, að ég veit ekki, hvað fljótt þeir geta afgr. till. um þau. En þeir voru til aðstoðar við samningu frv. um Brunabótafélag Íslands og váttryggingu sveitabæja. Þeir eru báðir sérfræðingar í þessum greinum, og annar þeirra hefir gefið sig óskiptan að þessu starfi síðan í haust.

Þessar upplýsingar vildi ég gefa í sambandi við þá þáttill., sem fyrir liggur, og enn fremur lýsa samúð minni með þessum málum.

Hv. þm. Ísaf. spurðist fyrir um það starf, sem kvenfélögin hefðu innt af höndum í þessum málum, sérstaklega viðvikjandi mæðratryggingum. Mér er alveg ókunnugt um það og get engar upplýsingar gefið því viðvikjandi.

Ég er ekki viss um, hvort það er ástæða til að skipa sérstaka mþn. til þess að athuga þessi mál. Það starf mætti fela þessum tveimur sérfræðingum, sem ég áður hefi nefnt.

Ég er því samþykkur, að þáttill. verði

visað til n., og eftir eðli sínu ætti hún að fara til fjhn.

Flm. (Haraldur Guðmundsson): Mér skildist á svari hæstv. forsrh., að ekkert viðvikjandi alþýðutryggingum yrði lagt fyrir þetta þing. Sömuleiðis lét hann í ljós, að sér væri ekkert kunnugt um starf kvenna hér í bæ viðvikjandi mæðratryggingum.

Hvorttveggja þetta þykir mér næsta undarlegt, enda verð ég að segja, að mér finnst hæstv. stj. hafa verið hér undarlega illa að verki, að láta þessi mál dragast svo á langinn. Ég ætla það hafi verið á þinginu 1928, að lagt var fyrir hæstv. stj. að undirbúa frv. um alþýðutryggingar og leggja það fyrir þingið í fyrra. Af því varð ekkert, en þegar séð var, að ekkert mundi koma frá stj. á þinginu í fyrra um þessi mál, þá var áskorunin ítrekuð og því þá skýlaust lofað af hæstv. stj. að leggja fyrir þetta þing, er nú starfar, frv. um ellitryggingar. En það er ókomið enn, og eftir því, sem nú er á daginn komið, heldur ekki meiningin, að það komi á þessu þingi.

Ég drap á það áðan, að það mundi örðugra í framkvæmdinni og kostnaðarsamara að hafa margar sértryggingar en sameiginlegar alþýðutryggingar. Þess vegna vona ég, að úr því sérstakt frv. um ellitryggingar enn ekki er fram komið, þá verði nú horfið að því ráði að undirbúa fullkominn lagabálk um hinar ýmsu greinar alþýðutrygginga.

Ég geri ekki ráð fyrir, að hæstv. stj. vilji ræða þetta mál fyrr en það kemur aftur frá nefnd. Þó vildi ég nú spyrja hæstv. forsrh., hvort sú undirbúningsvinna, sem hafin er, eða sú „statistik“, sem safnað hefir verið, mundi ekki geta komið að notum við undirbúning fleiri trygginga en ellitrygginga einna. Mér hefir verið sagt, að svo muni vera, og það af manni, sem fróður er um slíka hluti. — Hæstv. forsrh. hefir verið býsna tómlátur í ellitryggingarmálinu, eins og ég áður sagði. En hann virðist glögg hafa séð nauðsyn annara trygginga. Í fyrra barðist hann fyrir að koma á búfjártryggingum fyrir bændur, til að tryggja naut þeirra, hesta og aðra gripi. Þessar tryggingar eru nauðsynlegar og sjálfsagðar. En mér finnst skjóta dálítið skökku við, að

Millipinganeftnd um alþýðutryggingar.

ganga framhjá því, sem hlýtur þó að verða þyngst á metunum og velferð alls almennings veltur á, en það er að tryggja fólkinu bætur fyrir missi á starfsorku sinni, hvort sem hann stafar af veikindum, slysum eða elli. Slíkar tryggingar eru margfalt þýðingarmeiri og nauðsynlegri en gripatrygging, þótt góð sé.

Pegar ég flutti till. í fyrra, þá lét ég þess getið, að mér þætti fara vel á því, að árið 1930 væru sett lög um alþýðutryggingar. 1930 er talið merkisár. Betri minning eða þjóðinni kærkomnari um þúsund ára afmæli Alþingis getur ekki en þá, að Alþingi setji lög um alþýðutryggingar, til þess að létta af $\frac{1}{4}$ hlutum þjóðarinnar því algerða öryggisleysi, sem hún ný býr við, ef heilsan eða starfsþrekið bilar. Einmitt á þann hátt er 1000 ára afmælis Alþingis bezt minnzt.

Fors.- og atvmrh. (Tryggvi Þórhalls-son): Ég er sammála hv. flm. um það, að betra hefði verið, ef hægt hefði verið að hraða svo undirbúningsvinnu allri, að leggja hefði mátt málið fyrir þetta þing, enda er ég honum ekki síður sammála um það, að hér er um ákaflega mikið nauðsynjamál að ræða.

En við erum svo fátækir af sérfræðingum, og þangað til í haust var ekki völ á manni, sem gæti óskiptur gefið sig við því að undirbúa málið. Hinn maðurinn, sem ég nefndi og leitað hafði verið til, var í annara þjónustu, og t. d. Eimskipafélag Íslands og Landsbankinn þurftu á honum að halda, svo að hann gat ekki sinnt þessu nema að litlu leyti. En sem sagt, nú er fenginn annar maður, svo að nú ætti að fara að koma skriður á málið.

Hv. flm. spurði um, hvort sá undirbúningur, sem unninn hafi verið, mundi ekki geta komið að notum við aðrar tryggingar, og svaraði sér sjálfur, að svo mundi vera. Ég er þessu ekki fremur kunnugur en hann, en mér finnst sennilegt, að sú n., sem málið fær til athugunar, geti aflað sér fullnægjandi upplýsinga.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 16 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 15 shlj. atkv. og til fjhn. með 17 shlj. atkv.

Á 68., 70. og 71. fundi í Nd., 1., 3. og 4. apríl, var till. tekin til síðari umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 72. fundi í Nd., 5. apríl, var till. enn tekin til síðari umr. (A. 154, n. 326).

Frsm. meiri hl. (Héðinn Valdimars-son): Á síðasta þingi var borin fram þáttill., sem var lík þessari. Hún varð þá ekki útrædd, einungis skilað nál. Nú hefir fjhn. athugað þessa þáttill. Meiri hl. n. leggur til, að hún verði samþ. með breyt. Þó hefir hv. þm. Dal. skrifað undir með fyrirvara. Hv. 2. þm. G.-K. tók ekki þátt í afgr. málsins og hefir því óbundnar hendur um atkvgr.

Það er óhætt að segja, að tryggingarmálin eru skammt á veg komin hér hjá okkur. Við höfum að visu ellitryggingu, en hún er þó í svo smáum stíl og ófullkomin að gerð, að hennar gætir varla. T. d. munu koma til úthlutunar hér í Reykjavík 25—30 kr. á gamalmenni. Þetta er vitanlega engin hjálp. Til eru líka lög um sjúkrasamlög, en þau eru óviða notuð, og sama sem ekkert utan kaupstaðanna. Hér er þó um stórt mál að ræða. En útbreiðsla þess félagsskapar gengur illa. Enda þótt menn hafi verið sendir út um land í útbreiðsluerindum, er enn ekki komið nema eitt sjúkrasamlag til sveita. Slysa- og örorkutryggingar eru nýlega orðnar að lögum. Þótt slíkt sé í smáum stíl, miðað við það, sem gerist erlendis, þá er það betra en ekkert og miðar í áttina. Er slysatryggingarlögin beztu tryggingarlögin hér á landi að öllum frágangi. Slíkar tryggingar, sem hér er farið fram á að verði athugaðar, eru nú taldar nauðsynlegar meðal allra menningarþjóða. Meiri hl. n. hefir því orðið sammála um að mæla með þáttill. þessari.

Í þáttill. er líka minnzt á atvinnuleysistryggingar. En til samkomulags í n. var lagt til, að það yrði tekið út. Ráðstafanir til varnar atvinnuleysi má líka allt eins vel gera á annan hátt. Í því sambandi vil ég beina athygli að því, að jafnaðarmenn hafa gert sérstaka till. um það á þessu þingi, með því að bera fram frv. um jöfnunarsjóð ríkisins.

Þá er einnig getið um það í till., að sú n., sem skipuð verður samkv. henni, skuli athuga það, hvort ekki sé rétt að

láta stofnun sem alþýðutryggingu hafa einkarétt á líftryggingum hér á landi. Þær tryggingar eru mjög einfaldar í starfrækslu og útreikningi, og það væri eðlilegt, að slík deild væri sett í samband við alþýðutryggingarnar. Það mundi koma í veg fyrir það, að líftryggingagjöldin færu út úr landinu, eins og nú er. — Með líftryggingum er hér ekki átt við skyldutryggingar.

Ég þarf svo varla við þetta að bæta. Það er öllum ljóst, að það eru stærkar óskir frá þjóðinni um það, að þessi mál verði athuguð. Vona ég líka, að allir flokkar þingsins geti orðið sammála um, að það sé gert, og árangur þeirra rannsóknna geti sem fyrst legið fyrir þingi og þjóð.

Magnús Guðmundsson: Mér þykir leitt, að enginn skuli vera við úr hæstv. stj., því að ég hefi skilið hæstv. forsrh. svo, að hann væri að láta vinna að þessum málum. Ég verð að segja eins og er, að mér finnst þessar milliþinganefndir fara að verða nokkuð tíðar, og eftirtekjurnar ekki svo miklar, að ástæða sé til að fara að bæta einni þeirra við. Nú má hv. frsm. þó ekki taka þetta svo, að ég mæli á móti því, að þessi mál séu rannsökuð. Mér þykir bara ástæðulaust að láta skipa mþn. til þess. Stj. getur látið rannsaka þetta eins og henni sýnist. Og ég skil ekki annað en að hv. flm. trúi þeirri stj., er hann styður, til að gera það. Ef þáttill. verður samþ., þá óttast ég, að það kosti miklu meira fé að framkvæma þessa rannsókn, því reynslan sýnir, að allt þetta nefndafargan er æðidýrt. Á rúmum tveimur árum hefir verið eytt í slíkar nefndir um 100 þús. kr., og þó óbeinlínis kostað miklu meira. En eftirtekjan hefir verið rýr. Ég hélt því, að hv. flm. mundu geta látið sér nægja, að þessu máli væri vísað til stj., ef hún lýsti því yfir, að hún léti rannsaka þetta fyrir næsta þing. Og ég vil beina því til hv. frsm., hvort hann mundi ekki geta sætt sig við slíka rökstudda dagskrá, ekki sízt fyrir þá sök, að ég hyggt, að stj. sé að láta rannsaka þetta.

Frsm. meiri hl. (Héðinn Valdimarsson): Ég vil fyrst leiðrétta þann miskilning, sem kom fram hjá hv. 1. þm.

Skagf., að við jafnaðarmenn séum stuðningsmenn stj. Honum er vel kunnugt um, að við erum það ekki. Við höfum aðeins látið stj. hlutlausu.

Hvað rannsókn á tryggingarmálunum viðkemur, þá er mér kunnugt um það, að annar þeirra hérleendu manna, sem hafa lokið prófi í þeim fræðum, er að athuga ellitryggingar fyrir stj. og hefir unnið að því máli. En þetta verk hefir þó ekki sótt fljótar en það, að enn er ekkert frv. tilbúið, sem hægt sé að leggja fyrir þetta þing. Þetta mál er ekkert nýtt hér á þinginu. Það hefir verið afgr. með þáttill. og rökst. dagskrá bæði til núv. og fyrrv. stj. En árangurinn er enginn. Af þessu er það skoðun mín, að í þetta mál verði að setja mþn. Eins og það er sjálfsagt að hafa tryggingarfróðan mann til aðstoðar þessari n., þá er það og nauðsynlegt að hafa einhverja aðra menn, sem líta á pólitísku hlið þessara mála. Ég álit það líka betra og að starfið muni verða leyst betur af hendi, ef fleiri menn vinna að því en þessi eini maður, þó sérfræðingur sé. Ég get því ekki fallið á rökst. dagskrána. En af því hv. þm. kveðst þessu máli hlynntur, þá vona ég, að hann samþ. þáttill. Þessi mál eru orðin svo langt á eftir tím anum hjá okkur, að þau þurfa skjótrar úrlausnar við.

Ég vil geta þess, að ástæðan til þess, að við komum fram með þáttill. í þessu máli, en ekki með frv., er sú, að það er svo mikil vinna við að semja slíkt frv., að það er tæplega á færi einstakra þm., svo í lagi sé. En vitanlega verður það þó gert á þann hátt, ef það fæst ekki gert fyrir opinbert fé.

Jóhann Jósefsson: Ég vil aðeins láta það í ljós, að þótt ég sé sammála ýms-um hv. þdm. um hið svonefnda nefndafargan og að í mörgu falli megi segja, að það keyri úr hófi, þá verði þó í hverju einstöku tilfelli að gera sér grein fyrir þörf þeirra verkefna, sem þeim er falið að leysa af hendi. Og þótt segja megi, að stj. hefi skipað of margar n., er það ekki nægileg ástæða fyrir því, að ekki sé rétt að skipa slíkar n., þegar um þýðingarmikil mál er að ræða, þó n. séu stjórnskipaðar, ef það er gert að vilja þingsins.

Millipínganefnd um alþýðutryggingar.

Það er nú svo um þessi mál, sem hér um ræðir, að þeim er yfirleitt skammt á veg komið, og óskir manna hníga yfirleitt í þá átt, að meira sé gert fyrir þau en verið hefir. Hitt getur menn aftur á móti greint á, hvað langt beri að ganga í því að koma tryggingum á.

Ég held, að öllum beri saman um, að sérstök nauðsyn sé á sjúkra- og ellitryggingum, og ég fyrir mitt leyti álit þörfina þar mjög aðkallandi. Hinsvegar er ég því andvígur, að farið verði að innleiða hér atvinnuleysistryggingar með sama fyrirkomulagi sem erlendis. Það er annað mál, þótt ríkið reyni að tryggja verkamönnum vinnu, en það má gera á annan hátt.

Mér er kunnugt um það, að margir af mínum kjósendum hafa mikinn áhuga fyrir þessum málum, og vil ég því, að þau verði sem bezt undirbúin, áður en farið verður að setja löggjöf um þau, ekki sízt þar sem vitanlegt er, að tryggingarlöggjöf annara þjóða, sem hafa margra ára reynslu í þessum efnum, hefir reynzt mjög ábótavant. Má í því sambandi minna á bækling um tryggingarmálin eftir íslenzkan lækni, sem dvalið hefir langvistum erlendis, þar sem dregin eru saman nokkur dæmi þess, hversu þessi löggjöf hefir verið misnotuð. Vildi ég benda á þetta til athugunar þeim, sem fá þessi mál til meðferðar, hvort sem það verður mþn. eða hæstv. stj., af því að við samning slíkra laga ber okkur að taka tillit til þess, sem orðið hefir öðrum þjóðum til ásteytingar, svo að við flöskum ekki á því sama og þær. Það vill oft verða svo í málum, sem stuðla að alþjóðarheill, að ýmsir verða til að misnota þau. Á það ekki einungis við um tryggingarmálin, heldur einnig aðra „sociala“ löggjöf.

Ef ég mætti gera nokkra till. í þessu máli, vildi ég leggja til, að Læknafélag Íslands yrði kvatt til ráða um sjúkra-tryggingarmálin, því að helzt eru það lækarnir, sem einhverja þekkingu hafa á því, hvernig þeim verður bezt hagað.

Ég skal svo ekki hafa þessi orð fleiri. Ég tel mér skylt að stuðla að því, að sjúkra- og ellitryggingarmálunum verði sem fyrst komið í viðunandi horf, og mun ég því greiða atkv. með því, að mþn. verði falið að undirbúa þessi mál, þó að ég á hinn bóginn játi, að á öðrum sviðum hafa

verið skipaðar margar óparfar n. En þetta mál á það fyllilega skilið, að því sé gaumur gefinn.

Magnús Guðmundsson: Það er ef til vill ekki rétt að vera að hafa á móti því, að mþn. sé skipuð í þetta mál, eins og hv. flm. vilja, en ég fyrir mitt leyti held, að það verði bezta ráðið til að fresta málinu um óákveðinn tíma. Dreg ég það af því, hvernig farið hefir um þau frv., sem millipn. hafa undirbúið, því að það má heita hreinasta undantekning, ef hæstv. stj. fæst til að flytja þau. Ég átti sjálfur sæti í mþn. í skattamálum. Afgreiddi sú n. þrjú frv., en ekki fékkst hæstv. stj. til að flytja neitt þeirra, heldur urðu nefndarmenn að gera það sjálfir. Eitt af þessum frv. hefir þegar náð samþ. þessarar deildar, og ég er viss um það, að frv. fara öll með blásandi byr í gegnum þingið, ef hæstv. stj. bregður ekki fæti fyrir þau.

Máli eins og þessu á helzt að vísa til stj. Sérstaklega finnst mér, að maður eins og hv. frsm., sem hefir líf stj. í hendi sér, ætti að hallast að því og gera málið um leið að lífs- eða dauðaatríði fyrir stj. En hv. frsm. stendur nær stj. en hann lætur og er alls ekki hlutlaus, eins og hann segir. Það sýnir þetta bezt, að hann vill draga stj. undan ábyrgðinni og fela mþn. málið, því að þá verður hægara um vik með að afsaka stj., ef illa fer.

Ég held sem sagt, að það sé mest vináttu við þetta mál að vísa því til stj. og láta hana hafa hitann í haldinu út af því, en losa hana ekki undan ábyrgðinni með því að fela mþn. málið. En það er ekki mitt að gefa hv. frsm. ráð, enda ræður hann, hvað hann gerir með það.

Það er svo um tryggingarmálin, að þar er margt, sem fagkunnáttu þarf til. Stjórn málaþekking kemur því þar að litlu liði. En mér skildist svo á ræðu hv. frsm., að hann óskaði eftir, að þessi n. yrði skipuð þm. Ég held, að það sé bezt að láta hæstv. stj. sjálfráða um það, hvernig hún kemur þessum málum fram, enda er sagt, að hún hafi nú um langan tíma haft sérstakan mann með sérþekkingu á þessu sviði til að vinna að undirbúningi þeirra. Væri því hið mesta mein, ef athugun tryggingarmálanna yrði tekin af honum og falin þm.

Millipinganefnd um alþýðutryggingar.

Það er fjarri mér að vilja ýfast við þessu máli, og því mun ég ekki bera fram dagskráartill. mína, þar sem hv. frsm. leggur á móti því. Ég er meðmæltur rannsókn málsins, þó að ég liti öðrum augum en hv. frsm. á það, hvað því er fyrir beztu.

Magnús Jónsson:* Hv. frsm. sagði eitt-hvað á þá leið, að þetta mál væri eitt af þeim nútímamálum, sem við Íslendingar værum lengst á eftir í. Aumingja Ísland! En það er þó einn kostur, sem þessu fylgir, ef við hefðum vit á að hagnýta okkur hann og læra af reynslu annara þjóða í þessum efnum og forðast þau viti, sem þær hafa fengið að kenna á.

Það er kunnara en frá þurfi að segja, hvaða aðferð sósíalistar beita til þess að berjast fyrir málum sínum, meðan þeir koma ekki fram höfuðáhugamálum sínum, eins og t. d. þjóðnýtingunni. Þeir hafa búið sér til ákveðna starfsskrá um það, hvernig þeir eigi að herja inn á hið kapitalistíska þjóðskipulag, til þess að gera atvinnufyrirtækin sem ótryggust og eignarréttinn að nafninu tömu. Þessi starfsskrá er eins í öllum löndum og sama hvaða sauðarhöfuð er á foringjunum: Þeir vita strax, hvort mál er gott eða illt, eftir því sem fyrirskipað er í starfsskránni. Þeir þurfa svo sem ekki að rannsaka málin sjálfir, heldur fara þeir eingöngu eftir því, hvort þau eru á alþjóðastefnuskrá sósíalista eða ekki.

Eitt af þeim málum, sem sósíalistar nota til agitationa, eru tryggingarmálin. Eftir því sem sósíalistar eru sterkari í löndunum, eftir því er meira um allskonar tryggingar. Og í þeim löndum, sem sósíalistar hafa farið lengi með völd, eins og t. d. í Þýskalandi, má segja, að allt sé fjötrað og flækt í eintómum tryggingum. Með þessu móti er tekið stórfé frá atvinnufyrirtækjunum, sem ella færu í sjóði þeim til eflingar, þannig að afleiðingin verður sú, að verkamenn fengju betra kaup, ef fyrirtækin fengju að vera í friði fyrir ríkinu. Annars er ég ekki undir það búinn að ræða þetta mál frá almennu sjónarmiði, en varð hinsvegar að gera grein fyrir atkvæði mínu, þar sem ég mun greiða atkv. á móti þessari till.

Það, sem einkennir þetta mál eins og ýms önnur mál jafnaðarmanna, er það, hvað það er fallett á pappírnum. En reynslan um þessar tryggingar er hinsvegar ekki eins góð og þær sýnast fallegar í hillingum morgunroðans úti í himingeimnum. Hefi ég séð bækling eftir islenzkan lækni um það, hversu þessar tryggingar hafa reynzt vel — eða öllu heldur illa — erlendis. Ég skal játa það, að þessi bæklingur er ekki með öllu laus við að vera hlutdrægur læknumum í vil, en ég held þó, að niðurstöðum þessa læknis, sem hefir dvalið lengi í París, verði ekki haggað í neinu verulegu. Hann sýnir fram á það, hversu sjúkratryggingarnar séu demoraliserandi, með dæmum úr reynslu sjúkrahúsanna í þessum efnum. Þeim tryggðu batnar verr og seinna en þeim ótryggðu. Það tekur helmingi lengri tíma að græða fótbrot á tryggðum manni en þeim, sem er ótryggður fóturinn, svo að ég nefni eitt af fjölmörgum dæmum læknisins. Í sömu átt bendir desember-sýkin svonefnda. Það skellur yfir atvinnuleysi, fólkið leggst veikt hrönnum saman, svo að til stórra vandræða horfir. Nú hafði ekki borið á neinum veikindafaraldri fyrir atvinnuleysið, en þar sem svo rammt kvað að þessu eftir að það skallyfir, sá ríkisstj. sér ekki annað fært en að skerast í leikinn. Gaf hún út tilkynningu um það, að allir þeir, sem veikir væru, skyldu skoðaðir — ég man ekki töluna, en þeir skiptu milljónum —, og niðurstaðan varð sú, að meira en helmingurinn reyndist — ekki veikur. En fólkið hafði borgað í þessa sjóði og vildi fá sitt, ekki sízt þar sem það fékk helmingi meira en það hafði lagt fram.

Ég vil láta rannsaka þetta mál gaumgæfilega. Samkv. till. á einungis að skipa mþn. til þess að undirbúa og semja frv. til l. um sjúkra-, elli-, örorku-, slysa- og mæðra- eða framfærslutryggingar. Minna má svo sem ekki gagn gera!

Í till. liggur þannig bein ákvörðun um, að frv. um þessi efni skuli samin. Slíkt get ég ekki gengið inn á. Hitt væri annað mál, þó að n. yrði skipuð til þess að at-huga, að hve miklu leyti hinar ýmsu tryggingar væru heppilegar hér á landi.

Þá fæ ég ekki séð, að nein ástæða sé til þess, að Alþingi afsali sér þeim rétti að

kjósa sjálft þessa n. Mér sýnist, sem hæst-
v. núv. stj. hafi skipað svo margar n. upp
á sitt eindæmi, að Alþingi megi ekki leng-
ur við það una. Áður fyrr var það ven-
jan, að Alþingi skipaði sjálft mþn., en síð-
an hæstv. núv. stj. tók við völdum, hefir
algerlega verið gengið framhjá Alþingi í
þessum efnum. Er þess skemmst að minn-
ast, þegar hæstv. dómsmrh. skipaði
kirkjumálan. degi áður en Alþingi kom
saman.

Ég vil leyfa mér að bera fram skrif-
lega brtt. við þessa till. og vænti, að hún
fái að komast að. Er hún á þessa leið:

„Fyrsta málsg. orðist svo:

Alþingi ályktar að kjósa þriggja manna
milliþingan. til þess að rannsaka, að hve
miklu leyti sé rétt að koma hér á alþýðu-
tryggingum, og undirbúa löggjöf um þau
atriði tryggingarmálanna, sem hún telur
heppileg“.

Þessa leið tel ég sjálfsagt að fara. Aðal-
atriðið í þessu máli er það, að rannsakað
verði, hvort það yfirleitt er heppilegt fyr-
ir okkur að taka upp þessa tryggingar-
löggjöf, og þá hvaða greinir hennar. Slíka
rannsókn er eftir atvikum rétt að fela
mþn., og myndi hún þá víða að gögnum
aðallega, sem gerðu Alþingi hægara fyrir
með að taka ákvörðun í þessu efni. Auk
þess vil ég alls ekki láta Alþingi afsala
sér réttinum til að skipa þessa n. sjálft.

Atvinnuleysistryggingarnar eru stór-
kostleg byrði á þeim þjóðum, sem þær
hafa lögleitt, og margir líta svo á, að þær
séu fremur til skaða en góðs. Þessar
sömu þjóðir stynja undan atvinnuleys-
inu, sem við sem betur fer erum lausir
við enn, enda er það orðið svo mikil
plága, að ekki getur aðra meiri fyrir
nokkra þjóð. Við síðustu kosningar í Eng-
landi var atvinnuleysið eitt aðalmálið,
sem barizt var um. Verkamannaflokkur-
inn þar í landi, sem kallar sig The labour
party, kenndi konservatíva flokknum um
atvinnuleysið, og svo fór, að verkamanna-
flokkurinn sigraði við kosningarnar. En
hvað tók við? Ég veit ekki betur en að
flokkurinn hafi gefizt upp við að leysa
þetta mál. A. m. k. er það víst, að at-
vinnuleysið í Englandi hefir fremur auk-
izt en minnkað. Reynslan varð sú um
þessa sem aðrar skýjaborgir jafnaðar-
manna, að hún varð ekki eins góð til að

búa í og virzt hafði úti í hillingum morg-
unroðans.

Ég skal svo ekki hafa þessi orð fleiri,
en ég vil endurtaka það að síðustu, að ég
legg mikla áherzlu á, að það verði sem
vendilegast rannsakað, hvað langt sé rétt
fyrir okkur að ganga í þessum málum,
og hvort það yfirleitt er heppilegt fyrir
okkur að feta í fótspor annara þjóða í
tryggingarmálunum.

Frsm. meiri hl. (Héðinn Valdimars-
son): Ég vil þakka hv. 1. þm. Skagf. und-
irtektir hans við þetta mál.

Ég hefi ekki fallið frá þeirri skoðun
minni, að heppilegra sé að skipa mþn. í
þetta mál en að fela stj. það, því að ef
svo færi, að stj. sinnti því ekki, væri mik-
ið unnið við að fá það undirbúið af n.
(MG: Þm. fær málið ekki fram með því
móti). Ég ber engan ótta fyrir því, að
málið nái ekki fram að ganga, þegar rétt-
ur undirbúningur hefir átt sér stað. Ég
átti sjálfur sæti í n. ásamt tveim ihalds-
mönnum, sem vann að undirbúningi frv.
um slysatryggingar. Frv. náði fram að
ganga og var þó enginn þm. í n.

Ég hefi ekkert umboð frá n. til að segja
um það, hvort þessi mþn. skuli skipuð
eintómum þm. eða ekki, en mitt álit er
það, að í þessari n. þurfi að vera menn,
sem geta litið almennt á þessa hluti.

Hv. 1. þm. Reykv. tók ekki eins vel í þetta
mál og flokksbróðir hans, hv. 1. þm.
Skagf., enda var varla við því að búast,
eftir því viðhorfi, sem hann hefir til fá-
tæklinganna og þeirra, sem erfiða mest
í landinu.

Það er kunnugt, að tryggingamálin
koma aðallega að gagni þeim, sem verða
sárfátækir af slysum, sem þeir geta ekki
gert við, og þeim, sem eru orðnir svo
gamlir, að þeir eiga erfitt með að sjá
fyrir sér. Þessir menn hafa ekkert gagn
af blómlegum atvinnufyrirtækjum. En
tryggingalöggjöfin gerir það að verkum,
að ólán þeirra hverfur, fjárhagslega séð.

Hv. þm. var að tala um nefndabein í
þessu sambandi. En yfirleitt getur það
ekki skoðazt sem bein, að taka þátt í
mþn. Hv. 1. þm. Reykv. hefir raunar ver-
ið í mþn., svo að hann hefir fengið tæki-
færi til að mynda sér skoðun á því, af
hverju honum hlotnaðist það sæti. En

Milliþinganefnd um alþýðutryggingar.

annað getur gilt fyrir starfshæfa menn heldur en þennan hv. þm. Annars er það alveg rétt hjá hv. 1. þm. Skagf., að jafnað-armannaflokkarnir fylgja alstaðar þessum málum, þó að það hafi því miður ekki verið þeir, sem áttu upptökin að þeim, heldur ójafnaðarmaðurinn Bismarck. Það er auðvitað sjálfsagt að láta sér annara þjóða víti að varnaði verða, og það á n. að sjá um, en í þessu máli eru vítin á þann veg, að aðrar þjóðir eru alltaf að gera sín tryggingarmál viðtækari, en ekki draga úr þeim. Ég legg því eindregið á móti hinni skriflegu brtt. hv. 1. þm. Reykv. Eftir hans ummælum að dæma, hlýt ég að líta svo á, að þeir, sem greiða henni atkvæði, séu alls ekki hlynntir tryggingamálum. Hv. þm. benti á bækling eftir Kristín Björnsson lækni, sem nú dvelur í París og skrifar um viðhorf lækna gagnvart tryggingamálum. Það er auðvitað, að alstaðar þar, sem um útborganir er að ræða til einstakra manna af opinberu fé, koma fram kvartanir um misbeiting. Það er ómögulegt að búa algerlega tryggilega um löggjöfina, en þó að misbeiting eigi sér stað við og við, er það hverfandi í hlutfalli við hin mörgu tilfelli, þar sem lögin ná virkilega sínum tilgangi. Hinsvegar er ekki um misbeiting að ræða, nema fyrir sök lækna, og það er það, sem Kristinn Björnsson er að ráðast á. Læknar reyna stundum að gera sér þetta að fépúfu, en ágæti tryggingalöggjafarinnar eru auðvitað söm fyrir því. Ef hv. 1. þm. Reykv. hefir þá trú á íslenzku læknaástéttinni, að hún gefi fölsuð vottorð í þessu efni til þess að afla sér fjár, þá skil ég, að hann finni hvöt hjá sér til að bera fram brtt. sína, en annars ekki.

ATKVGR.

Afbrigði um skrifl. brtt. (verður þskj. 432) leyfð og samþ. með 16:2 atkv.

Forseti (JörB): Það verða sýnilega meiri umr. um þetta mál en á horfðist, svo að ég mun fresta því þangað til seinna í dag.

Haraldur Guðmundsson: Ég vil leyfa mér að vita það harðlega, að hæstv. forseti notar hvað eftir annað einhverjar tylliástæður til þess að koma þessu máli

Alþt. 1930. D. (42. löggjafarþing).

af dagskrá. Það er alveg ósæmlegt af hæstv. forseta.

Magnús Jónsson:* Það er augljóst, að það tefur hreint ekkert fyrir þessu máli, þó að því sé frestað núna, ef það verður tekið fyrir seinna í dag. Ég flæktist inn í umr., en nú er ég boðaður á fund, sem ég þarf nauðsynlega að sækja, og mér þykir mjög leitt, ef þetta mál yrði útrætt hér á meðan.

Forseti (JörB): Ég tek ekki við neinum ákúrum frá hv. þm. Ísaf. um hlutdrægni í þessu máli. Það hefir verið tekið hvað eftir annað á dagskrá, en að það er fært til nú, stafar af því, að þm., sem flytur eitt málið, fer í burtu úr bænum í dag, og ég hafði lofað honum að taka mál hans fyrir, áður en hann færi.

Haraldur Guðmundsson: Ég vil minna hæstv. forseta á, að þetta er í annað skipti á 2 dögum, sem hann frestar þessu máli. Ég er flm. þess, og hann hefði a. m. k. átt að ráðfæra sig við mig, áður en hann lofaði öðrum þm. að taka hans mál fyrst. Ég endurtek það, að framkoma hæstv. forseta er ósæmlegt.

Forseti (JörB): Ég hefi fulla heimild til að fresta máli hv. þm. Ísaf. af þeim ástæðum, sem ég hefi tjáð. Og ég hefi aldrei sýnt í orði né verki, að ég vildi tefja mál hans.

Haraldur Guðmundsson: Hæstv. forseti ætti að kunna þá mannasiði, að ráðfæra sig við flm. þessa máls áður það er fært á dagskrá. Það er hart að þurfa að kenna hæstv. forseta þetta, en hinsvegar er full ástæða til þess.

Forseti (JörB): Hv. þm. Ísaf. ætti að njóta sinna mannasiða fyrir sig. Ég hefi ráðfært mig við frsm. málsins, og það hefði hv. þm. Ísaf. átt að fá að vita, áður en hann rýkur upp á mig með ókurt-eisi og skömmum.

Frsm. meiri hl. (Héðinn Valdimarsson): Það er rétt, að hæstv. forseti talaði við mig, en ég bjóst við, að þetta mál yrði

Millipínganefnd um alþýðutryggingar.

útrætt kl. 3½, en það var þá, sem hæstv. forseti vildi taka fyrir annað mál.

Umr. frestað.

Síðar á sama fundi var umr. fram haldið.

Magnús Guðmundsson: Mér er kunnugt um, að hv. 1. þm. Reykv. vék af fundi áðan í þeirri vísu, að þetta mál yrði ekki tekið til umr. fyrr en í fyrsta lagi kl. 5, þegar fundi heldur áfram eftir kaffihléið. Mér finnst því óviðkunnanlegt, að þetta mál skuli vera tekið til umr. meðan hv. þm. er fjarverandi og á þess engan kost að mæla fyrir till. sinni.

Forseti (JörB): Hv. 1. þm. Reykv. hafði alls ekkert loforð um það, að þetta mál skyldi ekki vera tekið fyrir fyrr en kl. 5. Hann hafði aðeins lofun fyrir því, að það skyldi ekki verða tekið til umr. fyrr en að loknu 9. máli. Það eru engin tók á því að bíða með þetta mál lengur, enda mæla engin skynsamleg rök fyrir því.

Jóhann Jósefsson:* Það eru aðeins fáein orð utan dagskrár. Ég verð að segja, að mér kemur framkoma hæstv. forseta undarlega fyrir sjónir. Það lítur helzt út fyrir, að kjarkur hans hafi bílað við það, sem hv. þm. Ísaf. vék að honum áðan. Það var rétt, að hv. 1. þm. Reykv. vék af fundi áðan í því trausti, að hann fengi að tala síðar fyrir till. sinni, og ég skildi hæstv. forseta áðan þannig, að þessu máli væri frestað til þess að mönnum gæfist kostur þess að ræða hina skriflegu brtt. En ef nú á að keyra málið af án þess að gefa hv. 1. þm. Reykv. kost á að reifa málið frá sinu sjónarmiði, þá virðist mér, sem eins hefði mátt halda áfram umr. um þetta mál áðan.

Forseti (JörB): Ég hefi ekki bannað neinum hv. þm. að ræða málið.

Hákon Kristófersson: Það er rétt hjá hv. þm. Vestm., að þetta framferði hæstv. forseta er næsta undarlegt. Hv. 1. þm. Reykv. bjóst við að geta staðið hér sem málsvari till. sinnar, enda hnigu orð hæstv. forseta ótvírætt í þá átt, að umr.

myndu ekki hefjast um þetta að nýju fyrr en eftir kl. 5. Annars skal ég geta þess, að gefnu tilefni, að enda þótt mér séu millipínganefndir fremur ógeðfældar, að fenginni reynslu undanfarinna ára, þá er það nú samt svo, að ég vil ógjarnan, að ekki frekar könnuðu máli, vera á móti þessari till. hv. þm. Ísaf. Ég hefi ekki enn getað gert það upp fyrir mér, hvort till. hv. 1. þm. Reykv. muni ekki vera heppilegri til framkvæmda en upphaflega till. Ég tel það nokkurn kost á till. hv. 1. þm. Reykv., að í henni er slegið föstu um það, hve lengi n. á að starfa. Er slíkt til mikilla bóta frá því, sem nú tiðkast um slíkar nefndir. Mér virðist því, sem hv. flm. síðari till. hafi gengið vel frá henni í alla staði og að hún sé yfirleitt aðgengilegri en frumtillagan. Ég sakna þess, að hæstv. stj. skuli ekki hafa látið til sín heyra um þetta mál. Mér er tjáð, að tryggingarmálin séu þegar undir rannsókn að tilhlutun stj., en hv. flm. virðast ekki vilja gera sig ánægða með þau bráðabirgðamálalok. Ég sé nú, að tveir hæstv. ráðh. eru viðstaddir, og er þá þess að vænta, að þeir leiði okkur fáfróða í fullan skilning á þessum mikilsverðu hlutum.

ATKVGR.

Brtt. 326 samþ. með 15 shlj. atkv.

— 432 felld með 14:3 atkv., að viðhöfðu nafnakalli; og sögðu

já: MG, PO,¹⁾ HK.

nei: LH, MT, SE, SÁÓ, SvÓ, TrÞ, BSt, BÁ, HStef, HJ, HG, HV, JÓL, JörB.

JJós greiddi ekki atkv.

Tíu þm. (MJ, ÓTh, ÞorlJ, BSv, ÁÁ, EJ, GunnS, IngB, JAJ, JS) fjarstaddir.

Till., svo breytt, samþ. með 15:1 atkv. og afgr. til Ed.

Á 71. fundi í Ed., 7. apríl, var till. útbýtt eins og hún var samþ. við síðari umr. í Nd. (A. 433).

Á 72. fundi í Ed., næsta dag, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

1) Með svofelldri grg.: Enda þótt ég telji nógu komið af þessu nefndafargani, greiði ég samt atkv. með þessari till., en í því trausti, að Alþingi skipi nefndina, en ella ekki.

Á 73. fundi í Ed., 9. apríl, var till. tek-in til fyrri umr.

Jón Baldvinsson: Till. er að efni til svipuð þeim till., sem legið hafa fyrir á undanförnum þingum. Ég hygg, að margir séu mér sammála um það, að tími sé til kominn að fara að koma skipulagi á tryggingarmálin. En þar sem ég býst við, að nóg verði við þennan dag að gera, þar sem 2. umr. fjárl. fer fram í dag, þá mun ég ekki fara ítarlega út í málið nú. Ég hygg, að rétt sé að vísa því til fjhn. Svo var gert í hv. Nd. Till. var rædd þar tvisvar. Svo verður og hér gert. Er það venjan um slíkar till.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 10 shlj. atkv. og til fjhn. með 9 shlj. atkv.

Á 78. fundi í Ed., 15. apríl, var till. tek-in til síðari umr. (A. 433, n. 517).

Frsm. meiri hl. (Jón Baldvinsson): Á síðasta þingi var borin fram í Nd. till. til þál. um að skipa mþn. til þess að undirbúa og gera frv. um almannatryggingar. Þeirri till. var, að því er ég ætla, vísað til n., en varð ekki útrædd á því þingi. En till. varð eftir í syru þeirri, sem óafgreidd var þegar hæstv. stjórn lét slíta þinginu.

Það er ekki efamál, að það verður að hefjast handa og koma alþýðutryggingunum í betra horf en nú er. Það má segja, að nú sé engin slík trygging til, nema ef telja má sjúkrasamlög og það, sem varið er af ríkisins hálfu til berklavarna. Mæðra-, elli- og atvinnuleysistryggingar eru ýmist ekki til eða þá svo lítilfjörlegar, samanborið við það, sem er hjá nágrannabjóðum okkar.

Það er ekki svo auðvelt að semja frv. um þessar tryggingar fyrir einstaka þm. Þetta er náttúrlega á færi stj., en til þess að ýta þessu máli áleiðis er bezt, að skipuð sé n. í málið, svo sem farið er fram á með þessari till. Slysatryggingalagatill. hafði verið hér fyrir þinginu ár eftir ár og verið vísað til stj. Það hafði marg-sinnis verið skorað á stj. að hefjast handa og semja frv. um það mál, en hún hafði

aldrei tíma til þess og lét það því dragast úr hömlu. En þegar sú regla var upp tek-in að skipa nefnd manna í málið, komu till. hennar eftir eitt ár. Nú telja allir, að það hafi verið sjálfsagt að gera þessi lög, slysatryggingarlögin. Einnig þeir, sem á sínum tíma voru á móti þeim. Hér er nú farið fram á, að sama leið verði farin og nefnd skipuð til að undirbúa málið.

Það er náttúrlega lítið efni, sem hægt er að leggja n. í hendur. Þó ætla ég, að kvenfélag hér í bænum hafi gert einhverjar athuganir á kjörum ekkna og munaðarlausra barna, en hversu langt því er komið, veit ég ekki.

Ég geri ráð fyrir, að þeir menn, sem til slíks starfa yrðu fengnir, mundu bæði leita til þeirra og annara, sem að þessu hafa eitthvað unnið, og hagnýta sér þá undirbúningsvinnu, sem gerð kann að hafa verið til undirbúnings tryggingamálu-

Stj. hefir í mörg ár haft þetta mál til meðferðar og lofað að flytja frv. um það, en úr því hefir ekkert orðið. Ég veit, að það er þyrnir í augum margra manna, að af nefndarskipun leiðir nokkurn kostnað. En ég verð að segja það, að það kostar líka nokkuð að semja sum stjfrv., þótt sá kostnaður komi hvergi beint fram, heldur sé talinn sem aukagreiðsla til embættismanna. Það er því misskilningur, að það sé nokkuð ódýrara að vísa málinu til stj. heldur en að skipuð sé n. manna í það.

Loks vænti ég þess, að hv. deild samþ. þessa till. Meiri hl. fjhn. hefir haft hana til meðferðar og leggur til, að hún verði samþ. óbreytt. Þegar þetta mál var tekið fyrir í n., var einn nm. (BK) ekki á fundi, og fyrir þá sök er hún stíluð frá meiri hl. Það getur því vel verið, að hann sé þessari till. sammála eða vilji samþ. hana með lítilsháttar breyt. En miklar breyt. má ekki gera, því eins og nú er komið þingstörfum, þolir þetta mál ekki, að það sé hrakið milli deilda. Ég mæli því með því, að þetta þarfa mál verði látið ganga áleiðis og samþ.

Loks vil ég benda þeim, sem eru móti alþýðutryggingum, á það, að slysatrygging ríkisins hefir nú allmikið fjársafn. Og öll tryggingarstarfsemi safnar fé, ef skynsamlega er öllu fyrir komið. Og það

Millipínganefnd um alþýðutryggingar.

er ekki vafi, að bæjar- og sveitarfélögum mundi verða þetta mikill stuðningur, því vafalaust þyrftu margir, sem trygginganna njóta, annars að leita á náðir sveitarfélaganna.

Halldór Steinsson: Ég er með því, að þessi n. sé skipuð, svo að fáist endir og skipulag á þessi tryggingarmálefni. En ég vildi aðeins vekja athygli hv. d. á því, að ef þessi n. verður skipuð, sé fylgt þeirri reglu, sem oftast hefir tíðkast hér á þingi, og hún er sú, að Alþingi skipi n., en ekki stjórnin. Þetta er ekki neitt vantraust á hæstv. ríkisstj. Mér finnst það aðeins eðlilegast, að Alþingi hafi íhlutun um, hvaða menn verði valdir til þessa starfa. Þess vegna hefi ég leyft mér að koma hér fram með skriflega brtt. við till. á þskj. 433, sem hljóðar svo:

„Upphaf tillgr. orðist svo:

Alþingi ályktar að skipa þriggja manna millipínganefnd“ o. s. frv.

Um leið og ég legg þessa brtt. hér fram, vil ég aðeins geta þess fyrir mína hönd, að ég get ekki séð, að n., sem til þessa starfa verður kjörin, geti verið búin að ljúka störfum sínum fyrir næsta þing, ef hún á að inna starf sitt af hendi með nákvæmni og samvirkusemi. En með því að ég vil ekki tefja framgang þessa máls, fer ég ekki fram á frekari breyt. á till.

ATKVGR.

Afbrigði um skriflega brtt. (verður þskj. 556) leyfð og samþ. með 10 shlj. atkv.

Fors.- og atvmrh. (Tryggvi Þórhalls-son): Ég vil geta þess út af brtt., sem hv. þm. Snæf. flytur, að ef hún verður samþ., verður þetta mál að fara til sameinaðs þings. En eins og menn vita, eru nú svo mörg mál á ferðinni í þinglokin, að tvisýnt getur orðið um afdrif þessa máls. Væri því æskilegast, að hægt væri að komast hjá því að tefja fyrir mál-inu.

Ég geri ráð fyrir, að ef þessi till. verður samþ. óbreytt, þá muni það heyra undir mig að skipa þessa nefnd. Ef það gæti orðið til samkomulags, skal því lýst yfir, að ég mun skipa einn mann af

þessum þremur þann, sem stjórn Sjálfstæðisflokksins nefnir til þess.

Halldór Steinsson: Mér finnst mjög liðlega tekið í þetta mál hjá hæstv. forsrh. og get því eftir atvikum sætt mig við þessa yfirlýsingu, og tek því till. aftur.

Jón Þorláksson: Ég er ákaflega óánægður með orðalag þessarar till. og finnst rétt að láta það koma hér fram. Þessi till. er ekki annað en áskorun til stj., og hæstv. stj. hefir það því á valdi sínu, hvort hún framfylgir till. bókstaflega eða fer eftir því, sem henni þykir skynsamlegast.

Þá er ég óánægður með það, að það er heimtað, að n. hafi lokið störfum sínum fyrir næsta reglulegt Alþingi og á að leggja frv. hennar og till. fyrir það. N. á skilyrðislaust að semja frv. til laga um alþýðutryggingar, er nái yfir sjúkra-, elli-, örorku-, slysa- og mæðra- eða framfærslutryggingar. Það er því ekki hægt að fullnægja því, sem í till. stendur, því það nær ekki neinni átt, að n. geti verið búin að gera öll þessi frv. svo þau verði lögð fyrir næsta þing. Og þótt n. kæmist að þeirri niðurstöðu, að ekki væri enn tímabært að bera slík frv. fram, er till. svo einstrengingslega orðuð, að það bryti í bág við till. Ég hefði því viljað, að till. væri töluvert rýmra orðuð en hún nú er. Mér er ljóst, að þetta er vandamál, og tel rétt að hefja þegar undirbúning þess, en það er ekki rétt að heimta það af n., sem fær þetta mál til meðferðar, að hún leggi frv. til laga um þessi efni fyrir næsta þing, ef hún kynnir að komast að þeirri niðurstöðu, að þetta mál væri ekki ennþá tímabært.

Þá er ég engu síður óánægður með það, að í till. stendur, að þessi n. skuli einnig gera till. um, hvort veita skuli stofnun þeirri, er verður látin annast alþýðutryggingar, einkarétt til þess að taka að sér liftryggingar hér á landi. Mér finnst náttúrulega tímabært að rannsaka, hvort rétt sé, að hið opinbera beiti sér fyrir því að koma á innlendum liftryggingum. Skal ég geta þess, að nokkuð var að því unnið meðan ég átti sæti í stj. En ég er óánægður með það, að n. sé falið að vinna á þeim grundvelli, að einhver

Millipinganefnd um alþýðutryggingar. — Lóðir undir þjóðhýsi.

stofnun fái einkarétt til liftrygginga. Ég tel þá aðferð mjög varhugaverða, eða jafnvel fjarstæðu, því það er sama og að meina landsmönnum að liftryggja sig annarsstaðar en hjá þessari íslenzku ríkisstofnun, jafnvel þótt einhverjir vildu tryggja sig annarsstaðar. Mér finnst satt að segja ekki miklum erfiðleikum bundið að setja hér upp íslenska liftryggingarstofnun. Þetta er eins og hver önnur starfsemi, sem rekur viðskipti úti um allt land.

Ég er því ákaflega óánægður með orðalag till. og ætlast alls ekki til, að hæstv. stj. verði við henni á svo einstrengislegan hátt, sem orðalag hennar gefur tilefni til.

Frsm. meiri hl. (Jón Baldvinsson): Hv. 3. landsk. er óánægður með orðalag till. og finnst það vera einstrengislegt. En ég álit það kost á till., að hún tiltekur þann tíma, sem n. á að hafa skilað störfum. Ég álit sjálfsagt, að mþn. hafi lokið störfum sínum fyrir næsta þing, enda hefi ég heyrt, að í fórum stj. muni vera til einhver drög að þessari tryggingalöggjöf, sem mþn. gæti ef til vill haft gagn af. Hv. 3. landsk. segir, að þessi mál hafi verið athuguð, þegar hann var ráðh. Það verður þá eflaust hægt að ná til þeirra athugana nú. En mesta verkið verður að undirbúa frv. að tryggingalöggjöf samkv. 1. málsg. till., þótt vitanlega vel geti verið, að eitthvað þurfi um að bæta, þegar mþn. kemur fram með sínar till. fyrir þingið.

ATKVGR.

Brtt. 556 tekin aftur.

Till. samþ. með 8 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 560).

6. Lóðir undir þjóðhýsi.

Á 57. fundi í Ed., 21. marz, og á 59. fundi í Nd., s. d., var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um ráðstafanir til þess að ná eignarhaldi á lóðum undir þjóðhýsi (A. 327).

Á 3. fundi í Sp., 8. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 5. fundi í Sp., 12. apríl, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 8. fundi í Sp., 15. apríl, var till. aftur tekin til einnar umr. (A. 327, 510).

Flm. (Benedikt Sveinsson): Vér flm. þessarar till. baram fram samskonar till. og þá, sem hér liggur fyrir á þskj. 327, í sameinuðu þingi í fyrra, en sakir mikilla þinganna komst hún aldrei til umr. Till. var upp borin í Sp. 24. apríl, og 7. maí ákveður forseti, að fram skuli fara ein umr. 17. maí var till. á dagskrá, en var tekin út, og var þá ekki kostur vegna tímaskorts að taka hana á dagskrá aftur. Þó var svo ríkur áhugi fyrir því að ná fyrir ríkið yfirráðunum á lóðunum milli menntaskólans og stjórnarráðsins, neðan Skólastrætis en ofan lækjar, ásamt húsum þeim og mannvirkjum, er á lóðunum standa, að meiri hl. þingmanna skrifaði undir skjal í þinglok og sendi stj. áskorun um að leita samninga um kaup á þessum lóðum.

Ég skal nú fyrst gera grein fyrir, hvað oss flm. hefir gengið til að flytja þetta mál. Það er kunnugt, að skipulag Reykjavíkur er ekki eins og æskilegt væri og vera skyldi. Bærinn er byggður af nálega 26 þúsundum og hefir þanizt í allar áttir hin síðustu ár. Það er langt síðan rótin festist að þeim meinum, sem bærinn líklega verður að bera öldum saman, af því hvernig byggt var fyrst, enda hefir síðari tíminn litið bætt úr. Það er einsdæmi í þessum bæ, að svo stórt svæði hafi verið skilið eftir autt, sem nú er ofan við Lækjargötu. Þetta belti er eitt hið fegursta í bænum. Fyrstu hús, sem þar voru byggð, voru latinuskólinn og stjórnarráðshúsið, en þar næst líklega Bernhöftsbakari. Því næst hús Guðmundar landlæknis og loks Gimli. Þessi þrjú síðari hús standa þarna á milli „opinberu bygginganna“ tveggja, sem svo eru kallaðar á skrifstofumáli og búfræðinga, en vér flm. viljum kalla þjóð-

Lóðir undir þjóðhýsi.

hýsi. Fyrir slík hús er hvergi fegurra staði í bænum, og því viljum vér vernda þennan stað til grundvallar þeim. Þau mundu verða hin mesta bæjarprýði.

Svæðið liggur svo að segja í miðbæ, en þó utan við mesta skarkala hans, eins og hann er við Pósthússtræti og Austurstræti og annarsstaðar þar, sem mest er umferðin.

Ekki er beint hægt að ákveða nú, hver hús skuli reist þarna. En allir vita um mörg þjóðhýsi, sem liggur við borð að reist muni verða þegar á næstu árum. Á þessu svæði mundi vera grundvöllur handa 2—3 nokkuð stórum húsum. Mætti nefna alþingishús, sem tæplega mundi sóma sér betur annarsstaðar en þar, sem Bernhöftsbakari er nú, eða jafnvel þar, sem sjálft stjórnarráðshúsið stendur, því að það mun ekki vera til frambúðar óbreytt. Ellegar þá hús handa háskólanum. Virðist nokkuð á hverfanda hveli, hvar því húsi sé ætlað að standa, því að ýmist er talað um að reisa háskólahús uppi á Skólavörðuholti ellegar suður við Tjörn. Enn má telja safnhús, fyrir náttúrugripasafn o. fl., sem vafalaust þarf að reisa á næstu áratugum. Og auðvitað komast þau ekki öll fyrir á þessu svæði. Þjóðhýsi standa nú báðum megin á lóðinni, stjórnarráðshúsið og menntaskólinn, og færi bezt á því, að þau og önnur ný á milli risu þar í einni breiðfylkingu í brekkunni á þessum fagra stað. Það er mjög hentugt að skipa þjóðhýsum í hvirfingu, því að margir eiga erindi við fleiri þjóðstofnanir en eina í senn. Er þá ólíkt hagkvæmara að hafa þau samstæð heldur en sitt í hverjum hluta bæjarins. — Þetta hefir dregið oss til að flytja þessa tillögu.

Hið breiða og óbyggða belti frá vestri húsalínu brekkunnar niður að Lækjargötu er sjálfkjörið til þess að setja þar skrudreiti. Mætti þarna hafa gosbrunna til prýði, og eins mætti setja þar myndastyttur af ýmsum þjóðmæringum, skáldum og öðru stórmenni. Þannig mætti prýða þennan stað á ýmsan hátt, til fegurðarauka fyrir höfuðstað Íslands.

Á hinni nyrztu og stærstu þessara lóða standa nú gömul hús, sem ekki eru til annars en niðurrifs. Þessi staður er mjög vel fallinn fyrir þjóðhýsi, en miklu

miður fyrir verzlunarhús, með því að að húsunum verður ekki komizt nema eftir Skólastræti, sem er engin umferðargata. Skólastræti var að visu nokkuð góð gata til skamms tíma, þar sem húsalínan var alllangt frá götubrunn. En nú hefir svokölluð skipulagsnefnd illu heilli látið reisa kumbalda alveg niður að götubrunninni, og þar með stórspillt Skólastræti og þeim eignum, sem að því standa. En þó er jafnframt á það að líta, að þetta hefir áhrif á verðmæti lóðanna, til hagnaðar fyrir þann, sem þarf að kaupa, að því leyti, sem verðið hlýtur að metast lægra en ella.

Ég hefi nú stuttlega lýst umhverfinu á þessum stað og vænti, að menn geti nú séð, að hin fegurstu stórhýsi bæjarins munu hvergi sóma sér betur en þarna og hvergi vera betur sett. Hitt er miklu ógöfugra, að hola þeim niður hér og þar inn á milli annara húsa, þar sem þau gætu alveg horfið fyrir stærri nýjum húsum í umhverfinu. Enda er þetta, sem ég hefi sagt, á hvers manns tilfinningu. Þegar menn koma í bæinn og líta upp til þessara húsa, verður flestum að orði: „Þarna ætti háskólinn að standa“ eða „þarna ætti alþingishúsið að vera“. — Nú segi ég ekki, að endilega þyrfti að reisa þarna annað þessara tveggja húsa. Hitt er höfuðatriðið, að staðurinn sé geymdur fyrir einhver myndarleg hús, sem reisa þarf fyrir þjóðina í heild.

Hæstv. forsrh. tók í fyrra á móti áskorun frá þingmönnum um þetta sama efni. Hefir hann tekið hana til greina, þótt hún væri ekki formlega samþ., en um þær undirtektir, er hann hefir fengið hjá umráðamönnum lóðanna, var oss flm. ókunnugt, er vér sömdum till. vora. Hæstv. ráðh. hefir falið Lárusi hæstaréttarmál-færslumanni Fjeldsted samningaumleitunir um kaup á lóðunum, og hefir hann skrifað eigendum þeirra allra: Kristilegu félagi ungra manna, Hallgrimi stórkaupmanni Tulinius og Guðmundi landlækni Björnssyni. Svar hefir aðeins boriz frá K. F. U. M. Ef hæstv. forsrh. leyfir, vildi ég til skýringar mega lesa hér bréf hrm. Lárusar Fjeldsteds til hans um þetta mál. Það er dagsett 12. febr. þ. á. og hljóðar svo, með leyfi hæstv. forseta: „Samkvæmt beiðni yðar, herra for-

Lóðir undir þjóðhýsi.

sætisráðherra, hefi ég reynt að fá upplýst, fyrir hvaða verð og með hvaða skilmálum eigendur eignanna milli Bankastrætis og Amtmannsstígs, frá Lækjargötu upp að Skólastræti, vildu selja nefndar eignir, ef ríkisstjórnin skyldi óska að kaupa þær til þess að sameina hinar opinberu eignir á þessum stað.

Með því að ég gat ekki fengið nein svör við munnlegri málaleitun minni um þetta, ritaði ég eigendum 3: 1) Stjórn K. F. U. M., 2) Hallgrími Tulinius stórkaupmanni og 3) Guðmundi Björnssyni landlækni, bréf, sem dags. eru 15. janúar þ. á., svo sem meðlögð afrit bera með sér.

Ég hefi ekki enn fengið svar frá öðrum en K. F. U. M., er ég læt hér með fylgja, og sem sýnir, að ekki mun unnt að fara þessa leið.

Ástæðan til þess, að síðasta málsgrein bréfsins segir, að engin sambærileg lóð standi til boða, er þannig tilkomin, að ég, í samráði við yður, lét í ljós, að til greina gæti komið, að K. F. U. M. gæti fengið aðra lóð í skiptum á Arnarhóli, en K. F. U. M. litur svo á, að félagið geti ekki notfært sér lóð þar.

Þar sem þannig virðist ógerlegt að fara samningaleiðina í þessu efni, er ekki önnur leið opin en sú, að Alþingi veiti ríkisstjórninni heimild til að taka eignirnar eignarnámi, og ætti það þá að gerast áður en K. F. U. M. reisir nýja byggingu á lóð sinni. Eins og stendur munu þær byggingar, er á lóðinni standa, ekki verða metnar mjög háu verði. Hinsvegar má búast við, að lóðir á þessum stað verði hátt metnar, þó hlýtur að koma til greina kvöð sú, er á lóðunum liggur, um að jafnan skuli standa óbyggt lóðarbelti við Lækjargötu.

Ég hefi talið mér skylt að tjá yður, hvar málinu er komið, ef ske kynni, að ríkisstjórnin óskaði að fá eignarnámsheimildina á þessu þingi.

Virðingarfyllst,

sign. Lárus Fjeldsted.

Hr. forsætisráðherra

Tryggvi Þórhallsson“.

Þá vildi ég og lesa svar það frá kristilegu ungmennafél., sem þarna er vitnað til. Er það dagsett 6. febr. og hljóðar svo:

„Herra hæstaréttarmálaflutningsm.

Lárus Fjeldsted

Reykjavík.

Út af bréfi yðar, herra hæstaréttarmálaflutningsmaður, dags. 15. f. m., skal yður tjáð, að stjórnir K. F. U. M. og K. F. U. K. hafa áformað og undirbúið byggingu á lóð sinni við Lækjargötu og Bankastræti, og virðist oss því, að sala á nefndri eign geti ekki komið til greina, þar eð engin önnur sambærileg lóð stendur oss til boða.

Virðingarfyllst

Fyrir hönd stjórnar K. F. U. M. í Rvík.
sign. Bjarni Jónsson“.

Af þessu sést, að K. F. U. M. hefir nú sjálft í hyggju að reisa hús á þessum stað, og er það þegar farið að búa sig undir það. Getur verið, að þessu húsi verði komið upp þegar á þessu sumri, og má búast við, að þetta yrði nokkurt stórhýsi, en það mundi eingöngu sniðið við eigendanna hæfi. Ef menn vilja ekki, að þessi staður gangi alþjóð úr greipum, eru því síðustu forvöð að heimila hæstv. landsstj. nú þegar að ná tangarhaldi á lóðinni og þeim mannvirkjum, sem þar eru nú.

Landsvæði þetta allt er nokkuð mikið að viðáttu, en það stafar af því, að allbreitt belti óbygggt er frá Lækjargötu að húsalinunni. Þar spilda þessi upphaflega hluti af Arnarhóli, en þeir, sem nú eiga hús þarna — eða þeir, sem þeir leiða rétt sinn til —, hafa fengið leyfi til að hagnýta sér lóðirnar með því skilyrði, að þeir byggðu ekki neðan við húsalínu stjórnarráðshúss og menntaskóla. Þessir menn munu upphaflega ekki hafa greitt neitt verð fyrir lóðirnar. Hefi ég að visu ekki athugað eignarheimild þeirra að þeim, en vel væri það vert rannsóknar, hvernig henni er háttað. Má vera, að það gæti haft nokkur áhrif á verð lóðanna. — Með þessu vil ég á engan hátt neita því, að þeir, sem nú eiga hús á þessum lóðum, geti verið fyllilega löglega að þeim komnir, fyrir hefð eða á annan hátt.

Er vér flm. sömdum þáltill., vissum vér eigi, að málinu væri svo langt komið, sem nú er raun á orðin, né að K. F. U. M. hefði tekið svo dauflega í málaleitanina um að selja sinn hluta af þessum lóðum,

Lóðir undir þjóðhýsi.

Vér vissum því eigi, að þörf mundi vera á eignarnámsheimild til að ná þessum lóðum. Því höfum við tveir af flm., ég og hv. 1. þm. Árn., flutt viðaukatill. svo hljóðandi:

„Ennfremur heimilar Alþingi ríkisstj. að festa kaup á lóð og húseign K. F. U. M., sem er ein ofangreindra eigna, ef samningar takast, sem stj. telur viðunandi, en ella verði eign þessi tekin eignarnámi, að fenginni heimild með bráðabirgðalögum, áður ný mannvirki verði þar reist“.

Einhverjir kynnu nú að ætla, að lagaheimild þyrfti til þessa nú þegar, en þó hefir þetta verið látið nægja stundum áður, að samþykkja áskoranir til landsstj. um að gefa út bráðabirgðalög, ef á þyrfti að halda. Samkv. þeirri venju höfum við flm. viðaukatill. talið þetta nægilegt, ekki síður fyrir þá sök, að mjög er óvist, hvort nokkurntíma þarf að taka til bráðabirgðalaganna, er K. F. U. M. sér, að ríkinu er full alvara að eignast lóðina.

Vil ég að lokum segja, að mér fyndist æskilegast, ef ekki þyrfti að koma til eignarnáms á neinni af þessum lóðum eða húseignum. Hefi ég og góða von um, að hjá því megi sneiða, þar sem annarsvegar er trúbragðafélag, sem kennir sig við kristindóm, svo að varla þarf að óttast eigingirni þeim megin. Þessi félagskapur keypti eign sína fyrir fáum árum á 90 þús. kr. og mun engu hafa til hennar kostað, eða mjög litlu. Þykir mér sennilegt, að þessir menn láti sér nægja að sleppa skaðlausir eða vel það af kaupum sínum. Það er kunnugt um þennan kristilega félagsskap, að hann lítur meira á hina innri þrýði en hið ytra þrjá, og getur honum því ekki verið til muna hugleiknara að hafa samkomustað sinn á þessum stað en hverjum öðrum. Vér hinir, sem meiri erum veraldarmennirnir, lítum hinsvegar meira á hið ytra og leggjum meira upp úr því að velja byggingum vorum fagra staði og láta þær vera glæsilegar útlits. Fyrir þessar sakir vænti ég, að samningar ættu að geta tekizt um þessa lóð.

Um hinar eignirnar er það að segja, að ekki er líklegt, að þeim verði breytt mjög í náinni framtíð. Á annari lóðinni stendur nýlegt steinhús, sem varla þarf að ótt-

ast að verði stækkað mjög bráðlega. Á hinni er hús landlæknis, sem að vísu er orðið nokkuð gamalt, en þó engin ástæða til að búast við, að það verði rífið eða byggt upp nú fyrst um sinn. A. m. k. er um bæði þessi hús meira svigrúm til að átta sig á, hvað gera skuli, enda hafa engin svör horizt frá eigendum þeirra, svo að ekki er að vita, nema þeir séu fúsir til að selja húsin.

Menn fást oft yfir því eftir á, ef einhver mistök eru gerð, og mun svo fara um þetta, ef vér látum íslenzku þjóðinni ganga úr greipum tækifærið til að eignast þennan stað fyrir fegurstu byggingar sínar. Ég veit, að komandi kynslóðir munu liggja oss mjög á hálsi, ef vér náum eigi þessum kaupum, er till. ræðir um.

Að svo mæltu fel ég Alþingi till. og vænti góðs fylgis.

Pétur Ottesen: Ég skal ekki um það dæma, hver nauðsyn rekur Alþingi til að fara að láta ríkið ná eignarhaldi á ákveðnum lóðum hér í Reykjavík. Hitt er raunar alkunna, að ríkið á töluvert af góðum lóðum, sem eru taldar ákjósanlegar fyrir þær byggingar, er reisa þarf á næstu árum. Þar fyrir er ekki því að neita, að þessi staður er mjög góður fyrir „þjóðhýsi“, en svo munu opinberar byggingar vera nefndar í till. þessari, er hér liggur fyrir. En þar eð nóg er landrýmið og aðrir staðir litlu lakari, er þó ekki miklu kostandi til að ná í þessa lóð. Hitt nær vitanlega engri átt, sem hv. aðalflm. sagði, að staðurinn gengi úr eign Íslendinga, þótt ríkið kaupi hann ekki. Ég veit ekki betur en að þessar 3 húseignir séu allar á eigu Íslendinga nú, og sé engar horfur á, að þær hætti því. (BSv: Úr eign íslenzku þjóðarinnar!). Það er ekki heldur rétt, að einstakir menn, sem þarna koma til með að byggja, séu sjálfráðir um, hvernig þeir gera það, þótt þeir eigi lóðirnar. Nú eru einmitt á ferðinni allskonar skipulagsuppdættir o. þ. h. Er mér kunnugt um, að úti um land mega menn ekki reka nagla eða festa fjöl án þess að það fari allt eftir settum reglum. Þá má nærri geta, hvert frjálsræðið er hér. Hér er það svo, að aðeins ákveðnir menn mega reisa hús, og ættu allar þessar hömlur og reglur að nægja til að tryggja það,

að ekki verði á þessum stað komið upp öðrum húsum en þeim, sem fullnægja nokkurnveginn fegurðarsmekk manna.

Annars finnst mér viðaukatill. þeirra hv. þm. N.-Þ. og hv. 1. þm. Árn. fara alveg í bága við þingsköp, a. m. k. fyrri hluti hennar. Þar er sagt, að Alþingi heimili ríkisstj. að festa kaup á ákveðinni eign, og þar með auðvitað að greiða fyrir hana fé úr ríkissjóði. Nú segir svo í 4. mgr. 29. gr. þingskapa:

„Þingsályktunartillögur, sem fara fram á útgjöld úr landssjóði, skal jafnan bera upp í báðum deildum og hafa tvær umr. um þær“.

Það er því alveg auðséð, að fyrri hluti viðaukatill. er brot á þessu ákvæði þingskapa, þar sem aðeins er ráð fyrir gert að samþykkja hana í annari deildinni.

Síðari hluti till. er áskorun til ríkisstj. um að gefa út bráðabirgðalög. Þetta er hæstv. stj. vitanlega heimilt að gera, og það án nokkurra áskorana frá Alþingi, ef það skilyrði er fyrir hendi, að almenningsþörf krefji. En mér finnst það varhugavert fyrir Alþingi að ýta undir stj. að beita bráðabirgðalögum, sem vitanlega eiga að vera hrein undantekning. Það hefði þá verið miklu aðgengilegri aðferð að setja hér lög um að framkvæma eignarnám á lóðinni, og það því fremur, sem það liggur skjalfast fyrir, að samningar munu ekki geta tekizt.

Eigandi lóðar þeirrar, sem hér ræðir um, er K. F. U. M., og er forstöðumaður þess félagsskapar séra Friðrik Friðriks-son, eins og kunnugt er. Leikur það ekki á tveim tungum, að starfsemi hans hefir orðið til mikils gagns hinni íslenzku þjóð. Hefir hann glætt göfugan anda eftir því, sem áhrif hans hafa náð til, og það mikið út yfir sinn eiginn söfnuð. Finnst mér því mikið álitamál, hversu langt Alþingi á að ganga í því að ráðast á fyrirhugaðar framkvæmdir þessa félagsskapar og forstöðumanns hans.

Jón Þorláksson: Til viðbótar því, sem hv. þm. Borgf. tók fram, vil ég segja, að þessar lóðir eru ekki líkt því eins vel fallnar fyrir þjóðhýsi og hv. flm. ímynda sér. Ég vil gera ráð fyrir, að haldið verði þeirri húsalínu, sem nú er. En þá eru lóðirnar upp að Skólastræti, einkum

Alþt. 1930. D. (42. löggjafarþing).

þó að sunnanverðu, svo mjóar, að mjög fáar tegundir þjóðhýsa geta staðið þar með góðu móti. Það er sem sé ómögulegt að koma neinum útihúsum fyrir á þessum lóðum, þegar búið er að byggja myndarlegar aðalbyggingar. Er það stór ókostur, að ekki er nógur lóðakostur bak við, eins og nauðsynlegt er að sé, þegar um byggingar þjóðhýsa er að ræða. Nú er það svo, að þessi lóðarspilda mun vera mjórri að sunnan, eða sá hluti hennar, sem nær er menntaskólanum, því Skólastræti stendur dálítið skáhallt við Lækjargötu. Er því K. F. U. M.-lóðin, sem nær að Bankastræti, breiðari og nothæfari en hinar. En þó er hún ekki nóg breið, nema fyrir einstöku tegundir opinberra bygginga.

Ég sé nú ekki, að það skipti verulegu máli, hvorki fyrir landið eða bæinn, að opinberar byggingar séu settar þarna. Og þess má vænta, að byggingarráð bæjarins sjái um það, að ekki séu reistar þarna aðrar en myndarlegar byggingar. Og bregðist það, þá hefir landsstj. ihlutunarrétt um þetta. En ég tel það óráðlegt, að ríkið sé að seilast í lóðir, sem eru svo þröngar, að þær leyfa ekki, að fullnægt sé eðlilegri þörf þeirra bygginga, sem landið vill láta reisa. Ef því koma ætti þessu í æskilegt horf, þá þarf að ganga lengra en hér er gert. Það þyrfti þá að breyta skipulagi bæjarins á þessum stað, þannig að Skólastræti falli burt og undir þessar lóðir. En ég hygg, að erfitt muni reynast að fá því framgengt. Ég er því ekkert hrifinn af því, að ríkið eignist þessar lóðir. Þær eru ekki vel fallnar til þeirrar notkunar, sem ég hygg að hv. flm. till. ætlist til.

Ég vil bæta við það, sem hv. þm. Borgf. sagði um viðaukatill., sem fer fram á eignarnám, því, að ég álit, að til þeirrar framkvæmdar liggi ekki sú almenna þörf, sem 63. gr. stjksr. heimtar, þar sem ekki er hægt að benda á, að það sé gert í sérstöku augnamiði eða vegna sérstakra framkvæmda ríkisins. Þegar af þeirri ástæðu ber að fella þessa viðaukatill.

Flm. (Benedikt Sveinsson): Það virtist sem hv. þm. Borgf. væri dálítið andvígur þessari þáttill. En þó kvað mjög lítið að því, og eftir málflutningi hans mátti

Lóðir undir þjóðhýsi.

fremur heita, að hann væri till. hliðhollur, þótt hann fyndi nokkra agnúa á henni, sem vel má vera að séu. Hv. þm. hélt því fram, að ég hefði sagt, að lóðir þessar mundu ganga úr greipum Íslendinga, ef ekki væri aðhafzt. En það sagði ég aldrei. Ég sagði, að þessar lóðir mundu ganga úr greipum íslenzku þjóðarinnar sem slíkrar, þ. e. ríkisins, og má það vera nokkuð annað. Mun hv. þm. hafa misbeyrzt.

Hv. þm. talaði um byggingarnefndir og byggingarsamþykktir. Það var helzt á hv. þm. að heyra, að ekki mætti reka svo nagla norður í Hálfðánartungum eða Trékyllisvík, að þessar byggingarnefndir þurfi þar ekki við að koma. En þó þetta gildi nú allra mest hér, þá eru þó sum þau hús, sem hér eru byggð að ráði byggingarnefndar, eigi allsnotur, enda er það að vonum, þar sem hver byggir í sínum sérstaka tilgangi. En þegar um einn eiganda er að ræða, er hægara að fá samræmi í slíkar byggingar og koma húsunum svo fyrir, að þau séu fögur á að líta. Það hefði að visu verið réttara, að sett hefðu verið lög um þetta af þinginu. En af því mjög var liðið á þing, er sú frétt barst, að rífa ætti þarna eitt húsið í sumar og reisa nýtt hús, þá var ekki önnur leið opin en sú, að heimila stj. að gefa út bráðabirgðalög, er heimili eignarnám, ef samningar geta ekki tekizt. Við flm. fórum því eftir þingvenju, sem áður hefir tíðkazt, og á henni er brtt. okkar byggð. Ég tel enga hættu á því vera, að stj. misbeiti þessari heimild, enda kannaðist hv. þm. Borgf. við það, að stj. væri heimilt að gefa út slík bráðabirgðalög. En við flm. teljum öruggara, að hún geri það, ef hún fær beina heimild til þess fyrirfram. Er því ekki annað en formsatriði eitt, sem okkur ber á milli. Ættum við hv. þm. Borgf. ekki að þurfa að deila um það.

Hv. þm. kom með eitt atriði viðvíkjandi þessu, sem ég sé ekki, að hafi neina þýðingu í þessu máli, án þess að ég vilji þó að öðru leyti mótmæla því. Hann sagði, að séra Friðrik Friðriksson hefði verið stólpí K. F. U. M. félagsskaparins. Þetta vil ég á engan hátt vefengja. En ég sé ekki, að það komi starfsemi hans við á nokkurn hátt, hvort hann starfar á

þeirri lóð, sem Bernhöftsbakari hefir verið, eða einhverri annari lóð á góðum stað. Enda er það mála sannast, að allt starf séra Friðriks hefir farið fram á annari lóð en þeirri, sem hér um ræðir. Er mér því ekki ljóst, að neitt samband sé þar á milli, né starfi séra Friðriks á neinn hátt bundinn við stað, þar sem brauð hafa verið bökuð áður. (ÓTh: Hv. þm. má gæta þess að haga orðum sínum ekki svo ógætilega, að hann fái meðflm. sína á móti sér!). Ég sé ekki að þessi smáatriði geti hér skipt nokkru máli, svo að bakariis-lóðin sé mætari fyrir hús eins einkafélags heldur en hver önnur á sæmilegum stað og hafi slíkt alls engin áhrif á starfsemi og kenningar félagsmanna.

Ég vil þakka hv. þm. fyrir það, að hann benti á, að rétt væri að orða till. nokkuð öðruvisi. Við höfum því gert skriflega brtt. um þetta, sem ég mun afhenda hæstv. forseta. Hygg ég, að sé till. samþ. með þeirri breyt., þá hafi stj. ákveðna heimild til að gera það, sem nauðsynlegt er í málinu. Hinsvegar er gott, að stj. hafi þessa heimild, því að nógu djarftæk heyrast mér hún vera talin af sumum um heimildarlitlar fjárgreiðslur, þótt hún fengi þessa heimild.

Hv. 3. landsk. talaði um þetta mál frá nokkuð öðru sjónarmiði. Hann leit á þetta með augum hins jarðbundna verkfræðings. Hann hélt, að lóðir þessar væru of litlar undir þjóðhýsi. Það má vera, að lóðin sé nokkru mjórri á suðurendann en hinn nyrðri. En norðast er hún líka mjög breið, þar sem eru tvö hús samhliða og port á milli. Einnig eru að sunnan tvísett hús. Verið getur, að breyta þyrfti eitthvað Skólastræti. Er það stutt gata, og virðist það auðgert, ef með þarf. Má ekki líta of mjög á stundar óþægindi, þegar verið er að skipuleggja fyrir langa framtíð. Annars hygg ég, að þarna mætti koma fyrir veglegum húsum, sem hvorki þurfa baklóð né úti-hús. Þess ber að gæta, að forlóðin er afarrúm og auðvelt að hafa gangstíg að húsunum þeim megin. Er það ætlun mín, að þetta muni ekki koma neitt í bága, en er hinsvegar hlutur, sem þarf að athugast. Hv. 3. landsk. ber gott skyn á slíka hluti. Vona ég, að hann beiti áhrifum

sinum síðar meir til velfarnaðar þessu máli. — Vona ég svo, að till. verði samp. með viðaukanum. Eru síðustu forvöð að aðhafast eitthvað í þessu máli, ef K. F. U. M. ætlar að byrja á byggingu stórhýsis þarna í sumar. Þá vona ég líka, að einn meðflm. minn, hv. 2. þm. G.-K., fari ekki að ráðast á mig vegna mismunandi skoðana okkar á trúarbrögðum. Ég vil engin illindi gera. Og ég vona, að hv. þm. láti mig njóta þess réttar, er stjkskr. veitir, en hún segir, að enginn maður skuli neins í missa vegna trúarbragða sinna.

Forseti (ÁÁ): Mér hefir borizt skrifleg brtt. við viðaukatill. á þskj. 510, svo hljóðandi:

„Upphaf viðaukatill. skal orða svo: Ennfremur lætur Alþingi í ljós, að rétt sé, að ríkisstj., gegn væntanlegri heimild eftir á, festi kaup á o. s. frv.“

Mun ég leita leyfis til afbrigða frá þingsköpum, til þess að till. þessi megi koma til umr. og atkvgr.

ATKVGR.

Afbrigði um skrifl. brtt. (verður þskj. 559) leyfð og samp. með 24 shlj. atkv.

Gunnar Sigurðsson:* Ég var flm. að svipaðri till. í fyrra og er þessu eindregið fylgjandi enn. Þetta er til að leiðrétta gömlur afglöp, sem gerð voru þegar þessar lóðir voru látnar af hendi.

Hv. þm. Borgf. sagði, að ríkið ætti Arnarhólslóðirnar og að þær væru ekki óveglegri en þetta. En þetta eru allra fegurstu lóðir bæjarins og upplagðar til að hafa þar samfelldar byggingar. En slíku er ekki að treysta, nema ríkið eigi lóðirnar og láti sjálft byggja á þeim. Eins og Reykjavík sýnir, þá er eftirlitið mjög lélegt hér um skipulag bygginga, og ef eftirlitið hefði verið eins og vera bar, þá hefðu þessar lóðir aldrei verið látnar af hendi til einstakra manna. Þetta er fegursti staður bæjarins, vegna brekkunnar, sem nær frá læknum og upp að þessari húsaröð.

Mér kom það nokkuð spanskt fyrir, að það var að heyra, sem hv. þm. Borgf. þætti fyrir, að eitthvert sérstakt trúbragðafélag fengi ekki að byggja þarna.

En ég álit, að alþjóðarþörf eigi að ganga fyrir þörf einhvers trúbragðafélags, einkum þegar á það er litið, að ríkið átti alltaf að eiga þessar lóðir.

Hv. 3. landsk. talaði um, að þetta svæði væri of mjótt fyrir opinberar byggingar. Ég held, að svo þurfi ekki að vera. Og þetta pláss er meira virði fyrir ríkið vegna opinberra bygginga en það er fyrri Reykjavíkurbæ. Hér þarf að bæta úr gömlum afglöpum. Og þótt það kosti ríkið nokkrar þúsundir króna, þá tel ég þeim vel varið.

Ólafur Thors: Ég er einn af flm. þessarar till. Og þær umr., sem fram hafa farið, hafa ekki sannfært mig um það, að ekki sé rétt, að ríkið eignist þessar lóðir. Þetta er einhver glæsilegasti staðurinn í bænum og einkar vel fallinn fyrir opinberar byggingar. Stjórnarráðið er þarna öðrumegin, en menntaskólinn hinumegin. Staðurinn liggur við miðpunkt bæjarins. Og fegurð þessa hluta bæjarins væri áreiðanlega bezt borgið með því, að þarna kæmu opinberar byggingar. Hv. 3. landsk. áleit lóðirnar of mjóar fyrir opinberar byggingar. En ég hygg, að það fari eftir því, hvaða byggingar yrðu reistar þarna. Ég held, að þarna mætti fá nóg rúm fyrir t. d. alþingishús, háskóla eða jafnvel stjórnarráðshús eða bústað æðsta valdamánn landsins. Ég held því, að þetta sé engin veruleg mótbára. Aðalatriðið er, að þetta er staður, sem fegurð bæjarins heimtar, að notaður verði undir glæsilegar byggingar.

En þrátt fyrir það, að ég tel mjög æskilegt, að ríkið eignist þessar lóðir, þá eru þó takmörk fyrir því, hversu langt ég vil ganga í því að ríkið eignist þær. Og ég vil ekki ganga svo langt, að séra Friðriki Friðrikssyni sé neitt gert til miska, eða að K. F. U. M.-lóðin sé tekin að honum nauðugum. — Mér þykir það mjög leitt, að hv. þm. N.-Þ. skyldi leyfa sér að fara háðulegum orðum um séra Friðrik, því hann er sá maður, sem þjóðin ætti að elska og virða umfram flesta eða alla núlifandi Íslendinga. Að vera að tala í glensi um séra Friðrik í sambandi við brauðsnúða og stutta göngu í mat, er ósæmilegt og óþolandi hér á Alþingi Íslendinga. Hygg ég, að þessi tónn í

Lóðir undir þjóðhýsi.

orðum hv. þm. stafi af því, að hann þekkir ekki séra Friðrik Friðriksson. Ég vil ráða hv. þm. til að lesa æfisögu séra Friðriks, sem hann hefir ritað sjálfur. Ég hefi lesið hana, og það er einhver fegursta bók, sem ég hefi lesið. Maður finnur það, að allt, sem hann segir þar um sjálfan sig, er satt og rétt. Fegurðin og góðmennskan skín út úr hverri línu. Og séra Friðrik er áreiðanlega sá mesti æskulýðsleiðtogi, sem við höfum eignazt, og þótt viðar væri leitað. Hann hefir þau tök á æskunni, að þess eru ekki dæmi hér á landi að fornu né nýju, svo sögur fari af. Séra Friðrik er bæði í mínum augum og margra annara alveg óvenjulegur maður, og ég er sannfærður um, að hv. þm. N.-P. fyndi til þess, ef hann ætti annan eins pólitískan leiðtoga eins og séra Friðrik er mikill og góður leiðtogi æskulýðsins. Ég býst við, að það sé samhuga álit allra manna, sem þekkja séra Friðrik, að óeigingjarnari mann getur ekki en hann. En hv. 1. flm. þessarar till. hefir á óviðeigandi hátt ruglað óeigingirni séra Friðriks saman við þetta mál. Hann kvað hér eiga í hlut kristna menn og sanngjarna, og mundi þeim vera sársaukalaust, hvort þeir byggðu guði musteri sitt á einum stað eða öðrum. En hv. þm. verður að gæta að því, að það kemst enginn maður undan lögmáli fjármálanna. K. F. U. M. þarf eins og aðrir fé til sinnar starfsemi. Og það, sem sérstaklega vakir fyrir félagsmönnum, er það, að þessi staður er sérstaklega vel fallinn til þess að hafa þar verzlunarbúð, sem þeir hyggjast að hafa ágóða af til að létta undir sína starfsemi. Þetta er alveg rétt álit. En í þessu liggur kannske einhver von um það, að komast megi að samningum, ef þeim er gefið það tilboð, sem liggur ekki mjög fjarri þessu skilyrði og öðrum, sem félagsmenn telja, að staður fyrir starfsemi sína þurfi að hafa.

Málið liggur nú þannig fyrir, að mætur málafærslum. hefir skrifað félaginu og kveðst hafa fengið það svar bréflega og munnlega, að með því að ekki sé boðinn fram neinn sambærilegur staður, þá sé þessi staður ekki falur. Í þessu liggur ekki vonleysi um árangur þessara umleitana, heldur er þvert á móti gefið undir fótinn, að ef sambærilegur staður er í

boði, séu skipti fáanleg. Ég get nefnt tvo ágæta staði, sem mér dettur í hug að órannsökuðu máli, að K. F. U. M. mundi setta sig við. Annarsvegur er lóð sú, sem liggur fyrir vesturenda Austurstrætis, þar sem er hús Guðmundar Bjarnasonar klæðskera. Hinn staðurinn er þar, sem hús Hannesar Thorsteinssonar fyrrv. bankastjóra er. Báðir staðirnir eru hentugir, ef miðað er við arð af sölubúð á neðstu hæð. Ég bendi á þetta aðeins til að sýna, að það er engin ástæða til að vera vonlaus um, að samningar náist. Það liggur ekkert fyrir, sem sýni, að samningar hafi verið sóttir af neinni alúð, hvorki af hæstv. stj. né málafærslumanninum né af hæstv. forseta Nd. En ég skal segja það, að þó að vonir manna yrðu að stranda á því, að K. F. U. M. og séra Friðrik vildu ekki láta staðinn, þá mundi ég aldrei ljá lið mitt til þess að Alþingi votti séra Friðriki þá viðurkenningu fyrir starf sitt, að það tæki þann stað, sem hann hefir sérstaklega valið fyrir starfsemi sína framvegis og síns félags. Það væri vel við eigandi fyrir þingið á þúsund ára afmæli sínu, eða hitt þó heldur, að fara svo að við hinn mætasta íslenska æskulýðsleiðtoga, sem sögur fara af bæði fyrr og síðar. Ég er hér ekki að tala af neinum trúarákafa — ég er alveg ofstækislaus í þeim efnum eins og flestum öðrum —, en það snertir mig þó, þegar drengskaparmaður eins og hv. þm. er fer næstum lítilsvirðandi orðum um þann ágætasta mann í okkar þjóðfélagi. Og um viðbótartill., sem fram er komin, er það að segja, að ég uni því illa að ganga á rétt svo mæts manns sem hér á hlut að máli með þáttill. Jafnvel þótt fáist meiri hl. þingsins fyrir slíku illdæði, þá er það engin sönnun þess, að samþykki hefði náðzt í báðum deildum þingsins. Ég ætla því í lengstu lög að vona, að þeir, sem eru einlægir stuðningsmenn þessarar aðaltill., láti sér nægja að byggja á voninni um samninga við séra Friðrik, og reyni sjálfir að vinna að því, að sú von rætist. Ég skal ekki láta á mér standa að gera allt, sem ég get, til þess að ná samningum.

Flm. (Benedikt Sveinsson): Málið má heita útrætt. — Ég skil ekki almennilega,

Lóðir undir þjóðhýsi.

hversu illa hv. 2. þm. G.-K. hefir tekið því, sem ég sagði. Ég hefi aldrei dregið einstakan mann inn í þessar umr. og datt það ekki í hug. En þar sem farið var að nota nafn ákveðins manns til andróðurs framgangi málsins, komst ég ekki hjá að svara, án þess að ég legði neinn dóm á hann eða starfsemi hans. Mér fannst hvorttveggja óvarðandi till. um þjóðhýsi. Ég vildi aðeins sýna fram á, hver fjarstæða væri, að þessum manni yrði það mikill sársauki, ef þessi staður endilega yrði ekki aðsetur hans í framtíðinni og K. F. U. M. Eftir þeirri kynningu, sem ég hefi af séra Friðriki, sem er ættingi minn, þá er ég alveg sammála hv. 2. þm. G.-K., að tæplega geti óeigingjarnari mann. Þess vegna er því síður ástæða til að ætla, að hann geri þetta að kappsmáli. Ég er einnig sammála hv. þm. um það, að þessar samningatilaunir eru skammt á veg komnar ennþá, og ennfreður, að ekki sé enn vonlaust um góða lausn á málinu. Þessi till. er borin fram til vonar og vara, af því að dómkirkjupresturinn hefir látið í ljós, að nú þegar liggi við borð að reisa hús á lóðinni. En ég byggi enn á þeirri von, að til eignarnáms þurfi ekki að taka. — Ég skal geta þess, að áður en við bárum fram till. á þinginu í fyrra um þetta efni, höfðum við tveir þm. grennslazt dálítið fyrir um vissar eignir í bænum, hvort þær væru falar, einmitt til þess að benda K. F. U. M. á, hvort það mundi vilja taka þær eignir í staðinn fyrir þessa. En þessi eign, sem nefnd hefir verið hér, var ekki fól þá. Ég tek þetta fram til þess að benda á, að í raun og veru er engin misklið milli okkar hv. þm. um þetta mál, þegar frá eru skornir smá-angar, sem alltaf geta komið fram í ræðum manna og hægt er kannske að festa hendur á, ef menn vilja. Ég er alveg græskulaus í þessu máli og lít á það aðeins frá því sjónarmiði, að farið verði með þennan stað á þann hátt, sem þjóðinni má verða til heilla, að þau hús, sem þarna verða reist, verði sem samstæðust að fegurð og sem hagkvæmust þjóðhýsi. Menn munu nú kannske segja, að öllu sé bjargað að því er til fegurðar kemur með því, að hér sé skipulagsnefnd og ýmsir snillingar, sem fjalli um hús, sem einstakir menn reisa.

En ég vil biðja hv. þm., þegar lítið er að gera, að ganga hér út á svalirnar og horfa beint í norður og vita, hvernig þeim lízt á húsin, sem standa í röð gagnvart alþingishúsinu, — hvort þeim finnist þau feikna þrýði við Austurvöll.

Annars er það leitt, hversu gálauslega hefir verið fleygt burt opinberum eignum fyrr á tímum og til þessa dags. Nú til dæmis þarf ríkissjóður að kaupa dýrum dómum part af kirkjugarði Reykjavíkur, sem lyfsali nokkur náði tangarhaldi á með öllu ókeypis fyrir nærfellt 100 árum. Meira að segja þarf bærinn víst einnig að kaupa aftur undir götu hús í horninu á þessum sama kirkjugarði, sem hann leyfði, þvert ofan í mín mótmæli í bæjarstjórn fyrir fimmtán árum. Sannarlega er tími til þess kominn, að borg þessi stækki eftir skynsamlegu skipulagi og að hverjum einstaklingi verði ekki leyft að rázka með fegurstu staðina í miðbænum eins og verkast vill.

Pétur Ottesen: Ég vil aðeins, út af þeirri brtt., sem fram er komin, segja það, að það er ekki hægt að líta á hana öðruvísi en sem tilraun til með króka-leiðum að smeygja sér framhjá skýlausum ákvæðum þingskapanna, og ég verð að segja, að mér þykir því verr, að það skuli vera hæstv. forseti Nd., sem gerir slíka tilraun. Því að vitanlega er hans hlutverk allra fyrst að sjá um, að þeim till., sem fram eru bornar, sé haldið innan þeirra takmarka, er þingsköp setja.

Ég gleymdi að minnast á það áðan, að hv. þm. N.-P. var að tala um það, að vafi gæti leikið á um eignarréttinn á þessari lóð, sem hér er um að ræða. Þetta getur verið, eða mér er ókunnugt um það; en eftir að búið er að samþ. viðaukatill., þá er Alþingi fyrir sitt leyti búið alveg að leggja sinn dóm á og taka af öll tvímæli í þessu efni, því að í till. liggur það, að semja eigi við réttan eiganda. Þeir, sem því samþ. viðaukatill., eru búnir að lýsa yfir því sem sinni skoðun, að ekki sé um neinn vafa að ræða í því efni.

Út af því, sem hv. 2. þm. Rang. sagði, að hann hefði orðið var við það í ræðu minni áðan, sem hann hefði ekki orðið var við áður, sem kom honum undarlega

fyrir sjónir, þá skal ég bara segja honum það, að ég hefi aldrei haft neina tilhneigingu til þess að opna mínar hugrenningar fyrir honum, — síður en svo.

Forseti (ÁÁ): Því var skotið til mín, að viðaukatill. á þskj. 510 riði ef til vill í bága við þingsköp. Og það er ótvírætt, að hún riður í bága við 29. gr. þingskapa. En þar sem komið hefir fram brtt. við hana, sem samrýmanleg er þingsköpum, og þar sem allt er sett í vald stj. og hún getur metið till. eftir því, sem efni standa til, og framkvæmt á eigin ábyrgð upp á væntanlegt samþykki Alþingis þá hluti, sem þar um ræðir, þá telst, að viðaukatill. svo breytt riði ekki í bága við þingsköp. Verður því brtt. við viðaukatill. borin upp fyrst, og verði hún samþ., þá verður viðaukatill. borin upp í heild sinni, svo breytt.

ATKVGR.

Brtt. 559 samþ. með 22:13 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: HV, IngB, IP, JAJ, JörB, LH, MJ, SE, SÁÓ, SvÓ, TrÞ, ÞorIJ, BSv, BSt, EÁ, EF, GO, GunnS, HStef, HJ, HG, ÁÁ.
nei: IHB, JJós, JóhJóh, JónJ, JS, JÞ, JKr, MG, ÓTh, PH, PO, BÁ, HSteins.

Sjö þm. (JBald, JÓl, JónasJ, MT, BK, EJ, HK) fjarstaddir.

Vatill. 510, svo breytt, felld með 19:16 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: JörB, LH, SE, SÁÓ, SvÓ, TrÞ, ÞorIJ, BSv, BSt, EF, GunnS, HJ, HG, HV, IngB, IP.

nei: JóhJóh, JAJ, JónJ, JS, JÞ, JKr, MG, MJ, ÓTh, PH, PO, BÁ, EÁ, GÓ, HStef, HSteins, IHB, JJós, ÁÁ.

Sjö þm. (JBald, JÓl, JónasJ, MT, BK, EJ, HK) fjarstaddir.

Till. samþ. með 25:10 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: JóhJóh, JAJ, JörB, LH, MG, MJ, ÓTh, PH, SE, SÁÓ, SvÓ, TrÞ, ÞorIJ, BSv, BSt, EF, GÓ, GunnS, HStef, HJ, HG, HV, IngB, IP, ÁÁ.

nei: JónJ, JS, JÞ, JKr, PO, BÁ, EÁ, HSteins, IHB, JJós.

Sjö þm. (JBald, JÓl, JónasJ, MT, BK, EJ, HK) fjarstaddir.

Till. afgr. sem ályktun Alþingis (A. 561).

7. Sæsímasambandið við útlönd.

Á 76. fundi í Ed., 12. apríl, og á 78. fundi í Nd., s. d., var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um sæsímasambandið við útlönd (A. 496).

Á 6. fundi í Sp., 14. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 8. fundi í Sp., 15. apríl, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 9. fundi í Sp., 16. apríl, var till. aftur tekin til einnar umr.

Fors.- og atvmrh. (Tryggvi Þórhalls-son): Það er vitanlega eitt af okkar mikilsverðustu málum að ganga vel og tryggilega frá símasambandinu við útlönd. En ég álit samt, að sá hluti af því máli, sem hér er um að ræða, nefnilega hvort við eigum að segja upp þeim samningi, sem nú gildir, sé svo sjálfsagt mál, að við getum án mikilla umr. ákveðið að segja samningnum upp. Þegar samningur var gerður síðast, munu allir, sem við hann voru riðnir, hafa litið svo á, að þegar heimild væri til þess, væri sjálfsagt að nota tækifærið og segja samningnum upp. Ég vil segja það sem mína skoðun, út frá viðtali við Gísla Ólafson lands-símastjóra, að það er engin áhætta fyrir okkur að segja samningnum upp og að okkar aðstaða til samningsgerðar út á við er sterkari nú en síðast, svo að allar horfur eru á, að við getum fengið betri samning.

Það má líka minna á, að sæsímasambandið er að verða ótryggara en áður, og það ýtir líka undir nýjan samning. Þess vega finnst mér, að hvort sem við snúum okkur aftur að Stóra norræna eða reynum að semja við Marconifélagið, gefur uppsögn gamla samningsins okkur betri aðstöðu til samningsgerðar.

Tilefnið til, að þetta mál er borið fram nú, er það, að frá landssímastjóra hefir borizt erindi þessa efnis. Auk þess hefir stj. leitað álits annara símamanna, og all-

Sæsimasambandið við útlönd. — Endurheimt íslenzkra handrita frá Danmörku.

ir ljúka upp einum munni um það, að sjálfsgætt sé að segja samningnum upp. Þeir lögðu til, að farið yrði til þingsins til að fá heimild til uppsagnar, og ég áleit, að mér sem atvmrh. bæri skylda til þess. Ég vænti þess fastlega, að það orki ekki tvímælis hér frekar en innan landsmans, að stj. fái þessa heimild, og mun hún þá fela landssímastjóra og ráðunautum hans allan frekari undirbúning málsins, með tilmælum um, að öll gögn séu lögð fyrir næsta þing og ekkert spor stigið nema með fullri heimild frá Alþingi.

Ég vil segja að lokum, að ég lit ekki eingöngu á þetta mál sem viðskiptamál, heldur líka sem sjálfstæðismál. Alveg eins og við viljum taka utanríkismálin að öllu leyti í okkar hendur, er sjálfsgætt að taka þetta.

Magnús Guðmundsson: Ég stend ekki upp til að mæla á móti þáttill. Mér finnst sanngjarnt, að við notum þann rétt, sem við höfum samkv. samningnum við Mikla norræna ritsímafél., til að segja honum upp. Það er ekki hægt að neita því, að sæsiminn er farinn að slitna, svo að á honum er ekki gott að byggja til langframa. Ég get fullyrt það — því að ég var við samninginn riðinn —, að það kemur engum á óvart, þó að við segjum honum upp. Það var mikið deilt um, hvort þetta ákvæði skyldi vera í samningnum eða ekki, og engar dulur dregnar á, að til þess væri það sett í samninginn, að við notuðum það, þegar þörf krefði.

Í till. er talað um að heimila atvmrh. að útvega konungsúrskurð. Ég er ekki viss um, að nauðsynlegt sé að fá konungsúrskurð. Ég held, að ekki standi neitt um það í samningnum. Og ef það er óþarfi, ættum við ekki að vera að því.

Hinsvegar verður að ganga út frá, að samningnum verði ekki sagt upp nema alveg tryggt samband komi í staðinn.

Fors.- og atvmrh. (Tryggvi Þórhalls-son): Ég vil geta þess, að ég bað skrifstofustjórann í atvinnuáráðuneytinu að athuga, hvernig formlegast væri að bera þetta mál fram, og hann áleit, að ætti að gera það með þeim hætti, sem hér er gert.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 37 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. afgr. sem ályktun Alþingis (A. 582).

8. Endurheimt íslenzkra handrita frá Danmörku.

Á 77. fundi í Ed., 14. apríl, og á 79. fundi í Nd., s. d., var útbýtt frá Sp.:

Till. til þálm. um endurheimt íslenzkra handrita frá Danmörku (A. 538).

Á 8. fundi í Sp., 15. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 9. fundi í Sp., 16. apríl, var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Benedikt Sveinsson): Það er í samráði við hæstv. forsrh., sem ég hefi tekizt á hendur að flytja þetta mál. Einnig hefi ég talað við Pál Eggert Ólason prófessor, sem hefir kynnt sér málið rækilega, og mun ég hlíta leiðsögu hans um það.

Það er oss öllum kunnugt, að Íslendingar hafa jafnan verið mikil bókmennta- og fræðipjóð. Frá því að Íslendingar lærðu að skrifa letur á 11. öld, hafa þeir verið siskrifandi allskonar fræði, sem jafnan hafa verið mikils metin bæði af Íslendingum sjálfum og öðrum þjóðum.

Þegar á 13. öld fóru íslenzkir höfðingjar að gefa erlendum höfðingjum söguhandrit eða afskriftir þeirra, en engu að síður voru fornrítin vel varðveitt í landinu sjálfu fram eftir öldum. Þegar komið var fram á 17. öld, fóru Svíar og Danir að vakna til meðvitundar um það, að hér væri um auðugan garð að gresja, að því er snerti sögu þessara þjóða, og kepptust nú um að ná sem flestum handritum til að stæra sig af. Snemma á 17. öld fóru biskupar vorir og aðrir hérlendir fræðimenn að halda

Endurheimt íslenzkra handrita frá Danmörku.

þeim til haga, og þá var farið að afrita þau á ný, einkum undir handleiðslu Brynjólfs biskups. Menn höfðu yfir höfuð geymt handritin vel; sum þeirra voru 400 ára gömul eða meir þegar þau voru endurrituð hér á 17. öld. Danakonungur fór að lita hornauga til bókana. Það var mjög erfitt að gefa þær út hér; Brynjólfur biskup ætlaði að fá sér prentsmiðju, en einhverra hluta vegna var sundurþykkja á milli hans og Þorláks biskups á Hólum, sem þó var sjálfur fræðimaður, svo að ekki varð úr því, að Brynjólfur fengi prentsmiðju. Á ellí- árum sínum sendi hann Danakonungi mörg afardýrmæt handrit, því trausti, að þau yrðu gefin út, enda hafði konungur sent hingað erindreka til að ná í þau og einmitt látið svo, sem til væri ætlazt að koma þeim á prent. Flateyjarbók komst um þetta leyti í hendur Danakonungs og ennfremur Konungsbók, Sæmundaredda, Snorraedda og hin stórmerku handrit þjóðveldislaga vorra, auk margs annars. Þessar bækur voru allar gefnar konungi og margar fleiri, sem ég þarf ekki upp að telja, því að ég ætla ekki að gefa stj. neina sundurliðaða skrá yfir þær bækur, sem heimta skuli, en nefni aðeins einstök dæmi.

Meðal þeirra manna, sem þótti nóg um þennan bókaflutning úr landi, má nefna Jón biskup Árnason í Skálholti og síðar Steingrím biskup Jónsson, sem vildi gera alvarlega ráðstöfun til að heimta bækur, sem ranglega voru komnar í safn Árna Magnússonar, en tilheyrdur biskupsstólunum og brýna skyldu bar til að skila. Þessar bækur vantaði tilfínnanlega við biskupsstólana. Merkust handritasöfn voru fyrrum við biskupsstólana og klaustrin, sem sanna má af fornum ritum og ýmsum órækum skilríkjum. Vafalaust hafa verið við öll klaustrin meira eða minna stórmerkileg bókasöfn, og ekki síður við biskupsstólana, bæði ýmsar fornsögur og önnur fornrit og fjöldi af allskonar bréfum, og svo gerðabækur, bréfabækur biskupa, máldagabækur og ýmislegt þesskonar. Við þetta bættust síðar jarðabækur, dómabækur, alþingisbækur og ýmsar opinberar bækur, sem tilheyra ísl. stofnunum. Auk þessa var fjöldi af bókum, sem höfðingj-

ar létu skrifa sér til handa og ýmsir áttu.

Það er kunnugt, að sumar ættir lögðu mjög mikla stund á ritstörf. Má þar til nefna að fornu Oddverja, Haukdæli, Sturlunga og ennfremur Skarðverja, sem urðu kynsælastir þeirra ætta gegnum margar aldir. En á seinni tímum var Svalbarðsætt einna merkilegust fyrir þá rækt, er hún lagði við bókmenntir vorar, einkum sá afspringur hennar, er staðfestist á Vestfjörðum. létu þeir frændur, afkomendur Magnúsar þrúða, rita margar bækur og merkilegar.

En mestu af þessu öllu saman hefir verið sópað burt. Dr. Páll Eggert hefir gert grein fyrir því, að bækur hafi flutzt úr landi einkanlega á þrennan veg: með sölu, gjöfum og lánum. Öll stund var lögð á að fá bækur fyrir lítið verð eða ekkert; en hitt var verra, að menn seldu bækur, sem þeir áttu ekki, bækur, sem voru fengnar frá almennum þjóðstofnunum að láni. Gripdeildamenn og vanskilamenn seldu á báðar hendur bækur, sem þeir áttu alls engin umráð yfir; það köllum vér kaupfox að fornum lögum, og mega slík kaup ekki haldast. Um gjafir er annað mál. Það verður ekki endurheimt, sem gefið er af réttum eiginanda einstökum mönnum. En gjafir, sem gefnar eru konungi, eru allt annars eðlis. Konungur neytti valds síns, sem æðsti valdsmaður Íslands, til þess að láta senda til sín fornrit, með því fororði, sem sannanlegt er, að ritin yrðu gefin út. Fyrir þessar fortölur létu ágætir varðveizlumenn fornrita, svo sem Brynjólfur biskup, til leiðast að senda konungi dýrmæt handrit í fullu trausti þess, að þau yrðu prentuð. En á því urðu engar efndir.

Þar sem íslenzkir menn sendu konungi sínum þessi rit, þá var eðlilegt, að hann geymdi þau í söfnum sínum í Khöfn, eftir því sem allir staðhættir voru í þá daga. En nú horfir allt annan veg við. Nú er greiðfærara milli landanna, og má kalla, að konungur vor sé hér með annan fótinn. Er því viðeigandi, þegar frá því sjónarmiði, að konungur geymi nú íslenzka dýrgripi, sem tilheyra honum sem konungi hins íslenzka ríkis, og því heyra til hinnu íslenzku þjóð, í bók-

hlöðu á Íslandi, — og teljum vér þetta eitt rétt, eðlilegt og sjálfsagt.

Það var Friðrik konungur III., er mest kapp lagði á að safna bókum héðan, og sendi hann erindreka sína hingað í þessu skyni. En þótt hann hlyti þá að geyma ritin í Danmörku, eins og áður var sagt, þá er nú annað uppi á teningnum, því að nú eiga Íslendingar sjálfir háskóla, sem beint þarfnast ritanna, og einnig eru hér góðar bókhöfður til þess að geyma þau.

Það hefir verið svo um ýmislegt annað, sem konungi hefir verið fengið í hendur, t. d. réttindi þau, sem hann tók af þegnum sínum í Danmörku, Íslandi og hertogadæmunum á tímabili einveldisins. Konungur lét þau réttindi hverfa aftur í hendur hvers þjóðlands, sem hafði látið þau í hendur honum. Alveg eins er um eignir, sem konungur hefir hlotið frá hverju þjóðlandi, að þær eiga þar heima, sem hann hefir hlotnast þær, en eitt ríkið getur alls eigi eignast það, sem hinu ríkinu ber, nema löglegir samningar séu um það gerðir, en svo hefir ekki verið um þessi efni. Hér er því fram borin fullkomlega réttmæt krafa. Vér viljum ekki á neinn hátt ásælast það, sem aðrir eiga, en krefjumst einungis þess, sem Ísland á tilkall til. En það kalla ég, að Ísland eigi tilkall til þeirra bóka, sem eru hugsaðar og samdar af hérlandum mönnum, skrifaðar á Íslandi og varðveittar á Íslandi lengur eða skemur. Íslenzkur er uppruni þeirra að öllu leyti.

Kristján 5. sendi hingað árið 1681 nokkurskonar konunglegan fornfræðing, Hannes Þorleifsson, son Þorleifs lögmanns Kortssonar. Safnaði hann handritum og hefir vafalaust orðið vel ágengt. Því að á ofanverðri 17. öld höfðu Íslendingar gert glöggar og greiðar afskriftir af mörgum hinum torlesnu skinnbókum, og hirtu þá ekki svo vel um skinnbækurnar sem skyldi, a. m. k. ekki alþýða manna. Var því greiðara fyrir handritasafnendur konungs og aðra að fá þær afhentar. Hannes hefir því vafalaust náð miklu, því að hann dvaldist hér svo árum skipti og fór víða. En svo illa tókst til, að hann fórst á útleið með allar bækurnar. Veit enginn, hve mikið safn það var. En vissa er fyrir, að

ýmsar merkar bækur voru til í landinu um miðja 17. öld, sem aldrei hafa komið fram síðan. Er ekkert líkara en margar þær bækur og fjöldi annara en nú fara sögur af, hafi farizt í þessum leiðangrum, sem stofnað var til af konungi. Voru bækur sem annað fluttar á misjöfnum farkostum landa milli og sættu því oft skemmdum eða fullkominni tortíming.

Dr. Páll Eggert tekur fram, að menn hafi orðið fúsari að láta bækurnar af hendi eftir að konungur hafði gefið það konunglega loforð að láta prenta þær. En þar sem það var ekki efnt og vanhöld hafa orðið á bókunum, þá er því meiri siðferðislegur réttur Íslands að fá þær leifar, sem varðveittar hafa og geymdar eru í dönskum söfnum.

Þá hefir margt handrita farið út úr landinu í lánum. Hér var stórtækastur hinn frægi visindamaður Árni Magnússon. Hann var kominn langfæðgum að telja af Guðmundi ríka á Reykjahólum, sem uppi var á öndverðri 15. öld og var auðmaður svo mikill, að hann átti mestan hluta Vestfjarða, sem kunnugt er. Var Árni ósvikinn Íslendingur bæði að ætt og eðli. Hann var skarpvitur maður á öll forn fræði, las allra manna bezt handrit og kunni manna bezt að fara með bækur. Lagði hann feikna mikla stund á að safna hverskonar handritum, prentuðum og óprentuðum. Sopaði hann t. d. alþingisbókum héðan svo vendilega, öllum eintökum, er hann náði til, að nú eru eyður í safn þetta síðan, því að hans ágæta safna brann, sem kunnugt er, 1728.

Ég sagði, að Árni hefði verið mjög ákafur að safna bókum. Og hann hafði ágæta aðstöðu til þess, þar sem hann var á ferð um allt Ísland í 12 sumur við jarðabókarstarfið. Hann spurði hvarvetna uppi handrit og bækur og fékk ógrynna af þeim léðar, einnig mikinn fjölda af bréfum, einkum frá stólunum í Skálholti og á Hólum og einnig frá fógetunum á Bersastöðum. Hann skrifaði „sk“ (þ. e. „skilist“) á sumt það, sem hann fékk léð og ætlaði að skila aftur. En það er svo um menn, sem eru bóelskir, að þeir eru stundum seinir að láta af hendi bækur, sem þeim eru léðar. Og Árni var ekki eins mikill framkvæmdaskörungur að skila bókunum sem að afla þeirra.

Endurheimt íslenzkra handrita frá Danmörku.

Urðu þær því margarinnliggisa hjá honum. Um þetta hefir dr. Jón Þorkelsson þjóðbókavörður gefið glögga skýrslu í riti, sem hann gaf út að tilhlutan stjórnarinnar vegna þáttill., sem Hannes Þorsteinsson bar fram á þingi 1907 um endurheimt íslenzkra skjala. Krafa sú var ányjuð með þáttill. 1924, er hæstv. núverandi forsrh. flutti þá ásamt þm. N.-Þ. Nú er margt af þessum skjölum komið hingað til Íslands, og má þakkir gjalda fyrir það, að þau hafa verið leyst úr læðingi. Það voru ýmisleg bréf, mest forn eign Hólastóls, og eitthvað af embættisbókum, en þó er mestur hluti þesskonar bóka ennþá óheimtur úr safni Árna.

Nú er enginn vafi á því, að Íslendingar eiga fullan rétt til að fá allar bækur, sem Árni fékk léðar héðan. En svo er einnig á það að líta, að þótt Árni væri búsettur í Kaupmannahöfn, þá skiptir það ekki svo miklu máli frá því sjónarmiði, að bækurnar geti verið íslenzk eign fyrir því. Ég held því fast fram, að safn Árna Magnússonar sé íslenzk stofnun, þó að það hafi verið og sé geymt í Kaupmannahöfn. Árni Magnússon var alíslenzkur maður; handritasafn hans mest allt er frá Íslandi, ritað af Íslendingum, safnað af Íslendingum, og það eru Íslendingar, sem að mestu hafa varðveitt það og notað í Kaupmannahöfn. Að visu er sagt, að Árni hafi á dánardægri sínu gefið þetta safn háskólanum danska, með gjafabréfi, sem reyndar er talið nokkuð tortryggilegt, en ég skal ekki segja margt um það. Dr. Páll Eggert segir, að erfðaskrá hans á deyjanda degi sé marklítill í þessu efni. Sama segir dr. Jón Þorkelsson. Manni dettur í hug þjóðsagan um prestinn, sem laut niður að dánarbeði gömlu konunnar og sagði: „Gaf hún enn, guðsbarnið, — Haukadalinn með öllum hjáleigunum, og skrifaðu, djákni!“

En hvað sem þessu líður, og hversu mikill safnari sem Árni var, þá hefir hjá engum öðrum manni farizt meira en hjá honum af íslenzkum handritum. Víst verður Árna ekki gefin bein sök á þessu, því að hann var hinn mesti hirðumaður um bækur og hinn þjóðlegasti maður. Og ekki var það af litilsvirðingu fyrir hinni íslenzku þjóð, að Árni flutti bækurnar til Danmerkur, heldur af því, að hann átti

þar heima. Jarðabækur hans bera glögglega með sér, hvernig hann leit á Bersastaðavaldið, og sömuleiðis minnisgreinir hans ýmsar, sem enn eru til.

Um bókaskaða Árna segir dr. Páll Eggert, með leyfi hæstv. forseta:

„Vér vitum, hversu Árna varð við tjónið í safni hans. Það er ekki líklegt, að tjónið eitt hafi sturlað hann og stytt ævidaga hans. Það er ekki fjarri lagi að ætla um jafnviðkvæman mann og samvizkusaman, að hvarflað kunni að hafa í huga hans, að samfara frægðarorði um dæmafáa söfnunarhæfileika myndi loða við nafn sitt nokkurt ógæfuorð, er jafndýrmæt eign var dregin frá fósturjörðu hans til eldsneytis í öðru landi, þó að enginn verði beint um sakaður“.

Það er tekið hér fram, að ekki sé hægt að fá neina fullnaðarskýrslu um það, hve mikið hafi farizt. En það vill svo til, að geymt hafa vitnisburðir tveggja samtímamanna Árna, Finns Jónssonar biskups í Skálholti og Jóns Grunnvíkings Ólafssonar. Voru þeir báðir viðstaddir brunann og hjálpuðu Árna að bjarga, þangað til ekki var lengur vært fyrir eldi og reyk. Og biskupinn segir hátíðlega, að vart hafi einum þriðjungi safnsins verið bjargað. Líklega hefir hann átt við prentaðar bækur, því að Grunnvíkur-Jón segir, að af handritum hafi ekki bjargast yfir helmingur. Af þessu má marka, hvílikt feikna tjón Íslendingar hafa beðið við það skarð, sem brennt var í bókmenntaforða landsins í safni Árna Magnússonar. Ég hefi áður bent á, hve stórmikið hafi glatazt við flutning íslenzkra fornrita til Danmerkur. Og þetta verður nú ekki bætt með öðru móti en því, að allt Árnasafn, sem eftir er, verði flutt heim til Íslands og geymt hér, og ennfremur, að allar íslenzkar bóka-gersemar konungs verði geymdar hér á landi sem eign íslenzka konungsins og íslenzku þjóðarinnar.

Það hafa sumir viljað bera í bæti fláka fyrir brottflutning íslenzkra rita til útlanda með því, að Íslendingar hafi ekki hirt sín rit sjálfir. En þetta er ekki veigamikil ástæða. Að visu er það svo, að margt hefir farizt af bókum hér á landi, sumt af trassaskap, en sumt af slæmum húsakynnum eða af slysum. En eins og

Endurheimt íslenzkra handrita frá Danmörku.

ég tók fram, þá finnst mér þeir hafi mestan réttinn til þessara eigna, sem hugsuðu, rituðu, endurrituðu og geymdu ritin í föðurlandi sínu og á sínu eigin máli, enda þótt konungur hafi hrifsað þær með einhverjum tókum og flutt til útlendrar þjóðar, sem ekki skilur nokkurt orð í þessum bókmenntum, nema með hjálp Íslendinga sjálfra. Og ég vil benda á það sem merki þess, hvort Íslendingar hafi verið svo miklir amlóðar um varðveislu bóka sinna, að elzta handrit, sem enn er til á íslenzka tungu, er geymt óskemmt og vel varðveitt hér í íslenzku þjóðbókasafni, en það er Reykjaholtsmáldagi, sem er frá því um 1180. Hann var fyrst lengi geymdur í Reykjaholti og síðar í Skálholti. Sýnir þetta, að Íslendingar voru nokkuð geymnir á bækur og handrit. Ég skal nefna rétt sem dæmi, að eftir síðustu aldamót fékk Jón Þorkelsson eitt skinnblað úr Ólafs sögu Haraldssonar austan úr Vopnafirði. Þar var á hin nafnkunna landvarnarræða Einars Þveræings. Mætti ef til vill segja, að „hulinn verndarkraftur“ hefði hlíft þessu blaði, eins og skáldið segir um Gunnars-hólma; en slíkt sem þetta sýnir, að Íslendingar voru ekki svo mjög hirðulausir. Og annað vil ég segja: Margar bækur, sem tekin voru pappírshandrit af hér á landi á 17. öld, voru þá orðnar æfagamlar. Það er t. d. líklegt, að handritið, sem Jón prestur Erlendsson í Villingaholti afritaði fyrir Brynjólf biskup af Íslendingabók Ara fróða, hafi verið afar gamalt þá, sennilega frá því um 1200, og því varðveitt hér hátt á 5. hundrað ára. Mörg handrit eru enn til frá 13. öld, og hafa slík handrit verið geymd hér á landi kringum 400 ár.

Þær bækur, sem fórust hjá Árna, voru ekki svo mjög fornsögur. Þó brann þar brot af Heiðarvígasögu, sem var лёð frá Svipjóð á 12 blöðum, en Jón Grunnvíkingur skrifaði eftir minni, því að hann hafði tekið afskrift að blöðunum fyrir Árna, en hvorttveggja brann, afskriftin og skinnblöðin. Annars varð mestur skaðinn í bókum síðari alda, sem brunnu hjá Árna. Það voru dómabækur, bréfabækur, máldagar, skjalabækur og ógrynni fágætra bóka á prenti, sem síðan eru hvergi til sumar.

Um það er nú að ræða, hvernig helzt megi bæta Íslandi þann skaða, er þarna varð. Hið eina úrræði er það, að Íslendingar fái heim allar íslenzkar bækur Árna. Því að það, sem hann átti sjálfur, er ekki meira en til þess að greiða upp í það, sem tapaðist hjá Árna af opinberum bókum, sem hann hafði fengið лёðar og bar skylda til að skila. Með þessari kröfu er ekki verið að ásælast neitt, sem annari þjóð ber réttur til eða samið er af öðrum en Íslendingum, og því ekki verið að ganga á annara rétt. Íslendingar hafa лёð Dönum þessara bóka í 200—300 ár. Þeir hafa haft ærinn frama af þeirri geymslu. Á það verður jafnframt að líta, að Árni ætlaðist til, að tveir Íslendingar yrðu fastir starfsmenn við safnið, og hafði gert svo ráð fyrir. Nú trúi ég sé þar einn. Þetta telur dr. Halldór Hermannsson vanefndir á fyrimælum Árna. Hefir dr. Halldór ritað merkilega ritgerð í Skirni síðastl. ár, sem ég vildi biðja hv. þm. að kynna sér. Það eru Íslendingar, sem í raun og veru hafa varðveitt safnið að mestu leyti síðan Árni féll frá. Þeir hafa að mestu leyti rannsakað safnið og skrásett og verið starfsmenn að fornritaútgáfunum, þótt stundum hafi öðrum verið eignað. Af dönskum vísindamönnum koma varla aðrir til greina í þessu efni heldur en þeir Rask og Rafn á fyrra hlut 19. aldar, og á síðustu áratugum var þar ágætur bókavörður, dr. Kr. Kaalund. Gaf hann út merkilega handritaskrá yfir safn Árna, sem er tvö þykk bindi í stóru broti, og ennfr. samskonar skrá yfir ísl. bækur og norrænar, sem eru í konungsbókhöðunni og öðrum söfnum í Khöfn. En megin allra upplýsinga um bækurnar mun tekið úr handritum Jóns Sigurðssonar, því að hann hafði áður samið skilmerkilega skrá yfir Árnasafn, sem má sjá af fyrsta bindi æfisögu hans, er dr. Páll Eggert hefir ritað.

Það er því svo, að Íslendingar hafa lagt grundvöll að öllum fornritaútgáfum og séð um þær meira eða minna. Mikilvirkastur manna á síðustu áratugum er dr. Finnur Jónsson, enda liggur eftir hann geysimikið starf. Íslendingar hafa yfirleitt lesið handritin og búið þau í hendur annara þjóða mönnum, og þess vegna hafa þeir heiðurinn af því, að þessar

Endurheimt íslenzkra handrita frá Danmörku.

bókmenntir hafa komið að notum. Það sýnist því, að ef Íslendingar hefðu ekki lagt hönd á þetta verk, þá hefði bókasafnið orðið rusladyngja, sem hefði fúnað niður.

Nú eru nýjar röksemdir og nýjar ástæður fram komnar fyrir því að heimta handrit vor heim aftur, þar sem stofnaður hefir verið háskóli í landinu. Þarf hann að eflast sem mest, því að Háskóli Íslands hefir stærra og meira hlutverk að inna af hendi en að sjá embættismannaefnum fyrir fræðslu. Honum er fyrst og fremst ætlað það hlutverk að varðveita hinn dýrmæta arf forfeðranna, þar sem er tunga vor, bókmenntir og mannvit. Verður það hvergi betur gert en hér, þar sem tungan hefir haldizt óslitin fram á þennan dag, því að íslenzkar bókmenntir verða hvorki réttilega skildar né skýrðar, nema í ljósi íslenzkrar náttúru og íslenzks þjóðlífs.

Nú á síðari árum er hin enska þjóð mjög farin að virða íslenzk fræði. Hefir verið stofnaður kennarastóll í þeim visindum við enskan háskóla. Og eins og kunnugt er hafa Þjóðverjar lagt stund á þessi fræði allra erlendra þjóða mest. Þykjast þeir þar finna grundvöll til skilnings á sögu sinni og þjóðareinkennum. En í vegi þeirra erlendra þjóða, sem stund vilja leggja á íslenzk fræði, er einn þröskuldur — fallandaforað, ef svo má segja. Íslenzk fornrit eru gefin út í Kaupmannahöfn, með dönskum formála og dönskum skýringum. Verða því þeir útlendingar, utan Norðurlanda, sem skilja vilja íslenzkuna, fyrst að læra dönsku. Mega menn skilja það, að Englendingum og Þjóðverjum muni þykja alltorsótt að þurfa fyrst að læra dönsku, til þess síðar að geta skilið íslenzk fornrit. Sjá menn, hvílikur hagur þeim væri að fá þetta milliliðalaust á málinu sjálfu, en slíkt verður hvergi gert til hlítar, nema á Íslandi. Er það því lífsnauðsyn háskóla vorum að hafa þessi hin þjóðlegu gögn við höndina, svo að hann megi verða undirstaðan að norrænum visindum í heiminum. Yrði þeim menningarþjóðum, sem leggja stund á germönsk fræði, því hinn mesti greiði ger, ef íslenzkum handritum væri komið hingað, þar sem umhverfið er íslenzkt eins og þau

sjálf eru. Er erlendum þjóðum það eðlilega þyrnir í augum að þurfa á milli tungu að halda til þess að mega stunda fræði vor.

Ég held, að ég hafi þá gert næga grein fyrir því, hvað fyrir oss vakir, hinum mörgu flm. þessarar till. Vér eru 15 saman, — og hefði sjálfsagt verið hægt að fá 42, ef í það hefði farið.

Þessi framsaga mín átti heldur ekki að vera visindalegur fyrirlestur, enda er ég ekki til slíks fær, heldur vildi ég aðeins drepa á höfuðatriðin og marka þá stefnu, sem ég vil, að fram verði haldið í þessu máli.

Hæstv. forsrh. lagði áherzlu á það 1924, að íslenzk fornrit væru að því leyti verr geymd í Kaupmannahöfn en hér heima, þar sem meiri er ófriðarhætta þar en hér. Dýrmæt söfn eru þar í stórhættu á ófriðartímum. Er þetta mjög takandi til greina.

Af þessum ástæðum, sem ég nú hefi dregið fram, þykir mér ekki of langt farið, heldur mátulega, ef öllu er til skila haldið, því sem hér er farið fram á. En ekki viljum vér ásælast andlega fjársjóðu, sem aðrir hafa framleitt og eiga geymda í sínum vörzlum. Teljum sjálfsagt, að hver þjóð varðveiti fyrst og fremst sín handrit, enda koma þau þar bezt að notum.

Dr. Páll Eggert getur þess í áður nefndum bæklingi sínum, að hann hafi séð það haft eftir dönskum þm., að Dönum myndi hið mesta heillaráð að fresta að skila aftur handritum vorum, þar til eftir 1940, því að þá myndi hægara að semja um stjórn málin við oss Íslendinga.

Þetta mál kemur að sjálfsögðu stjórn málum ekkert við, en það mættu Danir vita, að heldur vildum vér eiga fornrit vor áfram ytra en að selja landsréttindi vor.

Í fullu trausti til hæstv. forsrh., sem hefir hinar mestu mætur á íslenzkum fræðum, beini ég þessari till. til hans, í þeirri von, að með hans góða vilja og atfylgi mætti vel ágengt verða í þessu máli.

Fors.- og atvmrh. (Tryggvi Þórhalls-son): Það var rétt, sem hv. 1. flm. þessarar till. sagði í upphafi ræðu sinnar, að þessi till. er flutt í samráði við mig. Hefir

hann nú í skörulegri og myndarlegri ræðu gert grein fyrir till. og rakið þau sögulegu rök, sem fyrir þessari kröfu eru. Hefi ég þar engu við að bæta, né heldur vil ég neitt niður fella af því, sem hv. flm. sagði, heldur gera öll orð hans að mínum orðum. Geri ég ráð fyrir, að á bak við þessa till. standi eindregnar óskir, ekki einungis okkar, sem hér eigum sæti á Alþingi sem fulltrúar þjóðarinnar, heldur og þjóðarinnar sjálfar.

Mér hafa ýms erindi falin verið um æfina, en fátt eða ekkert, sem mér er kærara fram að bera en þetta. Er fátt á meira rétti og sanngirni byggt en þessi krafa, þó að ekki sé við því að dyljast, að óvíst er um árangurinn eins og sakir standa.

Ég tel vist, að allir Íslendingar finni, hvað það er réttmætt, að við fáum forrit vor hingað heim aftur. Þeir, sem komið hafa til Kaupmannahafnar og á þá staði, þar sem þessir dýrgripir eru geymdir, skilja það og finna, að það hvílir sorg yfir landinu, á meðan þeir eru ekki geymdir hér.

Fleiri orðum skal ég svo ekki fara um þetta, en vil beina þeirri ósk til hæstv. forseta, að hann láti fara fram nafnakall um till., svo að það megí sjást, að Alþingi stendur einróma á bak við þessa tillögu.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 37 shlj. atkv., að við höfðu nafnakalli, og sögðu

já: GÓ, GunnS, HStef, HSteins, HJ, HG, HK, HV, IHB, IngB, IP, JAJ, JBald, JónJ, JÓl, JS, JÞ, JónasJ, JKr, JörB, LH, MG, MJ, MT, PH, PO, SE, SÁÓ, SvÓ, TrÞ, ÞorlJ, BSv, BSt, BÁ, EÁ, EF, ÁÁ.

Fimm þm. (JJós, JóhJóh, ÓTh, BK, EJ) fjarstaddir.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. afgr. sem ályktun Alþingis (A. 575).

9. Greiðsla á enska láninu.

Á 77. fundi í Ed., 14. apríl, og á 79. fundi í Nd., s. d., var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um greiðslu á enska láninu (A. 524).

Á 8. fundi í Sp., 15. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 9. fundi í Sp., 16. apríl, var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Bjarni Ásgeirsson): Ég skal ekki fara langt út í forsögu þessa máls eða rekja aðdragandann að því, að lánið var tekið. Það kemur ekki beint við efni þessara till., og hefir auk þess verið gert oft áður.

Ég skal ekki heldur minnast á eftirspil þessa máls, þar sem er krafa Páls Torfasonar um vangoldna þóknun fyrir milligöngu við lánið, en aðeins stikla á stærstu atriðunum, sem till. snerta, og leiða rök að því, að samþ. eigi till. og framkvæma hana.

Eins og kunnugt er, var hið nafntogaða enska lán tekið 27. ágúst 1921 með samningum milli ríkisstj. annarsvegar og tveggja enskra peningafirma hinsvegar. Undirskrifaði Sveinn Björnsson samninginn fyrir hönd þáverandi fjmrrh., hv. 1. þm. Skagf.

Enska lánið hljóðaði upp á £ 500000 og skyldi greitt út með 15% afföllum. Auk þessa nam lántökukostnaðurinn um 1%, þannig að hin raunverulega greiðsla var 84% af sjálfri upphæðinni. Vextir lánsins eru 7% af nafnverði þess.

Þessu láni var skipt í þrjá staði. Fékk ríkissjóður £ 130249-15-9, Landsbankinn £ 88819-9-3 og Íslandsbanki £ 280930-15-0.

Eftirstöðvar lánsins eru sem hér segir: Hjá ríkinu £ 117341-18-7, hjá Landsbankanum £ 81545-10-2 og hjá Íslandsbanka £ 253090-5-2.

Svo sem kunnugt er, var með l. um stofnun Útvegsbankans samþ., að ríkið tæki á sig 3 millj. af skuldum Íslandsbanka, þannig að meiri hlutinn af þessu

Greiðsla á enska láninu.

láni bankans færist yfir á ríkið, sem ber meginbyrðarnar, auk þess sem segja má, að þjóðin í heild sinni bæri allt saman, hvort heldur sem bankinn eða ríkið gerðu það formlega.

Við flm. þessarar till. höfum fengið sérfræðing til þess að reikna út hina effektivu vexti enska lánsins, miðað við afföllin. Komst hann að þeirri niðurstöðu, að vextirnir væru 9%, ef lánið stæði allan lánstímann, eða til ársins 1951. Ef við hinsvegar notum þá heimild, sem í samningnum felst, um að greiða lánið upp fyrr en lánstíminn er á enda runninn, en það er í fyrsta lagi 1. sept. 1932, nema hinir effektivu vextir 9,88%, sem orsakast af því, að ef lánið er greitt upp áður en það fellur í gjalddaga, ber að greiða það með £ 103 fyrir hver £ 100 í skuldabréfum, eða 3% yfir nafnverði. Verður lánið því ríkinu í raun og veru dýrara, ef það er greitt upp fyrr en 1951.

En þrátt fyrir það, þó að það leggi auknar byrðar á ríkið að greiða lánið upp fyrir tilsettan tíma, getur það samt borgað sig, ef hægt er að fá lán með það góðum kjörum, að vaxtamunurinn nemi því, sem hleðst á lánið við að greiða það út. Hefir sami maður reiknað út, hvað dýrt slíkt lán mætti vera, og komst hann að þeirri niðurstöðu, að effektivir vextir þess mættu nema 6,7%.

Eftir því, sem peningamarkaðinum í heiminum er nú háttað, eru líkur til þess, að takast mætti að fá lán með þessum vöxtum, og ef til vill lægri, svo að það myndi borga sig fjárhagslega að greiða þetta lán upp við fyrsta tækifæri. En jafnvel þótt ekki fengist svo ódýrt lán, að þetta borgaði sig fjárhagslega, eru aðrar orsakir til þess, að nauðsynlegt er að greiða þetta lán sem fyrst upp, eins og ég skal nú víkja á.

Þegar enska lánið var tekið, var töluvert um það deilt, hvort tolltekjurnar væru veðsettar fyrir því. Minnst ég þess úr þeim deilum, að þáv. fjmrh., hv. 1. þm. Skagf., neitaði, að svo væri. Hafa menn sennilega treyst því, að þessi fullyrðing væri sönn, því að þessar deilur féllu niður um stund. En á tveim síðustu árum, eftir að Alþingi hafði gefið ríkisstj. heimild til lántöku erlendis, fór að koma annað upp úr kafi. Þeir menn, sem ríkisstj.

fól að annast þessa lántöku, ráku sig á þann skilning hjá erlendum fjármálamönnum, að tolltekjurnar væru veðsettar fyrir enska láninu. Komu þeir allir með sömu kröfuna, og þó að þeir féllu frá henni aftur, hafði þetta þau áhrif, að heimtaðir voru hærri vextir en ella.

Í fræðibók einni, þar sem birt er skýrsla yfir öll opinber ríkislán, smá sem stór, er það tekið fram um Ísland, að tolltekjur þess séu veðsettar fyrir enska láninu. En það þarf ekki að sækja vitnin svo langt. Hér er eitt af þeim skuldabréfum, sem gefin voru út fyrir láninu og ganga kaupum og sölum í Englandi og víðar. Er það undirskrifað af Sveini Björnssyni sendiherra. 14. gr. þessa skuldabréfs hljóðar svo:

„Lánið er bæði um höfuðstól og vexti bein skuldbinding konungsríkisins Íslands, og til frekari trygg. fyrir greiðslu þess, sem þarf til að standa straum af láninu nákvæmlega á réttum gjalddögum, tiltekur ríkisstj. hér með óafturkallanlega og bindur sérstaklega til hagsmuna fyrir handhafa, alla jafnt, að skuldabréfum láns þessa tolltekjur Íslands, þangað til innleystur hefir verið að fullu höfuðstóll lánsins og greiddir hafa verið allir vextir af láninu; því er hér með lýst yfir, að tolltekjur þessar eru óbundnar nú. Ef tolltekjurnar eitthvert ár fullnægja ekki til að standa straum af láninu, þá mun stj. útvega nægilega upphæð af almennum tekjum konungsríkisins og greiða bönkunum hana fyrirfram“.

Þetta stendur nú í skuldabréfinu sjálfu. Um þýðinguna skal ég ekki deila, því að ég geng út frá því, að þýðandinn hafi vitað, hvað hann setti á pappírinn.

Þessu til viðbótar vil ég lesa upp 7. lið samningsins sjálfs. Er þýðing samningsins gerð af löggiltum skjalapýðara og yfirfarin af lögfræðingi, sem er mjög vanur fjármálum. Þessi liður hljóðar svo:

„Umrætt lán, bæði að því er snertir höfuðstól og vexti, skal vera bein skuldbinding islenzka konungsríkisins, og skal ennfremur vera tryggt með sérstakri kvöð á tolltekjunum, sem ríkisstj. lýsir yfir, að séu við dagsetningu þessa samnings engri kvöð bundnar. Meðan nokkur skuldabréf þessa láns eru útistandandi, má enga þá kvöð leggja á tolltekjurnar,

sem annaðhvort gangi fyrir þessari kvöð eða sé henni hliðstæð“.

Nú mun það vera svo, að það viðgengst ekki nema meðal þjóða á lægsta stigi efna og menningar, að þær gangi inn á að veðsetja tolltekjur sínar, er þær taka lán. Það er því ekki hægt annað að segja en að með enska láninu hafi verið settur skrælingjastimpill á okkur Íslendinga, auk þeirra lánstraustsspjalla, sem af þessu leiðir. Við flm. þessarar till. leggjum því ríka áherzlu á það, að hæstv. stj. geri allt, sem í hennar valdi stendur, til þess að greiða þetta lán sem fyrst, en það getur fyrst orðið samkv. samningnum 1. sept. 1932. Leggjum við áherzlu á þetta, í fyrsta lagi vegna þess, að hugsanlegt er, að hægt verði að fá lán með lægri vöxtum, þannig að beinn fjárhagslegur hagnaður verði af því að greiða lánið sem fyrst, en þó sérstaklega vegna þeirrar niðurlægingar, sem það er fyrir okkur Íslendinga, að þetta lán skuli vera auglýst út um allan hinn mænntaða heim. Er þess að vænta, að hæstv. stj. geri gangskör að því að losa okkur við þetta lán, bæði vegna skaðans og þó sérstaklega vegna skammarinnar.

Ef þetta lán verður borgað upp 1. sept. 1932, þarf að segja því upp með sex mánaða fyrirvara, eða fyrir 1. maí 1932 í síðasta lagi. Það er því ekki langur tími til stefnu um að fara að leita fyrir sér um lántöku í þessu skyni.

Magnús Guðmundsson: Það er nú orðið nokkurnvegin bert af orðum hv. aðalflm. þáttill., hvers vegna hún er borin fram. Það skein í gegnum alla framsögu-ræðu hans, að till. er eingöngu fram komin í pólitískum tilgangi og til þess að reyna að sverta andstæðing í augum þings og þjóðar. Þetta er að visu ekki annað né meira en það, sem við er að búast úr þeirri átt. En hv. aðalflm. hefir hér ekki sagt nema hálfa sögu og hálfan sannleika, en sleppir allri forsögu málsins og notar svo hinn hálfa sannleika til þess að hefja árás á mig fyrir þau afskipti, sem ég hafði af lántökunni. En hefði hann sagt alla söguna, hefði það ekki orðið til þess að styrkja hans málsstað.

Ég ætla því að leyfa mér að minna á, að ég ætlaði ekki að taka neitt lán og stóð

lengi á móti því, að nokkurt lán væri tekið. En vegna þess að Alþ. samþ. þá að kaupa hluti í Íslandsbanka, þá sá ég, að lántakan var óumflýjanleg. Þó gekk ég fyrst inn á að taka lánið, þegar mikill þingmeirihluti hafði samþ. að gera það, til þess að á þann hátt væri hægt að bjarga Íslandsbanka úr þeirri kreppu, sem hann var þá kominn í.

Þetta er forsaga málsins. En um hitt, hvort lán þetta hafi verið með betri eða verri kjörum en önnur lán, sem tekin voru á sama tíma, er rétt að ræða nokkuð.

Ég lagði fram á þingi 1922 bréf um þetta mál, og er það að finna í B.-deild Alþt. í 43.—44. dálki. Og af því að langt er liðið síðan og eflaust farið að fýrnast yfir bréfið, enda látið í veðri vaka, að stj. hafi engan umboðsmann haft um lántökuna, þá vil ég leyfa mér að lesa upp þetta bréf, ef hæstv. forseti hefir ekkert á móti því. Bréfið er til Kaabers bankastjóra Landsbankans og hljóðar á þessa leið:

„London, 23. ág. 1921.

Herra konsúll Kaaber,

Hôtel Cecil, London.

Um leið og ég staðfesti símskeytaskipti okkar, vil ég bæta því við, að ég hefi átt í samningum við aðalbankana og fjármálafélög hér, sem vér höfum gott samband við, meðal annars Lloyds Bank Ltd, Imperial & Foreign Corporation Ltd, British, Foreign & Colonial Corporation, Lazard Bros, Seligan Bros, og reynt að stofna félag til að taka að sér lán hins íslenska ríkis, en ætíð kom það í ljós, að hér í London þekktu menn lítið til ástandsins á Íslandi, sérstaklega vegna þess, að Ísland hefir ekki áður tekið lán í Englandi.

Með því að ég hefi nú fengið að vita, að til mála hefir komið að taka lán þetta í Skotlandi með aðstoð hins nafnkunna firma Helbert, Wagg & Co. Ltd., þannig að Ísland fái 84 af hundraði hverju með 7% vöxtum til 30 ára og uppsegjanlegt eftir 13 ár, hlýt ég í samráði við beztu sérfræðinga okkar að ráða yður til að taka þessum skilmálum, með tilliti til hinna erfiðu ástæðna, sem nú eru alstaðar, og að athuguðum öllum kringumstæðum.

Þess má geta, að Noregur fékk aðeins

83 af hundraði af 6% láni, er hann tók hér nýlega, og þó hefir það land ætíð verið meðal þeirra lántakenda hér, sem best kjör hafa fengið.

Eigi má heldur gleyma því, að ef íslenska lánið ætti að bjóða út opinberlega, yrði útboðið vegna hins mikla kostnaðar, sem því er samfara, til stimpilgjalds o. fl., að hljóða um ca. 90 af hundraði og með 7% vöxtum, þolir slíkt lán samanburð við lán, sem hin best stæðu ensku félög hafa tekið nú í seinni tíð, og þess vegna er það sannfæring mín, að Ísland eigi að taka því tilboði, sem það nú hefir, einkum þar sem það er mikilsvert fyrir Ísland að ráða sem fyrst nokkra bót á hinum erfiðu viðskiptum við önnur lönd.

A. Kjær“.

Bréfitarinn er bankastjóri við British & North European Bank í Lundúnum.

Það er kunnugra en frá þurfi að segja, að umboðsmenn okkar við þessa lántöku voru þeir Kaaber bankastjóri og Sveinn Björnsson sendiherra. Og ég skal gjarnan bæta því við, að ég hefi ekki trú á, að hæfari menn hefðu þá fengizt til þessa starfs.

Þegar Kaaber bankastjóri fór héðan til þess að annast um lántökuna, þá þótti honum kjörin óaðgengileg og slæm, og gerði sér jafnvel vonir um að komast að betri kjörum þegar til London kæmi. En þær vonir brugðust, enda rak hann sig fljótt á það, að betri kjör var ekki hægt að fá eins og þá stóðu sakir.

Ég segi þetta af því, að mér er kunnugt um, að þegar enska lánið var tekið, var ekki hægt að fá betri kjör, en ekki vegna þess, að ég vilji ekki láta greiða lánið upp samstundis og hægt er að fá annað lán til þess með betri kjörum, og tel ég hverri stj. skylt að gera það. Það hefir tíðkast meðal fjölda þjóða að greiða með nýjum lánnum þau lán, sem tekin voru á þessum óhagstæða tíma, og er þetta bein sönnun þess, að margir aðrir en við urðum að bíta í hið súra eplið að taka dýr lán. Ákvæðið um greiðslu áður en samningstíminn er á enda er sett einmitt með það fyrir augum, að þeir tímar geti komið, að hagstætt sé fyrir lántakanda að greiða lánið. Ég mun þess vegna fyrir mitt leyti greiða atkv. með þessari þáttill.

Því að mér þykir líklegt, að hægt verði að fá lán með betri kjörum en 1921, enda vita það allir, sem nokkuð til þekkja um lántökur yfirleitt, að nú er auðvelt að fá betri kjör, en í því liggur engin sönnun fyrir, að betri kjör hafi verið hægt að fá 1921.

Hv. aðalflm. segist hafa reiknað vexti þessa láns og væru þeir 9% eða 9,88%, eftir því hvenær lánið yrði borgað.

En ég vil spyrja hann, hvort hann hafi tekið tillit til þess gengisgróða, sem orðinn er á láninu. (BÁ: Nei). Ég átti von á þessu, en slík aðferð er alveg röng. Ef tillit er tekið til gengishagnaðarins, þá mun það sýna sig, að gengisgróðinn einn nægir til þess að borga afföllin. Og úr því að hv. aðalflm. hefir ekki gert þetta, sem þó var skylda hans, þá mun ég reikna dæmið á þann hátt og reyna að sjá um, að sá útreikningur komist til almennings.

Hv. aðalflm. ætti að sjá það og viðurkenna, að þegar hann fer að reikna út, hvað lánið kostar okkur, en tekur ekki tillit til, að við höfum grætt sem næst 4 krónur á hverju £, sem við höfum fengið, að þá er hann ekki lengur óhlutdrægur í þessu máli, þá fer hann með rangar skýrslur.

Þá er nú komið að aðalrúsinunni í ræðu hv. aðalflm., sem sé veðsetningu tollteknanna. Hann las upp kafla úr lánsamningnum og skuldabréfi máli sínu til sönnunar. En það merkilega við þennan upplestur var það, að í hinum upplesnu köflum var hvergi talað um veðsetningu. Hinsvegar er það sagt, að tolltekjurnar séu bundnar þannig, að þær séu til tryggingar láninu. Þetta er ekki veðsetning, heldur í raun og veru loforð um, að þær verði ekki veðsettar öðrum, meðan lánið sé ógreitt. Það höfum við heldur aldrei ætlað að gera, svo að ummæli hv. þm. um niðurlægingu okkar utanlands eru gripin úr lausu lofti.

Árið 1921 vorum við Íslendingar algjörlega óþekktir á enskum peningamarkaði. Þess vegna sögðu enskir fjármálamenn sem svo, að það væri ekki hægt að veita okkur lán nema við lofuðum því að láta ekki aðra fá tolltekjur landsins að veði.

Hv. aðalflm. sagði, að sá skilningur erlendra fjármálamanna á því, að tolltekjurnar væru veðsettar, hefði einatt reynzt

óþægilegur þrándur í götu, er leitað hefði verið fyrir sér um lántökur erlendis hin síðari árin. Ekki veit ég, hvaðan hann hefir þetta. En mér er kunnugt um, að tekin hafa verið lán 1924, 1926 og 1927 og aldrei heyrt fyrr en nú, að þetta hafi orðið lántökum okkar að fótakefli. Ég geri því ráð fyrir, að hér sé ekki um annað en skróksögu að ræða, enda hlýtur svo að vera, þar sem endurtekin reynsla okkar mælir þessu í gegn.

Ég sé svo ekki ástæðu til, þar sem mál þetta hefir verið hér til umr. áður í vetur, að fara lengra út í það. Þó er ég reiðubúinn að ræða það áfram við hv. aðalflm., og það itarlega, ef hann vill það endilega síðustu daga þingsins.

Hvað standa kunnir um þetta lán í fræðibókum, skal ég ekkert um segja; ég hefi ekki séð það. Skuldabréfin hefi ég heldur ekki séð, svo ég muni, því að Sveinn Björnsson undirskrifaði þau, en hann skýrði mér upphaflega frá, að að því leyti, er tolltekjurnar snerti, væri um kvöð að ræða, en ekki veðsetningu. M. ö. o., að við mættum ekki veðsetja tolltekjurnar öðrum.

Þó að ég hafi ekki fleiri orð um þetta mál að sinni, þá er ég samt, eins og ég tók fram áðan, reiðubúinn að ræða það itarlega við hv. aðalflm., hvort sem heldur það á að verða nú eða síðar. En þar sem sagt er, að komið sé að þinglokum, ætla ég ekki að tefja umr. lengur að þessu sinni.

Flm. (Bjarni Ásgeirsson): Ég þykist ekki hafa gefið ástæðu til langra umr. um þetta mál. Ég hefi ekki sagt annað en það, sem er skjallega sannanlegt, og þarf því ekki mörgu að svara hv. 1. þm. Skagf., sem eins og gefur að skilja er þetta viðkvæmt mál.

Hann sagði, að till. þessi væri fram komin í pólitískum tilgangi, en svo er vitanlega um mörg mál hjá okkur, að þau eru pólitísk; ef hann á við með þessu, að till. sé fram borin út frá flokkspólitísku sjónarmiði, þá vil ég leyfa mér að spyrja hann, hvort hann hafi komið með þáttill., sem hann flytur á þskj. 440, í pólitískum tilgangi.

Annars ætla ég ekki út í forsögu þessa máls. Ég get fúslega viðurkennt, að

Alpt. 1930. D. (42. löggjafarþing).

það var erfiðleikum bundið að taka lán 1921, en hinu er ég ekki svo kunnugur, að ég geti fullyrt, að það hafi verið nauðsynlegt að gera það og valda með því þeim álitshnekki, sem þjóðin hefir orðið fyrir út á við.

Það er víst alveg rétt, að hv. 1. þm. Skagf. stóð lengi á móti því, að lán þetta yrði tekið, og hann óx af því á meðan hann gerði það, en grunur minn er sá, að hann hefði jafnframt vaxið meira, ef hann hefði ekki látið til leiðast að taka lánið.

Þá sagði hv. 1. þm. Skagf., að ég hefði farið með blekkingar í útreikningum mínum, er ég minntist ekki á þær gengisbreyt., sem orðið hafa síðan lánið var tekið. En það kemur ekkert þessu máli við. Það, sem aðallega lá fyrir að athuga, var, hvað vextir lánsins væru raunverulega háir og hvort borga mundi sig að taka lán nú til þess að greiða upp enska lánið.

Annars verð ég að segja, að þegar við erum að ræða þetta mál, þá kemur gengisgróðinn sem slíkur ekki til greina, þar sem vitanlegt er, að þjóðin tapaði á gengishækkun annarsstaðar. Það er því ekki hægt að reikna þjóðinni í heild hagnað af þessu. Og hv. 1. þm. Skagf. var það líka ljóst áður, þegar hann tók lánið, að gengisbreytingar áttu ekki að koma til greina.

Því vildi ég með leyfi hæstv. forseta lesa upp kafla úr ræðu, sem hv. 1. þm. Skagf. hélt á Alp. 1921, þar sem hann er að verja sig fyrir því að hafa ekki tekið lán í von um að f. lækkaði móti krónu okkar.

Þar segir svo:

„Um „spekulations“lánið verð ég aftur á móti að fara nokkrum orðum, því að svo undarlega hefir nú við brugðið, að ýmsar raddir hafa komið fram um það, að stjórnin hefði átt að taka þannig lagað lán í landi með háu gengi (Englandi eða Ameríku) og borga það svo aftur, er gengið félli. Það hefir verið reiknað út, að á þennan hátt hefðum vér getað grætt milljónir. Það hefir verið hrópað hátt um þá afskaplegu heimsku, sem ég hafi gert mig sekan í, að taka ekki þannig lagað lán. Ég er talinn óhæfur í stöðu minni fyrir það, að ég vildi ekki „spekúlera“ með fé ríkissjóðs.

En ég tek mér þetta létt, því að ég veit, að ef ég hefði gert þetta, hefði ég drýgt höfuðsynd, dauðasynd. Ég veit það, að engin stjórn í nokkru landi hefir heimild til undir nokkrum kringumstæðum að „spekúlera“ með fé ríkisins. Og það hefir aldrei verið gert hér og ég vona, að það verði aldrei gert. Að minnsta kosti get ég sagt það um núverandi stjórn, að hún mun aldrei gera það. Ég er líka alveg sannfærður um, að það eru ekki margir menn í þessum sal, sem á-líta, að ríkið eigi að fást við nokkurskonar kauphallarbrask“.

M. ö. o. að gengisgróðann, sem hv. 1. þm. Skagf. skýtur sér nú á bak við, forðæmir hann niður fyrir allar hellur 1921. Þó álit ég, að hann hafi staðið á réttara máli þá en nú, því vitanlega var þetta allt undir heppni komið; það gat alveg eins farið svo, að gengissveiflurnar yrðu okkur í óhag og t orðið dýrara en nú.

Að endingu vona ég að Sjálfstæðisflokkurinn fái ekki heilahristing, þó að minnst sé á veðsetning tollteknanna í sambandi við þetta mál. Það, sem ég las upp um þetta atriði, sýnir bezt, hvernig í pottinn var búið um þessa lántöku. Annars ætla ég ekki að deila við hv. 1. þm. Skagf. um þetta, en ef hér er ekki um veðsetning tollteknanna að ræða, þá skil ég ekki mælt mál.

Hv. þm. þóttist aldrei hafa heyrt, að þessi veðsetning hefði staðið í vegi fyrir lántökum erlendis hin síðari ár. En ef hann vill ekki trúa mér, ætti hann að spyrja hæstv. fjmrh., sem ég vona, að sé hér nærri, og heyra hvað hann hefir að segja.

Fjmrh. (Einar Árnason): Ég hefi það eitt að segja um þáttill. þessa, að stj. tekur henni vel og telur vel farið, að hún er fram komin. Það er nauðsynlegt að leitast fyrir um, hvort ekki sé hægt að fá lán með betri kjörum, svo að hagnaður geti orðið af því að greiða sem fyrst upp enska lánið.

Í sjálfu sér þarf ég litlu við að bæta frekar um þessa þáttill., en út af orðum, sem fallið hafa á milli hv. aðalflm. og hv. 1. þm. Skagf., þá vildi ég upplýsa það, að núverandi stjórn hefir orðið þess vör, að það hefir valdið

allmiklum erfiðleikum um lántökur erlendis, hvernig gengið var frá enska láninu á sínum tíma. Hv. 1. þm. Skagf. heldur því fram, að tolltekjurnar séu ekki veðsettar, en stj. hefir fleiri skeyti í höndum frá erlendum fjármálamönnum, sem líta svo á, að tolltekjurnar séu veðsettar Englendingum.

Í síðastl. aprílmánuði spurðist stj. fyrir um lán í Ameríku. En lánskjör voru þar ekki aðgengileg, og var enska lánið þar þrándur í götu. Það var talið óhagstætt og að erfitt myndi fyrir Ísland að komast að góðum lánskjörum meðan það stæði. Þetta er því frekar athuga-vert, að ég veit ekki betur en það liggi fyrir opinberlega sú skoðun þess firma, sem lánið veitti, að það hefði loforð fyrir því að sitja fyrir þeim lánum, sem ríkissjóður síðar tæki, ef þetta firma byði sömu kjör og aðrir.

Ég ætla ekki að fara í neina deilu út af þessu láni. Ég ætla aðeins að segja það, sem hægt er að sanna með sim-skeytum, sem geymd eru viðvíkjandi þessu máli.

Magnús Guðmundsson: Hv. aðalflm. vildi ekki viðurkenna, að það væri af flokkapólitik, að þetta mál er flutt hér, en skaut því samt til mín, hvort ég hefði ekki flutt till. í pólitísku skyni, till. um jarðræktarstyrkinn.

Ég ætla að geyma að skýra frá ástæðunni fyrir þeirri till. minni, þangað til hún verður hér til umr. En um þessa till. hv. þm. Mýr. er það að segja, að ekki er vafi á, hver tilgangur hv. þm. er með því að flytja hana.

Hv. þm. sagði, að ég hefði ekki átt að taka enska lánið. (BÁ: Ég sagði það ekki). Ég gat ekki skilið orð hans öðruvisi. Hvað var það þá, sem hv. þm. sagði? Var þetta ekki meiningin? (BÁ: Ég sagði, að ég ætlaði ekki að blanda mér inn í þetta mál. En mér heyrðist á hv. þm., að hann hefði ekki verið sjálfur sannfærður um, að taka ætti lánið, heldur hefði hann verið knúður til þess af öðrum). Af öðrum! Það er þá enn verra en ég hélt, að hv. þm. hefði meint. Ég hélt, að hann hefði meint, að ég hefði látið undan af sannfæringu, en ekki af kúgun.

Greiðsla á enska láninu.

Ég skal segja hv. þm., að ástandið var þannig sumarið 1921, að það var ekki um annað að gera en að taka lán. (Gunn-S: Rétt!). Það var fyrsta drengskaparorðið, sem ég hefi heyrt af hálfu andstæðinga um þetta lán, er hv. 2. þm. Rang. sagði hér fyrir nokkrum dögum í sambandi við vaxtatill. sína, að það væri ódrengskapur að briggja um lántökuna 1921. Það er hægt að segja það nú, að það hefði ekki átt að taka lánið, en eins og kringumstæðurnar voru 1921, var ekki um annað að gera.

Það er þó undarlegast af öllu undarlegu, þegar hv. flm. heldur því fram, að gengisgróðinn komi þessu máli ekki við. En ég vil spyrja: Hvernig er unnt að ganga framhjá gengisgróðanum, þegar reikna á, hve dýrt enska lánið er? Gengisgróðinn dregst frá því, sem við þurfum að greiða. Útreikningur, sem ekki tekur tillit til gengisgróðans, verður því ger-samlega rangur.

Hv. flm. tók upp orð mín frá 1921 um, að ríkissjóður ætti ekki að „spekúlera“ í gengi, og taldi undarlegt, að nú vildi ég taka tillit til gengisgróða. Það er dálítið erfitt að fást við svona röksemdafærslu. Er það ekki annað að taka lán til þess að „spekúlera“ í gengi, eða að taka tillit til gengisgróða, þegar gert er upp eftir á, hve dýrt lán hafi verið tekið? Það er alveg merkilegt, ef hv. flm. blandar þessu tvennu saman. Ég álit þetta ekkert annað en vandræðarök, þegar ekkert er annað fyrir sig að bera, því allir menn hljóta að sjá, að þegar gert er upp, hvað lánið kosti, þá á ekki að sleppa svo stórum tekjulið sem í þessu sambandi er um að ræða.

Hv. flm. sagðist ekki ætla að segja meira um veðsetninguna. Hann taldi það mál svo vel skýrt. Ég verð þó að segja hv. flm., að ég þykist vera eins vel inni í því, hvað veðsetning er, eins og hann. Og ég veit vel, að það er ómögulegt, að hér sé um veðsetningu að ræða. Við getum farið með tolltekjurnar eins og við viljum og breytt þeim eins og okkur sýnist, enda höfum við oft gert það síðan 1921. Væru þær veðsettar, gætum við þetta ekki. Veðsetning tolltekna mun og hvergi vera til nema þannig, að lánveit-andinn hafi á hendi innheimtu tollanna.

Veðsetning á lausafé er líka ómöguleg nema með vissri formsaðferð, sem ekki hefir verið viðhöfð hér.

Það er náttúrlega hægt, eftir 9 ár, að niða þá, sem stóðu að enska láninu, en allir, sem fylgzt hafa með sögu þessa máls, vita það, að peningaástandið í heiminum var þá þannig, að það hefir sjaldan verra verið. Og ég þykist hafa fært rök fyrir því, að á þessum tíma var ekki hægt að fá betra lán en þetta, og ég get fært frekari rök fyrir því, að ekki var hægt að komast hjá að taka lán 1921. En ef hv. flm. vill fara út í það, hvort rétt hafi verið að hjálpa Íslandsbanka 1921, þá er ég reiðubúinn til þess, og mun þá jafnframt minna á, að núv. stjórn hefir lagt það til á þessu þingi að leggja fram 4½ milljón kr. til viðreisnar bankanum.

Hæstv. fjmrh. þarf ég litlu að svara. Ég hefi deilt um þetta mál við hann áður hér á Alþingi, og sé ekki ástæðu til þess að taka það upp aftur.

Hæstv. ráðh. taldi enska lánið óhagstætt. Ég hefi aldrei neitað því, en það var ekki hægt að fá betra lán. Ég tel sjálfsagt að borga lánið, ef hægt er að fá betra lán til að greiða það með.

Það er merkilegt, ef stj. lætur það viðgangast mótmælalaust, að neitað sé um lán vegna veðsetningar tolltekna. Því mótmælir hún þessu ekki? Það hlýtur að vera af því, að hún metur meira flokka-pólitíkina en lánstraust landsins, enda hefir það komið fram áður.

Jón Þorláksson: Mér hefir þótt þessi þáttill. hljóða ákaflega undarlega. Það er almennt viðurkennt, að það er sjálf-sögð skylda hverrar fjármálastjórnar að hafa vakandi auga á því, ef hægt er að ná vinning fyrir landið með því að borga eldri óhagstæð lán með nýjum lánunum. Það eina, sem kemur til kasta Alþingis í þessu efni, er að veita stj. heimild til nýrrar lántöku, ef stj. tekst að finna leið til þess að fá svo ódýrt lán, að það borgi sig að greiða eldri lán. Slik heimild verður ekki veitt með þál., heldur einungis með sérstökum lögum. Þál. er því markleysa, en sýnir, að sumir flokksmenn stjórnarinnar treysta henni ekki til þess að hafa gát á því, sem annarsstaðar er

talið með stjórnarstörfum, nema hún fái áminningu frá þinginu.

Ég skildi hvar fiskur lá undir steini, þegar hv. flm. las hér upp útreikningana um það, hve dýrt þetta lán hefði orðið. Hv. þm. komst að þeirri niðurstöðu, að „effektívir“ vextir hefðu orðið 9—10%, eftir því, hvernig reiknað væri. Áheyrnurnir hefðu því mátt álíta, að hér væri fundin snjallráð leið til hjálpar með þessari þál. og stj. væri heimilað að taka lán með hagstæðum vaxtakjörum til þess að greiða þetta eldra lán. En þetta tal hv. þm. sýnir, að hann hefir enga hugmynd um það, sem hann er að tala um.

Ef ég man rétt, eru vextirnir 7% og réttur er til þess að borga það upp árið 1931 með 3% ofanálagsgj. Það eru þessir vextir, sem miða þarf við, og ekkert annað, ef skera á úr um það, hvort það borgi sig að endurgreiða þetta lán með nýju láni. Þetta lán er því með 7% ársvöxtum og má greiða með 103 kr. hverjar 100 kr. nafnverðs. Þetta tal um „effektíva“ vexti um 9—10% eru því útreikningar, sem svífa í lausu lofti og eru rangir eins og hann setti þá fram.

Það er náttúrlega hægt að gera grein fyrir „effektívum“ vöxtum, ef afborgunum er haldið áfram allan tímann. En þá verður líka að taka tillit til gengisgróðans við það að breyta láninu á sínum tíma í íslenzkar kr., og þá verður önnur útkoma en hv. þm. fékk. Það er annars spaugilegt að fara að reikna út „effektíva“ vexti af láni, sem borgað verður 1931, því það kann að fara eftir því, hvað þeir peningar kosta, sem lánið er greitt með, ef talað er um „effektíva“ vexti af allri upphæðinni. En ef maður talar um „effektíva“ vexti af þeim hluta, sem búið er að borga 1931, þá er það einungis mjög lítill hluti allrar skuldarinnar.

Það getur því verið, að útkoman sé ekki mjög óhagstæð, þótt háir vextir séu af þeim hluta, sem búið verður að greiða 1931, ef „effektívir“ vextir af því, sem eftir stendur, eru nokkurn veginn hagstæðir.

Ég get skilið það, að þessi till. er hér fram komin til þess að geta núíð einhverju á þá stjórn, sem framkvæmdi þá ákvörðun Alþingis, að lán skyldi tekið. Ég get ekki þagað um þetta, þegar talað

er um þessa háu vexti, þótt fyrst og fremst sé sjálfsgagt að taka öll gengis- hlutföll og reikna þau með, eins og hv. 1. þm. Skagf. benti á. Það er þó smáræði samanborið við það, að lántakan bjargaði atvinnuvegum landsins frá hruni eftir verðfallsárið 1920. Ástandið var þá þannig, að ekki var nema um tvennt að velja, annaðhvort að selja atvinnutækin úr landinu upp í skuldir eða taka lán til þess að halda rekstrinum áfram. Allir voru lánþurfar: Landsbankinn, Íslandsbanki og ríkissjóður.

Það er auðvelt fyrir þá landsmenn, sem nú geta haldið áfram blómgu atvinnuvegum eftir að þeim var bjargað með framkvæmd stj., að koma nú og ráðast á þá stjórn, sem varð að ráða fram úr þessu vandamáli, og fara nú að þyrlla upp ryki með röngum útreikningum um það, hvílik óhæfa það hafi verið að samþ. þau lánskjör, sem boðin voru. Það sýnir þó lítinn drengskap, að koma nú, áratug seinna, með þessar ásakanir, þegar erfiðleikarnir eru gleymdir, af því að þetta lán fékkst, þar sem það hefir borið atvinnuvegina uppi og blómgað þá. Það var líka skýlaust, að þeir, sem sátu á því minnisstæða þingi 1921 og samþ. lög um hlutafjárauka Íslandsbanka, voru fyllilega sammála um, að óhjákvæmilegt væri að taka erlent lán til þess að bjarga atvinnuvegum landsins, og sú stjórn, sem hefði brugðizt kalli sínu, hefði verið fljót að fara yfir um. Atvinnurekendur hefðu þá orðið að selja Landsbankanum og Íslandsbanka atvinnutæki sín, bankarnir hefðu aftur orðið að selja til útlanda upp í skuldir sínar þau af tækjunum, sem seljanleg voru erlendis, fyrst og fremst fiskiflotann, og ríkissjóður sjálfur hefði lent í vandræðum.

Hæstv. fjmrh. gat þess, að það væru nokkrir erfiðleikar því samfara, að tolltekjurnar væru nefndar í þessum samningi. Ég skal ekki rengja þetta með öllu, en á meðan ég var fjmrh., varð ég ekki var við þetta. Þó kom þetta þá ekki svo mjög til, því að ekkert stórt erlent lán var tekið á þeim tíma. En þegar gera á upp um það, hvernig lánstraust landsins er í heild sinni nú, þá eru lánskjörin haustið 1921 ekki nema eitt atriði, og það í raun og veru ekki stórt atriði. Það

er svo margt annað, sem að er spurt. — Það er ákaflega auðvelt að spilla láns- trausti þjóðar, sem svo er sett sem ís- lenzka þjóðin, en það er erfiðara að vinna lánsstraustið upp. Það hafa gerzt margir viðburðir og sumir á þessu þingi, sem sýna ljóslega, að núv. stj. er ekki ljóst, hvað gera þarf til þess að halda lánsstraustinu í góðu horfi. Hér er ýmis- legt samþ. og ákveðið að nauðsynja- lausu, sem verður til þess að spilla fyrir lánsstrausti landsins, og ég er ákaflega hræddur um það, að nú á næstu árum verði mikið um það rætt erlendis, ef leit- azt verður eftir lánnum, hvernig skilist var við málefni Íslandsbanka.

Það er þá fyrst, að atvinnuvegir lands- ins hafa notið þess fjár, sem hluthafarn- ir hafa lagt í þann banka. Þetta fé hefir tapast hér á Íslandi, og er það þjóðinni til álitshnekkis. En svo glymja hér raddir Alþýðuflokksins og Framsóknarflokks- ins um, að ekkert geri til, þótt þetta fé tapist, því það sé eign útlendinga. Af þessu mun íslenzka þjóðin fá það ámæli að almannadómi í útlöndum, að hún verð- skuldi ekki traust í fjármálum. Og í út- vegsbankalögnum er nú ákvæði um það, að gamla hlutaféð skuli strikað út og skoðað sem einskis virði án þess að lög- fullar sannanir hafi verið færðar fyrir því. Það er sama, hve sterkar líkur eru fyrir því, að þetta hlutafé sé orðið einskis virði. Út á við skoðast það sem ábyrgðar- leysi og að þjóðin láti sér á sama standa um, hvernig fer um þetta hlutafé, fyrst útlendingar eiga það. Með einni lagagr. er réttur hluthafanna úr gildi felldur. Það var þó alveg óþarft að fara svo að, því svo sem venja er með siðuðum þjóðum, er það ákveðið með löglegu mati, hvort eignir séu nokkurs virði eða ekki. Á úti- búum bankans hefir farið fram mat eins manns, og væri það hvergi gilt tekið, hvað sem álitid yrði um matið á aðalbankan- um.

Þá hefir heldur enginn umboðsmaður frá hluthöfum komið fram við þetta mat, svo sem tilskilið er með lögnum um framkvæmd eignarnáms. Þetta er ekki vel til þess fallið að auka lánsstraust landsins út á við.

Ég ætla því að bera hér fram rökstudda dagskrá, þar sem ég lýsi afstöðu minni til

þessa máls. Ég vona, að þeir hv. þm. geti aðhyllzt hana, sem vilja líta á þessa till. öðruvísi en sem áreitni við núverandi stjórnarandstæðinga. Ég mun nú leyfa mér að afhenda hæstv. forseta þessa dag- skrártill. mína, og hljóðar hún svo — með leyfi hæstv. forseta:

„Þar sem það verður að teljast sjálf- sögð skylda stjórnarinnar að hafa vak- andi auga á því, hvort unnt sé að breyta eldri lánnum ríkissjóðs í hagkvæmari ný lán, þykir Alþingi óþarft að samþykkja ályktun um þetta og tekur fyrir næsta mál á dagskrá“.

Flm. (Bjarni Ásgeirsson): Mér fannst það óþarfa gassi, sem hljóp í hv. 3. landsk. út af orðum mínum, og ég viður- kenni ekki, að ég hafi gefið tilefni til þeirrar löngu ræðu.

Ég fór ekkert út í það ástand, sem var, þegar lánið var tekið. Ég sagði, að ég væri ókunnugur þeim málavöxtum og lagði engan dóm á það. Þess vegna hittir það mig alls ekki, sem hv. þm. sagði í þessu sambandi.

Viðvikjandi því, að þessi þáltill. sé markleysa, þar sem sé verið að fara fram á það, sem alstaðar sé talið sjálfsagt, þá veit ég ekki betur en að bornar séu fram þáltill. um margt, sem má telja sjálfsagt, en sem þingið vill leggja áherzlu á. Og það er ekkert annað, sem verið er að gera með þessari till.

Hv. þm. sagði, að alltaf væri sjálfsagt, að hver stjórn skipti um lán, þannig að fáist hagstæð lán fyrir óhagstæð. En ég legg áherzlu á, að þótt þetta nýja lán yrði ekki hagstæðara að vöxtum, þá er samt ástæða til að reyna að losna við það óorð, sem orðið hefir vart við hjá erlendum fjármálamönnum vegna þessa láns.

Ég skal ekki ætla mér þá dul að fara út í vaxtareikning við hv. 3. landsk. En þótt hann sé skýr maður, gat hann ekki sannfært mig um, að það eina, sem hér væri um að ræða, væri 7% vextir, en af- föllin kæmu ekki til greina. Ég veit ekki betur en að alltaf, þegar á að reikna út raunverulega vexti, eigi að taka tillit til affallanna og timalengdarinnar. Því að vitanlega koma afföllin þyngra niður á láninu, því styttri sem lánstíminn er. (MG: Afföllin eru þegar greidd öll með

gengisgróða!). Ég ætla ekki að fara að þræta um þetta við hv. 1. þm. Skagf., og hv. þm. sannfærir mig ekki um sínar „teoriur“. Annars treysti ég þeim manni, sem reiknaði þetta út fyrir mig, alveg eins vel og hv. 3. landsk.

Jón Auðunn Jónsson: Ég vildi aðeins benda hv. þm. Mýr. á það dæmi, að hann hafi tekið veðdeildarlán með 5% vöxtum og 10% afföllum. Mundi hann, þegar hann væri búinn að borga afföllin og þótt raunverulegir vextir á 20 ára láni væru 6%, taka lán eftir 5 ár með 5½% til þess að borga upp lánið?

Ef hv. þm. skilur ekki þetta, þá ætti hann að láta vera með að segja, hvaða vaxtakjör þurfi að vera á láni til þess að rétt sé að borga það upp.

ATKVGR.

Rökst. dagskráin frá 3. landsk. felld með 21:15 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: IHB, JJós, JóhJóh., JAJ, JÓI, JS, JÞ, JKr, MG, MJ, ÓTh, PO, GunnS, H-Steins, HK.

nei: IngB, IP, JBald, JónJ, JónasJ, LH, MT, PH, SÁÓ, SvÓ, TrÞ, ÞorlJ, B-Sv, BSt, BÁ, EÁ, EF, HStef, HJ, HG, ÁÁ.

Sex þm. (JörB, SE, BK, EJ, GÓ, HV) fjarstaddir.

Tillgr. samþ. með 21 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. afgr. sem ályktun Alþingis (A. 584).

10. Milliríkjasamningar.

Á 11. fundi í Sp. (að Lögbergi), 26. júní, var útbýtt:

Till. til þál. um milliríkjasamninga (A. 589).

Á sama fundi var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Of skammt var liðið frá útbýtingu till. — Afbrigði leyfð og samþ. með 40 shlj. atkv.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á sama fundi, utan dagskrár, mælti

fors.- og atvmrh. (Tryggvi Þórhalls-son): Ég vildi aðeins tilkynna þingheimi og öllum áheyrendum, að það er í ráði, ef veður leyfir, að undirrita hér á þessum fornhelga stað á morgun, hálfri stundu fyrir hádegi, m. ö. o. hálfri stundu áður en Alþingi á að koma saman, gerðardómsamning, milli Íslands annarsvegar og Norðurlandarríkjanna fjögurra hinsvegar, um ævarandi friðsamleg úrslit allra deilumála, sem upp kunna að koma landanna á milli. Af hálfu Danmerkur verður samningurinn undirritaður af forsætisráðherra Th. Stauning, af hálfu Finnlands af varaforseta Hakkila, af hálfu Noregs af hermálaráðherra Anderssen-Ryst, af hálfu Svíþjóðar af sendiherranum í Kaupmannahöfn, O. A. H. Ewerlöf, en af hálfu Íslands af forsætisráðherra Íslands.

Á 12. fundi í Sp., næsta dag, var till. tekin til einnar umr.

Forseti (ÁÁ): Ég segi þennan fund í Sp. settan. Gestir vorir á þessum fundi eru fjórir fulltrúar Norðurlandarríkjanna, sem undirskrifað hafa þennan samning, sem hér verður til umr.

[Sveinn Björnsson, sendiherra Íslands í Kaupmannahöfn, gekk fram og mælti

Herra forseti! Fyrir hönd Íslendinga í Danmörku bið ég yður þiggja þessa forsetabjöllu og nota hana. — Ávarp verður flutt síðar].

Forseti (ÁÁ): Fyrir hönd Alþingis tek ég á móti þessari ágætu gjöf, og megi silfurhljómur bjöllunnar verða til þess að varðveita hreina þingsiði.

Fors.- og atvmrh. (Tryggvi Þórhalls-son): Ennþá einn merkur atburður hefir borið við á þessum söguhelga stað, og vorum við öll, sem hér erum stödd, þingheimur og aðrir, vottar þess, að undirritaðir voru hér að Lögbergi gerðardómsamningar milli Íslands annarsvegar og frændþjóðanna fjögurra á Norðurlöndum hinsvegar, og eru þeir samningar nú lagðir undir samþykki hins háa Alþingis.

Það varð að samkomulagi með þingheimi öllum, að það mál, sem fengi afgreiðslu í þetta sinn, væri sú þáttill., sem hér liggur fyrir. Í raun rétttri eru þetta 4 mál, samþykkt á 4 samningum milli Íslands annarsvegar og hinsvegar Norðurlandabjóðanna fjögurra.

Forsaga þessa máls á Alþingi er sú, að 1927 komu allir flokkar þingsins sér saman um að bera fram þáttill. um það, að skora á landsstj. að leita slíkra gerðardómssamninga við Norðurlandabjóðirnar. Stóð svo á, að þær höfðu gert eða voru að gera með sér slíka samninga, og þótti fara vel á, að íslenzka þjóðin tæki og sinn sjálfstæða þátt í því verki.

Eftir að utanríkismálanefndin var stofnuð, hefir hún haft á hendi undirbúning þessa máls með ríkisstjórninni. Eru samningar þessir sniðnir eftir hinum samningunum, er fyrr voru gerðir, en að hinni „teknisku“ hlið hefir verið unnið af utanríkismálaráðuneytinu í Kaupmannahöfn. Nú hefir fengizt fullt samkomulag innanlands um að gera þessa samninga, og að fengnu umboði og samþykki hans hátignar konungsins hefi ég undirritað þessa samninga við öll hin Norðurlöndin.

Tillagan um, að þessir samningar yrðu undirritaðir á Þingvöllum við þetta hátíðlega tækifæri, kom fram í utanríkismálanefnd og var borin fram af hv. 3. landsk. Það mun engum blandast hugur um, að vel fari á því á þúsund ára afmæli íslenzka ríkisins að undirrita samninga um gerðardóm og æfinleg friðsamleg úrslit mála milli okkar og frændþjóðanna. Þær hafa allar orðið við ósk okkar um þessa tilhögun á undirskriftunum og sent hingað sína virðulegu fulltrúa, og þannig hjálpað okkur til þess að varpa ljóma og söguhelgi yfir þessa hátíð, sem við nú erum að halda. Ég þakka þeim fyrir Íslands hönd komuna hingað og þá virðingu og vinsemd, sem Íslandi er sýnd með sendingu slíkra fulltrúa, og bið þá flytja þakkir og frændakveðju heim.

Það er kunnugt, að Norðurlandabjóðirnar hafa á ýmsan hátt haft forgöngu um að stuðla að friðsamlegum viðskiptum þjóðanna í milli. Ég er viss um, að síðar á öldum verður Norðurlandabjóð-

unum reiknað það til mikils hróss, eins og margt annað. Við viljum gjarnan vera í þessum hópi Íslendingar, og er okkur sérstök ánægja að taka þátt í þessu sem jafnréttthár aðili.

Ég óska þess, að till. um samþykkt samninganna megi að afloknum umr. verða einróma samþ. af þinginu. Og að síðustu vildi ég mega biðja þingbræður mína um að samfagna fulltrúum frændþjóðanna, sem hér sitja á meðal okkar, og votta þeim samúð og virðingu með því að standa upp.

[Allir þm. stóðu upp úr sætum sínum.]

Jón Þorláksson: Ísland hefir aldrei þurft að gripa til annars en friðsamlegra ráða til að útkljá deilumál. Mætti því e. t. v. þykja óþarft að fara að gera samninga um friðsamleg úrslit slíkra mála við frændþjóðirnar, sem minnstir möguleikar eru fyrir að lenda í sundurþykki við. Ekki er það heldur af því, að við gerum ráð fyrir, að nokkur tíma komi til annars en friðsamlegra úrslita, að ég og flokksmenn mínir viljum vinna að því, að þessir samningar séu gerðir. En hitt er það, að við viljum, með því að gera þessa samninga fyrir okkar leyti, eins og hinar Norðurlandabjóðirnar fyrir sitt leyti, undirstrika, að við teljum vinsamlega samvinnu við hinar Norðurlandabjóðirnar eiga að vera innsta þáttinn í okkar samlífi meðal þjóðanna.

Við státum af því, Íslendingar, að við höfum betri reiður á okkar uppruna og ætterni en aðrar þjóðir. En ætternistilfinningin leiðir af sér aðra tilfinningu henni náskylda, frændsemitilfinninguna. Og eins og við viljum halda áfram að minnast ætternis okkar, viljum við líka rækja okkar frændsemi við þær þjóðir, sem okkur eru skyldastar.

Með þessum ummælum fyrir hönd þess flokks, sem ég telst til, mæli ég með því, að till., sem hér liggur fyrir, verði samþ.

Jón Baldvinsson: Samningar þeir, sem fyrir litilli stundu voru undirritaðir hér af fulltrúum Norðurlandabjóðanna, eru í rauninni ekki annað en það, að láta í ljós og festa á pappírnum þá hugsun,

Milliríkjasamningar.

sem er ríkust með okkur Íslendingum, að útkljá á friðsamlegan hátt öll deilumál. Ég vil fyrir hönd míns flokks mæla með því, að þessi till., sem hér er til umr., verði samþ.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 41 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. afgr. sem ályktun Alþingis (A. 591).

B.

Felldar.

1. Landsbankaútibú í Vestmannaeyjum.

Á 18. fundi í Ed., 10. febr., og á 19. fundi í Nd., s. d., var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um að Landsbanki Íslands setji á stofn útibú í Vestmannaeyjum (A. 85).

Á 2. fundi í Sp., 24. febr., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 3. fundi í Sp., 8. apríl, var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Jóhann Jósefsson): Með því að tiltölulega mjög stutt er síðan svipuð tilmæli voru flutt hér á Alþingi, till. til þál., sem hneig í sömu átt, þá er óþarft fyrir mig að færa eins glögg rök fyrir þessu máli nú, þar sem það var gert rækillega þá af flm. þeirrar till., hv. 2. þm. Reykv. Einnig notaði ég það tækifæri til þess að telja fram þær ástæður, sem að þessari ósk liggja, er felst í till.

Það er nú alls ekki neitt nýtt, þótt Vestmannaeyingar leitist við að fá Landsbankann til þess að stofna útibú austur þar. Jafnvel áður en útibú Íslandsbanka var sett á stofn þar, voru komnar eindregnar óskir um það frá einstökum mönnum til ríkisstj. og Landsbankastj., að einmitt sá banki setti upp bælistöð í þessu byggðarlagi. Þetta varð

þó ekki, sem kunnugt er, því að Landsbankinn beindi athygli sinni að öðrum stað um það leyti, nefnilega Selfossi, en aftur á móti setti Íslandsbanki á stofn útibú í Vestmannaeyjum.

En þessar óskir Vestmannaeyinga, fleiri eða færri, hafa ávallt verið vakandi og komu m. a. fram á þingi 1927. Og í vetur var áskorun borin fram á þingmálafundi í Eyjunum að tilstuðlan jafnaðarmanna og samþ. mjög einróma, — áskorun til þm. kjördæmisins um það, að beita sér fyrir því að fá samþykki Alþingis til þess, að Landsbankinn setti upp útibú á þessum stað. Og ég held mér sé óhætt að segja, að þetta sé nokkuð almennur vilji í kjördæminu.

Eins og kunnugt er, eru í stærri kaupstöðum útibú frá báðum hönkunum, svo sem á Ísafirði og Akureyri. Á Austurlandi er útibú sitt frá hvorum banka, þótt ekki séu á sama stað.

Þegar þáltill. var borin fram 1927, var sýnt fram á, hve mikill útflutningur er frá Vestmannaeyjum, t. d. að 1924 hafi hann numið 6 millj. kr. Síðan hefir ekki orðið afturför í atvinnulífi í Eyjunum, heldur þvert á móti. Síðan hefir skipaflotinn aukizt bæði að tölunni til, en þó miklu meir að skipastærð og gæðum. Nú er þess því enn meiri þörf, að atvinnurekendur þurfi ekki að vera algerlega bundnir við eina bankastofnun. Þeir atburðir hafa gerzt í vetur, sem sýna ljóslega annmarkana á því, ef svona stór framleiðslustaður hefir ekki í nema eina peningastofnun að vanda. Ég er engan veginn að spá, að neitt slíkt komi fyrir

aftur á nálægum tíma, en ég bendi aðeins á þá staðreynd, að þarna í Vestmannaeyjum voru á tímabili hreinustu vandræði um miðjan framleiðslutímann; þrátt fyrir það þótt atvinnurekendur hefðu nægar tryggingar í boði, var allt að reka í rogastanz vegna lokunar bankans. Þessi vandræði hefðu vitaskuld aldrei orðið neitt þvilik, ef Landsbankinn hefði haft þarna útibú. Enda reyndist það svo, að til þess að bjarga ástandinu varð að gripa til þess ráðs, að Landsbankinn setti þar upp útibú. Er ég þó ekki að segja, að af því leiði, að útibúið þurfi að halda áfram; þetta var auðvitað nauðsynleg bráðabirgðaráðstöfun. En á hinn bóginn vil ég benda á það, að af þessu hefir leitt, að ýmsir, sem hafa haft viðskipti sín við Íslandsbanka aðallega, hafa nú um tíma orðið viðskiptamenn Landsbankans. Og þannig má búast við, að sá hópur stækki austur þar, sem skiptir við Landsbankann svo að segja eingöngu.

Þau rök, sem færð voru fyrir nauðsyn þessa máls á þingi 1927, bæði af flm. till. og mér, þau standa því öll, og miklu sterkari en þau voru þá, vegna þess að síðan hefir orðið svo að segja óslitin framför í atvinnulífi Eyjanna.

Samkv. landsbankalögunum frá 1928 var lagt allmikið vald í hendur bankaráðs og framkvæmdarstjórnar bankans um það, hvar sett skuli á stofn útibú. En þó er þess að minnast, að slíkt á að gerast með samþykki fjmrh. Og réttasta leiðin til þess að stuðla að því, að þau yfirvöld, sem hlut eiga að máli, fallist á að stofna slíkt útibú, virðist mér vera sú, að leita álits Alþingis. Því að ég geri ráð fyrir, að hvaða ráðh. sem er mundi mest meta það, sem Alþingi leggur til málsins, og haga sínum till. gagnvart bankanum eftir því.

Ég ætla það sé ekki þörf að tefja hið háa Alþingi með lengri ræðu, þar sem hv. þm. er kunnugt málið frá fyrri þingum. En ég vona, að Alþingi sýni þá sanngirni að samþ. fyrir sitt leyti þá ráðstöfun, sem farið er fram á í þessari till.

Fjmrh. (Einar Arnason): Ég þarf ekki að segja mörg orð út af þessari till. Það stendur skýrt og greinilega í landsbanka-

lögunum, að það er bankaráð Landsbankans, sem hefir algerlega ráð á, hvar bankinn setur upp útibú. Alþingi hefir í rauninni alveg gefið frá sér allt íhlutunarvald um þess háttar. Og ríkisstj. hefir heldur ekkert vald á þessu máli. Það er eins og hv. flm. tók fram, að fjmrh. getur lagt til sitt samþykki, þegar till. koma til hans frá bankaráði um stofnun nýs útibús. En til hins er ekki ætlað, að þing eða stj. eigi þar frumkvæði að. Mér virðist því eðlilegast, að hv. þm. Vestm. snúi sér beint til bankastj. og bankaráðs.

Ég verð að líta svo á, að stj. hafi ekki rétt til að hlutast til um hinar ýmsu framkvæmdir Landsbankans. Bankinn hefir verið gerður svo sjálfstæð stofnun, að hann á að ráða öllum sínum málum sjálfur. Ég sé mér því ekki fært að greiða atkv. um þessa till.

Flm. (Jóhann Jósefsson): Hæstv. fjmrh. hélt því fram, að Landsbankinn væri einráður gerða sinna. Ég lít aftur á móti svo á, að úrskurðarvaldið sé í höndum stj. samkv. 43. gr. landsbankal., þar sem talað er um, að bankinn megi setja á stofn útibú með samþykki bankaráðsins og að fengnu samþykki ráðh. Og þar sem hér er um stofnun að ræða, sem ríkið á, fæ ég ekki betur séð en að það sé þingsins að gera till. í þessum efnum. Mér finnst það óþarfi af hæstv. stj. að sleppa tókunum af ráðstöfunum sem þessum.

Með þessari till. er skorað á hæstv. stj. að hlutast til um það, að Landsbankinn stofni útibú í Vestmannaeyjum. Ef hæstv. fjmrh. treystir sér ekki til að hafa neinn vilja í þessu máli, get ég ekki við hann ráðið, en samkv. venju undanfarinna þinga, því að hér er um stofnun að ræða, sem Alþingi ræður yfir, hefi ég flutt till. mína í þessu formi. Ég hefi alltaf skilið 43. gr. landsbankal. svo, að ríkisstj. hefði úrskurðarvaldið í þessum efnum, og það er ekki nema eðlilegt, að hún fari eftir till. Alþingis.

ATKVGR.

Tillgr. var undir atkv. borin, að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: JÞ, LH, MG, PO, SE, HSteins, HG, HK, HV, IHB, JJós, JAJ.

nei: JÓl, MT, HJ, IP.

JónJ, JörB, SvÓ, ÞorIJ, BSt, BÁ, EÁ, GÓ, HStef, IngB, JóhJóh, JBald, ÁÁ greiddu ekki atkv.

Þrettán þm. (JS, JónasJ, JKr, MJ, ÓTh, PH, SÁÓ, TrÞ, BSv, BK, EJ, EF, Gunn-S) fjarstaddir.

Samkvæmt þessum úrslitum lýsti forseti tillgr. fallna.

Till. þar með fallin.

2. Einkasala á steinolíu.

Á 31. fundi í Ed., 21. febr., og á 33. fundi í Nd., s. d., var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um einkasölu á steinolíu (A. 153).

Á 2. fundi í Sp., 24. febr., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi. Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 3. fundi í Sp., 8. apríl, var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Haraldur Guðmundsson): Á þinginu 1928 flutti ég till. sama efnis þessari till. á þskj. 153, ásamt öðrum fleiri hv. þm. Varð sú till. þá ekki útrædd, eins og kunnugt er, en var tekin upp aftur á þinginu í fyrra og þá afgr. með rökstuddri dagskrá frá hv. þm. A.-Sk. Verð ég að segja það, að mér þótti sú afgreiðsla næsta undarleg, ekki sízt þegar litið er til fyrri afstöðu núverandi stjórnarflokks til þessa máls og afstöðu aðalblaðs flokksins til þess, en sérstaklega þó, þegar litið er til þeirra röksemda, sem hv. þm. A.-Sk. lét fylgja dagskrártill. sinni.

Það ætti ekki að þurfa að minna hæstv. stj. á hina fyrri afstöðu hennar og flokks hennar til þessa máls. Framsóknarflokkurinn barðist fyrir steinolíueinkasölu á sínum tíma, og þegar hún var afnumin, gegn andmælum þess flokks alls, varð „íhaldið“ fyrir þungu ámæli af hálfu foringja flokksins og blaðs hans, því að „íhaldið“ var það, sem stóð að afnámi einkasölu, eins og kunnugt er.

Þegar litið er til þessa alls, er það

næsta undarlegt, að nú skuli ljúka svo hinu þriðja þingi, eftir að hæstv. núv. stj. tók við völdum, að enn hefir ekki fengizt upp tekin einkasala á steinolíu. Er þetta ekki síður undarlegt, þegar þess er minnst, að við síðustu kosningar hélt Framsóknarflokkurinn þessu máli mjög á lofti, og hafði það sem höfuðásökunar-efni á Íhaldsflokkinn, að hann hafði lagt niður steinolíueinkasölu og þannig stigið spor til þess að koma olíuverzluninni aftur í hendur erlendra auðkýfinga. Rit og ræður framsóknarmanna þá urðu eigi annan veg skilin en að þeir myndu neyta fyrsta færiss til að taka upp aftur olíueinkasölu. Að ekki þyrfti annað til þess en að koma Íhaldinu í minni hluta.

Það er ef til vill ekki rétt að segja, að nú sé einokun á steinolíunni. Þriokun væri rétta orðið, þar eð þau eru þrjú, félögin, sem steinolíuverzlunina reka. Er fullt samkomulag með þeim um það, með hvaða verði þau selja olíuna, svo að um samkeppni í verðlagi er ekki að ræða. Starfstílhögun eins þessara félaga er með þeim endemum, sem flestum mun kunn af hinni röggssamlegu lýsingu stjórnarblaðsins. Telur blaðið það fullvíst, að þetta félag, Shellfélagið, sé stofnað sem leppsfélag, til þess að útvega erlendu auðfélagi sömu aðstöðu til atvinnurekstrar og viðskipta sem íslenskir borgarar hafa hér.

Eftir því sem ég bezt veit, mun þetta rétt hjá blaði stj. Er slíkt með öllu óverjandi, að erlendum félögum skuli haldast uppi að starfa hér í leppskjöldi innlendra manna, og er annaðhvort, að hæstv. stj. fellst á ósömann eða hún lætur blað sitt segja ósatt. Telji stj. blað sitt hafa rétt að mæla um leppmennskuna, er það bein og brýn skylda hennar að skerast í leikinn. Ef hún hefst eigi að, lítur út fyrir, að hún telji skrif síns eigin blaðs markleysu eina.

Hv. þm. A.-Sk. mælti í fyrra allein-kennilega fyrir dagskrártill. sinni, þeirri er ég áður nefndi. Honum fórust m. a. svo orð í fyrri ræðu sinni:

„Og ég skal játa það, að ég álit, að það hafi verið stigið skakkt spor á þinginu 1925, þegar ákveðið var að leggja niður einkasölu á steinolíu“.

Ég veit ekki, hvað er skýlausari sönnun fyrir því, að hv. þm. A.-Sk. lítur svo á, að rangt hafi verið að leggja niður steinolíueinkasöluna, heldur en þessi orð hans sjálfs. En hafi það verið skakkt spor að leggja einkasöluna niður, var það bein og brýn skylda hæstv. stj. að stíga það spor, sem þurfti, til þess að leiðrétta þetta skakka spor, sem íhaldsstj. steig 1925. Og ef hæstv. stj. ekki gerir það nú, er allt það, sem hún og flokksmenn hennar hafa sagt í þessu máli, innantómt orðagjálfur, og ekkert annað.

En hv. þm. A.-Sk. sagði fleira en ég nú hefi haft eftir honum. Hann viðurkennði það, að af því gæti stafað mikil hætta, ef erlend auðfélög yrðu einvöld um alla olíuverzlunina hér við land. Tók hann svo til orða í því sambandi, þessi hv. þm.:

„Ég skal ekki lá þeim mönnum, sem óar við því, að þessi útlandu olíufélög geti orðið einvöld hér til eilíðar“.

Ég veit ekki, af hverju hv. þm. A.-Sk. hnýtti þessari „eilíð“ þarna aftan í. Því að væntanlega lítur hann svo á, að hætta geti stafað af þessum auðfélögum fyrir okkur Íslendinga, þó að þeim lánist ekki að halda okkur í hrammi sínum til eilíðar.

En hver var þá ástæðan til þess, að hv. þm. A.-Sk. kom með þessa dagskrártill. sína? Hún var sú, að því er hann sagði, að ekki væri nógur undirbúningur fyrir hendi til þess að taka upp einkasölu á steinolíu. Þetta var sú eina ástæða, sem hv. þm. hafði fram að færa gegn því, að þáttill. yrði samþ. En það vildi nú svo skemmtilega til, að hæstv. forsrh. sló þessi vopn úr höndum hv. þm. A.-Sk., þegar hann síðar tók til máls. Hæstv. forsrh. fórust svo orð:

„Það er því tiltölulega auðvelt nú að taka ákvörðun um, hvort taka skuli upp einkasölu“.

Þessi orð hæstv. forsrh. sýna, að hann var sammála mér í fyrra um það, að engir sérstakir örðugleikar væru á því að taka aftur upp einkasölu á steinolíu, enda virðist þar ekki þurfa annað að gera en að tryggja einkasölunni nægilegt rekstrarfé, sem heimild er til í l., og ef til vill að fá eignarnámsheimild á geymum olíu-

félaganna, auk ýmislegs annars, sem stendur í sambandi við þessa verzlun.

Af öllu þessu, sem ég nú hefi dregið fram, mætti mönnum þykja það næsta undarlegt, að lok þessa máls skyldu verða með þeim hætti í fyrra, sem þau urðu. En þessi dagskrártill., sem málinu var vísað frá með, hljóðar á þessa leið:

„Með því að ríkisstj. getur hvenær sem er gripið til heimildarl. frá 1917 um verzlun olíu, og í trausti þess, að stj. hafi nánar gætur á því, að landsmönnum verði ekki íþyngt af olíukaupmönnum, tekur þingið fyrir næsta mál á dagskrá“.

En hæstv. forsrh. hefir fleira sagt í sambandi við þetta mál en ég þegar hefi dregið á. Hann hefir t. d. látið svo um mælt, „að heimildarl. væru eins og sverð, sem hanga ætti yfir höfðum olíufélaganna og skapa þeim þann ótta, að þau misnotuðu ekki afstöðu sína til þess að íþyngja landsmönnum í verðlagi á olíunni“. Jafnframt lofaði hæstv. forsrh. að láta rannsaka olíuverðið hér og nærlendis, til þess að ganga mætti úr skugga um það, hversu mikil álagning olíufélaganna væri, hvort hún væri hæfileg eða óeðlilega mikil. Um þetta fórust hæstv. forsrh. orð á þessa leið:

„Ég er einnig sammála hv. flm. um það, að nú sé kominn tími til að taka til rannsókna verðlag á steinolíu hér á landi, samanborið við verð annarsstaðar. Ríkisstj. mun og sjá um, að það verði tekið til gaumgæfilegrar rannsóknar“.

Svo lauk þessu máli í fyrra, og síðan hefir hér vitanlega ekkert í því gerzt. Ég innti hæstv. forsrh. eftir því á eldhúsdaginn, hvað liði rannsókn stj. á olíuverðinu hér og í nærliggjandi löndum, og fékk það svar, að Fiskifélaginu hefði verið falið þessi rannsókn og að skýrsla um málið lægi fyrir. En enginn þm. og engin þingn. hefir fengið að sjá þessa skýrslu Fiskifélagsins. Á eldhúsdaginn lýsti hæstv. ráðh. yfir því, að hún mundi lögð fyrir þingið, en ég hefi spurt sjútvn. beggja deilda um það, hvort þeim hefði horið þessi skýrsla, en hvorug sú n. hefir séð skýrsluna, og engar aðrar þingn.

Mig furðar mjög þessi háttsemi hæstv. forsrh. Ég dreg ekki í efa, að hann hafi

látið framkvæma einhverja rannsókn í þessum efnum, en að þinginu skuli ekki gefast kostur að kynna sér niðurstöðu þessarar rannsóknar, er með slíkum endemum, að ósæmilegt er, því að það er þó þingsins að dæma um það eftir skýrslunni, hvort álagningin er hæfileg.

Ég þarf ekki að minna hv. þm. á það, hversu mikið er hér í húfi fyrir okkur Íslendinga. Hér við land eru um 700 vélbátar stærri og smærri, sem 5000 manns eiga atvinnu sína undir. Auk þess munu vera hér eitthvað um 1000 bifreiðar. Veltur það á miklu fyrir þessar atvinnugreinir, hvernig verðlagi og verzlun er háttáð á þessari nauðsynjavöru.

Ég benti á það í fyrra, að ýmsar líkur benda til þess, að eitt þeirra oliufélaga, sem hér starfa, mundi hafa stórar fyrirætlanir í huga. Þeir menn, sem að því standa, verzla með ýmsar nauðsynjar sjávarútvegsins, salt, veiðarfæri, smurningsolíu o. fl. Þess háttar, auk þess sem þeir verzla með fisk til útflutnings.

Ég benti ennfremur á það, að eins og bankastarfsemi er enn háttáð hér á landi, er erfitt fyrir bátaútveginn að fá innhlaup í bankana. Það er því ekkert eðlilegra en að bátaeigendur leiti lána hjá því oliufélagi, sem bátarnir skipta við, en afleiðing þess verður sú, að ef harðnar í ári, geta félögin samið um skuldirnar með þeim hætti, sem einkenndi skuldaverzlunina í gamla daga, þannig að þau leggi bátaeigendum þær kvaðir á herðar að kaupa af sér auk oliunnar aðrar nauðsynjar útgerðarinnar, svo sem salt, smurningsolíur, veiðarfæri o. fl. þess háttar — og taki svo fiskinn upp í skulдина.

Ég skal ekki hafa þessi orð fleiri að sinni, en get vísað til þess, sem ég sagði í sambandi við þetta mál í fyrra og 1928. En ég verð þó að segja það, áður en ég sezt niður, að ég tel það bein bríðmæli við kjósendur, ef stj. situr þetta kjörtímabil út án þess að leiðrétta það óhappaspor, sem íhaldsstj. steig 1925, þegar hún lagði niður steinolíueinkasöluna. Fjöldi kjósenda kaus með Framsóknarflokknum við síðustu kosningar, vegna þess að þeir treystu því, að þessi afglöp yrðu bætt, ef „íhaldið“ færi frá og „fram-sókn“ tæki við. Er það nú á valdi hæstv.

stj., hvort hún vill efna orð sín, gera að vilja kjósenda í þessu efni og bæta afglöp íhaldsstj., eða gerast sporgengill íhaldsmanna og nota enn íhaldslarfana, sem hæstv. forsrh. lýsti svo skemmtilega á eldhúsdaginn í fyrra. Mun þá mörgum þykja sem hæstv. stj. og flokkur hennar semji sig mjög að sið íhaldsfl., þess flokks, sem hæstv. stj. og flokkur hennar hefir borið þyngstum ámaelum fyrir afskipti sín af stjórnmálum. Mun það sýna sig við atkvgr., hvaða leið hæstv. stj. og flokkur hennar velur.

Fors.- og atvmrh. (Tryggvi Þórhalls-son): Hv. 4. landsk. þm., sem mun vera flokksforingi hv. þm. Ísaf. og jafnaðarmanna annara hér á landi, gat þess við 1. umr. fjárl. í Ed. í ár, þegar hann gerði eldhúsdag að stj., að m. a. þyrfti hann enn að víta stj. fyrir eitt mál, sem hann hefði nú í samfleytt 8—9 ár vítt stj. fyrir.

Hv. þm. Ísaf. ferst svipað. Hann hefir tekið að sér eitt mál og hamrað á því öll þau ár, sem hann hefir setið á þingi. Er þetta í þriðja skiptið, sem hann heldur sömu ræðuna í þessu sama máli.

Ég get látið mér nægja að vísa til þess, sem prentað er eftir mér í þingtiðindunum fyrir árið 1929 um þetta mál, sem hér liggur fyrir, en get þó bætt því við, þó að ég hafi reyndar upplýst það á eldhúsdaginn, að samkv. loforði frá því í fyrra hefir stj. látið fara fram rannsókn á verðlagi steinolíunnar. Var Fiskifélaginu falið að framkvæma þessa rannsókn, og sendi það skýrslu um rannsókn sína til atvmrn. Liggur sú skýrsla þar frammi. En nú fer hv. þm. Ísaf. þungum orðum um það, að þm. og þingn. skuli ekki hafa verið send þessi skýrsla. Þykir honum slíkt með þeim endemum, að ósæmilegt sé. En ég verð nú að segja það, að ef hv. þm. Ísaf. er eins mikil alvara í þessu máli sem hann lætur, hefði hann ekki talið það eftir sínum kviku fótum að ganga upp í stjórnnarráð til þess að sjá þessa skýrslu. En það bar hann ekki við, enda virðist mér sem aðalatriðið í þessu máli sé það fyrir hann, að hafa nú getað haldið þessa sömu ræðu sína í þriðja sinn.

Fulltrúar sjávarútvegsins stóðu að þessari rannsókn, eins og áður segir, og þeir hafa ekki borið fram neinar óskir til

stj. um það, að hún hæfist handa í þessu máli. Virðist og eftir áðurnefndri skýrslu, sem verðlag á olíu hér sé ekkert frábrugðið verðlagi því, sem er í grannlöndum okkar.

Ég þarf svo ekki að segja mikið meira, en vil aðeins minna á það, að mér finnst hv. aðalflm. ætti fremur að beina sínum stóru orðum út af skakkaföllum sjávarútvegsins vegna steinolíuverzlunarinnar í nokkuð aðrar áttir. (ÓTh: Já, til hv. 2. þm. Reykv). Og til hv. 1. þm. Skagf. ekki síður. Það eru þeir, sem ráða oliuverðinu, og ég veit ekki betur en að þeir séu innilega sammála um það. Þetta ættu hv. flm. að athuga. En sem sagt, þá hefir stj. í hendi sér heimild til þess að skerast í leikinn jafnskjótt sem þörf þykir, og þá heimild mun hún nota sér umsvifalaust, svo framarlega, sem hún fær sönnur fyrir því, að misnotun eigi sér stað á þessum sviðum og oliuverðið sé óhæfilega hátt. En eins og nú standa sakir, þá hefir engin ósk komið fram um þetta frá hlutaðeigendum. Ég geri ráð fyrir, að ef steinolíuverðið væri nú óhæfilega hátt, þá myndi ekki líða á löngu áður en kvartanir bærust um það til ríkisstj., og ef þær reyndust á rökum reistar, þá skyldi ekki standa á stj. að skakka leikinn með þeim heimildum, sem felast í lögunum frá 1917.

Flm. (Haraldur Guðmundsson): Ég þarf ekki miklu að svara hæstv. ráðh., því að hann sagði í rauninni alls ekki neitt, sem svara þarf. Hann var t. d. að tala um, að það breytti ekki oliuverðinu, þó ég flytti þessar ræður á hverju ári og þar fram eftir götunum. Það má því strika allan meginkaflann úr ræðu hæstv. ráðh. út, því að í honum var ekkert, sem nokkru máli skiptir í þessu sambandi.

Hæstv. ráðh. sagði, að athugun hefði farið fram á oliuverðinu, og skýrsla um það hefði borizt stjórnarráðinu. Í eldhúsdagsumr. lofaði hæstv. ráðh., að skýrslan skyldi verða lögð fyrir þingið til athugunar, en hæstv. ráðh. hefir enn ekki efnt það loforð. Þykir mér næsta kynlegt, að hv. þm. skuli ekki gefast kostur á að sjá þetta plagg. Síðan segir hæstv. ráðh., að engin krafa hafi komið frá fulltrúum sjávarútvegsins um þetta. Þess er heldur ekki að vænta, þar sem hæstv. ráðh. hafði

lofað að birta Alþingi skýrsluna. Það ætti að vera óþarfi að krefjast þess af ráðh., að hann birti skýrslu, sem hann hefir látið semja fyrir opinbert fé og lofað að birta. Skýrslan hlýtur að vera ætluð þinginu. Formaður Fiskifélagsins gerir einungis athugun á oliuverðinu og gefur skýrslu um það, en gerir hinsvegar engar till. Slíkt er stjórnar eða þingmanna, að fengnum þeim upplýsingum, sem skýrslan geymir. Það er blátt áfram ósæmilegt af hæstv. ráðh. að stinga svo þessari skýrslu í skúffuna. Það má alltaf segja sem svo, að hv. þm. séu svo sporléttir, að þeir telji ekki eftir sér að ganga upp í stjórnarráð og líta á skýrsluna þar. En þar er því til að svara, að það hefir hingað til verið venja, að þegar um mikilsverðar upplýsingar er að ræða í einhverju máli, sem þingið hefir til meðferðar, þá hafa þær verið prentaðar og lagðar fyrir þingið með þingskjölunum. En í stað þess að fylgja þessari sjálfsögðu reglu, þá lætur hæstv. ráðh. nægja að vísa mér og öðrum sporléttum þm. upp í stjórnarráð. Ég skal benda hæstv. ráðh. á, að eftir ummælum hans í fyrra, þá var ástæða til þess að ætla, að hann myndi einmitt leggja slíka skýrslu prentaða fyrir þingið í vetur. En hæstv. ráðh. hefir algerlega vanrækt það, og lítur út fyrir, að hann misskilji mjög aðstöðu sína sem atvmrh.

Hæstv. ráðh. sagði, að ég skyldi beina gifuryrðum mínum um oliuverðið í aðrar áttir. Þessu er nú fyrst og fremst því að svara, að ég hefi ekki viðhaft nein gifuryrði. Ég hefi beðið eftir því að fá upplýsingar frá hæstv. ráðh. um oliuverðið áður en ég færi að ámæla steinolíufölögunum sérstaklega, enda þótt mér og öðrum sé það vel kunnugt, að þau skammta verðið á oliunni eftir sínum geðþóttum og leggja á hana eftir því, sem þau sjá sér fært. En hve mikil álagningin er, átti hæstv. ráðh. einmitt að upplýsa með rannsókninni.

Ég vil svo að lokum beina tveim fyrirspurnum til hæstv. atvmrh., sem ég vænti, að hann svari um hæl. Fyrri spurningin er þessi: Telur hæstv. ráðh., að það fyrirkomulag, sem nú er á oliuverzluninni og sem blaðið Tíminn hefir lýst, muni verða heillavænlegt til frambúðar? Í öðru lagi: Er hæstv. ráðh. sam-

mála blaðinu Tímanum um það, að erlent auðfélag eitt hafi hér leppfélag til þess að afla þessu erlenda auðfélagi sama réttar hér sem íslenzkur ríkisborgari væri? Mér væri mikil þökk að fá svar við þessum spurningum. Ef hæstv. ráðh. er sammála blaði sínu, þá er vant að sjá, hvernig hann getur samt staðið á móti tillögu minni.

Jón Jónsson: Ég sé ekki ástæðu til þess að lengja umr. mikið úr því sem komið er. Till. þessi er þrautrádd fyrir löngu, því að þetta er þriðja þingið, sem hún er flutt og alltaf rædd af miklum ákafa.

Frá mínu sjónarmiði horfa þessi mál þannig við: Ég get ekki talið æskilegt, að ríkið taki að sér einkasölu á einstökum vörutegundum, nema eitt af tvennu sé fyrir hendi: Annaðhvort óhæfilegt okur hjá verzlunarhúsum, sem þurfi að hefta, eða í öðru lagi, að um vöru sé að ræða, sem vel sé fallin til fyrir ríkið að taka að sér sölu á til að auka tekjur sínar. Nú skilst mér, að athugun hafi farið fram á því, hvort landsmenn hafi orðið illa úti hvað oliuverð snertir, og sú athugun gefið neitandi svar. Um hitt atriðið er heldur ekkert fyrir hendi, þar sem um mikla nauðsynjavöru er að ræða. Er þess vegna hvorugt skilyrðið fyrir hendi, og sé ég því ekki ástæðu til þess að samþykkja þessa till. Enda ber á það að líta, að lög-in frá 1917 eru enn í gildi og heimila ríkisstj. að skerast í leikinn hvenær sem þurfa þykir. Ég vil því leyfa mér að bera fram rökstudda dagskrá, líka þeirri, sem afgr. var í fyrra. Vil ég leyfa mér að lesa hana upp og leggja hana fram. Skal ég taka það fram, að verði hún ekki samþ., sé ég mér alls ekki fært að samþykkja till. Dagskráin hljóðar svo, með leyfi hæstv. forseta:

Með því að ríkisstjórnin getur hvenær sem er gripið til heimildarlaganna frá 1917 um verzlun steinolíu, og í trausti þess, að stjórnin hafi nánar gætur á því, að landsmönnum verði ekki íþyngt af oliukaupmönnum, tekur þingið fyrir næsta mál á dagskrá.

Fors.- og atvmrh. (Tryggvi Þórhalls-son): Ég sé enga ástæðu til þess að skatt-yrðast við hv. þm. Ísaf. út af þessari till.,

en get hinsvegar svarað þessum spurningum, sem hann lagði fyrir mig.

Hv. þm. spurði fyrst, hvort ég álití núverandi fyrirkomulag á oliuverzluninni heillavænlegt til frambúðar. Þessu get ég hiklaust svarað neitandi. Oliuverzlunin er nú algerlega í höndum hringa, en slíkt getur ekki blessað til lengdar. Enda hafa verið gerðar ráðstafanir af hálfu míns flokks til þess að undirbúa annað skipu-lag, og það er í rauninni ekki nema tíma-spursmál, hvenær hafizt verður handa um framkvæmdir í þeim efnum.

Hin spurningin var töluvert loðin og óskýr. Virtist mér hv. þm. helzt vera að spyrja um það, hvað ég álití um útlenda leppmennsku. Ég get svarað þessu um-svifalaust á þá leið, að ég álití alla leppmennsku ákaflega fyrirlitlega, í hverri mynd, sem hún birtist, en hinsvegar heyrir ekki undir mína stjórnardeild að rann-saka, hvort slík leppmennska eigi sér stað í vissum tilfellum.

Flm. (Haraldur Guðmundsson): Ég skal ekki vera langorður. En ég get ekki stillt mig um að benda hv. 6. landsk. á, að dagskrártil. hans er á ærið ótraust-um grundvelli reist. Hann taldi einkasölu aðeins forsvaranlega í alveg sérstökum tilfellum. Síðan kom hann nánar inn á það og taldi annað höfuðskilyrðið fyrir réttmæti steinolíueinkasölu, að oliuverðið væri óhæfilega hátt. Því næst segir hann, að samkv. upplýsingum frá hæstv. atvmrh. þá sé ekki um slíkt að ræða, og á því byggir hann svo dagskrá sína. En sá er nú gallinn á þessu öllu saman, að hæstv. atvmrh. hefir engar upplýsingar gefið viðvikjandi þessu, enda hefir hann játað, að hann hafi enga persónulega sér-þekking á þessu. Með þessu er því í raun-inni fallinn grundvöllurinn undan till. hv. 6. landsk., og hefi ég því ekki fleira til hans að segja.

Hæstv. atvmrh. svaraði báðum fyrir-spurnum mínum að því er mér skildist eindregið játandi. Hann taldi núverandi fyrirkomulag á steinolíuverzluninni hér á landi mjög óheppilegt, en að það skipti ekki miklu máli, hvort því yrði kipt í lag á þessu ári eða næsta. Ég vil nú mega ráða það af orðum ráðh., að hann og flokkur hans hafi í hyggju að kippa þess-

Einkasala á steinolíu.

um málum í betra horf áður en langt um líður. En hvernig? Það væri óneitanlega fróðlegt að fá að heyra eitthvað um það, úr því að hæstv. ráðh. nú virðist horfinn frá einkasöluhugmyndinni. Hæstv. ráðh. gaf þá yfirlýsingu, að öll leppmennska væri ákaflega fyrirhlitleg, en svo bætti hann við, að þau mál heyrðu ekki undir hans stjórnardeild. Þetta minnir ákaflega mikið á tilsvor eins af fyrrv. íhaldsstjórnarherrum, sem Timinn hefir farið um hinum háðulegustu og hraklegustu orðum. Hann sagði: „Ég er ekki dómsmálaráðherra“. Mér þykir því hæstv. atvmrh. velja sér allóheppilegar fyrirmyndir. Annars held ég, að þessi leppmennska geti vel heyrt undir stjórnardeild hæstv. forsrh.

Magnús Guðmundsson: Ég heyrði ekki vel, hvað hv. þm. Ísaf. sagði, en eitthvað minntist hann mín miður hlýlega, og það heyrði ég, að hann sagði, að ég væri úr sögunni. Ég ætla því að minna hv. þm. Ísaf. á það, að ég er ekki alveg úr sögunni, og á ef til vill eftir að tala við hann meira en honum gott þykir. Ég verð líka að taka svari hv. 2. þm. Reykv. (HV), því að mér finnst það ærið harður dómur, sem hv. þm. Ísaf. fellir um þennan ágæta flokksmann sinn út af afskiptum hans af steinolíuverzluninni og verðinu í landinu. Þó hv. þm. sé um leið að hnýta í mig, þá læt ég mig það litlu skipta, því að hv. þm. veit, að ég ræð ekki oliuverðinu hjá því félagi, sem ég er við riðinn, heldur framkvæmdastjórinn. Um félag hv. 2. þm. Reykv. er hinsvegar það að segja, að þar ræður hann sjálfur verðinu. Aðstaða okkar er því ærið ólík. Annars er það allein-kennilegt hátterni hjá hv. þm. Ísaf. að tönnlast á því þing eftir þing, að annað félagið sé leppfélag og úthúða því á allar lundir, en tala ekkert um hið alútlenda félag, sem flokksbróðir hans veitir forstöðu. Um orðahnippingar hv. þm. Ísaf. og hæstv. atvmrh. ætla ég ekki að tala að þessu sinni. Slíkt ber vitanlega að skoða sem heimiliskrit á stjórnarheimilinu, sem ekki kemur öðrum en hlutað-eigendum við.

Merkilegt er að heyra það á Alþingi, að innlent félag, sem stofnað er til oliuverzlunar, skuli hvað eftir annað vera kallað

leppfélag, þvert ofan í dóm hæstaréttar og þrátt fyrir það, þótt núv. hæstv. dómsmrh. hafi látið 5 lögfræðinga rannsaka félagið, til þess að reyna að finna á því einhvern höggstað, en það ekki tekizt. Annars skal ég ekki fjölyrða um þetta mál; það nægir að vísa til umr. í fyrra og hitteðfyrra um þetta mál. Ræða hv. þm. Ísaf. var að þessu sinni ekki nákvæmlega eins og ræða hans í fyrra, en fram-söguræða hans í fyrra var nákvæmlega sú sama og í hitteðfyrra. Málið virðist því nokkurnveginna rætt til hlitar hér í þinginu.

Jón Baldvinsson: Mér skildist á hæstv. atvmrh., að hann væri að ávita hv. þm. Ísaf. fyrir að flytja sömu till. ár eftir ár. Öðruvísi mér áður brá, þegar hæstv. ráðh. var í stjórnarandstöðu. Þá báru þeir flokksmenn hans fram áhugamál sín þing eftir þing. T. d. flutti núv. hæstv. dómsmrh. þá frv. um Byggingar- og land-námssjóð þing eftir þing, vitaskuld af því, að hann áleit það gott mál og þarflegt. Þannig mætti tína til fjölda dæma. Mér virðist því dálítið spaugilegt að vera nú að finna að þessu við okkur jafnaðar-menn.

Ég veit, að það má finna sterkar yfirlýsingar í Alþt. af hálfu hæstv. atvmrh., og sennilega hæstv. dómsmrh., um það, að landið ætti að taka oliuverzlunina í sínar hendur, enda barðist hæstv. atvmrh. á móti því, að steinolíueinkasalan væri lögð niður. Nú virðist hann snúinn í því máli.

Ég þarf ekki að bera fram rök í þessu máli, vegna þess að hv. þm. Ísaf. hefir rækilega gert það, svo að ekki hefir tekizt að hnekkja þeim. Hæstv. atvmrh. var þeim samþykkur að því er virtist, og hv. 6. landsk. hefir heldur ekki gert tilraun til að hnekkja þeim.

Hv. 1. þm. Skagf. var töluvert rogginn og þykist sennilega öruggur, þegar stjórnarflokkurinn stendur með honum. Annars situr illa á þeim hv. þm. að vera að víkja skætingi að hv. 2. þm. Reykv., því þó hann starfi að oliuverzlun, þá hefir hann þó flutt þessa till. og sýnt, að honum er alvara í þessu máli. Hv. þm. talaði um sitt félag sem innlent, en félag hv. 2. þm. Reykv. sem útlent, og vísaði

til hæstaréttardóms, sem gengið hafi um þessi efni. Ég skal benda á það, að félag þetta hefir þótt svo grunsamt, að stj. hefir ekki séð sér fært annað en láta rannsaka félagið, og enda þótt dómur hæstaréttar séu félaginu í vil, þá býst ég nú við, að allur almenningur hafi ekki sannfærzt um, að fullt réttlæti væri í þeim dómum.

Ég býst svo við, að við flytjum þessa till. a. m. k. einu sinni enn, til þess að sjá, hve staðfastur stjórnaflökkurinn er í því að láta útlenda hringa ráða olíuverðinu hér á landi, og hversu langt flokkurinn er horfinn frá fyrri stefnu sinni í þessu máli.

Jón Jónsson: Hv. aðalflm. hélt því fram, að grundvöllur till. minnar væri ótraustur. En honum láðist að koma með nokkuð, sem sýndi, að svo væri í raun og veru.

Stjórnin hefir því tvímælalaust heimild til þess að láta landið taka að sér þessa verzlun, hvenær sem hún telur það nauðsynlegt. Till. hefir því fyllsta rétt á sér, eins og ég tók áður fram.

Magnús Guðmundsson: Það eru örfá orð út af því, sem hv. 4. landsk. sagði. Hann talaði um, að ég væri rogginn. Mér fannst hann, þessi nýskipaði bankastjóri, vera nokkuð rogginn líka, og ætti honum að þykja fara vel á því, að ég líkist honum.

En þó að jafnaðarmenn hér á þingi finni ástæðu til að reyna að skipta liði við Framsókn, eða „litla íhaldið“, núna undir landskjörið, þá ætla ég ekki að skipta mér af því. Þeir rísa upp úr sætum sínum, hver eftir annan, jafnaðarmennirnir, og deila á hæstv. stj. En menn skilja, hvað liggur á bak við. Það er hræðslan um að heimta ekki alla kjósendurna aftur úr sambandinu við „litla íhaldið“. Ég skal ekki segja, hvort svo verður, en ég skal láta hv. 4. landsk. vita, að ég mun ekkert skipta mér af, hvernig þeirra lið skiptist.

Hv. 4. landsk. sagði, að ég hefði eitt-hvað kastað að hv. 2. þm. Reykv. út af þessu máli. Það gerði ég ekki. Ég lét hann leggja algerlega milli hluta.

Það var eins og hv. þm. álitir það ein-Alpt. 1930. D. (42. löggjafarþing).

hverja sönnun fyrir því, að Shellfélagið væri ekki löglegt, að það hefir fengið hæstaréttardóm fyrir því, að það væri innlent og löglegt. Þetta er dálítið undarleg aðstaða, en hinsvegar er það eðlilegt, að menn, sem gera lítið úr hæstaréttardómum, vilji gjarnan fá hann afnuminn, og ég verð því að fyrirgefa hv. 4. landsk., þótt hann hafi gert ítarlegar tilraunir til þess að skipta um menn í þeim rétti. En það skal ég segja honum, að ekki mundu duga nein mannskípti. Þetta mál mundi alltaf fara á sama veg.

Hv. þm. sagði, að þessi félög, sem nú verzlðu hér, ættu engar þakkir skildar. Enginn hefir nú reyndar farið fram á að fá neinar þakkir. En þó mætti benda á, að hv. þm. Vestm. hefir lýst því yfir, að þegar olíuverzlunin varð frjáls, hafi stórum lækkað verð á olíu. Ég býst við, að hægt sé að trúa orðum hans, því að hann er fulltrúi fyrir hérað, sem á sennilega einna mest undir góðri olíuverzlun. Ekki er heldur hægt að væna hann um hlutdrægni Shell-félaginu í hag, því að hann er umboðsmaður fyrir félag hv. 2. þm. Reykv.

Ef kryfja ætti þetta mál til mergjar, held ég því, að þetta innlenda félag ætti fremur þakkir skildar fyrir, að það hefir orðið þess valdandi, að olíuverðið hefir fallið svo mjög.

Ólafur Thors: Þetta mál er eitt af mörgum, sem bera vott um, að hv. socalistar leggja meiri áherzlu á að sýnast hér í þinginu en aðrir flokkar, og meira en sémilegt er. Socalistar vita ákaflega vel, að jafnvel hinn leiðitami Framsóknarflokkur er á móti þessu máli; um afstöðu sjálfstæðismanna þarf ekki að efast, og ég hygg, að megi segja um socalista sjálfa, að þeir séu sumir á móti því. A. m. k. sjá menn, að hv. 2. þm. Reykv. blygðast sín og lætur ekki sjá sig. (Rödd úr ráðherraherberginu: Ég er nálægur!). Þótt hann sé nálægur, þá vill hann ekki láta sjá framan í sig.

Ef jafnaðarmönnum væri einhver alvara með þetta mál og teldu það svo þýðingarmikið fyrir þjóðina sem hv. þm. Ísaf. telur í sínum ræðum, — hvað sem hann telur í sínu hjarta, — þá skil ég ekki í öðru en að flokkur þeirra hefði afstöðu til þess að knýja það fram. Stj. hef-

Einkasala á steinolíu.

ir sýnt, að hún lætur sig, ef hún á líf sitt í voða. Sócialistar vita, að nú er fundið allsherjarráð til þess að beygja þessa stjórn, eftir að menn sáu, hvernig hún kom fram í Íslandsbankamálinu. Ég efast ekki um, að þeir geta knúið fram hvað sem þeir vilja í þessu sem öðru.

Ég skal ekki skipta mér af deilu hv. 1. þm. Skagf. og sócialista. Það féllu nokkur orð af vörum hv. 4. landsk. um, að það væri í rauninni órannsakað mál, hvort Shellfélagið væri löglegt eða ekki. Hann sagði, að aðstaðan hefði a. m. k. ekki verið hreinni en svo, að valdhöfunum hefði fundizt ástæða til þess að láta rannsaka það. Þetta er sýnishorn þess, hvílikt skaðræði er að fela mesta ofstækismanni í landinu ákærvaldið. Núv. dómsmrh. er þekktur að því að vera meiri öfgamaður en aðrir. Af pólitískum ástæðum hóf hann rannsókn á Shell-félaginu. Sú rannsókn leiddi í ljós, að þetta félag er innlent og í samræmi við íslensk lög. Og ef ekki er hægt með sjálfu dómsvaldinu að hreinsa sig af ákærum ofstækismanna, þá veit ég ekki, hvernig á að fara að.

Það er illt að búa undir því, að óhlutvandar menn fari með ákærvaldið. En þá kröfu verður að gera, að þegar sýkndómur er fallinn, þá sé allur blettur af þveginn, og ég vona, að hv. 4. landsk., sem er svo hlaðinn virðingarstöðum, bæði landsk. þm. og bankastjóri, viðurkenni það. Slíkir menn verða að fara varlegar, er þeir kveða upp áfellsdóma, en þeir, sem minni virðingarstöður hafa í þjóðfélaginu.

Dagskrá hv. 6. landsk. get ég ekki greitt atkv. Hún hnigur að því, að ríkisstj. hafi nánari gætur á því, að landsmönnum verði ekki íþyngt með oliukaupum. Hæst- v. forsrh. hefir lýst því yfir, að hann beri lítið skyn á þessa hluti. Ég verð því að álita það gersamlega tilgangslaust af Alþingi að fela eftirlitið manni, sem sjálfur hefir lýst yfir, að hann hafi ekkert vit á því. En jafnvel þótt hæstv. forsrh. væri eitthvað dómþæfari en hann sjálfur segir, held ég ekki, að hann hefði kjark til þess að standa á móti aðaloliukaupmanni landsins, hv. 2. þm. Reykv. Ég veit ekkert hvort hann mishýður landsmönnum með oliukaupum. Um það verða þeir að deila, hv. þm. Ísaf. og hv. 2. þm. Reykv. Sá

kritur verður að vera innan þeirra fjöl- skyldu, ef hv. þm. Ísaf. vill væna hv. 2. þm. Reykv. um, að hann okri á olíu. Ég hefi fyrir mitt leyti enga ástæðu til þess að gera honum getsakir. En það er víst, að oliuverzlun hefir færzt mjög í betra horf, eftir að einkasalan var lögð niður.

En að vísa málinu til stj. er ekki hægt, þar sem ég veit í fyrsta lagi, að stj. er ekki sá rétti aðili til þess að koma fram einbeittlega gagnvart hv. 2. þm. Reykv., og þar sem hún hefir auk þess gefið ský- lausa yfirlýsingu um, að hún hafi ekkert vit á oliuverzlun.

Flm. (Haraldur Guðmundsson): Hv. 1. þm. Skagf. var ærið drjúgur yfir því, að hann væri ekki alveg úr sögunni. Hann hefir nú verið úr sögunni um nokkurra ára bil, bæði sem dómsmrh. og fjmrh., og mín trú er sú, að þess verði langt að biða, að hann komi aftur til sögunnar sem slíkur. Ég vona, að forsjónin sé Ís- lendingum svo velviljuð, að hún láti það ekki koma fyrir.

Hv. þm. sagði, að það væri einkennilegt að áfella innlent félag fyrir leppmennsku. Hv. þm. virðist ekki hugsa mjög skarpt. Ég veit ekki, hvernig hægt er að áfella er- lent félag, sem viðurkennir, að það sé útlent, fyrir leppmennsku. En þegar er- lent félag fær íslenska menn til þess að leppa starfsemi sína á þessu landi, og þeir stofna svo félag í þessu skyni, þá er hægt að tala um leppmennsku, og það með réttu.

British Petroleum hefir fengið leyfi til að eiga hér eignir sem útlent félag, og í hvert skipti, sem það vill færa út kvi- arnar, verður það að fá leyfi til þess á ný hjá landsstj. og bæjarstj. Það hefir því ekkert með lepp að gera. Það siglir undir eigin flaggi. Allt öðru máli er að gegna um Shell. Það hefir fengið hv. 1. þm. Skagf. og nokkrar slíkar „sjálfstæðishet- jur“ til að feðra „íslenska Shell“ fyrir sig.

Þetta er hv. 1. þm. Skagf. kunnugt um, og það er ekki sémilegt að vilja rugla þessum félögum saman.

Þessi hv. þm. er rogginn yfir því, að hæstiréttur hefir ekki dæmt félagið sem leppfélag. Ég vil benda honum á það, að þessi hæstaréttardómur segir aðeins, að ekki hafi sannazt, að félagið væri leppur

Einkasala á steinolíu.

fyrir útlendinga, en hann er engin yfirlýsing um, að svo geti ekki verið, heldur aðeins um, að ákærvaldið hafi ekki lagt fram nægileg gögn til sönnunar. Hv. þm. er kunnugt um ástæðurnar, er því valda, t. d. skjöl, sem týndust í flutningi frá Reykjavík og suður á Álftanes. Verð ég því að segja, að það er aum fjöður, sem hv. þm. ætlar að skreyta sig með, ef hann hefir ekkert annað en þennan hæstaréttardóm.

Hv. þm. tók svo til orða, að eftir því sem hann bezt vissi, væru landsmenn ekki beittir neinu sérstöku okri hvað snertir olíuverzlun. Ef um okur er að ræða, þótt ekki sé það sérstakt okur, finnst mér ástæða til þess að taka það til athugunar. Ef hv. þm. er þeirrar skoðunar, að okrað sé á landsmönnum, á hann ekki að híða eftir því, að það verði sérstakt okur.

Ég hefi ekkert sagt um, að okrað væri á landsmönnum. Ég hefi aðeins sagt, að þessi félög hafi möguleika til þess að skammta álagninguna eftir sínum geðþótta, geta farið alveg upp í tunnuverð, og ég geri ráð fyrir, að þau noti aðstöðu sína til að útvega sér riflegan hagnað. En hitt liggur í augum uppi, að þótt ekki sé um okur að ræða, verður samt margfaldur kostnaður við olíusöluna, þegar þrjú félög eru í staðinn fyrir einkasölu.

Hv. 2. þm. G.-K. sé ég ekki ástæðu til að svara. Hann er vanur því, þessi hv. þm., að standa upp sí og æ og gjamma ávallt það sama. Hann sagði, að þetta mál væri ekki af heilindum flutt. Ég vil þá skora á þennan hv. þm., ef nokkur mannræna er til í honum, að greiða þessu máli atkv. og fá flokksmenn sína til hins sama og vita, hvort stendur á jafnaðarmönnum að fylgja því fram. Það er gaman að reyna einu sinni, hvort manndómur hans er jafn við stóru orðin, sem hann flytur á Alþingi. Annars eru þessi ummæli hv. þm. ekkert annað en spegill af sálarástandi hans sjálfs. Hann veit, að hann mælir fleiri orð en flestir aðrir þm. gera, án þess að meina nokkuð með því, eingöngu til þess að reyna að gylla sig í augum annara. Og hann býst við, að líkt muni aðrir skapi farnir.

Ég endurnýja þessa áskorun mína um að reyna, hvort við fylgjum ekki þessu

máli eins og öðrum, sem við höfum borð fram.

Héðinn Valdimarsson: Hv. 1. þm. Skagf. og hv. 2. þm. G.-K. hafa talað litilsháttar um mig í ræðum sínum, og kann ég ekki við annað en að láta nokkur orð falla um þetta, m. a. þar sem ég er meðflm. þáttill.

Ég hygg, að við rannsókn á olíuverði hér á landi og í nágrannalöndunum muni vera auðvelt að sanna, að verðið sé svipað, og a. m. k. sé það ekki hærra hér en búast má við, á móts við það, sem er í nágrannalöndunum. Enda er sú ástæða ekki tekin til í grg. þessarar till. En þar fyrir eru margar aðrar almennar ástæður til að taka upp steinolíueinkasölu, og vil ég benda lauslega á þær. Það er að visu nokkurnveginn séð, að þessi till. okkar verði felld nú, en þó þykir mér rétt að láta þetta koma fram.

Eins og olíuverzlunin er nú skipulögð hér á landi, hafa verið lagðar minnst 6—7 millj. kr. í olíugeyma og önnur tæki, olíubirgðir og útistandandi skuldir, og það er augsýnilegt, að ríkisstj. gæti ekki tekið verzlunina að sér, nema með því að hafa til allmikið fjármagn. Eftir lögum um heimild fyrir ríkisstj. til að taka einkasölu á steinolíu getur stj. tekið lán í því skyni, svo að heimildin er nægileg, og það má búast við, að lánstraustið sé svo, að hægt sé að fá fé. Það ætti því að vera hægt að komast yfir þennan þröskuld.

En í sambandi við þetta mikla fjármagn vil ég segja það, að enginn vafi er á því, að ef olíuverzlunin væri á einni hendi, mætti komast af með þó nokkru minna fé. Hvert félag byggir sína geyma og reynir að ná aðstöðu án tillits til hinna. Þess vegna er nú þrefalt fjármagn á ýmsum sviðum á móts við það, sem þyrfti.

Að öðru leyti mætti spara, ef tekinn er samanburður á rekstri þessara þriggja félaga og því, ef ríkið hefði einkasölu. Það væri áreiðanlega hægt að hafa minni rekstrarkostnað, ef einkasalan væri ein um hituna. Að þessu leyti væri hægt að fá meiri hagnað með einkasölu heldur en því að olíufélögin hafi verzlunina með höndum, sem annaðhvort kæmi fram í á-

Einkasala á steinolíu.

góða af verzluninni, lægra verði, eða hvorutveggja.

Í þriðja lagi er það, að Alþingi myndi hafa í höndum sér að tryggja betur olíuverzlunina en nú er. Félögin lána nú mik­ið og tapa á því. Það kemur fram í olíuverðinu og minni hagnaði. En það mundi vera auðvelt fyrir einkasöluna að tryggja sig gegn þessu, þar sem mikill hluti tapanna verður á sjávarútveginum, með því að taka einkskonar sjóveð í afla, eins og hægt er um vinnulaun samkv. lögum. Með því mundi sparast miklu meira fé heldur en menn trúa.

Útkoma einkasölnunnar mundi því geta orðið betri en þessara þriggja félaga. Hagnaðinn mætti leggja í ríkissjóð eða nota hann til að setja olíuverðið niður. En skilyrði fyrir því, að hægt sé að framkvæma þetta, er fyrst og fremst, að ríkið nái í fjármagn til þess. Þá er og sjálf-sagt æskilegt að taka lögveð í aflanum, og loks að tryggja sér erlend sambönd, svo að menn gætu alltaf fengið þær oliutegundir, sem nothæfar eru hér á landi. Jafnvel þótt þessi till. vrði samþ., mundi ríkisstj. ekki geta tekið upp einkasöluna fyrr en hún væri búin að tryggja sig að þessu leyti.

Hv. 2. þm. G.-K. talaði um, að við jafnaðarmenn hefðum stj. í hendi okkar og gætum sett á hana vantraust hvenær sem væri. Ég verð að segja eftir reynslu þessa þings, að ég er ekki viss um, að hv. 2. þm. G.-K. mundi greiða atkv. með vantrausti. Ég veit ekki betur en að í því máli, sem hv. þm. reif sig mest í á móti stj., hafi því lyktað svo, að hv. þm. var ánægður með hennar gerðir. Ef við jafnaðarmenn hefðum þá komið með vantraust, býst ég við, að hv. þm. hefði verið fyrstur manna til að greiða stj. traustsfirrlýsingu.

Annars getur hv. þm. alltaf reynt, hvernig þetta stendur í þinginu, með því að koma sjálfur með vantraust.

Ekki er hægt að neita því, að þótt innlend félög hafi að einhverju eða jafnvel öllu leyti olíuverzlunina, er það ekki hægt fyrir einstaka menn hér á annan hátt en að fá fjármagn frá útlöndum að mestu leyti. Og á meðan svo er, má segja, að þau innlendu félög, sem hafa þessa verzlun, starfi ekki einu sinni á æskilegum

grundvelli frá sjónarmiði sjálfstæðis landsins, án tillits til hagsmuna þjóðarinnar að öðru leyti. En er ekki svo með nálega öll íslensk verzlunarfyrirtæki, að þau vinna aðallega með erlendu lánsfé? Ef ríkið ræki þessa verzlun, gæti það átt sitt eigið fjármagn og verzlunin því orðið óháðari en ella.

Þetta mál um einkasölu á olíu er fjarri því að vera annað eins smámál og sumir hv. þm. virðast telja. Því að olíuverzlunin snertir allan bátaútveginn og samgöngur á landi, og innan skamms tíma má búast við, að komi upp „diesel“-togarar, sem nota olíu, þannig að olían verði grundvöllur undir meginatvinnuvegi landsins, sjávarútveginum. En til þess að taka einkasölu á slíkum vörutegundum verða menn að leggja nokkuð á sig og hafa fulla sannfæringu um, að þetta sé rétt. Þeir, sem vilja óátalið af þingi og almenningi fara með útflutning sjávarafurða landsmanna, geta ekki skilið, eða eru að minnsta kosti á móti því, að ríkið tryggi sér yfirráðin yfir verzluninni með aflgjafann.

Hvað það snertir, sem hv. 2. þm. G.-K. sagði, að þetta snerti mína hagsmuni, ætla ég ekki að segja annað en það, að þó að einkasala á steinolíu yrði tekin upp aftur, mundi ég hafa eitthvað að lifa af. Meðan ég hefi fulla heilsu, treysti ég mér til að hafa með vinnu minni nægilegt að bíta og brenna hér á landi. (ÓTh: Hv. þm. lifir þá bara af rentunum). Ég lifi a. m. k. ekki af rentum af fé foreldra minna. (ÓTh: Óþarfi að taka það fram).

Jón Baldvinsson: Það kemur venjulega fyrst upp í huga hv. 1. þm. Skagf., hvernig kjósendur muni líta á málið. Hv. þm. er víst eitthvað hræddur um, að við jafnaðarmenn munum draga að okkur atkv. vegna þessa máls. (JJós: Það er engin hætt á því). Það er nú svo um þennan hv. þm., að hann hefir nú 2 síðustu kosningarnar alltaf fengið færri og færri atkv., alltaf verið að tapa. Það eru alltaf að verða færri og færri kjósendur, sem trúa honum til þingmennsku. Sú eina röksemd, sem hv. þm. færði fram, var sú, að hv. þm. Vestm. hefði sagt fyrir 2—3 árum, að olíuverðið hefði lækkað stórum þegar verzlunin var gefin frjáls. Það get-

ur vel verið, að hv. þm. Vestm. hafi sagt þetta, og getur líka verið rétt, að oliuverðið hafi lækkað, en það sannar ekkert gegn einkasöluinni. Lækkað oliuverð getur stafað af því, að oliuverðið lækki á heimsmarkaðinum, svo að það, sem hv. 1. þm. Skagf. áleit röksemd, er það ekki þegar nánar er á lítið.

Þá var hv. 2. þm. G.-K. með aðdróttanir til okkar jafnaðarmanna, að við meintum ekkert með þessu máli. Nú hefir hv. þm. Ísaf. boðizt til þess að sýna það, hvort okkur er alvara í þessu máli eða ekki. Ef flokkur hv. þm., sem hann telur sig fyrir, vill koma þessu máli fram og leitar samkomulags við okkur, skal hann sjá, hvort stendur á okkur. (ÓTh: Ég vil engin mök eiga við þessa þm.). Þessi hv. þm. hefir þá strax tekið þessar aðdróttanir til okkar aftur.

Annars er rétt að benda á þann mun, sem er í röksemdafærslu hjá okkur jafnaðarmönnum og hv. 2. þm. G.-K. Ég ætla ekki hér að fara að verja hæstv. stj. eða einstaka ráðh., en það er svo, að þótt hv. þm. sé þeim alveg sammála, setur hann sig samt ekki úr færi að skamma þá. Litla og stóra íhaldið berst ekki um mál, það berst um ráðherrastólana. Það er t. d. ekki ólíklegt, að hv. 2. þm. G.-K. vildi komast í sæti dómsmrh. (ÓTh: Það er flekkað sæti nú). Við jafnaðarmenn deilum á báða þessa flokka, þegar þeir ganga á móti málum okkar.

Ég álit það ekki rétt hjá hv. 2. þm. G.-K., að dómur hæstaréttar séu svo heilagir, að enginn megí um þá tala eða skoðun hafa um þá. Ég hefi t. d. heyrt, að prófessorar háskólans taki stundum óþyrmilega á dómum hæstaréttar og sýni nemendum sínum í kennslustundum, hve herfilega farið hefir verið framhjá lögum eða þau misskillin. (SE: Þeir lærðu eru ekki ávallt beztu dómarnir; það er viðurkennt í veröldinni). Þar sem prófessorar háskólans hafa þetta fordæmi fyrir þeim, sem þeir eru að kenna, finnst mér rétt, að leikmenn geri það líka.

Ég skal svo ekki fara frekari orðum um þessa till. Það mun verða skorið úr því við atkvgr., hvernig fer um hana. Ég hefi ennþá ekki heyrt nein rök færð móti henni. Eina tilraunin, sem gerð hefir verið til að færa fram rök gegn málinu, var

það, þegar hv. 1. þm. Skagf. vitnaði í gamla ræðu hv. þm. Vestm., en það sannaði heldur ekki neitt.

Magnús Guðmundsson: Ég skal ekki vera margorður. — Hv. þm. Ísaf. áleit mig úr sögunni fyrst ég væri ekki ráðh., en afleiðingin af þessu er þá sú, að þessi hv. þm. er þá ekki kominn til sögunnar hér á landi. (HG: Ég sagði, að hv. þm. væri úr sögunni sem ráðh.). Ónei, ekki orðaði hann hugsun sína svo skýrt, en ég ætla að vona, að þessi hv. þm. komi aldrei til sögunnar sem ráðh. Það væri verst fyrir hann sjálfan. Því að það fyrsta, sem jafnaðarmenn gera, þegar þeir komast til valda, er að renna frá sínum eigin stefnumálum.

Hv. þm. þótti það ákaflega hættulegt, ef innlend fél. gætu fært út kviarnar. Já, það er ákaflega hættulegt fyrir þessa „internationalölu“ socalista, ef isl. hlutafélag færir út kviarnar, en heimska er það nú samt. Og mér er sem ég sjái hæstv. stj. neita hv. 2. þm. Reykv. um stækkun á stöð hins erlenda félags síns hér, ef hann kæmi með makt og miklu veldi til hennar, otaði hnúunum og segði: „Nú skalt þú deyja, ef þú segir nei“. — Ég held hún myndi láta fljótlega undan.

Hv. þm. sagði, að það væri auma plaggið að veifa, þessi hæstaréttardómur fyrir því, að félagið sé löglegt. Dómurinn segði ekkert annað en það, að ekkert hefði sannazt um, að nokkuð væri athugavert við félagið. Við skulum taka dæmi þessu til skýringar.

Ef ég kærði hv. þm. Ísaf. og hv. 4. landsk. fyrir, að þeir hefðu drepið mann, mundu þeir sjálfsagt verða sýknaðir. Dómurinn mundi hljóða svo, að ekki væri sannað, að hv. þm. Ísaf. og hv. 4. landsk. hefðu drepið neinn mann, og því væri ekki hægt að dæma þá fyrir það. (ÓTh: Það væri líka óvarlegt). Væri svo rétt af mér að hælsta um á eftir og segja, að þeir hefðu samt líklega drepið mann? Hv. þm. snúa við öllum reglum um sönnunarbyrði í dómsmálum og halda, að þeir geti blekkt mönnum sýn með því. Ég held, að í siðuðu þjóðfélagi séu hæstaréttardómar það bezta, sem hægt er að bera fyrir sig.

Um ræðu hv. 2. þm. Reykv. er ekkert að segja. Hv. þm. talaði með því að koma

einkasölu á, en benti á ýmsa agnúa á því, og þarf ég ekki frekar að fara út í það.

Hv. 4. landsk. hélt, að ég væri alltaf að hugsa um atkvæði kjósenda, en ætli það sé svo fjarri honum sjálfum? Þessi till. er ekkert annað en atkvæðaveiðar hjá jafnaðarmönnum. Þeir halda, að þeir heimti ekki alla sína sauði við næsta landskjör nema þeir minni á stefnumálin.

Hv. 4. landsk. sagði, að það væru engin rök, að oliuverðið hefði lækkað. Ég álit, að það séu veigamikil rök. Það er engin deila um það, að oliuverðið lækkaði. Hv. þm. slær vopnin úr höndum sér þegar hann segir, að oliuverðið hafi lækkað. Það lækkaði ekki á heimsmarkaðinum við afnám einkasölunnar, og því var engin ástæða til þess, að það lækkaði hér. (JBald: Þetta er fullyrðing, en ekki rök). Hv. þm. verður sjálfur að sýna fram á, að verðið hafi lækkað á heimsmarkaðinum; hann hefir aðeins sagt, að það gæti verið. Það er annars dálítið einkennilegt, hvernig þessar umr. snúast. Eins og vant er, þegar þessir flokksmenn hæstv. stj. ætla að ráðast á hana, þá gleyma þeir því og fara að deila á „stóra íhaldið“.

Ólafur Thors: Hv. 4. landsk. sýnist ætlast til þess, að hér hefjist nú margendurteknar deilur um einkasölu. Það hafa nú verið haldnir fundir svo tugum skiptir um þetta mál, og hér í Nd. stóð ein slík umr. í tvo daga eða fleiri. Það mætti því æra óstöðugan, ef nú ætti að hefja slíkar umr. að nýju.

Hv. 2. þm. Reykv. sagði, að til þess að taka upp einkasölu á slíkri vöru sem þessari verði menn að hafa „svo ákveðna og sterka sannfæringu fyrir því, að hún sé nauðsynleg, að þeir vilji vinna til þess að leggja kvaðir á ríkissjóðinn og sjálfa sig“. Hafði hv. þm. þessa sterku sannfæringu, þegar hann sagði, að oliuverðið væri ekki herra hér en með nágrannapjóðunum? Ef þetta er rétt hjá honum, held ég, að hann sé sanngjarnasti oliukóngur heimsins. Það er fyrirfram vitanlegt, að af mörgum ástæðum er verðið herra hér en annarsstaðar. Það er yfirleitt svo um flestar vörur. En ég get því ekki skilið, á hverju hann byggir þá sterku sannfæringu, að meiri nauður reki til að taka upp einkasölu á þessari vöru en öðrum nauð-

synjavörum þjóðarinnar. Annars sagði hv. þm. nokkur orð, sem staðfestu það, sem ég sagði um hans flokk, að þetta væri skrípaleikur. Hann sagði, að hann vissi, að þessi till. yrði felld, svo sem áður hefði verið. Vitanlega verður hún felld, en því er þá verið að flytja slík mál?

Eins og hv. 1. þm. Skagf. tók fram, rann jafnaðarmönnum blóðið til skyldunnar. Hv. 4. landsk. beindi orðum sínum ekki til varnar flokksbræðrum sínum, heldur til varnar hæstv. stj., og þá einkum í garð hæstv. dómsmrh. Það er eins og vant er. Ef á þann hæstv. ráðh. er hallað, rísa socalistar upp og bera skjöldu fyrir hann. Landskjórið í sumar mun sýna, hvern ávöxt það hefir borið.

Hv. þm. Ísaf. sagði hér nokkur orð og lét sinn mikla róm gjalla yfir okkur í þessari hv. deild. Hv. þm. sagði, að það væri bezt að sjá heilindi okkar í þessu máli í því, hvort við greiddum þessari till. atkv. Hv. þm. veit vel, að ég og mínir flokksmenn getum ekki greitt henni atkv. nema við göngum á snið við sannfæringu okkar. Hv. þm. er í lófa lagið að sýna, hver heilindi hans eru í þessu máli, með því að hóta hæstv. stj. því, sem dugir, ef hún fylgir jafnaðarmönnum ekki í þessu máli.

Hv. 2. þm. Reykv. sagði nokkur orð út af vantrausti á stj. Það er ekki von, að Sjálfstæðisflokkurinn komi með vantraust á stj. vegna bankamálsins, sem hún hefir látið að vilja þeirra í. En ef jafnaðarmenn koma með vantraust á stj., þá skal ekki standa á mér að greiða því atkv. Það er á valdi þess flokks að sýna, hvort ég stend við þessi orð mín. En jafnaðarmenn kunna ráð við öllu. Þeir beita þá rómi sínum í stað sannfæringar, eins og hv. þm. Ísaf. gerði.

Forseti (ÁÁ): Það er orðið nokkuð áliðið fundartímann, en einn þm., hv. þm. Vestm., hefir kvatt sér hljóðs. Ég vil spyrja hv. þm., hvort hann geti lokið ræðu sinni fyrir kl. 7½. Að öðrum kosti verður að fresta umr. (JJós: Ég verð mjög stutt-orður).

Jóhann Jósefsson: Þetta steinolíuskráfl socalista tekur vist enginn mjög alvarlega. Þeir „stilla upp“ m. a. með tillögur

Einkasala á steinolíu.

um einkasölu á steinolíu, þó þeir viti, að enginn tekur mark á þeim. En hæstv. stj. og flokkur hennar má sjálfri sér um kenna, að þetta mál er hér fram komið, því hún hefir hvað eftir annað gefið jafnaðarmönnum undir fótinn, svo að þeir álíta sig í sínum fulla rétti, þótt þeir haldi áfram að krefjast einkasölu á hverri vörutegund eftir aðra.

Hv. 4. landsk. talaði um, að ég hefði fyrir nokkrum árum sagt eitthvað um einkasöluna, sem ekki hefði við rök að styðjast. Það, sem ég benti á, var sú staðreynd, að olíuverðið hefði lækkað eftir að einkasalan var afnumin. Þetta er augljóst mál. Ef þetta eru ekki rök, veit ég ekki, hvað hv. 4. landsk. vill hafa.

Hv. 2. þm. Reykv. talaði skynsamlega um málið, enda hefir hann reynslu í þessu efni. Ég ætla, að hann viti fullvel, hvað það er að verzlá með olíu í samkeppni. En hann vildi ekki kannast við þá ástæðu fyrir því, að ríkið færi að skipta sér af olíuverzlun, að félögin seldu vöruna dýrari en þörf væri á, heldur kom hann með þá almennu ástæðu, að reksturinn yrði ódýrari, ef allt væri undir einni stjórn.

Hv. þm. sagði, að maður yrði að hafa svo sterka sannfæringu, að maður vildi aðeins einkasölu, og lokaði augunum fyrir öllu öðru. Menn yrðu að vera reiðubúnir að leggja á sig og aðra það ok, sem af því leiddi.

Það er ekkert við þessu að segja. Það er eitt af stefnuskráratríðum jafnaðarmanna, sem hér er teflt fram. Ég veit ekki til, að raddir neinstaðar af landinu hafi óskað eftir einkasölu aftur. Þvert á móti. Eins og menn vita, er olíuverzlunin rekin í nokkuð harðri samkeppni, og sú lækkun, sem verður af þeirri samkeppni á vöruverðinu, fellur í skaut þeirra, sem kaupa vöruna.

Það var dálítið eftirtektarvert hjargráð, sem hv. 2. þm. Reykv. benti á til þess að koma í veg fyrir skuldasöfnun, ef ríkið tæki að sér olíuverzlunina. Honum er ljóst, eins og öðrum kaupsýslumönnum, að viðskiptamönnum verzlana hættir mjög til að safna skuldum, og þá ekki síður hjá olíuverzlunum en öðrum. En hann hafði svo sem ráð á takteinum til að koma í veg fyrir, að menn söfnuðu skuldum hjá steinolíueinkasölu ríkisins, þó

hún væri sett á stofn. Nú vil ég spyrja hv. þm., hvort hann er mér ekki sammála um það, að þó mikil hætta sé á skuldasöfnun hjá einstaklingsverzlunum, þá sé meiri hætta á henni hjá ríkisverzlun. (HV: Nei, nei!). Jæja, þjóðráð hv. þm. var það, að bæta einu sjóveði ofan á þau, sem fyrir eru. En hræddur er ég um, að einhverjum af smærri útgerðarmönnum um þætti orðið þröngt fyrir dyrum, ef þeir þyrftu ekki einungis að veðsetja ófenginn afla fyrir kaupgreiðslum, heldur einnig fyrir olíu.

Það væri alls ekki til hagsbóta fyrir sjávarútveginn, þó tekin væri ríkiseinkasala á steinolíu. A. m. k. ef hún væri eins rekin og hún hefir áður verið rekin hér, þá væri hún útveginum aðeins til tjóns og бага.

Það hefir verið talað um atkvæðaveiðar í sambandi við þetta mál. Ég held, að hv. jafnaðarmenn séu alls ekki glöggir á vilja fólksins, sem við sjávarsíðuna býr, ef þeir halda, að þeir vinni sér atkvæði með því að berjast fyrir steinolíueinkasölu.

ATKVGR.

Rökst. dagskráin frá 6. landsk. þm. var borin undir atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: EÁ, GÓ, HStef, HJ, IngB, IP, JónJ, JörB, LH, MT, PH, SvÓ, TrÞ, ÞorlJ, BSt, BÁ, ÁÁ.

nei: HG, HK, HV, IHB, JJós, JóhJóh, JAJ, JBald, JÓl, JÞ, MJ, ÓTh, SE, SÁÓ, BSV.

EF, JS, MG, PO greiddu ekki atkv.

Sex þm. (EJ, GunnS, HSteins, JónasJ, JKr, BK) fjarstaddir.

Samkv. þessum úrslitum lýsti forseti dagskrána fallna.

Tillgr. felld með 20:5 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: EF, HG, HV, JBald, SÁÓ.

nei: GÓ, HStef, HJ, HK, IHB, JJós, JóhJóh, JAJ, JÓl, JS, JÞ, JörB, LH, MG, MJ, ÓTh, PO, SE, SvÓ, BSV.

EÁ, IngB, IP, JónJ, MT, PH, TrÞ, ÞorlJ, BSt, BÁ, ÁÁ greiddu ekki atkv.

Sex þm. (BK, EJ, GunnS, HSteins, JónasJ, JKr) fjarstaddir.

Till. þar með fallin.

Lyfjaverzlun.

3. Lyfjaverzlun.

Á 68. fundi í Nd., 1. apríl, var útbýtt:
Till til þál. um lyfjaverzlun (A. 387).

Á 70. fundi í Nd., 3. apríl, var till. tekin
til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 72., 74., 76. og 78. fundi í Nd., 5., 8.,
10. og 12. apríl, var till. tekin til einnar
umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 83. fundi í Nd., 15. apríl, var till. enn
tekin til einnar umr.

Flm. (Haraldur Guðmundsson): Eins
og hv. þm. munu muna, var frv. um
lyfjaverzlun flutt í Ed. í fyrra, en náði
ekki fram að ganga. Í grg. þess frv. og
umr. um það var sýnt og sannað, að lyfja-
verð hér er ákaflega hátt, og sást þetta
m. a. af bréfi Læknafélagsins og umsögn
landlæknis. Málið fékk þá einkennilegu
afgreiðslu í Ed., að því var vísað frá í
trausti þess, að stj. léti endurskoða lyfja-
taxtana. Ég veit ekki, hvort sú endur-
skoðun hefir enn farið fram, en víst er,
að lyfjaverðið er enn fram úr hófi hátt.

Þar sem ekki er líklegt, að hugur
manna hafi breytzt svo síðan í fyrra, að
slikt frv. fengist samþ. nú, þykir okkur
flm. rétt að fela stj. að athuga þetta mál
og líkindi fyrir verzlunarbótum á þessu
sviði.

Ég verð að segja, að breyt. þær, sem
orðið hafa á lyfjaverzlun hér upp á sið-
kastið, eru ekki líklegar til að lækka verðið.
Hér var ein lyfjabúð áður, en nú eru
þær fjórar. Engin þörf er á svo mörgum
lyfjabúðum, en kostnaður og mannahald
verður auðvitað því meira sem búðirnar
eru fleiri.

Í grg. þáltill. er sagt frá ritgerð, sem
nýlega hefir birt eftir Vilmund Jóns-
son lækni á Ísafirði um þessi efni. Hann
kynnti sér þetta mál allrækilega í sið-
ustu utanför sinni. Dómur hans er sá, að
lyfjaverzlun og lyfjatilbúningur hér sé
rekið eftir aðferðum, sem eru orðnar úr-
eltar. Lyfjatilbúningur er nú víða rekinn

með fullkomnu stóriðjusniði, lyfin blönd-
uð og búin í söluumbúðir í stórum, full-
komnum verksmiðjum, þar sem öruggt
eftirlit er haft með gæðum og réttum til-
búningi. Hér eru efnin keypt að og lyfin
síðan blönduð og tilbúin á hinn dýrasta
og „primitivasta“ hátt.

Nú skortir mig alla sérþekkingu til þess
að dæma um þessi efni. En lausn máls-
ins verður að byggjast á rannsókn og
kunnugleika. Ef hægt væri að fá lyfin til-
búin og í söluumbúðum beint frá verk-
smiðjum erlendis, mætti án efa gera þau
miklu ódýrari og um leið tryggja betur
gæði þeirra en nú er mögulegt. Ég treysti
mér ekki til að bera fram ákveðnar till.
um fyrirkomulag lyfjaverzlunar, og tel
því, að rétta leiðin sé, að hæstv. stj. kynni
sér þetta og leggi till. sínar fyrir næsta
Alþ. á þann hátt, sem henni lízt réttast.

Dómsmrh. (Jónas Jónsson): Ég hygg,
að hv. þm. Ísaf. hafi ekki fylgzt alveg
með því, sem gert hefir verið í þessu máli
síðan í fyrra. Hann minnir þó á, að mál-
inu var þá vísað til stj. með dagskrá, þar
sem Alþingi æskir, að athugaður sé lyfja-
taxtinn. Nú vill svo til, að landsstj. hefir
gert talsvert í því máli. Settur hefir verið
nýr taxti, sem gekk í gildi um nýár í
vetur, eftir rannsókn um það, hve mikið
væri hægt að lækka verð lyfjanna. Við
rannsóknina var gerður nokkuð ítarlegur
samanburður á þessum málum hér og í
næstu löndum. Reyndist helzt tiltækilegt
að lækka taxtann á vinnu við meðalagerð
og umbúðum. Niðurstaðan varð sú, að
lækkunin mundi í Reykjavík einni nema
a. m. k. 30—40 þús. kr. í meðalári. Og ef
lækkunin er svo mikil fyrir þennan fjórð-
ung þjóðarinnar, sem hér býr, má sjá, að
það verður lagleg upphæð fyrir landið
allt. Ég skal ekki segja, hvort hægt er að
halda lengra á þessari braut. Ég veit að
vísu, að lagt var til við undirbúning máls-
ins að lækka hagnað lyfsalanna meira.
En að ráði landlæknis og til samkomu-
lags við lyflæknafélagið var horfið frá
því.

Jafnframt hefir sú deild áfengisverzl-
unar ríkisins, sem kölluð hefir verið pönt-
unardeild spítalalækna, aflað sér betri
sambanda og verið aukin, svo að þeir
læknar standa betur að vígi.

Lyfjaverzlun. — Berklavarnir.

Þetta hefir verið gert, og satt að segja er ég hræddur um, að þótt þessi till. sé samþ., þá geti stj. ekki gert mikið meira næstu árin.

Það, sem vakir fyrir flm., hv. þm. Ísaf., er tvennt. Það fyrra er að gerbreyta fyrirkomulagi lyfjaverzlunarinnar sjálfrar. Ég hygg, að hv. þm. styðjist þar við álit Vilm. læknis Jónssonar á Ísafirði, en hann mun hafa kynnt sér það fyrirkomulag og vera því fastlega fylgjandi. En það yrði svo stór breyting, að áreiðanlega er ekki hægt að framkvæma hana í skyndi; til þess þyrfti að vinna þjóðina til fylgis við hið nýja form. Jafnvel það, sem gott er, taka menn ekki undirbúningslaust. Ég skal ekkert um það dæma, hvort hugmynd læknisins á Ísafirði verður talin rétt í framtíðinni eða ekki.

Í öðru lagi vill hv. þm. breyta lyfjunum sjálfum, um leið og ríkið taki kaupin að sér. Ríkisverzlun á lyfjum er ekki eingöngu tillaga flokksins, sem hv. þm. fylgir, heldur hygg ég, að sjálfur landlæknirinn hafi hallast að þessu hérna á árunum. Og að sjálfsögðu geri ég ráð fyrir, að færa megí ýmsar ástæður fyrir því, að hér á landi, þar sem svo lítið er keypt af hverju lyfi, hljóti að vera betra að kaupa það allt í einu lagi. En á ríkisrekstri eru hinsvegar margir örðugleikar. Þá yrði ríkið að kaupa miklar eignir, margar lyfjabúðir, viðsvegar um land, og innihald þeirra, og mér finnst, eins og hugmanna er háttað, að það mundi skjóta skelk í bringu margra einstakra hv. þm. Jafnvel þó að menn létu sér nægja heildsölu á lyfjum, þá er varla réttmætt að búast við, að Alþingi hallist að þessu ráði. Ég skal hvorki jata né neita hinum reikningslega hag. Hvað sem honum liður, er ekki búið að sannfæra þjóðina nægilega til þess, að ríkisrekstri verði hrundið í framkvæmd.

Ég legg ekki á móti því, að till. verði samþ., en ég segi það, sem ég hugsar, að nú þegar sé búið að gera það, sem frekast er hægt í þessu máli.

Flm. (Haraldur Guðmundsson): Ég sé ekki ástæðu til að segja margt til svara hæstv. dómsmrh. En ég get ekki annað en undrast það, hversu daufar undirtektir

till. fékk hjá honum. Í fyrra taldi hann ekki vafa á, að verðið væri hærri en það þyrfti að vera. Enda virðist ekki vera neitt fyrirmyndarástand t.d. hér í Reykjavík, að fjórar lyfjabúðir keppa hver við aðra, þar sem tvær nægðu fyrir skömmu og ein mundi að öllum líkum duga, ef fyrirkomulaginu væri breytt.

Annars var það ekki tilætlunin að ræða um fyrirkomulag verzlunarinnar, heldur einungis að mælast til þess, að ríkisstj. taki málið til athugunar, og henni er síðan ætlað að benda á þær leiðir, sem henni þættu líklegastar til umbóta. Því eru óþarfar allar dylgjur um, hvað við hv. 2. þm. Reykv. „meinum“ með till. Við meinum ekkert nema það, sem í henni stendur. En leiði rannsókn það í ljós, að breytingu þurfi að gera, þá er það að sjálfsögðu skylda stj. að bera fram tillögur um það á næsta þingi.

Hæstv. dómsmrh. sagði, að lyfjataxtanum hefði verið breytt þann veg, að nema mundi 30—40 þús.kr. sparnaði fyrir Reykvíkinga. En ég er jafnnær fyrir því. Ég veit ekki, hve mikil umsetningin er hér í bænum, svo að ég geti séð, hve mörgum prósentum lækkunin nemur. En almenningur hefir ekki orðið var við nokkra verulega verðlækkun á lyfjum. Það veit ég með vissu.

ATKVGR.

Tillgr. felld með 12:8 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: SÁÓ, SvÓ, ÁÁ, HStef, HG, HK, HV, BSv.

nei: JJós, JAJ, JS, JörB, LH, ÓTh, PO, SE, ÞorlJ, GunnS, HJ, IngB.

MG, MT, TrP, BÁ greiddu ekki atkv.

Fjórir þm. (JÓl, MJ, BSt, EJ) fjarstaddir.

Till. þar með fallin.

4. Berklavarnir.

Á 68. fundi í Nd., 1. apríl, var útbýtt:

Till. til þál. um skilning á 1. málsg. 14. gr. 1. um varnir gegn berklaveiki, nr. 60, 14. júní 1929 (A. 388).

Berklavarnir.

Á 70. fundi í Nd., 3. apríl, var till. tekinn til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 72., 74., 76. og 78. fundi í Nd., 5., 8., 10. og 12. apríl, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 83. fundi í Nd., 15. apríl, var till. enn tekin til einnar umr.

Héðinn Valdimarsson: Fyrst hæstv. dómsmrh. er svo önnur kafinn í Ed., að hann getur ekki verið hér við nú, vil ég leyfa mér að spyrja: Er þá nokkur trygging fyrir því, að hann fengist til að vera viðstaddur síðar, ef málið væri þá tekið til umr.? Sé lítil von til þess, er ekki ástæða til að taka málið af dagskrá nú.

Flm. (Haraldur Guðmundsson): Verði málið tekið af dagskrá, óska ég, að það verði tekið fyrir á undan fjárl. á morgun. Ég hefi talað við hæstv. dómsmrh. Hann getur þá verið við og honum er áhugamál að taka þá þátt í umr.

Forseti (BSv): Þó að fjárl. verði 2. mál á dagskrá og þáttill. um berklavarnir 3. mál, er ekki loka fyrir það skotið, að umr. um hana megi fara fram á undan fjárl., svo framarlega, sem hv. flm. getur náð um það samkomulagi við hæstv. stj., en til þess treysti ég öllum aðiljum.

Jóhann Jósefsson: Ég vildi styðja mál hv. þm. Ísaf., því hér er að ræða um svo merkilegt atriði, sem snertir fjölda berklasjúklinga á landinu.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 84. fundi í Nd., 16. apríl, var till. enn tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 85. fundi í Nd., næstu nótt, var till. enn tekin til einnar umr.

Flm. (Haraldur Guðmundsson): Ég vildi mega vona, að þetta mál fengi léttari og ljúfari afgreiðslu í þessari hv. d. heldur en viðtökurnar voru og það, hversu gengið hefir að fá það til umræðu.

Ég býst við, að flestir hv. þdm. hafi séð auglýsingu frá spítalanum í Landakoti þess efnis, að þar sem ríkisstj. hefði ákveðið breytingar á daggjaldi fyrir berklasjúklinga, neyddist spítalinn til að krefja sjúklingana sjálfa eða sveit þeirra um viðbótargjald umfram það, sem ríkissjóður greiddi.

Hæstv. stj. hefir tekið sér vald, að því er hún segir sjálf, samkv. 5. málsg. 14. gr. berklavarnalaganna til þess að ákveða hámarksdaggjald fyrir berklasjúklinga, og ennfremur til þess að neita að greiða ljóslækningakostnað fyrir styrkhæfa berklasjúklinga annarsstaðar en í Kristnesi, á Vífilstöðum og í Reykjavík.

Þessar ákvarðanir sínar byggir hæstv. stj., að því er ráða má af bréfi hennar, á því, að í nefndri málsg. 14. gr. berklavarnalaganna er henni gefin heimild til þess að ákveða hámarksdaggjald fyrir berklasjúklinga í sjúkrahúsum. En í sömu gr. er gert ráð fyrir í fyrsta lagi, að stj. skuli jafnan fyrst leita samninga við sjúkrahúsin um daggjald. Síðar í gr. eru svo ákvæðin um það, að stj. geti sett hámarksdaggjald, auðvitað því aðeins, að árangurslaust hafi verið reynt að ná samningum við viðkomandi sjúkrahús.

Samkv. berklavarnalögunum á ríkissjóður tvímælalaust að greiða allan kostnað af sjúkrahúsvist berklasjúklinga, sem sjálfir ekki hafa efni á því. Sýslufélögin greiða síðan sínar 2 kr. pr. íbúa til ríkissjóðsins. Það er hluti héraðanna. Að láta sveitar- eða sýslufélögin greiða hluta af daggjaldi sjúklinganna, auk framlagsins til ríkissjóðs, er að brjóta lög á þeim. En þeir sjúklingar, sem geta greitt fyrir sig samkv. lögunum, eiga að gera það nú.

Auk þess sem hæstv. stj. hefir tekið sér það bessaeyfi að ákveða daggjald sjúklinga án þess fyrst að leita samninga við sjúkrahúsin, hefir hún og framið það ranglæti gagnvart sjúkrahúsunum að ákveða sama daggjald fyrir sjúklinga í öllum sjúkrahúsum á landinu. Hún segir, að gjald þetta sé miðað við kostnaðinn á Vífilstöðum og Kristnesi, en ég veit ekki til, að hún hafi lagt nein gögn fyrir þingið, er sýni, að svo sé í raun og veru. Ég hefi ekki séð þá reikninga, sem hæstv. ríkisstj. byggir þetta á, en það geta ekki

verið reikningar Vífilsstaða fyrir 1926. Þá hefi ég athugað og veit, að kostnaður þar var þá meiri á dag en 5 kr. fyrir fullorðna og 4 kr. fyrir börn. Er þá vitaskuld fjarstaða ein að hugsa sér að ákveða sama daggjald í sjúkrahúsum úti um land eins og á Vífilsstöðum.

Ég er sérstaklega kunnugur viðskiptum ríkisstj. við eitt sjúkrahús hér á landi, sem er sjúkrahúsið á Ísafirði. Ég geri ráð fyrir, að önnur sjúkrahús hafi nokkuð sömu sögu að segja.

Eftir að ríkisstj., án nokkurra samningaumleitana, hafði tilkynnt sjúkrahússtjórninni á Ísafirði, að hún mundi ákveða hámarksdaggjald fyrir sjúklinga og „miða“ það við kostnað þann, sem hún teldi verið hafa á Vífilsstöðum, ritaði sjúkrahússtj. á Ísafirði ríkisstj. bréf, þar sem hún gerði grein fyrir, hvernig málið horfði við frá hennar sjónarmiði. Ríkisstj. hafði miðað við skýrslur ríkisgjaldanefndar frá 1926 um kostnað við legu sjúklinga á Vífilsstöðum. Samkv. þeim skýrslum hafði meðaltalskostnaður fyrir sjúklinga þar orðið 5,68 kr. á dag. Taldi stj., að kostnaðurinn á Ísafirði, kr. 6,73 með lyfjaumbúðum og læknskostnaði, væri óhæfilega hár. En í grg. sjúkrahússtj. á Ísafirði er glögglega sýnt fram á, að mjög skortir á, að þetta sé rétt hjá hæstv. ríkisstj. Ríkið hefir lagt Vífilsstaðahælinu til, ekki aðeins hús með öllum útbúnaði, heldur og bústað fyrir lækni og fólk allt. Sjúkrahúsið á Ísafirði er hinsvegar nýbyggt; það kostaði yfir 300 þús. kr., og þótt dreginn sé frá 80 þús. kr. ríkissjóðsstyrkur, eru eftir 220 þús. kr., sumpart frá bæjarsjóði og sumpart áhvilandi skuldir. Sé tekið tillit til hæfilegs hús-næðiskostnaðar á Ísafirði, verður raunin sú, að kostnaður við dvöl sjúklinga þar hefir orðið talsvert lægri en á Vífilsstöðum, sem þó hafa margfalt betri aðstöðu, fleiri sjúklinga, ódýrari mjólk, rafmagn o. fl. o. fl.

En sagan er ekki öll sögð með þessu. Sjúkrahúsið á Ísafirði hefir aðeins eitt ár haft tekjuafgang; nam hann á reikningi um 3 þús. kr., þegar framlag bæjarins er talið til tekna, en allmikið af þessum tekjum er aðeins á pappírnum, því að alltaf verða nokkur vanhöld á innheimtu skulda. Það fer því fjarri, að sjúkrahúsið

á Ísafirði hafi verið ofhaldið með þeim gjöldum, sem tekin hafa verið af sjúklingum.

Stj. gekk svo langt, að hún virti að engu ákvæði laganna um, að daggjaldið skyldi, ef samningar ekki næðust, ákveðið fyrirfram. Þegar daggjaldinu var breytt, tilkynnti hún sjúkrahússtj. það með bréfi, ekki fyrirfram, eins og laga-greinin gerir ráð fyrir, heldur eftir á, sem er skýlaust lagabrot. Sjúkrahússtj. ritaði nokkru síðar ríkisstj. og sendi uppkast að samningi um greiðslu fyrir berklasjúklinga. Þar býður hún, að daggjald fyrir berklasjúklinga skuli ákveðið kr. 5,50 á dag, og sjái sjúkrahúsið þeim þá fyrir lyfjum, umbúðum og allri lækni-shjálp. Sé þetta borið saman við kostnaðinn á Vífilsstöðum 1926, er þetta 18 aur-um lægra en kostnaðurinn þar, þó að ekki sé tekinn til greina bústaður fyrir lækni og starfsfólk allt.

Þetta ætti að sýna, hvílikt dæmalaust ranglæti það er, sem stj. hefir beitt við ákvörðun daggjaldanna. En afleiðingarnar af þessari ráðabreytni verða þær, að sjúkrahúsin neyðast til að gera annað tveggja: Að neita að taka við sjúklingum, eða krefja framfærslusveit þeirra, ef þeir geta ekki staðið í skilum, um viðbótar-greiðslu við daggjald ríkissjóðs. En þetta er skýlaust brot á anda berklavarnalaganna, því að eftir þeim eiga sjúklingar heimtingu á að fá alla sjúkravist ókeypis.

Um þá ráðstöfun ríkisstj. að neita að greiða fyrir ljóslækningar á öðrum stöðum en þessum þremur, Kristnesi, Vífilsstöðum og Reykjavík, er nokkuð svipað að segja. Með því er í rauninni fluttur berklavarnakostnaðurinn af hinum rétta aðilja, ríkissjóði, á framfærslusveit eða einstaka menn. En sá ólöglegi sparnaður fyrir ríkissjóðinn er keyptur dýru verði. Því setjum svo, að sjúklingur utan af landi sé neyddur til að fara til Reykjavíkur með ærnum kostnaði og bíða þar tímum saman eftir því að komast að, auk tímans, sem hann gengur í ljós. Það mundi kosta sjúklinginn margfalt fé og tíma að leita til þessara staða á móts við það að nota ljóslækningatæki í næsta sjúkrahúsi.

Ég veit, að hv. landlæknir hefir látið það álit í ljós við hæstv. stj., að nokkuð

Berklavarnir.

orkaði tvímælis um það, hvort ljóslækningaáhöld, sem til eru í sjúkrahúsum úti um land og sem lækna þar fara með, væru svo góð og þekking læknanna það mikil, að sjúklingum yrði veruleg bót að. Ég hefi talað um þetta við allmarga lækna og verð að segja, að það er álit þeirra svo að segja undantekningarlaust, að það, sem landlæknir heldur fram í bréfi sínu, hafi við sáralítill rök að styðjast. A. m. k. er vist, að það er þá alveg ný speki, sem þarna rennur upp fyrir hæstv. stj. Hún er og hefir verið því fylgjandi, að sjúkrahús væru styrkt að $\frac{1}{3}$ til þess að kaupa sér ljóslækningatæki. Það væri vitanlega hinn mesti bjánaskapur að styrkja og hvetja sjúkrahúsin til að kaupa þessi tæki, ef ekki væri þorandi að láta lækna fara með þau. Þá væri það blátt áfram óverjandi fyrir ríkisstj. að leggja með því, að sjúkrahúsin væru styrkt til þess að afla sér þessara áhalda. En einmitt með þessari aðstöðu sinni viðurkennir ríkisstj., að þessum stofnunum sé trúandi til að fara með slík áhöld til gagns fyrir fólkið. Enda hefi ég þar fyrir mér álit hins fróðasta manns á landi hér í þessum efnum. Hann segist gera ráð fyrir því, að ljóslækningatækin séu í þeim höndum, að þau komi að notum víðast-hvar á landinu. Sé það hinsvegar svo, að á 1—2 stöðum á landinu séu menn með ljóslækningatæki, sem ekki sé trúandi til að fara með þau, þá eru það undantekningar frá reglunni, og þá á að svipta þessa menn rétti til þess að fást við ljóslækningar. En að taka alla aðra staði en þessa þrjá og telja þá óhæfa til að veita berkla-sjúklingum hjálp, nær auðvitað engri átt.

Um fleiri atriði í bréfi landlæknis mætti náttúrliga segja margt, en þar sem því er allitarlega svarað í grg. þeirri, er ég læt fylgja þessari þáttill., mun ég ekki fara út í það. En meðan ekki er meira af sjúkrahúsum á landi hér en nú er, þá væri það næsta undarleg ráðabreytni, ef það ætti að gera að skilyrði fyrir greiðslu styrks, að uppfylltar séu þær kröfur um loft-rými pr. sjúkling, sem um getur í bréfi landlæknis. Það væri sama og að segja við fjölda sjúklinga, sem liggja í aumustu hreysum við þrengsli, loftleysi og illa að-búð: Þið fáið ekki að koma hér inn vegna þrengsla og loftleysis, — og láta þá deyja

drottinn sínum heima hjá sér, eins og bent er til í bréfi Vilm. læknis Jónssonar.

Loks er ekki úr vegi að minna hæstv. stj. á það, að í þessu sambandi er alls ekki um það að ræða, sem helzt virðist vaka fyrir henni, að verið sé að styrkja sjúkrahúsin með berklavarnakostnaðinum. Það nær ekki nokkurri átt. Styrkurinn gengur að vísu til þess að greiða kostnað fyrir sjúklingana, en það er ekki fyrst og fremst sjálfrá þeirra vegna, heldur vegna hinna, sem eru svo lánsamir að vera lausir við þennan sjúkdóm, alveg eins og nafn laganna ber með sér: varnir gegn berklaveiki. Það væri afskaplegt að hugsa sér, að menn, sem væru haldnir sóttinni, veikir og vanmegnugir að bjarga sér, ættu að taka á sig að bera kostnaðinn af sóttvarnarráðstöfunum. En viðleitni hæstv. stj. snýst í þá átt að flytja kostnaðinn af ríkissjóði á sjúklingana, og ef þá þrýtur getuna, þá yfir á framfærsluhéruðin.

Ég vil bæta því við, að ef ekki fæst álit hv. d. um skilning á þessari grein laganna, en skilningurinn er sá, eins og segir í tillgr. sjálfri, að ef ekki nást samningar, þá skuli stj. heimilt að ákveða fyrirfram hámarksdaggjald fyrir sjúklinga, er miðast skuli við kostnaðinn á Vífls-stöðum. En það liggur í augum uppi, að við þann samanburð eða viðmiðun verður að taka allt til greina, kostnað við húsnæði, sem standa þarf straum af, og það, sem þarf til daglegs rekstrar, verð á mjólk og mat, verð á rafmagni, sem notað er t. d. til ljóslækninga, og annan kostnað, sem er mjög mismunandi, eftir því hvar er á landinu. M. ö. o.: Daggjaldið hlýtur að verða nokkuð mismunandi eftir staðháttum, aðstöðu og dýrtið, en getur ekki orðið hið sama og á Víflsstöðum, ef nokkurrar sanngirni er gætt.

Fáist hv. Nd. ekki til að kveða á um skilning á þessu, verður það dómstólanna að skera úr því. Að ríkisstj. ákveði daggjöldin eftir á, að liðnu árinu, brýtur bæði í bága við lög, og að því er ég held við skilning hæstv. stj. sjálfra.

Sjúkrahús Ísafjarðar verður áreiðanlega ekki eina sjúkrahúsið, sem leitar dómsúrskurðar, ef Alþingi ekki segir til um skilning laganna. Ég veit ekki, hvort hæstv. stj. fellur það betur að láta sækja

síg að lögum og þola dóm heldur en að láta Alþingi taka af allan vafa um skilning greinarinnar.

Dómsmrh. (Jónas Jónsson): Til skýringar þessu máli vil ég taka fram, að þetta er ekki nýr skoðanamunur, þó að hann sé nokkuð mismunandi frá ári til árs. Áður en stjórnarskiptin urðu, var skoðanamunur milli þáv. ríkisstj. og „praktiserandi“ lækna um það, eftir hvaða taxta bæri að borga þeim. Sú deila hélt áfram, og þegar núv. stj. tók við, áleit hún rétt að borga þeim eftir taxta embættislækna. Margir voru þó óánægðir, og má vel vera, að þeir eigi eftir að fara í mál við landið.

Nú eru það sjúkrahúsin gegn landsstj. og landlækni. — Ég ætla fyrst að vikja að því eina, sem ég er sammála hv. flm. um, og það er, að ef sjúkrahúsin halda áfram sama skoðunarhætti, þá hlýtur þetta að verða dómstólamál, og alveg eins þó að hv. Nd. segi eitthvað. Reyndar er það hæstv. fors.- og atvmrh., sem á að svara til um þetta, en ég get sagt hv. þm., að það er alveg tilgangslaust að eyða tíma til að afgreiða málið nú, af því að hér er það ekki sótt á réttum vettvangi.

Þessum málum er þannig fyrir komið í stjórnarráðinu, að landlæknir og heilbrigðismáladeild stjórnarráðsins hafa eftir gamalli venju rétt til að ákveða hámark dagpeninga, en atvmrh. á að framkvæma. Í vetur lagði svo landlæknir til að borga ekki nema 5 kr. á dag fyrir hvern sjúkling á spítöllum, sem bæjarfélög eða einstakir menn reka. Ég vildi skjóta því til hv. flm. að leggja fram skýrslu frá merkum spítalalækni, Steingrímí Matthíassyni á Akureyri, til að sýna, hvernig hlutskipti sjúkrahúsanna hefir verið. Skýrslan birtist fyrir skömmu í blaðinu Íslendingi á Akureyri. Læknirinn segir þar, að spítalinn hafi hagnast mikið einmitt á berklasjúklingunum, þó að hann kvarti heldur, ef meðlagði eigi ekki að vera herra en 5 krónur. Þarna er frumsönnun, hana er ekki hægt að hrekja, og það er einmitt þetta, sem landlæknir byggir á, þegar hann segir, að gjaldið hafi verið of hátt hingað til. Ég ætla að leyfa mér að lesa upp bréf landlæknis til atvmrn., dags. 8. apríl 1930:

„Út af bréfi hins háa atvinnumálaráðuneytis, dagsettu 5. þ. m., er þetta að segja frá minni hálfu:

1. Álit ráðuneytisins, er lýsir sér í annari málsgrein bréfsins, er alveg rétt. Heilbrigðisstjórnin ætlar, að sjúkrahúsin geti yfirleitt sér að skaðlausu tekið berklasjúklinga fyrir 5 kr. meðgjöf á dag, ef þau eru rekin með fullri ráðdeild. Því til sönnunar vil ég geta þess, að rekstrarkostnaður í Kristnesi 1929 varð ekki nema 3.93 kr. á legudag, og þar eru í talin öll útgjöld, laun lækni og hvað eina, og enda taldir með, — sem ekki er rétt —, 3000 kr. vextir af láni. Á Vífilstöðum varð rekstrarkostnaðurinn 1929 4.72 kr. á legudag. Það er því miklu fremur líklegt, að sjúkrahúsin geti hagnast á berklasjúklingunum, ef þau eru rekin með fullri ráðdeild, og 5 kr. gjaldið því of hátt. Er það alveg rétt, sem atvmrn. segir, „að heilbrigðisstjórnin hafi ætlað til, að sjúkrahús gættu yfirleitt meiri hagsýni í rekstri sínum en verið hefir“.

2. Þá er það engum efa bundið, að heimild 14. gr. berklavarnalaganna til að setja hámarksgjald í sjúkrahúsum nær til allra sjúkrahúsa. Lögin gera enga undantekningu í því efni.

Sum af þessum sjúkrahúsum eru rekin á opinberan kostnað, eru eign bæja eða sveita (læknishéraða). Ein fjögur, — St. Josephsspítalarnir í Reykjavík og Hafnarfirði, hressingarhælið í Kópavogi og berklahæli Hjálpræðishersins í Hafnarfirði, — eru eign félaga, og þau ein hafa hingað til ekki fengið neinn rekstrarstyrk, enda ekki sótt um þann styrk.

En ég er fús að mæla með því, að einnig þessi sjúkrahús verði tekin til greina, þegar rekstrarstyrk er úthlutað, vitanlega að því tilskildu, að þau sendi glögga rekstrarreikninga á ári hverju.

Ég sé því ekki minnstu ástæðu fyrir hið háa atvmrn. til að breyta að neinu leyti úrskurðum sínum í bréfum dagsettum 8. febr. þ. á. til sjúkrahúsa, héraðslækna og sýslumanna, bæjarstjóra og borgarstjórans í Reykjavík.

G. Björnson.“

Í þessu máli hefir landlæknir tekið fram stuttlega helztu rök sín og heilbrigðisstjórnarinnar. Vegna þeirra hv. þdm., sem hafa ekki átt við þessi mál, vil ég

Berklavarnir.

skýra, hvaða rekstrarstyrkur það er, sem nefndur er í niðurlagi bréfsins. Það hafa verið einar 20 þús. kr., sem landlæknir hefir skipt sem ríkisstyrk milli ýmissa sjúkrahúsa á landinu. Hann segir einmitt, að sum þessara sjúkrahúsa hafi ekki ósk að neins styrks. Það eru sjúkrahús bæjarfélaga og læknishéraða, sem hafa notið hans.

Mér er kunnugt um, að landlæknir hafði sagt við lækinn á Ísafirði, að af því að spítalinn þar væri betur búinn en Akureyrarspítali og sum önnur sjúkrahús, gæti hann jafnað muninn með ríkisstyrk til hans og hinna fullkomnari spítala. Það mun hann hafa reynt, og það er svo langt frá því, að þeim spítala hafi verið sýnd ósanngirni.

Þegar nú kostnaðurinn á legudag á Kristneshæli er heilli krónuundir því, sem borgað er til sjúkrahúsanna, og á Vífilsstöðum þó nokkru neðan við 5 kr. á dag, þá er það hart að hugsa sér, að borga eigi ótakmarkað eftir því, sem hver óskar í ófullkomnari berklahælun. Ef þingið ákvæði með lagabreytingu, að borga skuli hverju sjúkrahúsi eftir reikningi, þá væri sannarlega komið út á hálan ís. Þá hefðu sjúkrahúsin litla hvöt til að fara sparlega með efnin.

En með því að miða við Vífilsstaði, sem eru elzti og stærsti spítalinn, sem hefir þessa sjúklinga undir höndum, og hefir engan jarðhita, engin náttúrugæði, sem geta gert vistina þar sérstaklega ódýra, — þá virðist landlæknir standa með skoðun sína á svo sterkum grundvelli, að hann þoli alla gagnrýni.

Annars eru allar umr. tilgangslaugar, vegna þess að þáttill. breytir ekki skilningnum á berklavarnalögum.

Magnús Guðmundsson: Það er náttúrlega rétt, sem hæstv. dómismrh. segir, að ekki sé til neins að hafa langar umr. eftir að hann hefir lýst yfir því, að það sé sama, hvað þingið segi, því að úr málinu verði ekki skorið nema með dómi. Það mun þó vera heimilt, jafnvel fyrir Nd. eina, að láta í ljós álit sitt, því að lögin eru þó ekki annað en smíðisgripur þingsins. Hæstv. stj. ætti ekki að vera svo stór upp á sig að firtast, þó að leitað sé til deildarinnar um skilning á þeim. Því

að hæstv. dómismrh. má vita, að ekki þarf að liða á löngu, áður en þessum lögum verður breytt. (Dómismrh.: Það er allt annað mál). Mér finnst hann ekki þurfa að halda svona fast við skilning sinn, ef þingið álitur hann ekki réttan.

Sú málsg., sem deilt er um í lögnum nr. 42 frá 31. maí 1927, um breyt. á lögum um berklavarnir, er þessi: „Stjórnarráðið getur ákveðið hámark daggjalds sjúklinga þeirra, er að framan greinir, ef ástæða þykir til“.

Berklavarnalögin segja ennfremur, að ætlaðt sé til, að samið sé fyrirfram bæði um daggjöld og styrk til ljóslækninga í ljóslækningastofum fyrir hálf t. d. eða heilt ár í senn. Mér skilst, að hæstv. stjórn hafi ekki gert þetta. (Dómismrh.: Hún hefir gert annað, sem lögin segja). Vera má það, en hún á að gera allt, sem lögin segja. Það er ekki nóg, að hún brjóti þetta, heldur hefir hún einnig skilið úr nokkrar ljóslækningastofur og segist aðeins borga þær lækningar í röntgenstofunni í Reykjavík, á Vífilsstöðum og í Kristnesi, alveg án þess að hafa minnstu stoð í lögum. Hún getur alveg eins komið og sagt: „Við viljum ekki, að sjúklingar séu nema á þessum þremur stöðum“. Ef áðrar ljóslækningastofur teljast hæfar, þá hefir stj. enga heimild til að útiloka þær frá styrk. Það er hart, þegarúið er að örva þessar stofnanir til að fá sér tækin, að ekki eigi að nota þau.

Svo er þessi heimild, sem stj. er gefin, með hámark daggjalda. Það er engin sanngirni að ákveða þau hin sömu um allt land, hvernig sem á stendur, vegna þess, hvað dýrtiðin er mismunandi, t. d. á Ísafirði og Akureyri, og allur rekstrar-kostnaður. Þó að það sé kannske ekki lagabrot, eins og greinin er orðuð, er það brot á þeirri skyldu að framkvæma lögin með sanngirni. Já, það er t. d. nokkuð annað að fá hita ókeypis úr laugum eða að nota kol eða rafmagn. Hæstv. dómismrh. lætur reyndar í veðri vaka, að hann vilji ekki reikna með kostnaðinum í Kristnesi, heldur á Vífilsstöðum. En hvers virði er það að hafa slíka jörð og bú sem Vífilsstaðahælið og þurfa ekkert að borga fyrir?

Hæstv. dómismrh. var að tala um, að hægt sé að jafna halla með rekstrarstyrk.

Berklavarnir.

Ég skal ekki neita því. En hitt þekki ég frá því ég var sýslumaður og hafði með eitt þessara sjúkrahúsa að gera, að það var stór baggi á sýslunni þrátt fyrir styrkin. Hann hefir hrokkið skammt.

Að öllu athuguðu á ég bágð með að skilja, að það geti verið meiningin hjá hæstv. stj. að vilja endilega fá dóm um þetta atriði, því að ég get ekki séð, að hún hafi nokkra heimild til að ákveða eftir á, hvað greitt skuli, og ekki heldur til að skilja ákveðnar ljóslækningastofur út úr.

Hæstv. dómsmrh. má engan veginn skilja þetta svo, að farið sé fram á, að ríkissjóður greiði kostnað, sem ekki eigi að greiðast eftir lögum. En lögnum verða menn að fylgja. Það er ekki til neins að karpa um þetta. En ég vildi láta í ljós undrun mína yfir því, að hæstv. dómsmrh. skuli halda svo þrákelknislega við þetta, þegar búið er að sýna, að það getur ekki með nokkru móti samrýmt við lög.

Hann talaði um, að fyrrv. stj. hefði átt í deilu við lækna. Mér er ekki kunnugt um, að sú deila væri svo alvarleg, að ástæða sé til að blanda henni inn í umr. nú.

Dómsmrh. (Jónas Jónsson): Ég varð hissa, að hv. 1. þm. Skagf. skyldi tala svona um ósanngirni stj., því ég veit, að hann hefir einu sinni komið að sömu niðurstöðu í málinu gegn þessum „praktiserandi“ læknum meðan hann átti sæti í landsstj. Eftir þeim leifum, sem ég erfði eftir fyrrv. stj. í því máli, sýnist mér hún hafa litið þannig á. (MG: Kemur ekki þessu máli við). Hún leit svo á, að embættislausir lækna, sem sinntu berklaveikum, mættu einungis hafa sama taxa og héraðslækna. Sá taxa var gamall og miklu lægri en almennt var fylgt. Ég held, að ýmsir lækna þykist eiga kröfu á landið frá þessum tíma. Það var reynt að semja við þá, en málið er ekki klárt.

Hv. flm. segir, sem rétt er, að nokkur mótsögn sé í berklavarnalögum frá því í fyrra. En úr því máli verður ekki skorið nema með því, að reynt sé að skilja, hvað er aðalatriði málsins. Þar er tekið fram tvennt. Fyrst er gert ráð fyrir samningum milli sjúkrahúsanna og landsstj., en

í öðru lagi er sagt, að stj. eigi að geta ákveðið hámark daggjalda. Nú má segja, að sjúkrahús Ísfirðinga hafi boðið samninga, sem landsstj. hefir ekki viljað ganga að. Þá lá það næst, að hún notaði sér heimildina til að ákveða hámark og miða við kostnað á Vífilsstöðum, alveg eins og hv. 1. þm. Skagf. miðaði við taxa héraðslækna.

Það má vel segja, að lagagreinin, sem breytt var til þess að minnka kostnaðinn, sé í ósamræmi við fyrri venjur og kröfur lækna, sem hafa spítalana. En eigi að vera vit í greininni, hlýtur það að vera mergurinn málsins, að landsstj. hafi úrskurðarvald um daggjöldin, ef ekki næst samkomulag.

Kannse hv. 1. þm. Skagf. hafi ekki veitt því eftirtækt, að ljóslækningakostnaður er innifalinn í daglegum kostnaði á Vífilsstöðum og í Kristnesi og er talsverður hluti hans, eins og gefur að skilja, og hallar þá samanburðinum því meir á hina spítalana. Reyndar miða ég minna við Kristnes vegna aðstöðunnar þar, en það getur ekki verið ósanngjarnt að miða við Vífilsstaði.

Magnús Guðmundsson: Ég hefi enga tilhneigingu til að tala um deiluna við embættislausu lækna, því að hún kemur ekki þessu máli við, þar sem hér er deilt um lög, sem eru yngri en sú deila. Hæstv. dómsmrh. gerði enga grein fyrir, hvers vegna skildar væru úr þrjár ljóslækningastofur og látnar fá styrk einar, og hefir þannig beinlínis gengið inn á það, sem ég sagði um það efni, sem sé, að það væri lagabrot.

Það er bezt að fara að láta atkv. skera úr, ef hv. flm. annars óskar þess eftir að hafa heyrt undirtektir hæstv. dómsmrh.

Flm. (Haraldur Guðmundsson): Svör hæstv. dómsmrh. voru þannig, að mér skildist hann segja, að hvernig sem málið yrði afgr. hér, þá yrði það dómstólamál. Sé svo, er ekki ástæða til að fara um það mörgum orðum. Hann hefir ráðið við sig að virða að vettugi, ef til kæmi, yfirlýstan þingvilja. Ég get skotið því inn, að gerðar munu ráðstafanir til, að samskonar yfirlýsing fáið frá hv. Ed., ef það þykir nauðsynlegt. En eins og hv. 1. þm.

Berklavarnir. — Áfengisveitingar í sambandi við alþingishátíðina.

Skagf. tók fram, er það þessi hv. deild, sem samið hefir lagagreinina. Slik háttsemi ætti ekki að þolast nokkurri stj., að neita að taka á móti skilgreiningu á því, hvernig skilja beri lagagrein frá sama þinginu, sem lagagreinina samdi.

ATKVGR.

Tillgr. var borin undir atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: HV, JJós, JAJ, JS, MG, MJ, ÓTh, PO, SE, SÁÓ, ÁÁ, HG.

IngB, JörB, SvÓ, TrÞ, ÞorlJ, BÁ, H-Stef, HJ greiddu ekki atkv.

Átta þm. (JÓl, LH, MT, BSt, EJ, Gunn-S, HK, BSv) fjarstaddir.

Héðinn Valdimarsson: Vill ekki hæstv. forseti óska eftir, að þeir, sem ekki greiða atkv., geri grein fyrir ástæðum til þess?

Forseti (JörB): Þeirri reglu hefir nú ekki verið stranglega fylgt hér í hv. deild áður. Og hafi verið óskað eftir, að gerð væri grein fyrir ástæðum fyrir því, þegar menn greiða ekki atkv., þá hefir það verið gert samtímis atkvgr., en ekki þegar henni er lokið.

Héðinn Valdimarsson: Ég óska það bókað í þingtiðindunum, að hæstv. forseti hafi ekki viljað óska eftir, að gerð væri grein fyrir, hvers vegna menn greiða ekki atkv.

Forseti (JörB): Ég hefi farið eftir þeirri venju, sem oft hefir verið fylgt undanfarandi, að taka það gilt, hafi einhverjir óskað eftir að greiða ekki atkv.

Tólf hafa greitt atkv. með till., enginn á móti og 8 greiddu ekki atkv. Tillgr. hefir því ekki fengið nægan atkvæðafjölda til að vera löglega samþ., og er till. þar með fallin.

5. Áfengisveitingar í sambandi við alþingishátíðina.

Á 68. fundi í Nd., 1. apríl, var útbýtt: Till. til þál. um takmörkun áfengisveitinga í sambandi við alþingishátíðina (A. 386).

Á 70. fundi í Nd., 3. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 72., 74., 76., 78. og 83. fundi í Nd., 5., 8., 10., 12. og 15. apríl, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 85. fundi í Nd., 17. apríl, var till. enn tekin til einnar umr.

Flm. (Haraldur Guðmundsson): Ég skal ekki þreyta hv. dm. á langri ræðu.

Í till. þessari er um tvö meginatriði að ræða. Það fyrra er: að skora á hæstv. ríkisstj. að hafa lokaðar áfengisbúðirnar hér og í Hafnarfirði vikuna, sem alþingishátíðin fer fram. Hitt atriðið er: að skora á hæstv. stj. að sjá svo um, að ekki verði veitt vín í opinberum veizlum, sem haldnar verða í sambandi við hátíðina.

Ég veit það, að mörgum segir þungt hugur um það, hvernig hátíðin muni takast. En leiðari veizluspjöll er varla hægt að hugsa sér heldur en drykkjuskap og það, sem honum fylgir. Ég játa að visu, að þó till. þessi verði samþ., er ekki víst, að þar með verði útilokaður allur drykkjuskapur í sambandi við hátíðina. Það fer þá mest eftir röggsemi stj. og yfirvalda, hvort launsölum tekst að hafa áfengi á boðstólum. En til þeirra sækja menn tíðast, þegar þeir eru komnir á bragðið hjá áfengisverzluninni; því reynslan er, að mest kaupa menn alltaf af áfengi eftir að þeir eru orðnir ölvaðir. Og ef áfengisbúðirnar eru opnar fyrir allan þann mannfjölda, sem búzt er við, að verði hér saman kominn þessa daga, þá er það því miður alveg víst, að stórfelld spjöll hljóta að verða vegna drykkjuskapar og drykkjuláta.

Mig furðar mjög á því, í hvaða tónteg-

und sumir hv. þm. tala um takmörkun áfengisnotkunar við hátíðahöldin. Vil ég í því sambandi drepa á eina hlið þessa máls, þ. e. slysaþættuna. Ef hingað safnast 20—30 þús. gestir, og sífelldur bifreiðastrumur verður ekki aðeins til og frá Þingvöllum, heldur og aftur og fram um bæinn, þá er næsta líklegt, að til slysa í stórum stíl geti leitt, ef vín flóir um allar gáttir takmarkalaust.

Ef þingið samþykkir þessa till., hefir það þar með lýst yfir vilja sínum í þessu efni og bent stj. og hátíðarnefndinni á, hvað gera skuli til þess að verjast vanæmd og slysum af áfengisnautn í sambandi við hátíðahöldin. Nógu er til kostað og nægilega teflt í tvisýnu, þótt reynt sé að sporna við slíkum ósoma.

Ólafur Thors: Það er skoðun mín á þessu máli, og með hana fer ég ekki leynt, að það væri undarleg gestrisni af hv. þm., sem sjálfir hafa notað vin takmarkalaust í veizlum sínum, ef þeir í fyrsta skipti, sem þeir hafa gestaboð, hanna að veita gestunum vín, sem þeir eru þó vanir að nota með mat og mörgum þeirra mun þykja meira um vert en matinn sjálfan.

Ég tel það ekki hv. þm. sæmandi að taka sig saman um að veita ekki gestum sínum, sem þeir bjóða heim, þau gæði, sem þeir sjálfir njóta og sem þeir vita, að gestunum þykir mikils um vert.

Ég ber það traust til okkar þm., að við getum farið svo með vín, að verða okkur ekki til minnkunar, og ekki þarf að efa, að hinir útlendu gestir vorir kunni sér svo hóf, að þeir valdi engum hátíðar-spjöllum. (HG: Það dettur engum í hug að halda því fram). En ef bæði okkur og gestunum er fullkomlega treystandi, þá er þessi till. ekki annað en bábilja. Hv. þm. þarf ekki að detta það í hug, að þeir komi í veg fyrir drykkjuskap annara Íslendinga með þessum ákvæðum. Ég tel ekki vansalaust að neita gestunum um þær góðgerðir, sem við metum mikils, en sem þeir þó eru vanari. Greiði ég því atkv. á móti þessari till.

Pétur Ottesen: Ég geri ráð fyrir, að það sé ekki að ástæðulausu, að þessi till. er fram komin, og þó hún væri samþ. Ég álít það nauðsynlega varúð að tak-

marka vinsölu meðan hátíðin stendur yfir, og því beri að gera ráðstafanir til þess. Um hitt atriðið, að veita skuli ekki vín í opinberum veizlum, vil ég benda á, að það er engin breyt. frá því, sem nú er, þegar íslensk stjórnarvöld taka á móti erlendum gestum. Hæstv. forsrh. mun aldrei veita vín við slík tækifæri. Ég býst við, að við það tækifæri, sem hér er um að ræða, muni hæstv. forseti Sp. koma fram fyrir landsins hönd, í veizlum, er þingið heldur gestum sínum, og að því beri fremur að snúa sér til hans nú. Vil ég fastlega skora á hann að feta að því er þetta snertir í fótspor hæstv. forsrh., sem, að því er ég bezt veit, hefir aldrei veitt gestum sínum áfengi. (Forsrh.: Og mun aldrei gera). Þar sem hæstv. forseti er flokksbróðir hæstv. ráðh. og honum nákominn að fleiru leyti, þá vona ég hann telji sér skylt að fylgja dæmi hans í þessu.

Till. tel ég allra hluta vegna sjálfsagt að samþykkja og að framkvæmt verði það, sem hún fer fram á, út í yztu æsar. Vænti ég, að þetta verði ekki talinn ónauðsynlegasti þátturinn í undirbúningi hátíðarinnar, sem nú er hafinn.

Sveinn Ólafsson: Mér virðist nokkurt vandhæfi á því að samþykkja þessa till. eins og hún liggur fyrir nú. Að visu finnst mér það óviðunandi, ef drykkjuskapur yrði ábærilegur á alþingishátíðinni, og drykkjulæti við það tækifæri myndu hin verstu veizluspjöll. En því miður held ég, að ekki yrði fyrir óreglu girt, þótt till. þessi næði samþykki. Ég held, að ef áfengisbúðunum yrði lokað meðan hátíðin stendur yfir, þá myndi þeim greiði gerður, sem græða vildu á launsölu vinsins, og ekki myndi þeim skotaskuld verða úr því að afla vinnanna áður lokað væri sölustöðum. Að sjálf-sögðu vil ég allt gera, sem í minni valdi stendur til að afstýra því, að upp komi áberandi óregla eða óhófleg vinnautn á hátíðinni, og get ég því ekki greitt atkv. á móti till. eða efni hennar.

Hinsvegar get ég ekki fellt mig við að greiða atkv. með henni í þessari mynd og vil ekki eiga á hættu þau mistök af samþykkt hennar, sem ég áður nefndi, né heldur vil ég, að svo verði litið á, að ég

Áfengisveitingar í sambandi við alþingishátíðina.

telji efni till. litlu skipta. Mér finnst því langlíklegasta meðferðin á till. þessari að visa henni til allshn. (SE: Hvenær á að skila álitit?). Hafi n. eigi tíma til þess að skila því að þessu sinni, þá myndi henni þó fært að skila því á næsta þingi!

Það getur verið, að ýmsum þyki þetta ekki allskostar tilhlýðileg meðferð á till., en ég sé ekki annað ráð betra til að koma málinu frá á skaplegan hátt en að afgreiða það þannig, svo að ekki hljóti slys af. Ég býst við, að það verði enginn vinningur að samþ. till. eins og hún liggur fyrir, en hinsvegar finnst mér það ekkert hneyksli, þótt till. lægi eftir óafgr. hjá allshn. Þar er hv. 1. þm. Skagf., sem ég trúi ákaflega vel til að geyma hana vel, ef afgreiðslu bæri undan í svip. Ég ætla ekki að fjölyrða frekar um þetta að sinni, enda er nú komið langt af miðnætti og helgin byrjuð.

Jón Auðunn Jónsson:* Ég hefi litlu við það að bæta, sem hv. 1. þm. S.-M. hefir sagt. Ég vil þó benda á það, að ef fyrri hluti till. er samþ., þá yrði að mínu álit afleiðingin sú, að leynivinsalar og smyglarar bæði hér í Reykjavík og austanfjalls mundu bara selja þeim mun meira og fá þannig drjúgar tekjur vegna þessarar ráðstöfunar, en vín yrði engu minna á hátíðinni. En það vil ég taka undir, að ofnautn vins yrði mjög mikið til að spilla hátíðinni, og þess vegna treysti ég því, að haft verði strangt eftirlit í þeim efnum. En að ætla sér að bjóða tignum gestum, sem vita, að ríkið hefir vinsölu á hendi og eru vanir að hafa vín með hverri máltíð, ef ætti að bjóða þeim hingað og láta þá alls ekkert vín hafa í veizlum, það get ég ekki felld mig við, þar sem þetta sýnist nú ekki heldur geta breytt hátíðahöldunum neitt til batnaðar, heldur yrði þessi ráðstöfun aðeins til að æsa vínlöngun og vinnautn hjá öllum þorra manna. Þessi aðferð er því þýðingarlaus. Það er ekki hægt að neyða menn þannig til að neyta ekki vins.

Magnús Jónsson:* Það hefir verið tekið fram mikið af því, sem ég hefði viljað segja. Ég býst við, að allir séu sammála um það, að mikil veizluspjöll yrðu af mikilli vindrykkju á hátíðinni. Það hefir

verið gert svo ráð fyrir, að koma mætti í veg fyrir þau spjöll, en það er alveg áreiðanlegt, að ekki verður hægt að koma í veg fyrir drykkjuskapinn með þeirri till., sem hér liggur fyrir, heldur aðeins með því að hafa ákaflega öflug gæzlu og sjá um, að menn viti fyrirfram, að þarna verður öflug gæzla. Eins verður að koma fljótt hurt þeim mönnum, sem ætla að vekja þar hneyksli á almannaþæri. En till. gerir ekkert gagn, enda er búið að benda á, hvað vitagagnslaus hún er.

Till. er í tveimur liðum. Annar er um að loka vínverzluninni, en hinn er um að banna vín í opinberum veizlum. Það er búið að benda á, að lokun vínbúða er algerlega tilgangslaus. Það er líka óviðeigandi móðgun við gestina, þegar við höfum hér opinbera vínverzlun, að fara að loka henni aðeins meðan þeir eru hér. Það er eins og við séum að gefa með því í skyn, að gestirnir séu svo mikil drykkjusvín og ræflar, að hætt sé við, að þeir fari sér að voða meðan þeir eru hér, en aftur á móti sé óhætt að lofa landsmönnum að hirgja sig upp eins og þeir vilja. Það hlýtur því að liggja öllum mönnum í augum uppi, að þessi till., ef hún yrði samþ., yrði ekki til annars en að verzlauð yrði í hverri krá með vín á laun.

Þá vil ég benda á eitt atriði. Ég veit ekki, hvort þetta er okkur heimilt eftir samningi okkar við Spánverja, því að þar er tilskilið, að allar aðgerðir slíkar sem þessar verði tilkynntar þeim. Ég veit ekki betur en að Spánarsamningurinn taki það skýlaust fram, að ekki megi gera þær ráðstafanir, sem geri þessa undanþágu frá bannlögunum að engu. Ég efast því um, að rétt sé að framfylgja þessari till., jafnvel þó að ekki væri hægt að klekkja á okkur fyrir það. Og fyrir svona litilfjörlegar ástæður finnst mér, að við eigum ekki að ganga á svig við samninginn.

Í till. er það tekið fram, að ekki megi hafa vín um hönd í opinberum veizlum. Mun þar sérstaklega átt við veizlur þær, sem haldnar verða á Þingvöllum. Og ég álit, að þar sem gestgjafar þar verða forsetar Alþingis, þá sé rétt, að þeir ákveði það. Ég mun algerlega fylgja þeirri stefnu, sem þeir taka, hvort sem þeir taka heldur þá stefnu að veita vín eða að veita það

ekki. Ég lit svo á, að þeim sé fyllilega trúandi til þess.

Ég skal svo ekki fjölyrða frekar um þetta, en af þessum ástæðum, sem ég hefi nú tekið fram, get ég ekki fylgt þessari till., enda þótt ég viti, að drykkjuskapur mundi mjög spilla veizlusiðum öllum á hátíðinni og standa því í vegi, að hún fari vel fram.

Pétur Ottesen: Það er dálítið einkennilegt, að það er sameiginlegt með öllum þeim, sem talað hafa á móti þessari till., að þeir standa upp ósköp hátíðlegir og segja sem svo: „Það er svo sem gott og nauðsynlegt, já, það er gott og nauðsynlegt“. En enginn þeirra er kominn einu sinni hálfa leið aftur í ræðuna, áður en þeir eru búnir að krossa sig alla fyrir því, að þeir vilji styðja þetta, sem er gott og nauðsynlegt. Ég verð að segja, að svona hræsni er blátt áfram viðbjóðsleg. En hámarkinu náði hræsnin þó hjá hv. 1. þm. S.-M. Hann talaði fyrst sem alveg bálstæltur stuðningsmaður þessarar till. Nei, það kom svo sem ekki alveg til mála, að hann færi að greiða atkv. á móti þessari till. Hann sá svo sem aðra lausn á málinu. Og hver var þá hún? Hún var sú, að vísa málinu til allshn., nú þegar verið er að slíta þingi, og þar ætti það þá að liggja til næsta þings. Nú vil ég spyrja hv. 1. þm. S.-M.: Hver munur er á að greiða atkv. á móti till. hreinlega og að vísa henni til allshn. á þennan hátt? Ég býst a. m. k. við, að ekki sé mikill munur á þessu tvennu. Hann ljómaði allur af gleði, hv. 1. þm. S.-M., yfir því, hvað hann hefði nú verið fyndinn með þessu. Hann vaknaði bara upp úr einhverjum draumi um miðnættið, þegar þetta ljós rann upp fyrir honum.

Nei, þetta er bara einber hræsni. Hvers vegna koma þessir hv. þm. ekki hreinlega fram og segjast vera á móti till. eins og þeir eru í hjarta sínu? Þeir eru að hafa útlendingana fyrir skálkaskjól. Þeir bera það fyrir, að það muni móðga útlendinga, ef vínveitingar verða bannaðar. Ætli það sé ekki heldur af því, að þá langi sjálfa í sopann. (MJ: Við fáum vín alveg eins, þó að þessi till. verði samþ.). Ekki þó í þingveizlum, því að þar yrði ekki vín.

Hv. 1. þm. Reykv. fór að tala um, að þetta væri brot á samningnum við Spánverja. Í þeim samningi stendur, að ekki megi gera neinar þær ráðstafanir, sem geri undanþáguna frá vínbanninu að engu. Ætlar nú hv. 1. þm. Reykv. að heimfæra það undir þetta ákvæði, eins og sé verið að gera útsöluna að engu, þó að tveimur útsölustöðum á landinu sé lokað í eina viku? Nei, svona lagað tal er ein óslitin runa af hræsni og fjarstæðum, ekkert annað.

Flm. (Haraldur Guðmundsson): Hv. þm. Borgf. hefir að mestu tekið af mér ómakið, svo ég þarf fátt eitt að segja nú. Hv. 2. þm. G.-K. tók svo til orða, að það væri ósamboðið Alþingi, að þm. skyldu gleðja sjálfa sig við vindrykkju, en vilja ekki sýna þann höfðingsskap að bjóða gestum sínum vín. Ég get sagt hv. þm. það, sem hann reyndar vel veit, að ég hefi alltaf verið á móti því, að þm. hefðu vín um hönd í þingveizlum. Mér er nær að halda, að þingveizlur hefðu farið miklu sæmilegar fram fyrir alþm., ef þar hefði ekki verið vín.

Vegna orðalags till., þar sem skorað er á ríkisstj., en ekki forseta sameinaðs þings, sem er líka í hátíðarnefndinni, skal þetta tekið fram: Ég geri ráð fyrir, að ef till. verður samþ., þá beiti hæstv. ríkisstj. áhrifum sínum við forseta Sp. og hátíðarnefndina til þess að fá þá til að taka till. til greina. En annað atriðið, lokun vín-söluhúða, hlýtur að heyra beint undir stj. sjálfa, eða hæstv. dómsmrh.

Ég get tekið undir það með hv. þm. Borgf., að mér þótti hinn rosni og ráðni 1. þm. S.-M. tala af nokkuð mikilli léttúð um þetta mál. Ég hefði ekki búizt við, að hann mundi tala á þann veg. Ef svo skyldi fara, sem nú virðist ekki ólíklegt, að till. nái ekki samþykki og að af þeim sökum verði stórmikil spell á hátíðinni vegna drykkjuskapar og drykkjuláta, jafnvel svo, að slys hljóti af, þá á hv. 1. þm. S.-M. sinn hluta af þeirri ábyrgð með þeim öðrum hv. þm., sem greiða atkv. á móti till. Þeim dugir enginn kattarþvottur í þessu máli. Það er gagnslaust fyrir þá að segja: „Við viljum ekki, að þessi ráðstöfun sé gerð, af því við treystum stj. til að sjá um, að drykkjulæti

Áfengisveitingar í sambandi við alþingishátíðina.

verði ekki áberandi eða öðrum til leiðinda“. Þeir, sem drepa þessa till., bera sameiginlega ábyrgð á því, sem af áfengisveitingum og sölu kann að leiða. (MJ: Þetta er nú bara tóm vitleysa). Er hv. þm. hræddur við þessa ábyrgð? Það er að vonum. Annars eru þessi orð hans alveg eftir öðru, sem hv. þm. hefir sagt í sambandi við þetta mál, eins og t. d. þegar hann sagði, að lokun vínverzlananna í nokkra daga væri samningsrof við Spánverja. Eins og hv. þm. Borgf. tók fram, er það hrein fjarstæða. Það skýtur dálítið skökku við allt sjálfstæðisrausið í þessum nýbakaða „sjálfstæðismanni“, að hann skuli ekki þora að gera svona smáræði af ótta við Spánverja. Hvar er nú „sjálfstæðið“?

Hv. þm. sagði, að drykkjuskapur yrði jafnmikill, þó að vínverzlunum væri lokað eins og þó þær væru opnar. Þetta nær vitanlega ekki nokkurri átt. Menn vita, að þegar menn eru orðnir kenndir, þá eru þeir veikastir fyrir vininu, og þar af leiðandi kaupa þeir mest af því þá.

Eins og eðlilegt er, verður mikill hluti þeirra manna, sem á hátíðinni verða, utan af landi. Þeir koma ekki hingað fyrr en rétt fyrir hátíðina og geta auðvitað ekki komið með neinar vinbirgðir með sér.

Verði nú vínverzlanir lokaðar, þegar þeir koma hingað, láta þeir flestir alveg vera að reyna til að ná sér í vín. Auðvitað má gera ráð fyrir, að leynisalar og bruggarar reyni að reka iðju sína á hátíðinni eins og áður. En sala þeirra er mest í skjóli vínbúðanna og til manna, sem eru orðnir ölvaðir. Með sæmilegu eftirliti má alveg fyrirbyggja leynisölu, ef vínbúðirnar eru lokaðar, en slíkt er miklu torveldara, að ég ekki segi ókleift, ef vínbúðirnar eru opnar. Hv. 1. þm. Reykv. er því að hjálpa leynisölunum, þegar hann berst fyrir því, að vínverzlanirnar séu opnar.

Hv. 1. þm. Reykv. sagði, að það væri móðgun við útlenda gesti að hafa vínverzlanirnar lokaðar, meðan á hátíðinni stæði. Ég hygg nú, að þeir útlendingar, sem kæra sig um vín, muni fá nóg af því í skipum sínum. Þeir lita líka margir svo á, að Ísland sé hannland, og áreiðanlega koma þeir ekki hingað til að fara á

fylliri eða til að sjá Íslendinga fulla. Nei, þeir koma í öðrum tilgangi.

Ég skal þá ekki fara fleiri orðum um þessa till. Ég geri ráð fyrir, að hv. deild láti í ljós vilja sinn í þessu efni og taki þar með á sig ábyrgðina af því, hvernig þessi mikilsverði þáttur í undirbúningnum undir alþingishátíðina verður af hendi leystur.

Sveinn Ólafsson: Mér er ekki geðfellt að deila um þetta mál, en ég get ekki komið hjá því að taka til máls aftur, af því að orð mín hafa verið misskilin og rangfærð svo mjög af tveim hv. þdm., og verð ég því að svara þeim örfáum orðum.

Mér var brugðið um hræsni í þessu máli, og mér var brugðið um léttúð. Hv. þm. Borgf. taldi það hámark hræsninnar hjá mér, að ég minntist á það, að ég þyrði ekki að eiga undir því, að tækist að fyrirbyggja óreglu með því að loka útsölustöðum vins þessa 4 daga, sem gert er ráð fyrir í till. Nei, það er engin hræsni; ég er nokkurnveginn viss um, eins og hv. þm. N.-Ísf. benti á, að þegar menn hafa annars tilhneigingu og löngun til að gera sér fé úr drykkjuhneigð manna, þegar þeir vita, að útsölustöðum er lokað, þá munu þeir finna nóg úrræði til að afla vinsins áður lokað verður. Ég er einmitt hræddur um, að mjög mikil hætta muni stafa af launverzlun, ef till. verður samþ.

Ég vil segja hv. þm. Borgf. það, að ég er reiðubúinn að vera í fullkomnu vinnbindindi með honum frá þessari stund, ekki einu sinni um hátíðina, heldur allt af, ef honum er nokkur ánægja í því.

Hv. þm. heldur, að ég hafi haft þau orð um till., sem hann átalði, af því, að ég væri að mælast til skófnar fyrir sjálfan mig eða mína samverkamenn, en það er mikill misskilningur. Ég er alls ekki hneigður til vinnnautnar og hefi aldrei verið. Hitt er mér áhugamál, að vanhugsuð ráðstöfun um vinsöluna, eins og felst í till. þessari, verði ekki til að skapa veizluspjöll á alþingishátíðinni. Ég tek það af nýju fram, að ég er reiðubúinn að fylgja hv. þm. Borgf. um bindindi fram yfir hátíð, ef hann óskar þess. (PO: Það nær bara svo skammt).

Hv. þm. Ísaf. var að tala um léttúð hjá mér. Ég vil spyrja: Hvað var það,

Áfengisveitingar í sambandi við alþingishátíðina.

sem lýsti léttúð hjá mér? (SE: Það var þetta með nefndina). Það hlýtur að vera miklu mjúklegri afgreiðsla, að vísa till. til allshn. en að fella hana. Ég tók fram, að ég vildi ekki greiða atkv. á móti svona till., því að þar með gæfi ég í skyn, að ég væri á móti öllum ráðstöfunum til að halda uppi góðri reglu við hátíðahöldin. En af því að gripið var fram í fyrir mér, þegar ég hreyfði till. um að vísa málinu til nefndar, og spurt um, hvenær skila ætti álit, þá skaut ég fram spaugsyrði því, sem hlátur vakti, og mátti hv. flm. skilja, hver tilgangur minn var, enda gæti allt eins nærri legið að ætla, að till. hans væri spröttin af fljótfærni eða léttúð eins og af einlægum áhuga, svo tveggju-úð er hún.

Ég tek það ekki nærri mér, þó að kast-að sé hnútum að mér út af þessu. Ég hefi borið fram till. um að vísa málinu til nefndar, og endurtek einnig nú þá till. Ég gerði þessa till. vegna þess, að ég vildi hvorki vekja andúð með því að greiða atkv. á móti málinu, né heldur greiða atkv. með því og gefa þannig leynisölum vins meiri tók á vinveitingum en ella mundu gefast þeim.

Ég vil treysta því, að þeir, sem standa fyrir hátíðinni, geri allt sitt bezta til að halda uppi reglu meðan hátíðahöldin standa yfir og geti afstýrt öllum veizlu-spjöllum, sem ofnautn vins mundi leiða af sér. Takist það ekki án þess, að till. nái fram að ganga, þá tekst það ekki, þó að farið sé að þeim ráðstöfunum, sem felast í till.

Ásgeir Ásgeirsson: Þessari till. er ekki beint til forseta, heldur til ríkisstj. En vegna þess, að hv. þm. Borgf. hefir farið hér nokkrum orðum um veizluhöld og beint tilmælum sínum til forseta, eins og rétt er, þá vildi ég svara honum nokkru.

Ég tel, að sá samanburður, sem hv. þm. gerði á veizluhöldum Alþingis og forsætisráðherra, sé ekki alls kostar réttur. Það er ekki líku saman að jafna, þegar forsetar halda veizlu fyrir hönd þingsins og þegar forsrh. heldur veizlu á sínu heimili, þó að þar komi gestir ríkisins. Ég lít svo á, að í þeim veizlum, sem haldnar verða á Þingvöllum og í Reykjavík, séu forsetar fulltrúar Alþingis, en þm. séu

þar í rauninni allir gestgjafar. Það væri þess vegna mikið einræði af forsetum að vilja ekki á neinn hátt taka tillit til óska þingmanna um það, hvernig þessar veizlur færu fram.

Ég skal því lýsa því yfir fyrir mitt leyti, að ég mun taka fullt tillit til óska meiri hl. þingsins í þessu efni, hvort sem þær falla saman við mitt persónulega álit eða ekki. Það er svo í þessu máli, að þar er ekki um hvítt og svart að ræða, eins og virðist mega ætla af ræðum sumra manna, heldur um möguleika, sem geta báðir komið til greina og þingið á sjálft úrslita-atkvæði um.

Þó að nú sé áliðið þingtímans, þá stendur hv. flm. opin sú leið að safna undirskriftum utan þingfunda, og það mun verða tekið fullt tillit til þess þingmeiri-hluta, sem þá kemur í ljós. En fari svo, að engin áskorun berist okkur forsetum, þá munum við skilja það á þann veg, að haga skuli þessum veizlum svo sem forsetar telji heppilegast bæði gagnvart útlendum mönnum og innlendum, sem veizlurnar sitja, í samráði við alþingishátíðarnefndina og þann óþeina vilja, sem kemur fram í afskiptaleysi þingsins. Ég skal fúslega taka á mig ábyrgðina af því að gera slíkar ráðstafanir, og jafnvel gefa leyfi til að skamma mig einan fyrir þær ákvarðanir, sem teknar verða. Það mun ekki heldur skorta slíkan munnsöfnuð. Það sé ég á því, hvernig ráðizt er á hv. 1. þm. S.-M. með ofsa, þennan líka léttúðuga ungling! Þegar honum, þessum æruverðuga öldungi, sem situr hér við hlið mér, er brugðið um léttúð og hræsni, þá má nærri geta um þá kurteisi, sem sýnd verður forsetum og alþingishátíðarnefnd um það er lýkur.

Pétur Ottesen: Ég sé ekki neinn mun á því, að forsrh. taki á móti gestum á sínu heimili og því, að forsetar taki á móti gestum á því heimili, sem þingið ákveður. Þingið kemur fram gagnvart sínum gestum á sama hátt sem forsrh. gagnvart sínum gestum. En sá er munur í þessu efni á aðstöðu forsrh. og forseta sameinaðs þings, að forsrh. framkvæmir það eitt, sem hann álitur rétt, án þess að taka tillit til óska annara, en því er yfir lýst af hæstv. forseta Sp., að hann ætli sér

Áfengisveitingar í sambandi við alþingishátiðina.

í þessu að haga sér eftir vilja meiri hl. þingsins. Því leyfi ég mér að vænta þess, að þótt till. þessari sé ekki beint til hæstv. forseta Sp., heldur til hæstv. stj., þá álitir hann það vilja Alþingis gagnvart sér, sem kemur hér fram, og telji ekki þörf á að bera málið fram á bænarörmum með undirskriftum. Málið er nú lagt fyrir hv. Nd., og hún tekur sína ályktun. Þar sem hæstv. forseti Sp. var að hneykslast á því, að okkur sumum, sem yngri erum, hafi fundizt lítið til um léttúð hv. 1. þm. S.-M., þá var það sannarleg léttúð hjá hv. þm., þótt gamall sé, að vera með fleðulæti um till., en leggja þó til, að henni verði vísað til nefndar, sem svo átti ekki að skila álitinu sínu fyrr en á næsta þingi.

Magnús Jónsson:* Í tilefni af því, að hv. þm. Ísaf. vildi leggja á herðar okkar, sem höfum andmælt þessari till., ábyrgð á öllum þeim slysum og þeim ósóma, er af því kynni að leiða, að einhverjir hefðu drukkið vín í vor, þá vil ég vísa slíku algerlega á bug. Það hefir verið sýnt fram á, að þótt vínbúðum væri lokað í nokkra daga, gæti hver, sem vildi, haft vín jafnt fyrir því. Þó að 10—20 bifreiðarstjórar aki því út af veginum, af því að þeir voru drukknir, þá frábið ég mér alla ábyrgð á því. Með þessari till. er ekkert gert til þess að fyrirbyggja það.

Hv. þm. Borgf. talaði um hræsni, en ég hygg það hræsni að bera fram till. sem þessa.

Hv. þm. Ísaf. talaði um sjálfstæðisrisið á mér. Ég hygg, að það samrímist sjálfstæðisrisi að ganga ekki á gerða samninga. Mér sýnist minna sjálfstæðisrisi að skreyta sig fölskum fjöðrum fyrir kosningar. Það er ýmislegt miðað við kosningarnar, sem gerist nú á þessum síðustu dögum. Væri eiginlega rétt á tillögumenn að samþykkja þessa till. og víta, hvort gestum landsins þætti ekki mikill menningarbragur, er þessari einu vínbúð væri lokað, en hægt að kaupa áfengi í hverjum kima. En það er ekki rétt að hefna sín þannig, þótt menn beri fram óviturlegar tillögur.

Ólafur Thors: Í tilefni af samanburði þeim, sem gerður var á veizlum hæstv. forsrh. og Alþingis, skal ég benda á, að

eins og hæstv. forsrh. er í sjálfsveld sett, hvernig hann hagar veizlum sínum, þannig er það og að sjálfsögðu um Alþingi. Hæstv. forsrh. hefir ekki veitt vín í veizlum sínum; Alþingi hefir gert það, og virðist rétt, að hvor haldi sínum hætti framvegis. Um ráðherraveizlur veltur á hverjum einstakling; hæstv. forsrh. veitir ekki vín; fyrirrennari hans, Jón Þorláksson, hafði vín í sínum veizlum, aftur á móti veittu Jón heitinn Magnússon og Sigurður Eggerz ekki vín. Þetta fer sem sagt eftir geðþóttu hvers fyrir sig. En þegar Alþingi sem slíkt heldur veizlu, finnst mér, að við, sem viljum hafa vín, séum jafnrétttháir aðilar eins og þeir, sem ekki vilja vín, og er rétt, að atkv. skeri úr. (PO: Er þá ekki bezt, að hvorir haldi veizlu fyrir sig?). Það má vel, og ekki hygg ég, að okkar veizlur myndu óskemmtilegri, og vel gæti svo farið, að einhverjir hinna myndu renna á lyktina. Hæstv. dómsmrh. hefir og sagt, að Íslendingar væru ekki samkvæmishæfir, nema þeir hefðu neytt vins.

Það er ekki annað en bábilja hjá hv. þm. Ísaf. að segja, að útlendingar komi ekki hingað til þess að drekka eða sjá Íslendinga drekka. Hyggur hann, að þeir komi til þess að sjá Íslendinga éta? Margir útlendingar eru jafnvanir víni sem hv. þm. Borgf. er kartöflum og soðningu. Það er ekki um það að fást við ykkur, sem aldrei bragðið vín; þið saknið þess ekki. En margir útlendingar eru jafnvanir víni með mat sem við viðbiti. Því væri ósæmilegt, að við, sem höfum vín, bönnuðum þeim það.

Ég skal ekki blanda mér í deilur þeirra hv. þm. Ísaf. og hv. þm. Borgf. við hv. 1. þm. S.-M. Ég hygg, að líkt muni fara þeirra viðskipti, sem þá er „Ægir“ reyndi að skjóta niður stromp einn mikinn á Austfjörðum. Hann skaut og skaut, en strompurinn stóð.

Flm. (Haraldur Guðmundsson): Að eins nokkur orð út af ummælum hv. 1. þm. Reykv., er hann kallaði þessa till. kosningabeitu fyrir landskjörið í sumar. Ég er mjög ánægður með þessa yfirlýsingu hv. þm. Hún sýnir, að hv. þm. veit og samþykkir, að allur þorri landsmanna heimtar ráðstafanir svipaðar þeim, sem

Áfengisveitingar í sambandi við alþingishátiðina. — Styrkur samkv. jarðræktarlögunum.

felast í till. Því ef gert er ráð fyrir, að þetta mundi mælast illa fyrir, þá væri það vitlaus maður, sem fleygði út slíkri beitu. Mörgum mun segja þungt hugur um, ef vinsala verður fyrir og á hátiðinni sem aðra daga árs, og hið opinbera gengur á undan með vinveitingar. Enginn getur gengið þess dulinn, hvað af slíku hlýtur að leiða: Skömm og skaða.

ATKVGR.

Till. um að vísa málinu til allshn. felld með 8:8 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: HJ, HK, JS, MJ, ÓTh, SvÓ, ÁÁ, BSt.
nei: HStef, HG, JörB, MT, PO, SÁÓ, TrÞ, BSv.

JJós, JAJ, LH, MG, SE, BÁ greiddu ekki atkv.

Sex þm. (HV, IngB, JÓl, ÞorlJ, EJ, GunnS) fjarstaddir.

Tillgr. felld með 9:7 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: JörB, MT, PO, SÁÓ, TrÞ, HStef, HG.
nei: JJós, JAJ, JS, LH, MJ, ÓTh, SE, BSt, BSv.

MG, SvÓ, ÁÁ, BÁ, HJ, HK greiddu ekki atkv.

Sex þm. (JÓl, ÞorlJ, EJ, GunnS, HV, IngB) fjarstaddir.

Till. þar með fallin.

6. Styrkur samkv. jarðræktarlögunum.

Á 74. fundi í Nd., 8. apríl, var útbýtt:

Till. til þál. um styrk samkvæmt jarðræktarlögunum (A. 440).

Á 75. fundi í Nd., næsta dag, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 76., 78., 83. og 84. fundi í Nd., 10., 12., 15. og 16. apríl, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 85. fundi í Nd., næstu nótt, var till. enn tekin til einnar umr.

Flm. (Magnús Guðmundsson): Ég skal ekki fara mörgum orðum um þessa till. Hún felur í sér að skora á hæstv. stj. að nema úr gildi þær breyt., sem gerðar voru á jarðræktarstyrknum síðastl. ár og hafa valdið lækkun á honum, en taka aftur upp þær reglur, sem áður hafa gilt. Ástæðan til þess, að till. er borin fram, er sú, að ég hefi fengið margar áskoranir um það. Eru margir bændur óánægðir með þá lækkun, sem af því stafar, að meira er lagt í dagsverk en áður. Þykir mörgum þetta koma mjög illa niður nú, þar sem vitanlegt er, að kaup hækkaði talsvert síðastl. ár, og jarðabætur því dýrari en áður. Vil ég svo gjarnan heyra undirtektir hæstv. stj.

Fors.- og atvmrh. (Tryggvi Þórhalls-son): Eins og kunnugt er, hefir stj. í þessum efnum byggt jafnan á till. Búnaðarfélags Íslands. Svo er einnig í þetta skipti. Þessi breyt. er gerð eftir till. Búnaðarfélags Íslands og byggt aðallega á till. Sigurðar búnaðarmálastjóra Sigurðssonar og Pálma Einarssonar jarðyrkjuráðunauts. Þegar þessi till. kom fram, sneri ég mér því til búnaðarmálastjóra og bað hann að rita mér greinargerð um málið. Greinargerð hans er á þessa leið, með leyfi hæstv. forseta:

„Búnaðarþing 1927 hafði til meðferðar breytingartillögur við jarðræktarlög frá 1923. Laganefnd hafði málið til meðferðar. Lagði nefndin til, að samþykkt væri svofelld ályktun:

„Búnaðarþing ályktar að skora á stj. Búnaðarfélags Íslands í sambandi við hlutaðeigandi starfsmenn sína, að endurskoða nágildandi mat í jarðabótum til dagsverka“.

Eftir að breytingar eru gerðar á jarðræktarlögum á Alþingi 1928, er samkv. ályktun Búnaðarþings viðkomandi starfsmönnum félagsins, þeim Sigurði Sigurðssyni búnaðarmálastjóra og Pálma Einarssyni jarðyrkjuráðunaut, falið að gera tillögur til breytinga, hvernig lagt skuli til dagsverka jarðabætur.

Leggja þeir fram till. sínar á stjórnarfundum í Búnaðarfélagi Íslands, og eru till. þeirra þessar:

„Óbylt nýrækt, að í stað 100 m² dagsv. komi 200 m².

Alsteypt áburðarhús, að i stað 0.20 m³ dagsv. komi 0.25 m³.

Steypt áburðarhús með járnþaki, að i stað 0.25 m³ dagsv. komi 0.30 m³.

Allar jarðabætur, sem eru fullgerðar og vel af hendi leystar, má taka á skýrslu, þá mæling fer fram“.

Um þessar breyt. varð öll stj. sammála, að undanskilinni niðurlagsgrein. Magnús Þorláksson fékk breytt, að i stað 200 m² komi 300 m².

Til grundvallar þessum till. liggur:

Við ræktun á óbylftu landi kemur aðeins til greina notkun áburðar, eftir að landið hefir verið girt, og svo völtun þess.

Í allflestum tilfellum er við slíka ræktun notaður tilbúinn áburður. Verðlækkun hans hin síðustu ár, sem einmitt er fram komin fyrir tilstilli og að nokkru vegna sérstakra fjárframlaga úr ríkissjóði, gera þessa breyt. fullkomlega réttmæta.

Áburðarhús alsteypt og með járnþaki. Þar byggjast till. til breyt. vitanlega á sömu ástæðum. Efniviður til þessara bygginga hefir frá því á árunum 1923—1924 lækkað i verði, fullkomlega því sem svarar til þessarar stækkunar dagsverksins.

Tillagan, allar jarðabætur, sem eru fullgerðar og vel af hendi leystar, má taka á skýrslu, þegar mæling fer fram, byggist á þeim forsendum, að þá er jarðabótamaðurinn búinn að leggja fram allan þann kostnað, sem af jarðabótinni leiðir, og er þá fullkomlega hægt fyrir kunnáttumenn að dæma um varanleik og gildi jarðabótarinnar. Aftur á móti höfum vér ekki séð oss fært að stækka dagsverk i túnrækt, byltri nýrækt og gördum.

Að visu má segja, að með nýjum jarðyrkjutækjum og lækkun á verði tilbúins áburðar, þá geti þeir, er kunna vel að þessum hlutum, unnið verkin mikið ódýrar en áður. Þess ber að gæta, að jarðyrkja vor yfirleitt i sveitum landsins er á byrjunar- og tilraunastigi; sem dæmi þess má nefna, að síðastl. ár hafa komið yfir 1000 nýir jarðabótamenn til sögunnar, og aðeins um 30 manns hafa náð hámarksstyrk á nýyrkju. Jarðvinnslan verður því aðeins ódýr, að hún sé framkvæmd i töluvert stórum stíl og með gagnkvæmri þekkingu. Þeir, sem vinna minna en svo, að þeir fái hámarksstyrk, geta vart aflað

sér þeirra tækja, að þeir fái framkvæmt jarðabæturnar á ódýrasta hátt.

Þær breyt., sem stj. Búnaðarfélags Íslands gerði til að stækka dagsverk i matjurtagörðum, túnasléttun og byltri nýrækt, eru tilorðnar fyrir ákveðinn atbeina Magnúsar Þorlákssonar, fulltrúa sjálfstæðismanna i stj. Búnaðarfélags Íslands, er lagði alveg óvanalega áherzlu á, að þessar breyt. yrðu einnig gerðar, og tilfærði eigin reynslu sem mælikvarða, en eins og bent er á hér að framan, eru það tiltölulega fáir af jarðabótamönnum landsins, er geta haft þá afstöðu til framkvæmdanna, að kostnaðarverð þeirra standi i réttu hlutfalli við hinn breytta mælikvarða, sem nú skal lagður á þessar jarðabætur samkv. till. M. Þorlákssonar.

Virðingarfyllst.

(Sign) S. Sigurðsson.

(Sign.) Pálmi Einarsson.

Til forsætisráðherra“.

Ég sé ekki ástæðu til þess að fjölyrða út af þessu bréfi. Stj. hefir jafnan talið sér skylt að taka tillit til þessara sérfræðinga, einnig hv. 1. þm. Skagf., meðan hann var ráðh. Það hefi ég einnig gert, og ég taldi mig þurfa að nokkru a. m. k. að taka tillit til fulltrúa stjórnarandstæðinga (M. Þorl.), þar sem hann jafnframt hefir mjög gott vit á þessum málum. En vilji Alþingi mæla svo fyrir, að annað skuli gert i þessu efni, þá skal ég með ánægju láta þær breyt. fara fram.¹⁾

Flm. (Magnús Guðmundsson:²⁾

Ég hefi ekki ástæðu til að vera óánægður yfir síðustu orðum hæstv. atvmrh. Hann tók það fram berum orðum, að hann mundi i þessu efni fara eftir því, sem hv. d. samþykkti.

Hitt var óþarfi af honum, að lesa hér upp þetta langa bréf. Ég hafði aldrei rengt hann um, að hann hefði heimild til þeirrar breyt., sem gerð var á styrknum síðastl. ár. En þegar hann ber fyrir sig stj. Búnaðarfélagsins, þá er því til að svara, að hann er sjálfur i stj. félagsins og formaður hennar, svo að það eru þá

1) Vantar niðurlag ræðunnar frá hendi þingskrifara. Tr. Þ.

2) Upphaf ræðuunar vantar. M. G.

hans eigin ályktanir, sem hann er að bera undir sjálfan sig.

Það er að vísu rétt, að ýmiskonar efniviður hefir lækkað síðan 1924, en á síðastl. ári lækkaði efni þó ekki, en þá hækkaði kaupði til mikilla muna. Ef ástæða var til að taka tillit til lækkunar efniviðarins, þá átti líka að taka tillit til hækkunar kaupsins. En þessu hefir hæstv. ráðh. gleymt, og er það algerlega rangt af honum.

Þó að Magnús Þorláksson sé kosinn af sjálfstæðismönnum í stj. Búnaðarfélag Íslands, þá skiptir það ekki neinu í þessu máli. Og þó að hann með nýtizku vélum á Blikastöðum geti gert ódýrar jarðabætur, þá er það ekki sambærilegt við afköst fátækra bænda uppi til dala.

Með þessari breyt. á styrknum er bændum gert rangt til og jafnframt gerð erfiðari aðstaða þeirra til ræktunar, því að þeir munu hafa gert sér vonir um, að styrkurinn héldist óbreyttur eins og hann var ákveðinn 1924. Breytingin um að leggja meira í dagsverkið þýðir ekkert annað en lækkun styrksins; um það þarf ekki að deila. Mér finnst, að hæstv. forsrh. geri litilmannlega tilraun til þess að skjóta sér í þessu máli bak við Magnús á Blikastöðum. Hann gat ekki ráðið þessu án samþykkis hæstv. ráðh., sem einn fellir úrslitauðrskurð um þetta.

Með tilliti til þess, að hæstv. atvmrh. sagði, að hann mundi fara eftir því, sem hv. d. samþykkti, þá vil ég vona, að hann reyni ekki að hafa áhrif á sína fylgismenn hér í hv. d. til þess að greiða atkv. á móti þáttill. eða sálga henni á annan hátt.

Bjarni Ásgeirsson: Ég ætla ekki að breyta hv. þdm. með langri ræðu, enda mun flestum finnast, að teygzt hafi nóg úr þessum fundi, þar sem komið er fast að öttu.

En ég vildi spyrja hv. flm., 1. þm. Skagf., hvað hann meinar með þessu dagsverki, sem hann er að tala um. Ég hefi skilið ákvæðið um styrk samkv. jarðræktarlögunum þannig, að miða ætti við raunverulegt dagsverk, eða hvað meðalmaður vinnur á dag. Spurningin er þá sú, hvort Búnaðarfélagi Íslands hafi tekizt að komast nálægt hinu rétta. Þeir, sem ætla að

meta dagsverk, verða að miða við það, hvað meðalmaður vinnur á dag. Það er alveg eins um þá menn, sem meta eiga dagsverkið, eins og þá, sem virða til verðlagsskrár. Frá verðlagsskránni verður ekki komizt eftir að hún hefir einu sinni öðlzt gildi. Hafi verið gert rangt, þá á að heina athyglinni að því, þegar metið var í vor, hvað var raunverulegt dagsverk þá, og hvort það var rétt metið þá eða ekki.

Menn furða sig á því, að dagsverkið skuli hafa hækkað eins mikið og það gerði síðastl. vor. En eftir athugunum, sem ég hefi gert með aðstoð kunnugra manna, þá hefir jarðabótakostnaður yfir höfuð lækkað til muna síðastl. ár. Ég skal nefna nokkra liði ræktunarkostnaðarins máli mínu til sönnunar.

Miðað við grasfræ hefði dagsverk átt að stækka um 33%, miðað við jarðvinnslu 40%, og miðað við kaup á erlendum áburði nemur það 100%. (MG: Frá hvaða tíma er þetta reiknað?). Þetta er miðað við þær verðbreyt., sem hafa orðið á tímabilinu síðan hv. 1. þm. Skagf. gaf út sína reglugerð.

Ég verð að halda fram, að þessir reikningar séu réttir, og á meðan sú skýrsla er ekki rengd, get ég ekki skilið, hvaða rétt Búnaðarfélag Íslands hefir til að meta dagsverkið öðruvísi en gert hefir verið. Ef það eitt á að ráða, að bændur fái sem mestan styrk til jarðabótanna, þá er gatan að takmarkinu greið, sú, að færa dagsverkið sem lengst niður, helst ofan í einhverja hverfandi smæð, þá verður að miða við eitthvað annað. En á meðan ég, sem er í stj. Búnaðarfélags Íslands, fæ ekki skýra fyrirskipun um það frá lögjafarvaldinu, sem leggur til féð, mun ég haga þessu mati eins og verið hefir. Hitt er annað mál, ef Alþingi fellst á að breyta þessu og færa í sama horf og ætlazt er til í reglugerð hv. 1. þm. Skagf., þá skal ég með gleði framkvæma slíkar fyrirskipanir. Það hefir hvergi verið gengið á rétt bændanna í þessu efni, og heldur ekki seilzt dýpra í vasa þeirra en lög standa til. En sem sagt, ef hér á ekki að ráða það eitt, sem rétt er, um mat dagsverksins, heldur það, hvað gefi okkur bændunum mestan ríkissjóðsstyrk, þá verður svo að vera.

Fors.- og atvmrh. (Tryggvi Þórhalls-son): Það eru aðeins örfá orð til hv. flm., 1. þm. Skagf. — Mér kom það undarlega fyrir sjónir, að hann skyldi furða sig á því, að ég las upp bréf trúnaðarmanna Búnaðarfélags Íslands um þetta deiluefni. Mín var skyldan að fá slíka skýrslu og gera hv. þdm. hana kunna. Og það var skylda Sigurðar búnaðarmálastjóra og Pálma Einarssonar sem trúnaðarmanna Búnaðarfélagsins að gera svona glögga grg. fyrir þeirri breyt., sem gerð var á jarðabótastyrknum síðastl. ár. Ef þetta kemur óþægilega við hv. 1. þm. Skagf., þá á hann um það við Sigurð Sigurðsson búnaðarmálastjóra; það er þeirra grg., en ekki mín.

Hv. flm. getur beðið rólegur úrslita þessa máls, vegna þess að ég hefi ekki á neinn hátt reynt að hafa áhrif á flokksmenn mína, hvernig þeir greiða atkv. — Samkv. bréfinu er það Búnaðarfélag Íslands, sem hefir ráðið þessu. Og stj. og Búnaðarfélag hefir skilið það svo, að hér ætti að vera raunverulegt mat á, hvað er dagsverk. Fulltrúi íhaldsmanna í stj. Búnaðarfélags Íslands hefir allra harðast haldið því fram. Við höfum því farið eftir því, sem trúnaðarmenn okkar hafa lagt til. En ef kemur ný fyrirskipun um að hafa þetta eins og það var ákveðið með reglugerðinni frá 1924, þá förum við vitanlega eftir því.

Flm. (Magnús Guðmundsson): Hv. þm. Mýr. spurði, hvort ég héldi, að dagsv. væri metið eitthvað út í bláinn, og hann sagði, að dagsverk miðaðist við meðalmannsverk á dag. Þetta veit ég vel, en ég veit líka, að mismunur á meðalmanns dagsv. getur verið mjög mikill, t. d. við túnasléttun, eftir því hvernig jörðin er, sem unnin er. Af þessu hlýtur að leiða, að allsherjarmat á dagsverkinu um allt land er ágízkun að talsverðu leyti, hvað sem hv. þm. Mýr. segir. Ég held, að þegar dagsverkið var stækkað í fyrra, hafi verið miðað við góða aðstöðu með nýttizkuvélum, en þá aðstöðu hefir ekki 1/10 hluti bænda. Þess vegna tel ég þetta ekki rétt meðaltal.

Það getur vel verið, að efni og annað, sem notað er til ræktunar, hafi lækkað nokkuð síðan 1923; ég reingi það ekki. En vinnulaun hafa ekki lækkað, heldur

hækkað. Og það var einmitt sanngjarnt vegna hækkunar vinnulaunanna, að styrkurinn hefði verið látinn haldast óbreyttur. Ef það var sanngjarnt að færa niður styrkinn vegna lækkunar á efni, þá átti líka að líta á, að vinnan hefir hækkað til muna.

Það hefir enginn haldið því fram, að það ætti að hafa dagsverkið sem minnst, en ég vil ekki leggja meira í dagsverkið en svo, að með venjulegum verkfærum sé hægt að fullnægja því.

Annars virtist mér hv. þm. Mýr. vera harðari í orðum en húsbóndi hans, hæst- v. atvmrh. Hæst- v. atvmrh. vildi láta d. skera úr, hvernig greiða skuli styrkinn eftirleiðis. (BÁ: Ég sagðist taka því með þökkum, ef Alþ. samþ. till.). Ef hann vill taka till. með þökkum, átti hann a. m. k. ekki að tala fyrst á móti henni. En það lét hann sér sæma. Annars finnst mér það ekkert sérstaklega lofsvert af honum, þó hann lýsi því yfir, að hann muni framkvæma vilja Alþingis í þessu efni; mér virðist hann blátt áfram skyldugur til þess.

Mér þótti óþarft af hæst- v. atvmrh. að vera að lesa upp bréf frá Búnaðarfélagi Íslands, því að mér virðist nef náð augum, þar sem hann er form. félagsins og vitanlegt, að hv. þm. Mýr. segir ekki annað en já og amen við öllu því, sem hæst- v. atvmrh. vill vera láta. Ég er því ekki í neinum vafa um, að ef hæst- v. ráðh. hefði verið mótfallinn lækkun, þá hefði hv. þm. Mýr. einnig verið það, og þá hefði lækkunin aldrei verið samþ. Ráðh. verður því að bera ábyrgðina á þessu tiltæki sínu.

Annars finnst mér ekki úr vegi að benda á, að Alþingi er ekki síður samkunda bændanna heldur en Búnaðarþingið. Það eru fleiri bændur, sem taka þátt í kosningum til Alþingis, heldur en í kosningu fulltrúanna á Búnaðarþing.

Pétur Ottesen: Mér finnst það ljóst af þessu bréfi, sem hæst- v. atvmrh. las upp og ég hefi hér í höndum, að Sigurður búnaðarmálastjóri og Pálmi Einarsson standi aðeins á bak við sumar af þeim breyt., sem gerðar voru á dagsverkinu síðastl. haust. Till. þeirra miðast aðeins við óbylta nýrækt og áburðarhús alsteypt og með járnþaki. Svo koma till. Magnúsar

Þorlákssonar á Blikastöðum, sem fara fram á að stækka dagsverk í matjurtagörðum, túnasléttun og nýrækt, og er sú stækkunin langmest og þvert á móti því, sem þeir Sigurður búnaðarmálastjóri og Pálmi Einarsson leggja til, enda taka þeir það beint fram í bréfinu, að þeir hafi ekki séð sér „fært að stækka dagsverk í túnrækt, byltri nýrækt og görðum“.

Það kemur skýrt fram, að þessi stækkun á dagsverkinu samkv. till. Magnúsar Þorlákssonar er miðuð við ræktun þar, sem góð skilyrði eru, eins og er á ábýlisjörð hans; en eins og kunnugt er, eru þar óvenjulega góð skilyrði fyrir hendi. (HK: Er landið grjótlaut?). Já, það eru eingöngu grjótlausar mýrar, sem tiltölulega auðvelt er að ræsa fram, en auk þess er öll ræktun þar unnin með nýtízku tækjum. (BÁ: Það eru notaðir plógar líka). Það getur vel verið, en í smáum stíl mun það vera. Álit Sigurðar búnaðarmálastjóra og Pálma Einarssonar tekur af öll tvímæli í þessu efni. Þeir taka það beinlínis fram, að það sé ekki sanngjarn mælikvarði að leggja til grundvallar fyrir stækkun dagsverksins reynslu Magnúsar á Blikastöðum. Þeir komast svo að orði í bréfinu, með leyfi hæstv. forseta:

„Þess ber að gæta, að jarðyrkja vor yfirleitt í sveitum landsins er á byrjunar- og tilraunastigi; sem dæmi þess má nefna, að síðastl. ár hafa komið yfir 1000 nýir jarðabótamenn til sögunnar, og aðeins um 30 manns hafa náð hámarki styrks í nýyrkju. Jarðvinnslan verður því aðeins ódýr, að hún sé framkvæmd í töluvert stórum stíl og með gagnkvæmri þekkingu. Þeir, sem vinna minna en svo, að þeir fái hámarksstyrk, geta vart aflað sér þeirra tækja, að þeir fái framkvæmt jarðabæturnar á ódýrasta hátt.

Þær breyt., sem stjórn Búnaðarfélags Íslands gerði til að stækka dagsverk í matjurtagörðum, túnasléttun og byltri nýrækt, eru tilorðnar fyrir ákveðinn atþeina Magnúsar Þorlákssonar er lagði alveg óvanalega áherzlu á, að þessar breyt. yrðu einnig gerðar, og tilfærði eigin reynslu sem mælikvarða, en eins og bent er á hér að framan, eru það tiltölulega fáir af jarðabótamönnum landsins, er geta haft þá afstöðu til framkvæmdanna, að kostnaðarverð þeirra standi í réttu hlut-

falli við hinn breytta mælikvarða, sem nú skal lagður á þessar jarðabætur samkv. tillögum M. Þorlákssonar“.

Það kemur því mjög skýrt fram, að þetta, sem stj. Búnaðarféll. Ísl. og hæstv. atvmrh. hefir gengið inn á, er miðuð við óvenjulega góð skilyrði, sem ekki eru fyrir hendi hjá öllum þorra bændanna annarsstaðar á landinu.

Nú er það aðgætandi, að Magnús Þorláksson, sem í bréfinu er titlaður „fulltrúi sjálfstæðismanna í stjórn Búnaðarfélags Íslands“, er þar í minni hluta, svo að ef bændavinunum, hæstv. atvmrh. og hv. þm. Mýr., hefir þótt hann ganga á rétt bændanna, þá var þeim í lófa lagið að fella till. hans og fylgja því, sem Sigurður búnaðarmálastjóri og Pálmi Einarsson lögðu til. En það gerðu þeir ekki, heldur gleypu þeir við till. Magnúsar Þorlákssonar. (Forsrh.: Þetta er misskilningur. Till. Magnúsar á Blikastöðum gengu miklu lengra en gengið var inn á að lokum). Það kemur hvergi fram í bréfinu, að Magnús Þorláksson hafi borið fram aðrar till. en þær, sem hæstv. atvmrh. og hv. þm. Mýr. hafa, að manni virðist, gengið góðfúslega inn á.

Mér finnst því, eftir að þetta er upplýst, ekki ófyrirsynju, þó að þáttill. þessi hafi komið fram og að málið verði síðan tekið til athugunar á þann hátt, að reynt verði að miða dagsverkið við aðstöðu sem flestra bændanna úti um land, en ekki við sérstakar og óvenjulegar ástæður, eins og nú hefir verið gert. Vænti ég því, að till. verði samþ. og að takast megí að finna annan grundvöll réttari, sem dagsverkið verði metið eftir.

Hannes Jónsson:* Mér finnst ekki skipta miklu máli, hvaðan séu runnar breyt. þær, sem gerðar voru á jarðabótastyrknum síðastl. haust, en hitt skiptir miklu meira máli, hvað fái að standa í framtíðinni í þessu efni.

Annars vil ég fræða hv. þdm. á því, að hér í landi eru fleiri staðir, þar sem reynsla Magnúsar á Blikastöðum gæti gilt. Eg hefi t. d. nýlega gert samning við jarðræktarmann um að brjóta 10 ha. land fyrir mig. Og það, sem kostar mig að búa landið undir sáningu, ætla ég að nemi sem næst því, er ég vænti að jarðræktarstyrk-

urinn verði. Nú skyldi ég glaður fallast á það að breyta stærð dagsverksins í fyrra horf, ef ég væri viss um, að styrkurinn fengi síðan að haldast óbreyttur um æðilangan tíma. Ekki fyrir það, að ég búist við að hafa persónulegan hag af því, heldur af því að ég álit því fé vel varið, sem lagt er til þess að auka ræktunina. En ég legg aðaláherzluna á það, að styrkurinn fái að haldast óbreyttur um nokkurt árabil, og ég álit líkur til, að það yrði, ef dagsverkið er ekki stækkað aftur nú. Einnig dregur það úr mér að fylgja þessari till., að mér finnst kenna ósamræmis hjá aðstandendum hennar, þar sem þeir eru annað veiðið að tala um, að landbúnaðurinn sé yfirleitt óeðlilega mikið styrktur. (MG: Hefi ég talað um það?). Nei, en það hafa aðrir gert.

Ég tel reyndar ekki aðaltilgang laganna, að bændunum sé greiddur styrkurinn, heldur að vekja áhuga þeirra og vekja þá til framkvæmda, og það mun bezt gert með fjárhagslegri aðstoð. Ég er því ekki í vafa um, að rétt er að styrkja bændur til framkvæmda á fleiri sviðum, til þess að koma þeim á stað; er það alls ekki síður nauðsynlegt en að hækka jarðræktarstyrkin frá því, sem nú er, þó hann sé mjög nauðsynlegur.

Ég vona að þeir, sem flytja till., verði fúsir til að láta þessa löggjöf standa óbreytta framvegis, og að þeir verði einnig fúsir að rétta landbúnaðinum hjálparhönd á öðrum sviðum, sem hann þarfnast hennar, t. d. til hlöðubyggingar o. fl.

Fors.- og atvmrh. (Tryggvi Þórhalls-son): Ég verð að segja, að mér finnst það fremur óviðkunnalegt, að jafnþýðingarmikið mál og þetta skuli ekki vera borið fram fyrir á þinginu, sem nú er þó búið að standa svo lengi yfir. Það er ekki borið fram fyrir en núna 8. apríl. (MG: Það er borið fram vegna fjölda áskorana, sem nýlega hafa komið).

Út af ræðu hv. þm. Borgf. vil ég taka það fram, að við urðum að líta svo á, að till. Magnúsar Þorlákssonar á Blikastöðum, sem hann lagði svo mikið kapp á að koma fram, væru innblásnar af þeim flokki, sem valdi hann í Búnaðarfélagsstjórnina af sinni hálfu. Okkur fannst verða að taka nokkurt tillit til till., sem

fulltrúi annars stærsta stjórnmalaflokks landsins í Búnaðarfélagssstj. berst fyrir. Og ekki sízt þegar það er mjög virðingarverður maður í sínu starfi, sem hefir mikla reynslu, er að haldi má koma, þegar meta skal, hvað leggja á í jarðabótadagsverk. Hann hefir meiri þekkingu á því atriði en ég.

Sigurður Sigurðsson og Pálmi Einarsson voru ekki sammála Magnúsi Þorlákssyni um þetta efni. Og meiri hluti Búnaðarfélagssstj. fór svo bil beggja, tók bæði tillit til till. Magnúsar og mats Sigurðar og Pálma, en fór ekki nærri því eins hátt með mat dagsverksins og M. Þ. vildi.

Nú litur svo út, á yfirborðinu a. m. k., sem sumir hv. ihalðsmenn séu ekki sammála þeim skoðunum, sem fulltrúi þeirra í stjórn Búnaðarfél. Ísl. bar fram. (JS: Hæstv. forsrh. fer ekki æfinlega eftir stjórnmalaskoðunum okkar). Ég þorði ekki annað, landbúnaðarins vegna, en að taka nokkurt tillit til þess, sem ég hugði vera beinar till. ihalðsmanna. Mér dylst það ekki, að það getur komið fyrir, að ihalðsflokkurinn fái einhverntíma meira vald í þinginu en hann hefir nú, og hugsanlegt var, að hann fengi e. t. v. styrk úr öðrum herbúðum til að koma jarðabótastyrknum fyrir kattarnef, ef hann þætti ótæklega hár. (MG: Ég hugsa, að það verðum aldrei við, sem ráðumst á jarðabótastyrkin). Jú, það mætti búast við, að það yrði fyrsta verk flokksins, ef svo ógiftusamlega tækist til, að hann fengi völdin aftur. Flokksins, sem hefir innan sinna vébanda þá menn, sem sýnt hafa flestum umbótamálum bænda fullan fjandskap á umliðnum árum, þegar þeir hafa séð sér það fært, og sem leitast hafa við að rífa niður þær framfarir, sem Framsóknarflokkurinn hefir barizt fyrir. (Raddir: Þetta er algerlega ósatt!).

Forseti (BSv): Það væri æskilegt, að ekki slægi í fjandskap nú, eftir þann mikla samvinnuhug, sem ríkt hefir í dag, þar sem þetta verður sennilega hinnsti fundur hv. d. að sinni.

Pétur Ottesen: Hæstv. forsrh. talaði um, að Magnús Þorláksson væri fulltrúi Sjálfstæðisflokksins í stj. Búnaðarfélagsins. En Sjálfstæðisflokkurinn kaus hann

ekki sem fulltrúa sinn í stj. Búnaðarféll., heldur kaus flokkurinn hann sem fulltrúa bændanna af sinni hálfu. Telur hæstv. forsrh. sig fulltrúa síns flokks í Búnaðarfélagssstj.? (Forsrh.: Fyrst og fremst). Heldur hann sig fyrst og fremst eiga að gæta pólitískra hagsmuna Framsóknarflokksins, þegar hann tekur þátt í stj. Búnaðarfélagsins? Sé svo, þá litur hann algerlega rangt á hlutverk sitt. Búnaðarfélagssstj. á að hugsa um hag bændanna án tillits til pólitískra flokka. Ef hún litur ekki þannig á starf sitt, þá koma fram í því pestnæm sjúkdómseinkenni, sem þarf að uppræta.

Aðdróttun forsrh. í garð Sjálfstæðisflokksins um það, að hann mundi ráðast á jarðræktarstyrkinn, ef hann kæmist til valda, er ekki svaraverð. Jarðræktarlögin eru samin og sett fyrir till. og atbeina manna, sem skipa Sjálfstæðisflokkinn, og auk þess er það svo, að allt það, sem gert hefir verið af því opinbera til umbóta og viðreisnar landbúnaðinum síðari árin, er ýmist fram komið fyrir atbeina manna úr þeim flokki eða stutt af þeim flokki með ráðum og dáð. Ummæli hæstv. ráðh. eru því gersamlega tilhæfulaus og þvert ofan í allt það raunverulega í þessu efni og sýna einungis hina alþekktu framhleyptni og fljótfærni ráðh.

Hákon Kristófersson: Ég er nú allengi búinn að sitja á þingi, og man ég þó aldrei eftir því fyrr, að fundur væri hafður þann dag, sem nú er byrjaður. Má slíkt firnun sæta.

Hv. þm. Borgf. hefir nú tekið fram margt af því, sem ég vildi sagt hafa um þetta mál.

Það er alltaf leiðinlegt, þegar hæstv. forsrh. segir eitthvað það, sem hann hefði ekki átt að segja. Hann hefir fyrr látið fjúka orð um flokk þann, sem ég fylli, sem maður hefði varla búizt við úr þeirri átt. Hinn skynsami og góðgjarni maður, hv. 1. þm. Skagf., hefir nú sem fyrr borið fram viturlega till., og á hann sízt skilið brigzlyrði fyrir.

Hv. þm. V.-Húnv. kom fram með fróðleik hér, sem mikilsverður er fyrir búnaðarframkvæmdirnar. Hann upplýsti það, að hægt væri að rækta hverja dagsláttu fyrir það verð, sem styrknum fyrir hana

nemur. Ef á þessu má byggja, ætti hv. þm. að láta ljós sitt skína sem víðast. Ég vildi, að hann ræktaði dálítið í minni sýslu á þann hátt. Ef hann tæki að sér að vinna dagsláttuna þar, þó ekki væri fyrir minna en 100 kr., mundi það verða borgað með glöðu geði.

Mig furðar dálítið á að heyra afstöðu Magnúsar Þorlákssonar í þessu máli. Ég er nefnilega ókunnugur öllum málavöxtum. Við hvað miðar Magnús till. sínar um stærð dagsverksins? Miðar hann þær við það, hvað kostar hann að rækta hvern fermetra suður á Blikastöðum? (BÁ: Vitanlega meðal annars). Ég þakka fyrir upplýsinguna. En ég vil benda á það, að þessi heiðursmaður fær oft mjög ódýra menn til að vinna að jarðræktinni. Hann tekur oft allvel þroskaða unglinga til að kenna þeim jarðyrkju, og geldur þeim eflaust lítið kaup. Er eðlilegt, að hann geti ræktað nokkra faðma ódýrt með svo ódýrum vinnukrafti. Hitt er líka vitanlegt, að jörðin á Blikastöðum er ekki sambærileg til vinnslu við þá jörð, sem t. d. Barðstrendingar hafa til að rækta. Af þessu leiðir, að það er mjög villandi að miða við, hvað kostar að vinna fermetrann hjá Magnúsi á Blikastöðum.

Það var réttilega tekið fram hjá hv. þm. Borgf., að Magnús er ekki fulltrúi neins ákveðins pólitískis flokks. Ég veit alls ekki til, að hann sé sérstaklega fulltrúi minn eða annara sjálfstæðismanna í stj. Búnaðarfélagsins. Skárri væri það líka auminginn, ef hann gæti ekki komið fram sem fulltrúi bændanna yfirleitt, þó hann sé kosinn af þm. Sjálfstæðisflokksins. Ég hélt, að Magnús á Blikastöðum væri meiri maður en svo, að ætla mætti slíkt.

Ég hugsa til þess með mikilli ánægju, þegar hv. þm. V.-Húnv. fer að styðja mig og sýslunga mína við ræktunina, með því að miðla okkur af sinni miklu þekkingu á því, hvernig hægt er að rækta á ódýran hátt. Ég er viss um, að bróðurkærleiki hans er svo víðfeðma, að hann nær allt vestur í Barðastrandarsýslu.

Bjarni Ásgeirsson: Mér þótti það ein kennilegt hjá hv. 1. þm. Skagf., þegar hann sagði, að ómögulegt væri að segja um, hvað dagsverkið ætti að vera stórt,

en sagði þó jafnframt, að það væri allt of stórt eins og það væri nú. Mér finnst hann ætti ekki, meðan hann hefir ekki gleggri hugmynd um, hvað er dagsverk, að staðhæfa neitt um það, hvort það er of stórt eða lítið nú. Vitanlega er stærð raunverulega dagsverksins dálítið mismunandi viðsvegar á landinu, alveg eins og ærverð og hestverð er dálítið mismunandi, og er þá reynt að finna eitthvert meðalverð, þegar verðlagsskráin er metin.

Hv. þm. hafa talað um, að dagsverkið væri nú miðað við þá jörð, sem bezt væri og ódýrast að rækta. Það var rétt, sem hv. þm. V.-Húnv. minntist á, að það er til svo heppileg jörð til ræktunar, að styrkurinn nægi upp í kostnaðinn við að vinna það, í staðinn fyrir að hann á samkv. lögum að nema $\frac{1}{4}$ kostnaðar. Það er því alls ekki miðað við beztu jörðina, heldur reynt að finna meðalveg. Það fæst eins og nú er um 200 kr. styrkur fyrir ha. Ef gengið er út frá, að 200 kr. kosti að rækta ha. af bezta landinu, sem mun óhætt, þá má muna allmiklu á landinu, til þess að það kosti yfir 800 kr. á ha. að rækta það; en það er fyllilega staðið við lögin, þó vinnslan kosti 800 kr. að meðaltali á ha.

Hvað kaupði snertir, þá er ekki hægt að neita því, að sumstaðar bar nokkuð á hækkun kostnaðar við jarðvinnslu síðastl. ár. En kaupgjaldið hefir yfirleitt lækkað svo mikið áður, frá því gamla reglugerðin var samin, að það forsvarar, þó ekki væri tekið tillit til þessarar litlu kauphækkunar, og miklu meira. Það mun vera um 43% ódýrari jarðvinnslan nú en 1924, ef miðað er við hina bættu aðstöðu að mörgu leyti.

Ég get ekki neitað, að ég hefi að nokkru leyti skoðað Magnús Þorláksson sem fulltrúa Sjálfstæðisflokksins í Búnaðarfélagstj., þar sem hann var valinn af þm. þess flokks.

Það hefir verið sagt, að ég væri að tala hér á móti þessu máli, en ég tók það fram áður, að ef það er vilji þingsins, að dagsverkin verði sem minnst, til þess að verkið geti talizt sem mest, þá ætla ég ekki að vera á móti því, heldur taka því þakksamlega. En ég hefi sagt, hvað lá til grundvallar fyrir atkv. mínu um þetta mál. Ég áleit skyldu mína að fara eftir því, sem væri réttast í þessu máli um mat

á dagsverkum. Hvað það snertir, að ég sé svo mikill jábróðir hæstv. forsrh., að ég geti ekki greitt atkv. öðruvísi en hann, þá skal ég nota tækifærið til að lýsa ánægju minni yfir því, að ég get mjög oft fylgt hæstv. forsrh. að málum. Aftur á móti vona ég, að það hendi mig sem sjaldnast að gerast jábróðir hv. 1. þm. Skagf.

Jóhann Jósefsson:* Ég hafði ekki hugsað mér að taka þátt í umr. um þetta mál, ekki þó fyrir það, að ég hefði ekki gert mér hugmynd um réttmæti þessarar till., sem hér liggur fyrir, og eftir allan fyrirlestur hv. þm. Mýr., sem sjálf sagt að hans eigin áliti er sérfræðilegur, stendur mín skoðun algerlega óhöggð.

Það hefir stundum verið haft orð á því hér á þingi, og verið beint til minna flokksbræðra, að við beittum málþófi, en ég hélt, að hæstv. stj. og flokksmenn hennar hefðu nú álitnið, að búið væri að sitja hér nóg í nótt, svo að það hefði ekki þurft að verða slíkt málþóf frá þeirra hendi um þetta mál, aðeins til þess að flæma okkur burt héðan, svo að d. yrði ekki ályktunarfær; en þeim hefir þó ekki orðið kápan úr því klæðinu. Annars sýnist óþarfi að halda þm. yfir þessu með málþófi fram á skirdagsmorgun, enda er þá réttast, að við förum að tala líka.

En það, sem kom mér til að kveðja mér hljóðs, var hin fáránlega getsök, sem kom frá hæstv. forsrh. í garð okkar sjálfstæðisflokks. Hæstv. ráðh. sagði, að það hefði enginn sýnt bændastétt landsins annan eins fjandskap og Sjálfstæðisflokkurinn hefði gert. Ég varð mér til raunar að hlusta á þessi orð, en það hafa aðrir mótmælt þessu með rökum, eins og t. d. hv. þm. Borgf., svo að ekki er ástæða til að orðlengja meira um þetta, en ég vil alls ekki hlusta á slíkan auraustur á minn flokk án þess að mótmæla kröftuglega. Ég veit heldur ekki betur en að sjálfstæðismennirnir sumir, þótt við eigum okkar meira undir sjónum, höfum staðið fast saman með þeim flokksmönnum okkar, sem margir eru bændur, til styrktar málafnum landbúnaðarins, og ótilkvaddir skattlagt okkur sjálfa til hagsmuna fyrir landbúnaðinn.

Það má minna á árið 1924, þegar hæst-

v. forsrh. var búinn að stofna tollmálum okkar við Norðmenn í hið versta horf, og á samtök sjávarútvegsmanna þá til að hjóða sjálfa sig fram undir skatt til þess að létta vandræðum af bændum. Ég segi ekki, að það hafi verið nein sérstök dyggð, en við gerðum það þó, og þarna koma þakkirnar frá hæstv. forsrh., þessi kveðjuorð, sem við fengum á þessum hátíðisdegi, eftir að hafa setið lengi á þingi og vakað nótt eftir nótt, og nú síðast fyrir aðgerðir hans auðmjúkustu þjóna. (HJ: Neitaði ekki Sjálfstæðisflokkurinn um afbrigði?). En hæstv. forsrh. þarf ekki að búast við, að þessu sé tekið þegjandi, vegna þess að Sjálfstæðisflokkurinn á þingi hefir hreinan skjöld gagnvart mál-efnum landbúnaðarins og hefir lagt eins holl ráð á um hagsmunamál hans, enda eru innan stjórnflokksins menn alveg eins háskasamlegir málefnum sveitanna.

Það eru vissar skyldur, sem hvila á mönnum í háum og veglegum stöðum, og ég held jafnvel, að þeirra æðsta skylda sé sú, að þeir kunni að haga svo orðum sínum, að það sé ekki hreint og beint ósæmilegt að heyra til þeirra. En ég hygg, að þegar hæstv. forsrh. athugar það frumhlaup, sem hann hefir hlaupið í gegn þeim stjórnmálaflokki, sem hefir langmesta kjósendatölu á bak við sig, þá muni hann sjá, að hér var algerlega rangt af stað farið hjá honum.

Það hefir nú verið gert svo mikið að því í þessu landi að ala á stéttarig milli sjávar- og sveitamanna, að það sýndist nóg komið af slíku, þótt ekki væri kórónan sett á allt saman á þinginu 1930 með þessu hnefahöggi framan í þann stjórnmálaflokk landsins, sem aldrei hefir lagt stein í götu landbúnaðarins, heldur fylgt

honum fram til þeirrar giftu, sem síðustu ár hafa sýnt, því að þau hafa borið giftu hin sameiginlegu átök sjálfstæðismanna, framsóknarmanna og ég vil segja líka jafnaðarmanna, sem hafa lagt sitt til að hjálpa bændastétt landsins áfram á sinni þroskabraut. Og þegar litið er á sögu síðustu ára, hvað þingið hefir gert til þess að styðja þennan mjög svo nauðsynlega atvinnuveg í landinu, verður það ennþá raunalegra að heyra aðra eins ódæma yfirlýsingu úr ráðherrastóli eins og við hlutum að þola að heyra á þessum fundardeg.

ATKVGR.

Tillgr. var undir atkv. borin, að við höfðu nafnakalli, og sögðu

já: HK, JJós, JS, JörB, MG, MJ, PO, SE, TrÞ, EJ, GunnS¹), HJ, BSv.

nei: HG.

MT, SÁÓ, SvÓ, BS²), BÁ, HStef greiddu ekki atkv.

Átta þm. (HV, IngB, JAJ, JÓL, LH, ÓTh, ÞorlJ, ÁÁ) fjarstaddir.

Samkv. þessum úrslitum lýsti forseti tillgr. fallna.

Till. þar með fallin.

1) Með svofelldri grg.: Þetta er í fyrsta skipti, sem ég geri grein fyrir atkvæði mínu. Ég myndi hafa kvatt mér hljóðs til að ræða þetta, ef ekki hefði staðið svo á, að ég varð að fara frá áðan. En ég hélt sérstakan fund um þetta og hygg, að ég hafi hvern einasta kjósenda með mér í minni kjördæmi, og segi þess vegna já.

2) Með svofelldri grg.: Ég álit, að Búnaðarfélag Íslands eigi að kveða á um þetta, og greiði þess vegna ekki atkv.

C.

Tekin aftur.

Miðunarvitar.

Á 75. fundi í Nd., 9. apríl, var útbýtt:
Till. til þál. um miðunarvita (A. 455).

Á 77. fundi í Nd., 11. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.
Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 78. og 84. fundi í Nd., 12. og 16. apríl, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 85. fundi í Nd., næstu nótt, áður en gengið væri til dagskrár, mælti

Jóhann Jósefsson: Ég vildi mælast til þess, að hæstv. forseti taki til umr. till. um miðunarvita. Hún er flutt af sjútn.

allri í þessari hv. deild. Býst ég því við, að ekki verði mikill ágreiningur um hana, og það er hvort sem er orðið mjög áliðið.

Fors.- og atvmrh. (Tryggvi Þórhalls-son): Ég vildi geta þess út af orðum hv. þm. Vestm., að það, sem óskað er eftir í till. um miðunarvita, mun verða gert, þó að hún komi ekki til umr. eða atkv.

Síðar á sama fundi var till. enn tekin til einnar umr.

Frsm. (Ásgeir Ásgeirsson): Ég lýsi yfir því f. h. sjútn., að ég tek gilda yfirlýsingu hæstv. forsrh. um það, að till. verði tekin til greina, þó hún verði ekki rædd frekar, og leyfi mér því fyrir hönd nefndarinnar að taka till. aftur.

D.

Ekki útræddar.

1. Rannsóknarnefnd á Íslandsbanka.

Á 16. fundi í Nd., 6. febr., var útbýtt:
Till. til þál. um að skipa nefnd samkv.
35. gr. stjkskr. til að rannsaka hag Íslands-
banka og stjórn hans á undanförunum ár-
um (A. 70).

Á 17. fundi í Nd., næsta dag, var till.
tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.
Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 18. fundi í Nd., 8. febr., var till. tekin
til einnar umr.
Forseti tók málið af dagskrá, og var það
ekki á dagskrá tekið fram.

2. Samkomustaður Alþingis.

Á 32. fundi í Nd., 20. febr., var útbýtt:
Till. til þál. um samkomustað Alþingis
(A. 145).

Á 33. fundi í Nd., næsta dag, var till.
tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.
Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 34. fundi í Nd., 22. febr., var till. tekin
til einnar umr.

Alþt. 1930. D. (42. löggjafarþing).

Flm. (Sveinn Ólafsson): Ég ætla ekki
að hafa langan formála fyrir till. á þskj.
145, um þjóðaratkvæðagreiðslu vegna
samkomustaðar Alþingis. Þetta mál var
ítarlega rætt á þinginu 1926, og sömuleið-
is á síðasta þingi, en dagaði þá uppi vegna
annríkis síðustu þingdagana. Það, sem
fyrst og fremst er spurt um í sambandi
við þessa till., er það, hvort áhugi al-
mennings sé ríkur fyrir þessu máli. Í því
efni er eðlilegast að vísa til yfir 30 áskor-
ana, sem bárust Alþingi 1929 um að gerð-
ar yrðu ráðstafanir til þess, að þjóðar-
atkvæðagreiðsla gæti fram farið um þetta
mál. Það er varla gerlegt að heimta óræk-
ari vott þess, hversu áhugi manna er al-
mennur í sveitunum fyrir þessu máli.
Málið er því í rauninni ofureinfalt. Um
það eitt er að ræða, hvort láta skuli það
eftir landsmönnum að segja álit sitt um
þetta mál, eða hvort þeim skuli bannað
það. Ég og hv. samflm. mínir erum þeir-
rar skoðunar, að sjálfsagt sé og enda óum-
flýjanlegt að verða við ósk þjóðarinnar
um að láta skoðun sína í ljós með atkvgr.,
og álitum vér alls ekki sæmandi að neita
henni um það. Hér liggur ekki fyrir að
ræða málið í annari mynd en þeirri, er
lýtur að fullnæging þessara óska almenn-
ings í landinu. Um hitt er ekki að ræða á
þessu stigi málsins, hvernig framkvæmd-
um skuli hagað, ef flutningur er ákveð-
inn. Sú hlið málsins hefir verið nokkuð
rædd á undanförunum þingum, þó að það
heyri í rauninni ekki til, og ég sé enga
ástæðu til þess að eyða tíma þingsins til
slíkra hluta, meðan málið er ekki komið
lengra áleiðis. Og það, sem felst í till.

þessari, er einskorðað við það, að leyfa landsmönnum að segja til óska sinna í þessu máli eða banna þeim það. Umr. um till. þessa á síðasta þingi fóru vitt og breitt. Þess vegna er málið þingheimi kunnugt og óþarft að taka hér upp sömu ræður. Eftir var þá aðeins að greiða atkv., til þess að málið fengi fullnaðarafgreiðslu.

Ég mun því ekki orðlengja þetta að svo stöddu, en geymi mér rétt til þess að tala síðar í málinu, ef mótmælum verður hreyft.

Magnús Guðmundsson: Ég tók ekki eftir því, að hv. flm. legði til, að málið fengi athugun í nefnd. Ég vil því leggja til, að málinu verði vísað til n. og þessari umr. frestað, ef ákveðin er aðeins ein umr.

Ég saknaði eins atriðis úr ræðu hv. aðalflm., nefnilega, hver yrði kostnaðurinn af þingflutningnum. (SvÓ: Af atkvæðagreiðslunni?). Nei, að flutningnum, því að það liggur í hlutarins eðli, að afla verður ítarlegra gagna og upplýsinga um það, hvað kostar að flytja Alþingi til Þingvalla. Þetta er vitanlega fyrsta skylda hv. flm., að koma með áætlun um kostnaðarhliðina og leggja hana fram, en það hafa þeir algerlega vanrækt enn sem komið er, og virðist því ráðlegt að láta n. sjá fyrir því. Raunar má það vel vera, að hv. aðalflm. hafi ekki sagt allt, sem hann vissi um kostnaðarhlið málsins, og væri þá gott, ef hann skýrði frá því þegar í stað. T. d. þykist ég vita, að bak við þessa till. liggi sú hugsun, að þingið verði háð á sumrum, og vil ég beina þeirri fyrirsögn til hv. flm., hvort þetta sé ekki hans meining. Í öðru lagi vil ég spyrja hann, hvað hann áætli, að þinghúsbygging á Þingvöllum muni kosta. Og hefir hv. þm. lagt það niður fyrir sér, hvílíkir erfiðleikar eru á því fyrir landsstj. að þurfa að sitja þingið á Þingvöllum og um leið að stjórna landinu? Eða meinar hv. þm., að stj. eigi að flytja aðsetur sitt til Þingvalla um þingtimann? Fyrr en ég fæ svör við þessum spurningum, sé ég enga ástæðu til þess að ræða málið. Menn verða að gera sér glögga grein fyrir þessu og öðrum grundvallaratriðum málsins, áður en þeir taka afstöðu til þess. Og það er með

öllu óforsvaranlegt af Alþingi að varpa málinu órannsökuðu og illa undirbúnu undir úrskurð kjósenda í landinu.

Héðinn Valdimarsson: Hv. 1. þm. S.-M. talaði á síðasta þingi um efnishlið þessa máls. En þá var svo rækilega sýnt fram á afleiðingarnar af flutningi þingsins til Þingvalla, að hv. þm. hefir ekki þorað að fara út í þá sálma að þessu sinni. Ég kann illa við formið á þessari till. Hv. flm. vilja gefa kjósendum kost á að segja sitt álit, en þeir þora það ekki sjálfir. Mér finnst koma fram svo mikil óheilindi í þessu, að engum öðrum en flm. er trúandi til slíks. Hvers vegna á að varpa málinu undir úrskurð kjósenda í landinu? Er nokkur ástæða fyrir þingið að þjóta upp til handa og fóta, þótt nokkrir vindbelgir gali um þetta á ungmennafélagsfundum úti um land? Hugmyndin um flutning þingsins er algerlega úrelt, eins og staðhættir eru nú orðnir hér á landi. Hún hefði ef til vill átt við meðan engir bæir voru myndaðir hér á landi. Einfaldasta leiðin til þess að vita vilja kjósenda er, að þm. sjálfir ræði málið við þá á þingmálafundum. Því næst gætu þm. farið að berjast fyrir málinu á eigin spýtur, ef þeir treystu sér til. Ef þeir legðu áherzlu á framgang málsins, gætu þeir við kosningar lagt umboð sitt við, að kjósendurnir fylgdu því. Þetta væri hinn rétti gangur málsins.

Ég er ekki á móti því, að málið fari til allshn., því ég veit, að ef því verður vísað þangað, þá mun það sofna svefninum langa, svo sem vera ber.

Flm. (Sveinn Ólafsson): Ég vil aðeins svara hv. 1. þm. Skagf. nokkrum orðum. Hann spurði, hvort ég og samflm. mínir hefðum gert nokkra áætlun um kostnað og umstang það, er af þingflutningi myndi leiða. Hv. þm. þarf ekki að spyrja þannig, því að hann veit, að þessi hlið málsins er þegar þrautrádd fyrir löngu, bæði á þinginu í fyrra og sérstaklega á þinginu 1926. Það hafa verið leidd mjög sennileg rök að því, að kostnaðurinn myndi aðallega vera þinghúsbygging á Þingvöllum, sem gízkað var á, að kostaði 500—600 þús. kr. með öllum nauðsynlegum útbúnaði. Um annan aukinn kostnað, svo sem

af þinghaldi á Þingvöllum, milliferðum o. s. frv. dettur mér ekki í hug að ræða. (HV: En prentkostnaðurinn?)

Það eru engar líkur til þess, að kaup þm. hækki fyrir það eitt, að Alþingi flytjist á Þingvöll, og ekki heldur laun annara starfsmanna, sem við þingið eru. Það atriði, sem aftur og aftur hefir verið deilt um, hvort ætla megí ráðherrum setu á Öxarárþingi og jafnframt að sinna stjórnarstörfum hér í Reykjavík, ætti ekki að þurfa lengur að þræta um. Vegalengdirnar milli Þingvalla og Reykjavíkur eru ekki meiri en það, að auðvelt er að fara á milli mörgum sinnum á dag með samgöngutækjum nútímans. (MG: Já, að sumri til!). Ég skal þá koma að því, sem hv. 1. þm. Skagf. tók fram í þessu sambandi, að í umr. um þetta mál að undanfögnu hefir ætíð verið gert ráð fyrir því, að Þingvallarþingi yrði háð að sumri til. Ég fyrir mitt leyti lít svo á, að það væri mikill fengur fyrir þm. og vegna starfa þingsins, að það flyttist frá skammdeginu svarta til miðsumars-mánaðanna, þegar hjartast er, flyttist úr myrkinu í ljósið.

Annars vil ég ekki lengja umr. með því að endurtaka það, sem komið hefir fram á undanförunum þingum. En til svars því, sem hv. 2. þm. Reykv. sagði, vil ég aðeins nefna það, að ég skildi hann ekki, þegar hann var að tala um óheilindi flm. í þessu máli. Ég veit ekki, í hverju þau óheilindi eiga að vera falin og lít á þessi orð hans eins og vanhugsuð meidýrði. Ég verð að segja það fyrir mig, að ég flyt þetta mál af einlægri sannfæringu fyrir því, að þingflutningurinn verði heillavænlægri ráðstöfun vegna framtíðarinnar en sú, sem gerð hefir verið um veru þingsins hér í Reykjavík. Hv. þm. má að öðru leyti skapa sér þær hugmyndir um óheilindi í þessu máli, sem hann vill; ég læt það ekki á mig fá, en tel þessa mál-færslu hans ósæmilega.

Að því leyti, sem hann benti á sömu annmarka till. og hv. 1. þm. Skagf., þá er honum svarað með því, er ég svaraði þeim hv. þm.

Út af því, hvort till. ætti að fara til n. eða ekki, vil ég geta þess, að með því að till. er öllum þingheimi kunn, virðist engin þörf á nefnd, og við þá töf, sem á mál-

inu yrði við að senda það til n., myndi ekkert vinnast annað en endurtekning þess, sem áður hefir verið um málið sagt. Ekki þarf þess. af því að till. feli í sér kostnað fyrir rikissjóð, því naumast verður talinn kostnaðarauki við að útbýta atkvæðaseðlum í sambandi við landskjörið að sumri. Um annan kostnað getur ekki verið að ræða, fyrr en þá seinna og síðar meir, ef einhver breyt. yrði um samkomustað Alþingis — að atkvgr. lokinni.

Magnús Guðmundsson: Mér þykir mjög undarlegt, að hv. 1. þm. S.-M. skuli setja sig upp á móti því, að till. fari til n. Hann viðurkenndi þó sjálfur, að flutningurinn mundi kosta 500—600 þús. kr., með því að þinghús verði að byggja þar, og það er sannarlega þess vert, að slíkt mál sé athugað í nefnd. Og þó að vitaskuld yrði einhver töf á því fyrir bragðið, skil ég ekki, að hún yrði svo mikil, að málið geti ekki verið afgr. á þessu þingi, ef einhver áhugi er fyrir því.

Annars fannst mér hv. 1. þm. S.-M. verjast sem mest allra fréttu um kostnaðinn. Vísaði hann til þess, að rætt hefði verið um hann áður, en ég minnst þess ekki, að nokkurntíma hafi verið gerð nákvæm kostnaðaráætlun um þetta mál. Það er með öllu óforsvaranlegt að heimita af mönnum úti um land, að þeir geri sér fulla grein fyrir, hvað þetta mundi kosta. Hver og einn getur sagt sér sjálfur, að þótt fjöldi manna vildi láta flytja þingið í raun og veru, þá gæti kostnaðarhliðin gert það að verkum, að menn sjái sér það ekki fært. Þess vegna er óverjandi að leggja málið óundirbúið undir þjóðaratkvæði, og þótt ekkert væri annað, ætti að sjálfsögðu að skoða það í nefnd.

Ég heyrði t. d. ekki, að hv. 1. þm. S.-M. nefndi neitt, að það þarf þó prentsmiðju á Þingvöllum. Það er náttúrlega möguleiki á því að flytja handrit og skjöl á milli Þingvalla og Reykjavíkur að sumri til, en það mundi ganga seint og vafalaust seinka störfum þingsins.

Enn er eitt atriði þessa máls, sem hv. 1. þm. S.-M. upplýsti og ég legg mikla áherzlu á. Það er gengið út frá, að þingið verði háð að sumri til. Ég er viss um, að það þýðir sama og að segja við fjölda-

Samkomustaður Alþingis.

marga bændur, að þeir geti alls ekki setið á þingi. (SvÓ: Því fer fjarri!). Því fer ekki fjarri. Það eru fjölmargir bændur, sem því aðeins geta sótt þing, að það sé að vetri til. Ég er ósamþykktur hv. 1. þm. S.-M. um, að betra sé að vinna að þingstörfum á sumrin, því að öll innvinna er hentugri á veturna. Og þó að mig skipti það í raun og veru litlu máli, hvort þingið er háð að sumri eða vetri til, vil ég miklu heldur sinna þingstörfunum á veturna. Það er óviðkunnanlegt að þurfa að húka inni mestan hluta dags að sumarlagi. Það er miklu eðlilegra og heilsusamlegra að nota sumarið til að vera dálítið úti.

Það hefir enginn haldið því fram, að kostnaðurinn væri teljandi við að fá atkvgr. um þetta mál. En það er, eins og ég tók fram, skylda þingsins að gefa leiðbeiningar um, hvað er verið að greiða atkv. um stórt kostnaðaratriði, og þess vegna legg ég eins mikla áherzlu á kostnaðarhliðina og ég hefi gert. Og ég get alls ekki vikið frá því, að aðalstarf þeirrar n., sem með málið kann að fara, verður að búa til eins ábyggilega kostnaðaráætlun um það og unnt er.

Lárus Helgason: Ég get ekki betur séð en að þessi þáttill. sé ákaflega óþörf. Ef hún á að vera til þess að fá almenningvilja fram, þykist ég sjá, að hægt myndi að fá hann með öðru móti, ef hann er svo ríkur, sem þeir halda fram sumir, sem hafa flutt þessa till. Ég sé ekki betur en að almenningur geti komið með þetta á þingmálafundum, og sé viljinn sterkur, mætti þar herða á þingmönnum að fylgja málinu fast fram, sem sé að þingið yrði flutt til Þingvalla. Það finnst mér miklu eðlilegri leið en að reyna að toga þetta út úr mönnum með þeirri aðferð, sem þáttill. ber með sér. Það var líka réttlæga tekið fram hjá hv. 1. þm. Skagf., að ógerningur er að leggja svo illa undirbúið mál fyrri kjósendur, og það er nauðsyn, að mönnum sé gerður kostur á að sjá kostnaðarhliðina jafnframt og atkvgr. fer fram.

Annars sýnist mér, að fleira sé illt við þetta mál en kostnaðarhliðin. Ég er sannfærður um, að fjölda bænda, sem sitja og koma til að sitja á þingi, hlýtur að

vera mjög meinlegt að sækja það að sumri til, það er líka ógeðslegt að þurfa að sitja inni við þingstörf á þeim tíma, og bændur eru miklu þarfari landinu, ef þeir vinna að heyskap á sumrin en þingstörfum á vetrin, heldur en ef þessu er snúið við, eins og hér er ætlað til. Ég býst við, að yfirleitt vilji þeir, sem sendir eru af þjóðinni til að vinna þessi störf, heldur hafa til þess vetrartímann.

Það er ómögulegt að segja um, hvað yrði ofan á, ef málið verður borið svona illa undirbúið undir þjóðina. En kannske væri betra að þurfa svo að snúa aftur og gera ófugt við það, sem kæmi fram í þjóðaratkvæðagreiðslunni, þegar menn á eftir færu að athuga það og sjá, hve miklir annmarkar væru á því?

Ég ætla svo að enda mál mitt á því, að okkar mikli frömuður, Jón Sigurðsson, sá margt glögg og vel, og ég man ekki betur en að hann legði til, að Alþingi yrði háð í Reykjavík, og því eigum við að fylgja.

Héðinn Valdimarsson: Það gladdi mig, að hv. þm. V.-Sk. tók þannig í málið, því að svo virtist, sem Framsóknarfl. stæði á bak við það, þar sem 9 af 13 framsóknarmönnum í deildinni flytja málið. Samt er það kannske svo, og væri gaman að heyra hjá hv. 1. flm., hvort tilætlunin sé sú, að Framsóknarfl. haldi þessu fram, ekki aðeins við atkvgr. nú, heldur vilji líka flytja þingið til Þingvalla. Það væri nauðsynlegt fyrir hina flokkana að vita þetta, ef það ætti að verða flokksmál Framsóknar.

Viðvíkjandi því, að hv. 1. þm. S.-M. sagðist ekki skilja, þegar ég talaði um óheilindi, þá veit ég, að þeir, sem standa að till., eru ósamþykktir um framkvæmd málsins. Þar á meðal veit ég, að einn þeirra sagðist vera algerlega á móti sumarþingum, sem hv. 1. flm. segist vera með, og þannig rekst þetta allt á sjálft sig, enda er þetta ekki gert til annars en að gera sig vinsæla í augum þeirra fáu vindbelgja, sem eru að hleypa upp bólu um þetta mál. Óheilindin eru ekki hjá hv. 1. þm. S.-M., sem er svo mosagróinn, að hann hyggur fært að flytja þingið, heldur hjá samflm. hans.

Í 33. gr. stjkskr. stendur: „Samkomu-

staður Alþingis er jafnaðarlega í Reykjavík. Þegar sérstaklega er ástatt, getur konungur skipað fyrir um, að Alþingi skuli koma saman á öðrum stað á Íslandi“. — Samkvæmt því er hægt að hafa þinghald á Þingvöllum í sumar. En ef á að hafa þingið reglulega þar, verður auðvitað að breyta stjkskr., svo að kosningar hlytu að fara fram um málið. Það væri því hreinlega, ef þeir meina nokkurn skapadán hlut með þessu, sem ég býst við að hv. 1. flm. geri, að bera beinlínis fram stjórnarskrárbreytingu og sjá svo, hversu mörg atkv. þeir fengju.

Gunnar Sigurðsson:* Það mun þykja koma úr hörðustu átt, að ég, sem er Sunnlendingur, skuli ekki vilja flytja þingið á Þingvöll; en ég er reiðubúinn til að greiða atkv. á móti því, vegna þess að það er mesta fjarstæða og allt á móti því, en fátt með.

Það er mjög stórt atriði að hafa sumarþing í staðinn fyrir vetrarþing, og ég trúi því ekki, að bændur gætu þá setið á þingi, nema með því, að þingfararkaup þeirra yrði hækkað mjög.

Það hefir verið minnst á kostnaðinn. Þinghús þarf að byggja, prentsmiðju, byggingu fyrir bókasafn, því að ekki nægði Alþingisbókasafnið eitt, og fleira gæti tínzt til.

Eitt er það, sem ég hefi ekkert heyrt um, hvernig hugsað er fyrir bústað og fæðispeningum þm. Ég er dálítið kunnugur því, hvað kostar að búa á Þingvöllum um sumartímann, og ef þm. ættu að búa þar, mun fara nærri því, að þingfararkaupið hrökkvi fyrir því og ekki meira. Og að því er vinnufrið snertir, þá mun betur setið hér en þar, því að Þingvellir eru orðnir að skemmtistað Reykvíkinga, og er þangað eilífur ferðamannastraumur.

Enn er eitt í þessu máli, sem ég vil minna á. Það kann að vera „stemning“ með því í ár, af því að það er árið 1930, og einmitt þess vegna álit ég, að þm. beri skylda til að hafa vit fyrir almenningi og greiða atkv. á móti því.

Magnús Torfason: Mér þykir gott til þess að vita, að yfirleitt hafa umr. um þetta mál verið miklu sæmilegri heldur

en þegar það var síðast til umr. í fyrra. Legg ég talsverða áherzlu á þetta, því að ég verð að líta svo á, að þetta sé svo hugnæmt og merkilegt mál, að það beri að ræða með rökum, en ekki með keskni.

Hvað sem um þetta mál verður sagt, þá er það víst, að bak við kröfurnar um flutning Alþingis til Þingvalla hafa jafnan legið beztu tilfinningar þessarar þjóðar. Ég stend hérna þess vegna ekki upp fyrir því, að mér detti í hug, að þessi till. verði drepin hér í þessum sal nú. En ég stend upp vegna þess, að mér finnst sumt hvað hafa komið hér fram, sem virðist benda á það, að menn líta ekki á þetta mál með því viðsýni, sem vera ætti. Í því efni skal ég aðeins benda á, að það hefir verið fundið þessari atkvgr. til foráttu, að það væri órannsakað mál, hvort mundi þurfa að prenta eitthvað á Þingvöllum; og líka sé það órannsakað mál, hvort ekki mundi þurfa að koma einhverri kompu upp fyrir bókasafn. Ég fyrir mitt leyti skoða þetta sem algera smámuni, og ég þykist vita, að hver einasti maður, sem hugsar um þetta mál, muni vita það, að slíkt og annað eins er sjálfsagt. Ég get ekki hugsað mér, að neinum manni, sem nokkuð hugsar um málið, blandist hugur um það.

Sama er um aths., sem kom frá hv. 2. þm. Rang. um það, að hann sæi ekki betur en að það yrði að sjá þm. fyrir samastað á Þingvöllum. Er því aðsvara, að sjálfsagt er, að ríkið verður að sjá mönnum fyrir samastað. Það er alveg ófrávikjanlegt skilyrði, og ég þykist vita, að ýmsir menn, sem eru þessari till. samþykkir, geti varla hugsað sér að flytja þingið til Þingvalla, ef þm. verður ekki séð fyrir samastað. M. ö. o., að á Þingvöllum yrðu gerðar heimavistir fyrir þm. Og að ég tek þetta sérstaklega fram, er vegna þess, að einmitt þessar heimavistir mundu fyrst og fremst verða til þess, að öll þingstörf gengju miklu greiðara heldur en ella, þar sem menn búa hver í sínu horni. Við höfum talsverða reynslu af þessu. T. d. er frá því að segja, að þegar sýslufundir í Árnessýslu voru haldnir á Eyrarbakka, stóðu þeir yfir í 10—14 daga, en eftir að fundarstaðurinn var fluttur upp að Tryggvaskála, og allir þjuggu saman í heimavist, fóru eigi fleiri en mest 5 dagar í sýslufundi, og stundum aðeins þrír, og þóttu

öll mál vera vel afgreidd. En sérstaklega er reynslan af þessum heimavistum þar sú, að málin hafa verið miklu betur athuguð með þessu móti heldur en áður, og samkomulag manna í milli miklu betra. Og ég hélt satt að segja, að það, sem gæti orðið til þess að auka samkomulag og samúð milli þm., það væri af því góða.

Því hefir verið haldið fram hér, að það sé glæpur — (Rödd í salnum: Glæpur?) — já, eða glæpi næst, meiningin var sú, þó orðin væru eitthvað mýkri, að leggja þetta mál fyrir þjóðina, ekki frekar undirbúið en það nú er. Þó er víst, að um þetta mál hefir verið talað fram og aftur hér á landi, fyrst á þingi og þingmálafundum og ábyggilega mjög með mönnum, svo að það er áreiðanlega ekki nýtt mál. En með því að segja þetta, að ekki megi leggja það undir atkvæði þjóðarinnar, þá sé ég ekki betur en að þeir þm., sem halda fram þeirri stefnu, séu með þessu hreint og beint að lýsa megnasta vantrausti á þjóðinni. Og hinsvegar liggur í því það, að þeir treysta ekki þm. til þess að túlka málið rétt fyrir þjóðinni. Ég hlýt að segja, að ég get ekki hugsað mér, að neinn þm. fari að halda þessu máli að kjósendum sínum, án þess að segja þeim hreint og beint löst og kost á því, þar á meðal hvað kostnaðinn snertir. Ég segi fyrir mitt leyti, að mér mun ekki detta í hug að dylja kjósendur mína þess, að þessu myndi fylgja afarmikill kostnaður; því ef við ætlum að flytja þingið, þá er sjálfsagt að gera það því aðeins, að samastaður og umhverfi verði svo gott og gagnsamt og fullnægjandi, sem frekast má verða. En því fylgir jafnan nokkur kostnaður. Við skulum segja sem svo, að flutningur þingsins kostaði 2—3 millj. Ég tel það alls ekki of mikið, — og ég get sagt ykkur, af hverju það er, að ég tel það ekki of mikið. Það er vegna þess, að það, sem liggur á bak við þetta mál, er að fá þingið burt úr Reykjavíkur-loftinu, og ég er ekki í neinum vafa um það, að landið mundi ekki aðeins græða á því tvær til þrjár milljónir, heldur 20 til 30 millj., eða 200—300 millj., eða 2000—3000 millj. með tíð og tíma. Í einu orði: hagnaðurinn af flutningnum verður ekki metinn til fjár. (ÓTh: Ættum við ekki að taka svona eina eða tvær milljónir af því til að end-

urreisa Íslandsbanka?). Menn geta reynt að slá sig til riddara á slíku; þeim er það ekki of gott. En ef það á að verða þessu máli að fótakefli, að það kosti nokkuð, þá ber vissulega ekki að skoða þann stofnkostnað, sem þarna verður, sem árlegan kostnað.

Það er nú líka farið að bera á því, að húsprengrslin í þinghúsinu tefja fyrir Alþingi og tálma störfum þess á ýmsan hátt. Kemur því að því, að byggja verður nýtt þinghús hvort sem er.

Ég ætla að taka það aftur fram, að það, sem þessi till. stefnir að, að koma þinginu úr Reykjavíkur-loftinu, álít ég mikils virði, og ég verð eindregið að fylgja þessu máli af þeirri ástæðu, og þótt ýmsir annmarkar séu á að koma þessu í framkvæmd, mun mönnum verða það ljóst, að þetta vegur svo mikið, að það upphæfur alla annmarka, eða svo er það í mínum augum.

Því hefir verið slegið fram, að þessi till. sé hér borin fram af þeim mönnum, sem myndu fyrst og fremst hugsa um það að gera sig vinsæla af nokkrum mönnum meðal þjóðarinnar. Ég vil algerlega vísa þessari aðdróttun heim til föðurhúsanna. Það er fyllilega víst, að hv. 1. flm. þessarar till., hv. 1. þm. S.-M., þarf ekki að halda á því að gera sig vinsælan í sínu kjörðæmi. Hann nýtur þar svo mikils trausts, að hann þarf ekki að snópa eftir vinsældum fyrir atkvæðagreiðslur. Hvað mig snertir er ég kominn á þann aldur, að ekki er líklegt, að ég fari að leggja mig eftir atkvæðum héðan af. Og ég vil segja þeim hv. þm., sem kom fram með þessa aðdróttun, að ég lít það á mig, að ég mun aldrei leggjast svo lágt að láta atkvæði mitt í slíku stórmáli fara eftir því, hvort ég vinn eða tapa nokkrum atkvæðum við næstu þingkosningar, sem þá ekki er víst að reyni á.

Lárus Helgason: Hv. 2. þm. Árn. tók það dæmi til að mæla með flutningi Alþingis til Þingvalla, að sýslufundur Árneseinga hefðu gengið mun betur síðan hætt var að halda þá á Eyrarbakka, því að við Ölfusá séu allir fundarmenn saman komnir á einum stað. Það er vitanlegt, að margt fleira en þetta getur komið til greina, sem stytti og lengi fundi, t. d. undirbúningur

frá oddvita. Í Skaftafellssýslu hafa sýslufundur t. d. staðið stundum í viku eða lengur, en stundum ekki nema 2—3 daga. Nú á síðari tímum eru þeir miklu skemmri tíma en áður. Þetta þakka ég góðum undirbúningi og röggssamri fundarstjórn. Ég er nú farinn að hrósa hér andstæðing mínum í stjórnámálum, og sé ég ekkert á móti því, þar sem um sannleika er að ræða, en ég tek þetta bara sem dæmi til að sýna það, að þótt sýslufundur gangi betur við Ölfusá en á Eyrarbakka, skiptir það engu máli um það, hvort málin gangi betur, þótt Alþingi verði flutt til Þingvalla, þar sem þingmenn verða allir á einum stað.

Hv. þm. talaði um, að meiri samúð myndi verða meðal þingmanna, ef þeir byggju allir á sama stað. Ég get ekki betur séð en menn hér á þingi hafi fullkomlega tækifæri til að kynnst hver öðrum, svo ekki sé það í vegi fyrir samvinnu þeirra í milli. Þetta lýsir vantrú á þjóðinni hjá þeim, er að þessu standa. En þetta er alls ekki rétt, og slík ráðstöfun sem þessi því alveg óþörf.

Ég ætla ekki að telja hv. þdm. trú um, að við þingmenn höfum betra vit á þessu en aðrir. En hitt er vitanlegt, að það er fjöldi fólks, sem hefir annað að gera en hugsa um þessa hluti, og það er rangt að bera þetta upp fyrir þjóðinni eins og hún nú er undir þetta búin. Það er ekki vantraust á þjóðinni, þó að ég vilji ekki bera þetta upp fyrir hana eins og sakir standa nú.

Hv. þm. talaði um, að þetta væri stórmál. Ja, það má kannske kalla það svo, ef það kemst í námunda við það, sem hv. þm. talaði um, að slíkur flutningur mundi kosta tugi millj. kr. Er hv. þm. virkilega alvara? Höfum við ekki meir en nóg að gera með það fé, sem fyrir hendi er? Það væri nær að nota það til að gera vegi, brýr eða aðrar verklegar framkvæmdir en að flytja þingið með ærnum kostnaði og jafnmikilli fordild, sem raun er á, því engin sönnun er fengin fyrir því, að þingstörf fari þar betur úr hendi en hér. Ég ætla svo að vona, að þessi till. fái að sofna hér í þessari hv. deild, eins og hún hefir fengið á undanförnum árum. Það væri ákaflega óviðfelldið, að á sama tíma og verið er að skera allt við neglur

sér til vega og annara verklegra framkvæmda væru nógir peningar til þessa óþarfa og illa hugsaða fyrirtækis.

Hákon Kristófersson: Ég verð að segja það, að ef þetta mál er eins mikils virði sem hv. 1. flm. vill láta sýnast, furðar mig stórlega á því, að hv. flm. getur ekki fallið á till. hv. 1. þm. Skagf. um að visa málinu til nefndar og fresta umr. Ég ætla ekki að segja, að þetta sé ómerkilegt mál, en flutningur þess byggist á einkennilegum grundvelli. Það er harla einkennilegt, að hv. aðalflm. þessarar till. vill láta bera þetta undir þjóðina, en í ræðu þeirri, sem hann hélt nýlega, kom hvergi fram hans eiginn skilningur á þessu máli. Allt það, er hann sagði um málið, beindist í þá átt, að leita eftir álit annara. Að því er mér skildist, vildi hann aðeins leggja það undir álit þjóðarinnar og sætta sig svo við, hver afdrif málið fengi þar. Hinsvegar má færa honum til málsbóta og álykta af ræðum hans hér á þinginu í fyrra, að hann hafi orðið fyrir ágangi eða óheppilegum áhrifum af vissu fólki í Reykjavík. Ég furða mig stórlega á því, að þetta mál skuli enn vera komið hér fram, en vona að fá að sjá og heyra um ennþá meiri nauðsyn þess, að það er fram komið, en hingað til hefir gefið kostur á, ef dæma þá eftir orðum hv. aðalflm.

Eins og hv. 1. þm. Skagf. benti á, er það óforsvaranlegt að fara með þetta til atkvgr., nema fyrir liggir, um hvað eigi að greiða atkv. Það verða að liggja fyrir einhver rök í málinu og eitthvað, sem gæti gefið þó ekki væri nema smáupplýsingar um kostnaðarhlið og annað málinu viðkomandi.

Það kom fram hjá hv. 2. þm. Árn., hver væri hans hjartans meaning með till. um að þingflutningur eigi sér stað. Hann benti réttilega á, að þetta yrði að ræða með rökum, en ekki með keskni. Ég skal ekki segja, hvað mínum góða vini tókst það vel. Hann lagði áherzlu á það, að það þyrfti að flytja þingið úr þessu reykvíska lofti, sem það er nú í. Ég þekki þetta loftslag ekki. Hér er þó höfuðstaður þessa lands. Því má ekki gleyma. Og hvað sem um hann má segja að öðru leyti, þá má ekki gleyma því, að það er skylda þingsins að hlúa sem best að honum, án þess

Samkomustaður Alþingis.

þó, að úr því verði eitthvert meiningar-laust dekur.

Mér er því spurn: Er það ekki að fara úr öskunni í eldinn? Er nokkur trygging fyrir því, að loftslagið verði heilnæmara fyrir austan fjall? Ekki veit ég til þess, að lífsskilyrðin séu betri þar en hér. (HG: Þar getur verið gjálfi). Já, það er eftir því, hvaða skilningur er lagður í það orð. Ég hefi heyrt það stundum nefnt í sambandi við Skeiðaréttir. Er nokkuð heilnæmara loft í Skeiðaréttum en þar, sem þingið er haldið nú? Það þekkir hv. 2. þm. Árn. bezt. (Einhver: Sækja þm. Skeiðaréttir?). Það sagði ég ekki, en það er viðurkennt, að hv. 2. þm. Árn. er gott yfirvald þar í sýslu, eins og kom fram hjá honum, þegar hann var að bera saman sýslufundina. Eða ætli loftið við Ölfusá sé nokkuð heilnæmara en blessað sjávarloftið niðri á Eyrarbakka? Ekki trúi ég á það. Honum ofbauð ekki kostnaðurinn, þótt hann yrði 2—3 millj. kr. Ég verð að segja það, að það þarf mikinn kjark til að slá þessu fram á þeim tímum, sem nú eru. Fyrir mér blasir ekkert sólskin við um afkomu þessarar þjóðar, hvorki fjárhagslega eða á annan hátt, þar sem nú er aflaleysi til sjávar og ýmsar þrengingar til lands. Ég geri ráð fyrir, að eins mikill maður sem hv. þm. muni eftir öllum þeim erlendu skuldum, sem á þessu ríki hvíla. Þess vegna finnst mér hann ekki hafa talað um málið af eins mikilli alvöru og mér finnst sjálfsagt að gera. Ef þm. eru haldnir illum áhrifum hér í Reykjavík, sem ég slæ föstu að ekki er annað en hugarburður nokkurra manna, er ég viss um, að þau eltu þá austur yfir fjall. Já, meira að segja þó það væri flutt alla leið austur í Þrastaskóg. Og þótt hv. flm. vilji nú flytja þingið af þessum stað, mun tíminn leiða það í ljós, að ekki gengur betur þegar austur kemur. Áreitni sú, er hv. 1. þm. S.-M. og hv. 2. þm. Árn. þykjast verða svo mikið fyrir hér í höfuðstaðnum, mun ekki verða minni þó þeir flytji sig austur yfir fjallið. Þeir verða sömu kvennagullin hvar sem þeir eru. Það liggur ennfremur í augum uppi, að verði þingið flutt austur, verður það að vera sumarþing. Þetta hafa hv. flm. þessarar till. ekki drepið á, og vil ég þó engan veginn bera þeim neina óeinslægni á brýn í þessu máli.

Ég vil taka undir það með hv. 1. þm. Skagf. og hv. þm. V.-Sk., að ég tel það alveg ótækt að hafa þing á sumrum, nema tilgangurinn væri sá, að meiningin væri að bola bændum frá þingsetu. Og ég vil skjóta því til hv. þdm., hvort ekki muni vera hægt að beina þessum óheillastraumi, sem hv. 2. þm. Árn. var að tala um, austur yfir fjall, þótt svo færi, að þingið yrði flutt héðan úr höfuðstaðnum. Ég er ekki Reykvikurinn að uppruna, en ég kann því illa að fara óvirðulegum orðum um höfuðstaðinn okkar. Og því leggja þessir heiðursmenn ekki heldur höfuð sín í bleyti til að bæta úr göllunum á þessu bæjarfélagi, sem eru svo margir í þeirra augum?

Ég vil svo lýsa því yfir að lokum, að ég vil gera það að till. minni, af sérstöku tilliti til hv. flm. þessa máls, að málinu sé vísað til nefndar.

Eins og hv. 2. þm. Reykv. hefir bent á, þarf stjkskr. breytingu til þess að koma því fram, sem hér er farið fram á. Og þó að horizt hafi áskoranir frá ýmsum ungmennafélögum um flutning Alþingis, verður það ekki skoðað sem vilji þjóðarinnar í þessu efni. Það voru þessir ungmennafélagar, sem hv. 2. þm. Reykv. kallaði vindbelgi. Mér finnst þetta óviðeigandi orðalag. Ekki vil ég fara svo meðandi orðum um Reykvikurinn, þótt þeir séu kjósendur hv. 2. þm. Reykv. Og varla væru þeir kallaðir vindbelgir, ef þeir ættu að ganga að kjörborðinu til að kjósa hv. þm.

Það er svo með þetta mál, að það er hægt að túlka það svo fyrir mönnum, sem ekki hafa tíma til að setja sig inn í það, að mikið sé fengið, ef þessi færsla þingsins eigi sér stað. Jafnvel okkar beztu menn geta glæpzt á þessu.

Nú vill svo vel til, eins og hv. þm. V.-Sk. benti réttilega á, að einn af okkar beztu mönnum, Jón Sigurðsson, myndi, eftir því sem álit hans var á máli þessu á sínum tíma, hafa lagt til nú, að þessi flutningur ætti sér ekki stað. En það er vel valið hjá hv. 1. flm. að velja þetta ár til atkvgr.!! Ekki þar með sagt, að ég sé að beina að honum neinum óheilindum í hugsun. Nei, síður en svo. En það er eitt einkenni mikilla manna að velja þær aðferðir, sem bezt hentar til að koma fram

áhugamálum sínum. Og það er ekki vafi, að hv. flm. þessa máls gera þetta af engu öðru en þjóðrækni. Þó má geta þess, að ýms stórmál hafa komið hér fram án þess hv. flm. hafi fundizt nokkur nauðsyn krefja að skjóta því undir dóm þjóðarinnar.

Ég vona svo að lokum, að hv. 1. flm. sætti sig við að vísa málinu til nefndar. Þetta væri aðeins gert vegna þeirra heiðursmanna, sem flytja málið. Ég vona einnig, að nefndin beiti það viðeigandi meðferð, svo að það komi þaðan ekki aftur. Það væri það langhyggilegasta um slíkt mál sem þetta.

Pétur Ottesen: Ég stend aðeins upp til þess að gera það að till. minni, að þessari till. sé vísað til fjhn. Ég tel það enn fremur sjálfsgagt, eins og komið hefir fram í ræðum ýmissa hv. þm., að rannsakað verði áður en þjóðaratkvæðagreiðsla fari fram, hvaða kostnað af þessu kunni að leiða. Þetta er stórt og veigamikilið atriði þessa máls og því meiri ástæða er til að taka þetta til athugunar, sem skoðanir hv. flm. um þetta eru geysimikið sundurleitar. Hv. 1. þm. S.-M. áætlaði það 500—600 þús. kr., en hv. 2. þm. Árn. áleit, að þurfa myndi 2—3 millj. kr. (MT: Það hefi ég aldrei sagt). Þetta eru samherjar málsins, sem hafa svo ólíkar skoðanir. (SvÓ: Þetta er útúrsnúningur). Ég tek tölurnar rétt eins og þær voru nefndar. Út úr hverju hefi ég þá snúið? Hafa hv. flm. kannske sjálfir snúið tölurnar út úr því, sem rétt er?

Þegar tekið er tillit til þessa, finnst mér óforsvaranlegt að búa þetta mál undir þjóðaratkvæði án þess það sé athugað, og eftir venju er það fjhn., sem á að fá þetta mál til athugunar.

Ég sé svo ekki ástæðu til að fara fleiri orðum um málið. Það er sjálfsgaður hlutur, ef hv. þm. er alvara, að þjóðaratkvgr. skuli fara fram, að vísa málinu til n., og er það fyrsta hlutverk þeirrar n. að fá húsameistara og aðra fagmenn til þess að gera áætlanir um kostnaðinn við það að flytja þingið á Þingvöll. Að bera málið undir þjóðaratkvæði án þess að þessi hlið málsins sé rækilega athuguð og skýrð fyrir þeim, sem um það eiga að greiða atkv., er óforsvaranleg.

Alþt. 1930. D. (42. löggjafarþing).

Gunnar Sigurðsson:* Hv. 2. þm. Árn. svaraði fyrirspurn minni um það, hvernig hann ætlaðist til, að þingmenn hefðu húsnaði á Þingvöllum. Hann hafði hugsað sér heimavist, sem þm. verði séð fyrir. Þetta er, út af fyrir sig, gott fyrir þm., en kostnaður verður mikill við það.

Það hefir komið í ljós hjá hv. 1. þm. S.-M. og hv. 2. þm. Árn., að þeim er þetta hreint hugsjónamál, og get ég líka skoðað það frá þeirri hlið. En fyrir mér er þetta alveg praktískt mál. Sú stefna sigraði áður milli Jóns Sigurðssonar og Fjölnismanna, og hún verður að sigra enn. Það eru miklu meiri ástæður fyrir því, að þingið skuli vera í Reykjavík en á Þingvöllum.

Hv. 2. þm. Árn. sagði, að það væri vantraust á þessari þjóð að segja, að hún gæti ekki greitt atkv. um þetta mál.

Ég lít öðruvísi á þetta en hv. 2. þm. Árn. Ég álit, að þm. eigi fyrst og fremst að hafa sína eigin skoðun og standa eða falla með henni, en ekki að láta kjósendurna leggja sér til skoðun.

Það er auðsjáanlegt, að hv. þm. skoðar þetta mál eingöngu sem hugsjónamál, þar sem hann heldur því fram, að það skipti litlu, þó það kostaði 2—3 millj. að flytja þingið, og álitur, að hagar þjóðarinnar af því í framtíðinni yrði ekki aðeins tugir millj., heldur hundraða eða jafnvel þúsunda millj. kr. virði.

Hann minntist á, að Alþingi þyrfti að komast úr Reykjavíkurlöftinu. Það kemur nú ekki vel heim við skoðanir annara þjóða, sem flestar hafa löggjafarþing sín í stærstu borgunum. Ég skil ekki, hvað Reykjavíkurlöftið getur verið þinginu óhollt. Hér býr $\frac{1}{4}$ hluti þjóðarinnar, og það fólk af öllum flokkum, svo áhrifin ættu þó a. m. k. að vera álika mikil á allar hliðar, ef þau væru nokkur. Oft er nauðsynlegt að bera þingmál undir álit manna, sem sérþekkingu hafa á einstökum málum. Og ég ber það traust til þm., að þeir láti ekki um of stjórna af öðrum; en ef svo væri, held ég að þeir, sem áhrif hafa á þá, mundu ekki telja eftir sér að elta þá austur til Þingvalla. Ég álit, að í þessu máli eigi þingið að hafa vit fyrir þjóðinni, en ekki að láta hana gera ályktun um það að algerlega órannsökuðu máli.

Flm. (Sveinn Ólafsson): Ég þarf fáu að svara hv. þm.; flestu, sem máli skiptir, hefir hv. 2. þm. Árn. svarað.

Það hefir verið reynt nú, eins og áður, að gera grýlu úr kostnaðarhlið þessa máls, ef til þingflutnings kæmi. Um þetta hefir verið talað á við og dreif eins og stórmerka uppgötvun, þótt aðeins sé það yfirvarp. Út af ræðu hv. 1. þm. Skagf. upplýsti ég áður, að eftir því, sem fram kom á þinginu 1926, mundu nauðsynlegar byggingar á Þingvöllum kosta 500—600 þús. kr. Sú áætlun var þá gerð af glögg-skygnum manni, aðalmótstöðumanni málsins, þáv. forsrh. En það segir sig sjálft, að ómögulegt er að komast að neinni fastri niðurstöðu um það, hvað kostnaðurinn mundi mikill verða. Hann getur svo að segja alveg farið eftir því, sem Alþingi vill vera láta. Það er vafalaust hægt að draga mjög úr þeim kostnaði, jafnvel að há Alþingi undir berum himni um hásumarið eða undir tjaldi og búa í tjaldbúðum, eins og var til forna. En það verður auðvitað ekki gert, þótt til kæmi, og þess vegna mundi þurfa að koma upp nauðsynlegum byggingum á þingstaðnum. Verð þeirra mundi að sjálf-sögðu fara eftir því, hve veglegar og stórar Alþingi vildi hafa þær. En óneitanlega mætti komast af í byrjun með ódýran húsakost, ef þörf þætti.

Einhver andmælandi taldi, að við flm. mundum hafa gleymt því, að þingið þyrfti að hafa prentsmiðju og bókasafn. Nei, við höfum alls ekki gleymt því og álitum ekkert þrekvirkir að koma þar upp litilli prentsmiðju. Ef þinghús væri reist á Þingvöllum, mundi sjálf-sagt, að það rúmaði bæði bókasafn þingsins og prentsmiðju. Jafnvel gæti til álita komið, að það rúmaði heimavistir fyrir þingmenn líka.

Það var minnst á skoðun Jóns Sigurðssonar í þessu máli. Um hana hefir áður verið rætt aftur og aftur, oftast þó til að hnekkja þingflutningi. En þar er eigi rétt með farið, því að sannað hefir verið og sýnt, að Jón Sigurðsson var í hjarta sinu sammála Fjölnismönnum, sem vildu hafa Alþingi á Þingvöllum, þótt hann teldi flutning þingsins til Þingvalla ofraun þjóðinni og óframkvæmanlegan 1844, vegna átakanlegrar fátæktar hennar og samgönguörðugleika. Hann var of

hagsýnn og hygginn til þess að vilja, eins og þá stóð á, stofna mikilsverðasta máli þjóðarinnar, endurreisn þingsins, í hættu vegna ofurkapps um það, hvar það ætti að koma saman.

Hv. þm. V.-Sk. hélt því fram, að samvinna þingmanna mundi ekki verða heillavænlegri eða betri á Þingvöllum en hér. Slíkir spádómar sanna ekkert. En vel má hér nefna hliðstæð dæmi, t. d. um tvo skóla, þar sem nemendur annars eru dreifðir um fjölmennt umhverfi, en nemendur hins allir í heimavist. Enginn vafi er á því, að samvinna öll verður meiri og nánari í heimavistarskólanum. Ég þekki hvorttveggja þetta fyrirkomulag af eigin reynd og er ekki í neinum efa um, að á þessu tvennu er stórkostlegur munur.

En ekkert þýðir að þrátta um svona hluti, enda er þetta atriði fremur smávægilegt, samanborið við aðrar hliðar málsins. Vel má í þessu sambandi — þegar hv. þm. sýta um kostnað við þingflutning — benda á það, sem hv. þm. V.-Ísf. sagði á þinginu 1926, þegar þetta mál var til umr., að hér væri um að ræða hluti, sem ekki sæmði að meta til peninga.

Þetta er svo stórt mál og örlagaríkt fyrir þjóðfélagið, að úrslit þess mega ekki velta á því, hvort breytingin kostar nokkrum krónum meira eða minna.

Úr því ég er nú á annað borð farinn að vitna í ummæli þeirra manna, sem áður hafa lagt þessu máli liðsyrði, vil ég minna á grein, sem hv. 1. þm. Reykv. skrifaði í Eimreiðina árið 1923. Honum mæltist þar einkarvel og komst hann svo að orði, að þingflutningurinn til Þingvalla væri prófsteinninn á þroska íslensku þjóðarinnar og þegar hún þekkti sinn þrótt og vitjunartíma, þá mundi hún aftur flytja Alþingi á Þingvöll.

Ég vil ekki tefja tímann lengur við vitnanir í eldri ummæli stuðningsmanna málsins. Umræðurnar frá síðasta þingi munu líka flestum í fersku minni. Þess vegna takmarkaði ég líka framsögu mína að þessu sinni. Frekari umr. geta að vísu tafið málið, en skoðunum munu þær ekki breyta.

Magnús Torfason: Ég stand upp nú í þeim tilgangi að leiðrétta fátt eitt af því, sem fram hefir komið í þessum umr. Það

Samkomustaður Alþingis.

hefir verið véfengt, að það hefði nokkurt sannanagildi í þessu máli, hver breyting varð á sýslufundum Árnesinga, þegar fundarstaðurinn var fluttur og fundarmenn fóru að búa saman um fundartímann, og sagt, að fundartíminn færi eftir undirbúningi fundanna, stjórn þeirra og ýmsum atvikum. En ég byggði mitt álit á 17 ára reynslu Árnesinga; á þeim tíma hafa verið 15 sýslumenn í Árnessýslu, svo undirbúningur og stjórn fundanna hefir eflaust verið svona upp og ofan. Fyrstur af þessum 15 var Sigurður Ólafsson, og svo komu 13 aðrir hver á eftir öðrum, áður en ég tók við. (PO: Hverjir voru þessir 13?). Ég get nú ekki verið að telja þá á fingrum mér, en hv. þm. getur eflaust séð í stjórnartíðindunum, hverjir það voru. (JAJ: Héldu þeir allir sýslufund?). Það hefi ég ekki sagt. (JAJ: Þá koma þeir ekkert málinu við).

Þá var verið að minnast á Skeiðaréttir. Ég held, að það hefði nú verið betra fyrir andmælendur þessa máls að minnast ekki á þær. Hverjir voru það, sem eyðilögðu þar þjóðlega og góða skemmtun, aðrir en Reykjavíkurskrillinn? (MG: Kemst ekki skrillinn austur til Þingvalla?). Það er auðvitað ekki hægt að banna neinum að fara austur á Þingvelli, fremur en í Skeiðaréttir, en ég lit svo á, að á Þingvöllum eigi að hafa vörð, til að gæta góðra siða, og það eftirlit yrði að auka, ef þingið væri flutt þangað, og er ég þá ekki hræddur um neitt sérstakt gjálfi þar.

Þegar ég minntist á Reykjavíkurloftið, gerði ég hvorki að lofa né lasta það út af fyrir sig. Það voru áhrif Reykjavíkur á þingið, sem ég átti við, að væru ekki æskileg, en þau eru áreiðanlega mikil. Þegar deilt hefir verið um mál, sem snerta Reykjavík, hefir komið í ljós, að réttar röksemdir hafa verið ofurliði bornar. Þess vegna er ég alveg á móti því að fjölga þingmönnum Reykvíkinga meðan þingið er háð hér. Ég álit, að Reykvíkingar hafi, eins og nú er, svo mikið holmagn til að koma fram sínum málum á Alþingi, í hlutfalli við aðra landshluta, að þessa 4 fulltrúa hennar megi kalla fjór-eflda. Öðru máli væri að gegna, ef þingið væri flutt til Þingvalla, þá gæti kom-

ið til mála að fjölga þingmönnum Reykjavíkur.

Það hefir verið nú sem fyrr minnt á skoðanir Jóns Sigurðssonar í sambandi við þetta mál. En áhrif Reykvíkinga voru auðvitað sáralitil á hans tímum, svo litil, að þeir, sem lesa þingtiðindin, geta séð, að sanngjörn og góð mál, sem borin voru fram af þeirra hálfu, náðu stundum ekki fram að ganga. Vald Reykvíkinga er alltaf að aukast, og það er ekki einungis vegna þess, að fulltrúar þeirra hafa fjölgað; ég kom fyrst á þing árið 1901, og ég ber ekki saman áhrif þeirra þá og nú.

Það er ekki rétt, að ég hafi sagt, að það mundi kosta 2—3 millj. að flytja Alþingi til Þingvalla. Ég sagði, að þó það kostaði svo mikið, þá mundi ég ekki skoða huga minn um að vera því fylgjandi. Að ég álit, að kjósendur eigi að hafa skoðanir fyrir þingmennina, er alveg sagt út í hött. Hitt vita menn, að þingmenn verða að gera grein fyrir skoðunum sínum á þingmálafundum áður en kosið er.

Það er ekki heldur rétt, að það sé regla annara þjóða að hafa löggjafarþing sín í stærstu borgunum. A. m. k. varð það að ráði hjá þeirri þjóð, sem nú er auðugasta og völdugasta þjóð í heimi, að hafa smáborgina Washington fyrir þingstað. Hollendingar völdu einnig smábæ fyrir þingstað.

Ég hefði tilhneigingu til að drepa á fleiri hliðar þessa máls, en ég verð að láta þetta nægja nú.

Magnús Jónsson:* Það var ætlun mín að leiða hjá mér að taka þátt í þessum umr., því ég hefi áður lýst afstöðu minni til þessa máls. En það voru einstök atriði í ræðu hv. 2. þm. Árn., sem mér fannst erfitt að þegja alveg um.

Það var rétt hjá hv. 1. þm. S.-M., að ég var einu sinni dálítið veikur fyrir þeirri hugsjón, sem liggur á bak við þá skoðun, að flytja eigi Alþingi til Þingvalla, og skrifaði grein um hana. Þá vakti sú hugsun fyrir mér, að það væri vel við eigandi að sýna þessum fornhelga stað þá virðingu að hafa Alþingi þar í framtíðinni. En nú er ekki lengur talað um það sem aðalatriði þessa máls, að þingið eigi að vera á fornhelgum stað, heldur hve nauð-

synlegt sé að koma því burtu úr Reykjavík og hennar pestnæma loftslagi. Hin fagra hugsjón er að deyja, en í staðinn kemur einhver leiðinda „agitation“ gegn höfuðstaðnum.

Það hefði mörgu þurft að svara af ummælum hv. 2. þm. Árn., ef þau hrykkju ekki af eins og vatn af gæs. Hann sagði eitthvað á þá leið, að „Reykjavíkurskrillinn“ hefði eyðilagt saklausa og góða skemmtun manna í Skeiðaréttum. Hverja telur hann til þessa skríls?

Héðan hefir farið margt heiðvirðra borgara í Skeiðaréttir, sem ég veit ekki til, að hafi verið neitt ósiðsamari en sumir samsýslungar þessa hv. þm. Og ég er viss um, að ef þeir væru leiddir fyrir hann einn og einn, þá þyrði hann ekki að segja um neinn þeirra, að hann tilheyrði þessum „skríl“.

Réttirnar hafa frá fornu farið verið einskonar þjóðlegar hátíðir, en þar sem margir innansveitarmenn hafa þar störfum að gegna, er ekki óeðlilegt, þó meira beri á aðkomufólki við skemmtanirnar. Ég mótmæli því alveg ummælum hv. 2. þm. Árn. um reykviskan „skríl“ sem raka-lausum rögi.

Hv. þm. þóttist vera á móti fjölgun þingmanna Reykjavíkur af þeim ástæðum, að Reykvikingar hefðu svo mikið vald yfir þingmönnum yfirleitt. Ég vil leyfa mér að skora á hann að benda á einhver dæmi þess í löggjöfinni, að þetta vald hafi komið í ljós. Hvenær og hvernig hefir verið hlaðið svo mjög undir Reykjavík af löggjafarvaldinu? Eða hverskonar er þetta ógurlega ónáði, sem þm. verða fyrir hér? Þetta eru bara gömul glamur-yrði, sem kastað er fram aftur og aftur, af því þeim er ekki mótmælt og ekki krafizt sagna um, á hverju þau eru byggð. Það má vera, að menn, sem sækja um styrk til þingsins, tali við þingmenn, en þeir myndu eflaust gera það líka á Þingvöllum.

Hvað snertir val annara þjóða á þingstöðum sínum, þá veit ég ekki, hvort nokkurt löggjafarþing er háð í minni bæ en Reykjavík; auðvitað er Washington miklu stærri. Og Bandaríkjamenn þurfa ekki að hugsa um, hvað þingsetrið kostar; þeir hafa þvert á móti gaman af að sýna auðæfi sín og veldi með skrautlegu

stjórnarsetri, og að byggja þar raðir af dýrum og glæsilegum höllum; en slíkt nýtur sín miður og er ekki eins áberandi í hrikalegri stórborg eins og í litilli borg. Það má segja, að þeir flytji þingin í þessar borgir til þess að þau kosti meira og séu meiri auglýsing um veldi þjóðarinnar.

Hv. flm. halda því fram, að náði til þingstarfa verði miklu betra á Þingvöllum en hér. Ég er á allt öðru máli. Ég held einmitt, að þinghald yrði ónáðissamara á Þingvöllum, af því að Reykjavík er orðin þetta stór. Þeir, sem koma til Þingvalla, eru iðjulausir menn, sem koma þangað til að skemmta sér og til að finna þingmenn, ef þing yrði háð þar. Þó að hér sé mannfleira en á Þingvöllum, skipta menn sér minna af þingmönnum en þeir mundu gera á Þingvöllum. Hér eru menn bundnir við sín störf. Ég leyfi mér því að mótmæla harðlega ummælum hv. þm. um Reykjavíkurskrilinn, sem geri þeim svona mikið ónáði; það er allt orðum aukið og örökstutt.

Pétur Ottesen: Það kom greinilega fram í ræðu hv. flm. áðan, að andstaða hans gegn því, að till. sé vísað til nefndar til þess að rannsaka kostnaðarhlið hennar, er einungis sprottin af því, að hann er hræddur við niðurstöðuna. Hann er hræddur um, að það, sem rannsóknin leiðir í ljós, verði á þann veg, að sá þjóðernisandi, sem hann byggir till. á, verði borinn ofurliði. Það þýðir ekkert fyrir hv. flm. að vera að margtaka það upp eftir öðrum, að þetta og þetta mál sé svo óskaplega þýðingarmikið, að það sé alveg sama, hvað það kosti. Málið verði að ná fram að ganga. En við erum nú einu sinni svo miklir smælingjar, að við verðum að taka fullt tillit til kostnaðarins í hvaða máli sem er. Og vanræksla hv. þm. á að hafa ekki undirbúið kostnaðarhlið málsins dregur alls ekki úr skyldu þingsins til að gera það. Kjósendur landsins eiga heimtingu á að fá að vita um kostnaðinn af þessu.

Hv. 2. þm. Árn. hefir orðið mjög tíðrætt um áhrif þau, sem þingmenn yrðu fyrir hér í Reykjavík, og það atriði virtist vera hans aðalröksemd í málinu. En það er svo bæði um þingmenn og alla aðra

menn, að hvar sem þeir eru á jörðunni, eru þeir undir allskonar áhrifum. Það þýðir ekki að ætla sér að flýja með þingið landshornanna á milli til þess að forðast, að þm. verði fyrir áhrifum af öðrum mönnum. Eina ráðið er að kjósa sjálfstæða menn á þing, sem láta ekki slík áhrif teygja sig lengra en góðu hófi gegnir. Ég býst við, að hv. 2. þm. Árn. tali út frá eigin reynslu. Það getur verið, að hann hafi lent í þeirri raun að liggja flatur fyrir þessum áhrifum, en hann liggur þá jafnflatur á Þingvöllum, ef hann getur ekki komið í veg fyrir, að samgöngur haldist við Þingvelli. Meðan bílar fullir af fólki þjóta til Þingvalla oft á dag, eru Reykjavíkurráhrifin alveg eins sterk þar eins og hér.

Hv. þm. neitaði að hafa sagt, að flutningur Alþingis mundi kosta 2—3 millj. kr. Hv. þm. nefndi þessar tölur; honum þýðir ekki að neita því. Og ég dró þá ályktun, að hann nefndi það, sem honum þætti rétt. En það sló sorglega út í fyrir hv. þm., þegar hann reiknaði hagsmunina af flutningnum ekki í milljónum, heldur í billjónum. Það er varla, að maður kunni að nefna svo háar tölur. Og hv. 1. þm. S.-M. þótti það ekki tiltökumál, að halda Alþingi undir berum himni á Þingvöllum! Sér er nú hver heimskan!

Magnús Torfason: Hv. 1. þm. Reykv. fann sig knúðan til að taka svari kjósenda sinna. Ég láí honum það ekki, en hitt vil ég segja honum, að hann getur alls ekkert dæmt um, hvaða fólk kemur í Skeiðaréttir, enda segist hann ekki hafa verið þar. En ég kann um þetta að dæma, og lögregluþjónarnir, sem ég fékk úr Reykjavík, þeir kunna um það að dæma. Annars hélt ég, að menn gætu skilið, að það er viss tegund af fólki, sem nennir að fara þangað langar leiðir í vonzkuveðri til að hoppa þar undir einu smáljosi alla nóttina. En fyrst hv. þm. líkaði það svo illa, að ég nefndi Reykjavíkurskril, verð ég að skilja það svo, að það séu betri borgarar Reykjavíkur, sem fara austur. Að öðru leyti get ég vitnað í það, að það hefir margoft verið hætt við að halda mót þarna austur frá, sakir aðsóknar frá Reykjavík. Enda vitum við, að það hefir verið auglýst mót í nágrenni

Reykjavíkur, og Reykvíkingum verið bannað að koma á skemmtimót.

Ég skal nefna eitt dæmi um ofríki Reykvíkinga gagnvart þinginu. Það voru búin til lög um Reykjavík og stjórn hennar. Í þeim lögum var ákveðið, að Reykjavík gæti tekið skatt af hverjum manni, sem hér ynni bænum til gagns og góða. Þegar Reykvíkingar með sínu veldi fengu þetta samþ., fóru Hafnfirðingar á stúfana næsta ár til þess að fá sömu réttindi. En þá var þetta steindrepið fyrir Hafnfirðingum. Þá fyrst komst skynsemin að fyrir ofurkappi Reykvíkinga. Síðar komst bæði stj. og þing á þá skoðun, að Reykjavíkurrákvæðin væru óhafandi í lögum, og þau voru þurrkuð út. Ég jata fúslega, að Reykjavík leggur mikið af mörkum til þjóðarþúskaþarins, en hún sýgur líka allan merg úr þessari þjóð.

Jörundur Brynjólfsson: Ég get lýst yfir því, að mér þykir miður, í hvaða átt umr. hafa snúizt. Ég hefði viljað ganga á snið við að innleiða nokkurn meting og persónulegar skammir á milli hv. þm. Þetta mál er ekkert annað en þjóðræknismál, en vitanlega verður ekki komizt hjá því að rannsaka fjárhagsatriði þess. Um það hefir og nokkuð verið talað, enda þótt umr. hafi aðallega snúizt um þau áhrif, sem þingmenn verði fyrir hér í Reykjavík. Ég hafði búizt við, að flestum hv. þm. væri það ljóst, að þetta mál er einungis þjóðernismál. Allir, sem þekkja sögu okkar, vita, hver mót Þingvöllum og Alþingi á Þingvelli hafa sett á þjóðina og löggjöf hennar um aldaraðir. Og þeir, sem íslenskum fræðum unna, hafa hyllt þessa þjóð fyrir slíka löggjöf. Kristni var í lög tekin á Þingvelli. Tiundarlög Gizurar biskups voru sett á Þingvelli. Sum af þessum gömlu lögum giltu til skamms tíma. Ákvæði búalaganna, sem gilda enn, eru einsdæmi í sögu veraldar, og eru svo merkileg, að raunveruleg vísindi nýrri tíma staðfesta það, sem fornir Íslendingar hafa gert af sínu hyggjuviti. Þó að ekki væri öðru til að dreifa en þessu, er það svo markvert, að það eitt ætti að vera þess valdandi, að þingmenn töluðu sæmilega í þessu máli, flutning Alþingis á Þingvöll.

Sumir hv. þm. hafa látið sér sæma að geta þess til, að fyrir okkur flm. veki

eitthvað annað en við vildum vera láta. Mér þykir miður, að þeir skuli láta sér slíkt um munn fara. Þykir mér þeir færast furðu nálægt þeim mönnum, sem drepið var á hér áðan, að hefðu orðið sér til vansæmdar á ýmsum stöðum.

Þegar það er fyllilega upplýst, hversu mikið þessi flutningur kostar, þá er kominn tími til að taka ákvörðun í þessu máli. Ég get því verið því algerlega samþykkur, að málinu sé vísað til nefndar.

Ég er of kunnugur Reykjavík og Reyk-víkingum til þess að mér detti í hug að kasta steini á þá í þessu sambandi, þó að auðvitað sé misjafn sauður í mörgu fé. Það er því fjarri mér að vilja flytja þingið af því, að ég telji óholtt umhverfi þess hér í Reykjavík. Fyrir mér vakir ekkert annað en sú sögulega helgi, sem Þingvöllur á. Ég skal engum getum að því leiða, hvort þingstörfin færu þingmönnum betur eða verr úr hendi á Þingvelli en í Reykjavík. Þó býst ég við, að þm. fengju meira næði til starfa sinna á Þingvelli. Hér hafa ýmsir þm. oft öðrum störfum að gegna, sem ef til vill trufla starf þeirra í þágu þingsins.

Eins og ég hefi tekið fram, stóð ég bara upp til þess að brýna fyrir mönnum, að fyrir okkur flm. er þetta mál einungis þjóðræknismál — ekkert annað.

Umr. frestað.

Á 36. fundi í Nd., 25. febr., var fram haldið einni umr. um till.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 16:1 atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

3. Fullnaðarskil við Pál J. Torfason.

Á 33. fundi í Nd., 21. febr., var útbýtt:

Till. til þál. um fullnaðarskil ríkisstj. við Pál J. Torfason fyrir milligöngu hans við enska lánið, er ríkissjóður tók árið 1921 (A. 156).

Á 34. fundi í Nd., næsta dag, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 35. og 36. fundi í Nd., 24. og 25. febr., var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 38. fundi í Nd., 27. febr., var till. enn tekin til fyrri umr.

Flm. (Benedikt Sveinsson): Ég mun ekki flytja langt mál að þessu sinni um þessa till. Hún er orðin hv. þdm. allkunn, því að hún lá hér nálega shlj. fyrir síðasta þingi. Var hún borin fram í Sp., en síðla þings, og fyrir einhver atvik dagaði hana uppi.

Það hefir talast svo til með mér og hæst. fjmrh., að málið yrði lagt fyrir þingið nú og vísað til fjhn., og þar sem sú n. mun fá í hendur gögn þau, sem kostur er á, hefir hún það á valdi sínu að leggja fram rökstutt álit sitt um málið, þegar hún hefir athugað það í kyrrð og næði. Vona ég, að n. gefi sér tíma til þess að athuga þetta mál svo, að ekki þvælist það lengur fyrir, enda er tími til kominn, að það verði til fulls á enda kljád.

Þetta mál er ekkert flokksmál, eins og grg. ber með sér og nöfn þeirra manna, er till. flytja, því að bréf það, sem skráð var eftir þingslit í fyrra, áskorun til hæst. v. fjmrh. um að greiða herra Páli Torfasynti það, sem honum kynni að reynast vangoldið af þóknun þeirri, er unsamin var af ríkisstj. fyrir milligöngu hans við enska lánið árið 1921, var undirritað af 24 alþm., þar á meðal formönnum allra flokkanna, forsetum, formönnum nefnda, o. s. frv. Nú hafa bætzt við tveir flm., og eru þá 26 menn af öllum flokkum, sem

að þessu standa. Ég held, að hæstv. fjmrh. hafi þegar í vor haft svo góðan bakhjarl, að það hefði verið vitalaust, þótt hann hefði lagt sinn eigin dóm á málið og greitt það, sem honum virtist rétt eftir eigin rannsókn. En honum hefir virzt málið nokkuð flókið, og því látið í ljós við mig og herra Pál Torfason, að hann óskaði eftir því, að það yrði borið undir þingið, og þá sérstaklega fjhn. Nd., svo að ákveðin till. kæmi fram frá þingsins hálfu, hvað greiða skyldi.

Ég þarf lítið að reifa þetta mál. Satt að segja er það nokkuð viðkvæmt mál á ýmsar lundir, en eigi fýsir mig að kveikja illdeilur um það hér í deildinni, og vona, að þess þurfi ekki. Vísa ég til skjala þeirra, er fram munu verða lögð. Vænti ég þess, að hv. Nd. og Alþingi vilji nú ljúka þessu máli á þann hátt, að sá maður, sem hér á hlut að máli, verði fullsæmdur af, og það verði rakið svo til rötur, eftir þeim gögnum sem fyrir liggja, að hans hlutur megi bættur verða og hann fá það, sem reynist vangoldið.

Ég lýsi því trausti til hæstv. fjmrh. og hv. n., að málið verði afgr. svo, að menn megi vel við una, ekki einungis þeir, sem hafa ritað nöfn sín á þessi skjöl og þáttill., heldur og sá maður, sem hefir setið yfir skörðum hlut allt of lengi.

Ég vænti þess, að hæstv. fjmrh. skýri málið frá sínu sjónarmiði, og því verði að lokinni þessari umr. vísað til fjhn.

Fjmrh. (Einar Arnason): Eins og grg. þessarar till. ber með sér, barst mér á síðastl. vori undirskriftaskjal frá 24 þm., þar sem þeir skora á ríkisstj. að greiða Páli Torfasyni það, sem hann kynni að eiga vangoldið af þóknun, er hann hefði átt að fá fyrir milligöngu um enska lánið 1921.

Út af þessari áskorun fór ég að kynna mér dálítið þetta mál. Það er mjög stór hunki í stjórnarráðinu tilheyrandi þessari lántöku frá 1921. Ég hefi lagt nokkurt verk í að kynna mér málið, og auk þess útvegað nokkur ný plögg í því, til frekari skýringar, sem síðan hafa bætt við málið. Niðurstaða mín var sú, að þetta mál væri allmjög flókið, og það gæti orkað mjög tvímælis, hvernig því í raun og veru væri varið. En eitt vil ég

taka fram, og það er það, að í þessum skjölum liggur fyrir fullnaðarkvittun frá Páli Torfasyni fyrir því, að hann hafi fengið að fullu frá ríkissjóði þá greiðslu fyrir milligönguna, sem honum hafi borið. Þar sem ekki lá alveg greinilega fyrir, hvernig í þessu lægi öllu saman, sá ég mér að lokum ekki fært að verða við þessari áskorun, sem stj. hafði verið send um þetta mál, því það var ekki hægt að sjá, hvort ætti að greiða nokkuð, og þá heldur ekki, ef eitthvað ætti að greiða, hversu mikið.

Nú kemur þessi till. hér fram þannig orðuð, að enn á ný skori þingið á stj. að greiða eitthvað óákveðið, sem kynni að reynast vangoldið. Út af þessu vildi ég taka það skýrt fram, að stj. mun ekki treysta sér til að greiða neitt til Páls Torfasonar, ef þingið ákveður ekki neitt nánara en tiltekið er í till. Ef þingið ætlar til, að stj. greiði eitthvað, verður það að ákveða að fullu, hversu mikla upphæð skuli greiða.

Ég vildi aðeins taka þetta fram, til þess að flm. gengju ekki að því gruflandi, að það er tilgangslaust að samþ. till. með því orðalagi, sem á henni er, vegna þess, að eftir því verður ekkert greitt úr ríkissjóði.

Ég er sammála hv. 1. flm., að sjálfsagt sé að þetta mál fari til n. og að hún rannsaki þetta mál eftir getu. Ég mun sjá um það, að hún fái öll þau plögg, sem í stjórnarráðinu eru og skýrt geta málið að einhverju leyti.

Halldór Stefánsson: Það hefir komið hér fram till. um að vísa þessu máli til fjhn. Ég get ekki séð, hvaða þýðingu það hefir að vísa málinu eins og það liggur nú fyrir til fjhn., þar sem hæstv. stj. hefir lýst því yfir, að hún myndi ekkert gera í þessu máli, þótt till. verði samþ. eins og hún nú liggur fyrir. Mér finnst það liggja í hlutarins eðli, að þetta er lögfræðilegt mál, sem verður að útkljá á lögfræðilegum grundvelli. Þess vegna finnst mér vera þýðingarlaust að bera þetta mál fram hér á þingi í þessu formi. En fari svo, að því verði vísað til fjhn. eins og það nú liggur fyrir, er ekki nema sjálfsagt, að n. taki það til þeirrar athugunar, sem kostur er á. Þó ber þess að gæta, að

Fullnaðarskil við Pál J. Torfason.

fyrir n. liggja mörg stórmál óafgreidd, og ég álit, að henni sé skylt að afgreiða þau áður en hún geti gefið sér tíma til að rannsaka þetta mál.

Eins og ég gat um áðan, er þetta mál þannig vaxið, að það er frekar lögfræðilegt atriði en það heyri undir álit eða úrskurð nefndar. Ég álit því, að nær sé að vísa því til fjvn., því að það sé þess eðlis, að það sé nánast beiðni um fjárveitingu, og að þá sé eðlilegt, að fjvn. gefi umsögn sína um slíka beiðni. Ég geri því að till. minni, að málinu verði vísað til fjvn.

Flm. (Benedikt Sveinsson): Mér þykir þetta mál ekki fá hlýlegar undirtektir hér. Ég er hræddur um, að þegar málið er flutt hér af 26 þm., muni þeim ekki líka það vel, ef ennþá á að sporna svo í gegn því, að málið verði nú leitt til lykta hér í þinginu.

Það er alveg rétt hjá hæstv. fjmrh., að hann hefir lagt mikla vinnu í það að tína til ýms gögn í stjórnarráði, og sumt frá útlöndum, til þess að komast að, hve mikið eftir stæði. En ef menn gefa sér tíma til að athuga þessi gögn, munu þeir sjá, að ekki er enn að fullu greitt það, sem samið hafði verið um við aðilja, að hann fengi fyrir milligöngu sína við enska lán-ið 1921.

Ég skal á þessu stigi málsins ekki fara langt út í þessi efni, en þar sem hæstv. fjmrh. hefir tekið þá afstöðu í þessu máli, að taka ekki til greina áskorun þingmanna nema fram komi ákveðin till. um, **hversu mikið** skuli greiða, þá er augljóst, að nauðsyn ber til að rannsaka þetta atriði og komast að fastri niðurstöðu um það, hvað með réttu reynist vangoldið, svo sem nú er að orði kveðið í till.

Hæstv.fjmrh. minntist þessa nafnkunna skjals, „fullnaðarkvittunarinnar“. Það er nú svo um hana, að það er löng saga að segja frá því, hvernig hún er til komin, og skal ég ekki fara út í það nú. Ég vona, að n. geti gefið sér tíma til að sjá, hvernig í málinu liggur, þótt hún hafi mikið að starfa.

Hv. 1. þm. N.-M. taldi það enga þýðingu hafa að vísa málinu til n. þeirrar, sem hann er formaður fyrir. En ég vil lýsa því yfir, að ég ber svo mikið traust til formannsins og nefndarinnar, að ég vona,

að honum lánist að greiða vel fram úr þessu máli.

Hv. þm. benti á, að þetta væri lögfræðilegt mál og réttast væri að útkljá það fyrir dómstólum. Þetta kann að verða þrautalendingin, ef málið fær ekki framgang á þessu þingi. En það er nú svo um sumar skuldakröfur, að þær eru fullkomlega réttmætar, þótt þær verði ekki viðurkenndar fyrir dómi. Það eru margir þannig gerðir, sem betur fer, að þeir greiða skuldir sínar, ef réttmætar eru, þótt ekki væri hægt að sækja þær að lögum. Og ég treysti því, að elzta og helzta stofnun þessa lands sjái sæmd sína í því að skorast ekki undan að greiða það, sem sanngjarnt er og hver heiðvirður maður mundi gera.

Ég vona því, að þingið líti á þetta mál með sanngirni, en fari ekki að beita neinum lagakrókum, og geri hinum aldraða dugnaðarmanni, sem alls góðs er verður, þau skil, að hann og þingið geti með góðri samvitzku vel við unað.

Ég vil ekki vísa þessu máli til fjvn. A. m. k. ekki fyrr en fjhn. hefir haft það til athugunar. Fjvn. mun heldur ekki hafa færra um að fjalla en fjhn., því að hún hefir mest að starfa af öllum nefndum. Annars er mér þetta ekkert kappsmál. Mér er sama, til hvernar nefndar það fer, ef það fær viðunandi afgreiðslu. Ég vona sem sagt, að formaður fjhn. bægi ekki frá sér þessu máli, og ber það traust til n., að hún gefi sér tíma til að afgreiða það, þótt hún hafi mörgu að sinna, því að þetta mál hefir beðið lengi og þarfnast því skjótrar afgreiðslu.

Fjmrh. (Einar Árnason): Mér fannst kenna ofurlítils misskilnings hjá hv. 1. þm. N.-M. um afstöðu mína til þessa máls. Mér skildist á honum, að n. gæti ekkert gert í þessu máli vegna afstöðu minnar. En ég vil, að n. geri ákveðnar till. um hvort borga ætti, og þá hversu mikið. Ég skal ekki hafa nein áhrif á, að hvaða niðurstöðu n. kemst um það. Ég lít svo á sem hv. 1. flm., að rétt sé og nauðsynlegt að leiða þetta mál til lykta á þessu þingi, því annars hefir maður þetta mál nokkuð lengi yfir sér. Ég óska ekki annars en að sýnd verði full sanngirni í þessu máli, og eins og hv. þm. N.-D. sagði, eru til sið-

Fullnaðarskil við Pál J. Torfason.

ferðisleg lög, sem vel geta komið til mála og rétt að hlíta í þessu máli, þótt svo sé, að það þýði ekki fyrir aðila að fara með málið til dómstólanna.

Pétur Ottesen: Ég vil aðeins þakka hv. 1. þm. N.-M. það traust, sem hann sýndi fjvn. með því að gefa það í skyn, að hún væri snjallari en fjhn. að greiða úr þessu vandasama máli. Hinsvegar vil ég taka undir með hæstv. forseta (BSv), að fjvn. hefir engan tíma til að athuga þetta mál. Hún hefir nógu að sinna við að afgreiða fjárlögin. Þessu til sönnunar má geta þess, að á öndverðu þingi var samþ. að vísa máli, svipaðs eðlis og það, sem hér liggur fyrir, til fjvn., en henni hefir ekki unnizt neinn tími til að sinna því. Slik ráðstöfun deildarinnar getur því orðið til þess að hefta framgang málsins á þessu þingi.

Halldór Stefánsson: Ég skal játa, að ég skil ekki vel samhengið í ýmsum atriðum þessa máls. Torskildast er þó þegar hæstv. stj., sem ekki hefir komizt að neinni niðurstöðu um, hvað rétt sé í máli þessu, þrátt fyrir ítarlega rannsókn, ætlast til þess, að n., sem fyrirfram er hlaðin störfum, geti komizt að niðurstöðu í því.

Hv. aðalflm. vildi heldur vísa þessu máli til fjhn. en fjvn. Ég hefi lítið annað um þetta að segja en áðan, að ef samþ. verður að vísa þessu máli til fjhn., mun hún rannsaka það eftir því sem tími verður til. En ég álit henni ekki skylt að taka það til athugunar fyrr en hún hefir afgr. önnur mál, sem fyrir henni liggja nú, og mörg þeirra eru stór mál og merkileg. Ég álit það vafasama hollustu við málið, að vilja endilega vísa því til n., sem hlaðin er störfum fyrir og ekkert getur sinnt því fyrst um sinn.

Þá vil ég víkja að því, að hv. þm. Borgf. var að þakka mér, að ég hefði meira traust á fjvn. en fjhn. og hún mundi snjallari í að taka afstöðu til þessa máls. Hv. þm. hefir annaðhvort ekki heyrt eða skilið orð mín, eða í þriðja lagi talið sér bezt borgið með því að snúa út úr þeim. Ástæða mín var einungis sú, að eftir eðli málsins væri nær að vísa því til fjvn. en fjhn.

Um það, hvor n. hafi meira að starfa.

Alþt. 1930. D. (42. löggjafarþing).

skal ég að vísu viðurkenna það, að þang- að til fjvn. hefir skilað af sér álitinu mun hún hafa nóg að gera. En hins vil ég geta, að ýmsum hefir virzt, að hún þurfi ekki að hafa fjárl. svo lengi til meðferðar sem raun hefir á orðið. Og þegar hún hefir skilað álitinu, hefir hún nefnda minnst að gera. Aftur er það svo um fjhn., að ekki er líklegt, að hún geti afgr. þau mál, sem fyrir henni liggja nú, fyrr en fjvn. hefir skilað álitinu. Þar við bætist, að alltaf eru ýms mál að koma til fjhn., en til fjvn. kemur varla nokkurt mál nema þetta eina, fjárlögin.

Pétur Ottesen: Hv. 1. þm. N.-M. þótti ég snúa út úr fyrir sér. Ég held ég hafi ekki gert það. Hv. þm. sagði, að samkv. eðli málsins ætti það betur heima í fjvn. en í fjhn. Nú hefir hæstv. forseti þessarar deildar lýst því yfir, að þetta mál muni ekki vinnast á vettvangi laga, heldur eingöngu á sanngirni og réttlæti. Ég get því ekki séð, að það sé neinn útúrsnúningur á orðum hv. 1. þm. N.-M., þó ályktað sé af þeim orðum hans, að málið eigi betur heima í fjvn. en fjhn., þá líti hann svo á, að meiri sanngirni og réttlæti ríki í fjvn. en fjhn.

Héðinn Valdimarsson: Mér finnst þetta mál ekki eins upplýst og skyldi, enda var það ekki mikið skýrt í framsögu. Ég vil því láta vísa því til fjhn. Það væri þó æskilegt, að annaðhvort nú þegar eða þegar málið kemur úr nefnd fylgi því umsögn frá þáverandi ráðh., hv. 1. þm. Skagf., um hvað af öllum þessum peningum varð og hvers vegna þessi maður, sem mest átti við lántökuna, varð svo afskiptur. Mér finnst þetta vera nokkurt rannsóknarefni.

Magnús Guðmundsson: Ég heyrði ekki betur en hæstv. fjmrh. sagði, að miklar upplýsingar um þetta mál væru til í stjórnarráðinu. Hv. 2. þm. Reykv. þarf því ekki að undra, þótt þær liggi ekki hér fyrir nú.

Hv. þm. beindi því til mín, hvað hefði orðið af öllum þessum peningum. Um það vísa ég til skjalasafns stjórnarráðsins. Ekkert hefir runnið í minn vasa af þeim, þótt hv. þm. væri að gefa það í skyn. Ég

veit, að skjöl málsins sanna þetta fyllilega.

Flm. (Benedikt Sveinsson): Ég þarf litlu að svara því, sem fram hefir komið. Þó skal ég geta þess, að það er ekki nákvæmlega rétt hjá hv. þm. Borgf., að ég hafi sagt, að þetta mál myndi ekki vinnast fyrir dómstólum. Ég legg engan dóm á það. Hitt sagði ég, að það gæti verið réttlátt að greiða þetta fé, þótt svo kynni að fara, að það ynnist ekki fyrir dómstólum.

Ég vil ekki valda neinni sundrung við þessa umr. Ég vona, að málið fái góðan endi hjá n. og að þeir, sem þekkingu hafa á máli þessu, skýri sem best fyrir n. tor-skilin atriði. Ég get búizt við, að n. tali við höfuðaðilja málsins, og getur hún þá ef til vill komizt að samkomulagi við hann og stj. og þyrfti þá ekki frekara samþykki eða meðferð till. sjálfrar í þinginu. Annars hefir n. óbundnar hendur við rannsókn þessa máls.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 17 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 22 shlj. atkv. og til fjhn. með 21:1 atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin frammar.

4. Kaup á sauðnautum.

Á 79. fundi í Nd., 14. apríl, var útbýtt: Till. til þál. um kaup á sauðnautum (A. 519).

Á 80. fundi í Nd., s. d., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Of skammt var liðið frá útbýtingu till. — Afbrigði leyfð og samþ. með 17 shlj. atkv.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 81. fundi í Nd., s. d., var till. tekin til fyrri umr.

Of skammt var liðið frá því er umr. var ákveðin. — Afbrigði leyfð og samþ. með 19 shlj. atkv.

Frsm. (Einar Jónsson): Ég veit, að hv. þm. rekur minni til þess, hvað gert var á síðasta þingi. Þá var það, að heimiluð var talsvert stór upphæð úr rikissjóði til sauðnautaveiða. Síðan var för farin af hraustum karlmönnum og tókst vel. Þeir komust heim með sjö sauðnaut. Þessir kálfar voru fyrst hafðir hér á Austurvelli, og þar döfnuðu þeir vel. Eftir stutta stund voru þeir færðir upp að Reynisvatni í Mosfellssveit, og er sagt, að þeim hafi farnast þar vel líka. Nokkru seinna var ályktað, að þeir skyldu fluttir austur í girðingu í Gunnarsholti á Rangárvöllum. Þar fór verr, því að eftir fáa mánuði voru 6 dauðir, en einn lifir eftir.

Landbn. þessarar deildar hefir athugað, hvað í húfi er, að láta þessa kvígu verða að engu. Þrátt fyrir óhöppin vill hún nú reyna að halda við þessu eina dýri. Því miður er engum hv. þm. eins kunnugt um það og mér, sem bý þar í nágrenninu. En mér er óhætt að fullyrða, að það er við beztu heilsu, í góðum holdum og í fullu fjóri. Kvíga þessi er höfð sem fangi í kví til þess að láta hana ekki ganga með öðrum gripum, því að mönnum er ekki grunlaust, að það hafi valdið dauða hinna, að þau gengu um nokkurn tíma með öðrum kálfum í Gunnarsholti. Kvígan hefir nú verið bólusett einum þrisvar sinnum, held ég, og er öll von til, að það dugi. Nú lifir hún auðvitað á heyi og mjólk í kví sinni í Gunnarsholti og farnast vel. En nú eiga hv. þm. að ráða því, hvort hún skuli skotin, þegar á að hleypa skepnum út í vor, eða leitað skuli annara ráða til þess að útvega henni eitt-hvað, sem hún gæti unað við og aukið kyn sitt.

Vitanlega fæst það ekki að kostnaðarlausu. Sigurður búnaðarmálastjóri hefir gert tilraun til að ná kaupum á dýrum með því að skrifa til Grænlands. Leiðangurinn í fyrra kostaði ríkið 20 þús. kr., og mun þó ekki hafa nærri hrokkið til að gera mennina skaðlausa. Nú býst Sigurður búnaðarmálastjóri við, að kostnaður

geti-orðið miklu minni með því að kaupa dýrin af dönskum Grænlandsföllum. Hann hefir sýnt mér bréf, er hann hefir fengið sem svar við málaleitun sinni. Það geta allir hv. þm. fengið að sjá, og vildi ég því ekki tefja tímann með því að lesa það upp, en biðja hæstv. forseta leyfis, að þingskrifrarar megi færa það inn í þingtiðindin án þess. (Forseti: Sjálfsgat að lesa það). Jæja, með leyfi hæstv. forseta. (Forseti: Þarf ekki leyfi nema um prentað mál). Þetta bréf er dagsett 7. apríl og hljóðar þannig:

„Samkvæmt bréfi yðar 20. f. m. viljum vér taka fram, að vér með ánægju viljum gera það, sem í voru valdi stendur til að útvega yður hin umbeðnu sauðnaut. Í tilefni af því viljum vér taka fram, að sauðnaut eru friðuð í Scoresbysundi, svo að sérstakt leyfi þarf til að mega fanga þar nokkur dýr.

Þetta mun verða auðvelt. Aðferðin yrði sú, að vér sendum gufuskipið, sem kemur til Scoresbysunds, lengra inn í fjörðinn, til þess að ná í nokkra kálfa, því að eins og þér vitið, er ómögulegt að koma fullorðnum dýrum út í skip. Þau eru alveg villt og óviðráðanleg. Rekist maður á hóp, getur maður skotið fullorðnu dýrin og handsamað kálfana, en að það verði eitt karldýr og tvö kvendýr, er ómögulegt að vita, og væri því gott að hafa yfirlýsingu yðar um, ef þér viljið reyna þessa málaleitun aftur, að þér tækjuð tvö karldýr í stað eins, ef svo vildi til.

Hversu langan tíma þetta tæki, að ná í dýrin, er ekki vel hægt að segja fyrirfram. Hitt er hægt að reikna út, hvað það muni miklu að koma við á Íslandi með dýrin, í stað þess að fara beint heim frá Scoresbysundi. Þetta mundi kosta talsvert, því að skip eins og Gertrud Rask kostar talsvert daglega í rekstri. Vér teljum daglegan kostnað 7—800 kr., og við gerum ráð fyrir um það bil einni viku til að ná dýrunum, og svo viðkomunni í Reykjavík.

Það leiðir auðvitað af sjálfu sér, að yður verður ekki reiknað þetta dýrar en það kostar oss, en betra væri að heyra skoðun yðar um það, hvað miklu megi offra til í þessu efni, því að komið getur það fyrir, að ferðin inn í fjörðinn verði árangurslaus, þannig að enginn hæfilegur dýrahópur finnist“.

Eftir þetta svar frá stjórn grænlenzku verzlunarinnar hefir Sigurður Sigurðsson búnaðarmálastjóri góða von um það, að hægt verði þarna að komast að betri kjörum um útvegum nokkurra dýra en reyndin varð um kostnað af hinni rösklegu för árið sem leið. Og allar líkur eru til, að ekki muni miklu um kostnaðinn, þó að dýrin, sem næðust, yrðu nokkru fleiri en gert er ráð fyrir. Það getur verið, að 2—3 dýr kosti 10 þús. kr., en vel má líka vera, að 10 dýr náist fyrir það verð.

Nú geri ég það í sátt og samráði við hv. landbn. að bera það undir þingið, hvort nú eigi að eyðileggja þessa einu kvígu eða þá ná henni í ektamaka eða samskonar dýr, sem sé henni til ánægju og gagns.

Áður en ég lýk máli minu vildi ég minnst á meðferð þessa dýrs. Ekki skal ég fullyrða, að það sé ekki illa ráðið að sleppa því út í hraun og móa, en vankvæði verða á að geyma það einangrað í girðingu. Sandgræðslusvæðin þurfa að vera alfriðuð, svo að ég geri ekki ráð fyrir, að þessum dýrum verði leyft að kroppa og sparka þar.

Af því ég hefi verið spurður um þrif og hreysti kvígunnar, skal ég bæta við, að fyrir ekki alllöngu kom ég að Gunnarsholti og sá gripinn. Þetta er engin stærðarskepna, hún hafði þá nýlega verið vigtuð og reyndist 58 kíló, og var ekki við meiru að búast. Og mér er óhætt að segja, að hún er lífleg.

Ég reiði mig á, að hv. þdm. greiði atkv. með sanngirni um þetta mál.

Benedikt Sveinsson: Mér þótti vænt um það, að hv. landbn. skyldi bera fram þessa till., og vil þakka hv. frsm. fyrir skörulega framsögu málsins. Það verður ekki annað sagt en að þessi för á síðasta sumri hafði tekizt mjög vel að því leyti, sem förina sjálfa snerti. Hún var með mesta skörungsskap stofnuð og framkvæmd og tókst öll mjög giftusamlega. Að vísu var það ekki þeim horsku mönnum að kenna, að dýrin drápuð, þegar komið var til Íslands, og engum manni, nema þá þeim, sem við tóku og segja má, að ekki hafi kunnað að fara með þau eins og þurfti. En þess var lítil von, þar sem enginn hafði áður kynnt lífsháttum þessara

Kaup á sauðnautum.

dýra, né þekkti hættur þær, er yfir þeim gætu vofað.

Að visu hafði Vilhjálmur Stefánsson skrifað hingað viðvaranir nokkrar og reglur til að fara eftir um meðferð sauðnautanna, en ég hygg, að þær hafi ekki horizt hingað fyrr en um seinan. Nú höfum vér fengið nokkra reynslu í þessu efni og stöndum því betur að vigi. Það væri vesalmannlegt, ef Íslendingar legðu nú árar í bát og létu að engu verða þá tilraun, sem gerð var í sumar. Því er nauðsyn að reyna nú að afla fleiri dýra. Það mun vera rétt að athuga tilboð það, sem horizt hefir frá dönsku nýlendustjórninni á Grænlandi, einkum sakir þess, að það kemur fyrir meðalgöngu Sigurðar Sigurðssonar búnaðarmálastjóra. Er hann hinn mesti vinur Danastjórnar á Grænlandi af íslenskum mönnum. Hefir hann dvalizt þar um hrið á hennar vegum og mjög dregið hennar taum í frásögn sinni allri. Er því enginn landa vorra líklegri til að afla góðra kjara en hann hjá hinni góðfrægu Grænlandsstjórn. (JAJ: Illræmdu væri réttara!). — Jæja, hjá þeirri stjórn, sem er á Grænlandi, að hverju sem hún er frægust. Annars er ekki því að leyna, að mér þykir þetta tilboð nokkuð óákveðið, þótt það líti fallega út að fá dýrin við kostnaðarverði. Ég veit ekki, hversu Danir mundu reikna sér kostnað af þessari för, og er illt að átta sig á því fyrirfram, hvað kosta mundi að fara alla leið frá Angmagsalik norður í Franz Jósefs-fjörð, eða hvert annað, sem sauðnautin væri að hitta. Þrátt fyrir þetta er sjálfsagt að athuga tilboðið og taka því, ef mönnum sýndist það mundu verða aðgengilegt. — En þess er vert að minnast, að unnt mun vera að fá dýr úr fleirum áttum en þessari einni. Norðmenn fara á hverju sumri norður með Grænlandi og taka þar nokkuð af sauðnautum, sem þeir hafa síðan á boðstólum. Síðastl. sumar veit ég um, að þeir náðu 26 dýrum. Voru sum veturgömur, en sumt sumrungrar. Með þessi dýr var farið norður til Svalbarða, til þess að koma þar upp sauðnautastofni. Verð þeirra dýra, er Norðmenn hafa haft til sölu, hefir ekki verið sérlega hátt, og væri engin frágangssök að kaupa af þeim 3 eða 4 dýr. A. m. k. vil ég henda hæstv. stjórn á að leita tilboða

frá þeim, áður en þeir afla sér dýranna úr annari átt með óákveðnu verði.

Sveinn Ólafsson: Úr því að verið er að tefla fram tilboðum um útvegum sauðnauta, þykir mér rétt að minna á, að fyrir liggur tilboð frá h/f „Eiriki rauða“, hinum sama félagsskap, sem aflaði kálfanna í sumar leið. Hefir þetta félag boðizt til að útvega sauðnaut gegn því, að því verði greiddur rekstrarhalli af förinni í fyrri, sem er 6 þús. kr. Veit ég ekki, hvort það eru fá dýr eða mörg, sem „Eirikur rauði“ býst við að geta útvegað, en ég get imyndað mér, að þetta félag sé líklegast til að geta útvegað sauðnautin við sæmilegu verði. Tilboð það frá Dönum, sem hér hefir verið upp lesið, er alveg óaðgengilegt, þar sem það er bundið við veiðiskap í för, sem enginn veit, hvað kostar eða hvenær verður farin. Sýnist mér sjálfsagt fyrir hæstv. stj. að gera annað tveggja, að semja við „Eirik rauða“ eða Norðmenn þá, sem fara í norðurveg.

Ef þáltill. verður samþ., er hæstv. stj. sjálfráð, hverja leið hún velur til útvegunar sauðnautanna, en mér fannst rétt, að það kæmi fram á Alþingi, að þetta tilboð, sem ég nefndi, liggur fyrir frá „Eiriki rauða“.

Frsm. (Einar Jónsson): Ég er þakklátur hv. þm. N.-Þ. fyrir þau hlýju orð, sem hann sagði í garð þessa máls. Vona ég, að hv. d. kunni að meta orð hans nú sem fyrr, og að þáltill. fái þeim mun betri byr, sem orð hans voru hlýlegri.

Ég hefi ekki beint á móti því, sem hv. 1. þm. S.-M. sagði, en þó var umsögn hans öll verri en hv. þm. N.-Þ. Það er ekki rétt hjá hv. þm., að ekki sé um nema tvær leiðir að velja, að kaupa dýrin af Norðmönnum eða að semja við „Eirik rauða“. Hefi ég það fyrir satt, að frá Norðmönnum er ekki að fá nema dýr, sem geymd hafa verið í dýragörðum lengri eða skemurri tíma, og hlýtur því að hafa fallið á þau mikill kostnaður. Ég get ekki skilið, hví hv. þm. hefir svo mikið á móti tilboði því, er ég las upp frá Dangaard-Jensen nýlendustjóra um að veiða dýr og koma með þau hingað, gegn greiðslu kostnaðarins. Sé ég engar líkur til, að þessi kostnaður yrði á neinn hátt minni,

Kaup á sauðnautum. — Landsbankaútibú í Hafnarfirði.

þótt við færum sjálfir aðra veiðiför norður. Auk þess felli ég mig ekki við veiðiaðferð þá, sem skipverjar af „Gottu“ þurftu að hafa í sumar, er þeir skutu niður öll fullorðnu dýrin til að ná kálfunum. (LH: Grænlandingar verði víst að gera þetta líka). Þeir um það, en mér sárnar þessi veiðiaðferð svo, að ég vil ekki senda mína eigin landa norður í höf til að beita henni.

Út af því, sem skilja mátti á hv. þm. N.-Þ., að e. t. v. væri mjög erfið aðstaða að komast svo langt norður sem þurfti til að ná í dýrin, vil ég segja, að við þurfum alls ekki að láta okkur koma það neitt við. Okkur er nóg, ef við fáum dýrin hingað fyrir samilegt og sama sem ákveðið verð. Tel ég á engan hátt betra að hafa þá aðferð, sem höfð var í fyrra, að lofa ákveðnu framlagi, — og eiga síðan von á eftirkröfum, eins og nú hafa komið. Ég var ekki með í þessari för í fyrra, en ég get ekki neitað, að mér þykir hún hafa sorglega farið: Fyrst er eytt til fararinnar 20 þús. kr., síðan allmiklu fé til fóðurs kálfunum, og nú eru þeir allir dauðir nema einn. Þar fyrir dettur mér auðvitað ekki í hug að segja, að leiðangursmenn eigi á því nokkra sök, að dýrin drápust. En ég er handviss um, að reynslan hefir nú kennt okkur það, að sauðnaut geta lifað hér, ef rétt er með þau farið. Það, að dýrin voru flutt austur og svipt mjólkinni, sem þau eru vön að fá frá móður sinni, — sem nú var engin til, — var áreiðanlega ein höfuðástæðan til þess, hve dýrin urðu mögur og að þau fengu þá pest, sem varð þeim að bana. En þetta þarf ekki að koma fyrir aftur.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 20 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 20 shlj. atkv.

Á 82. fundi í Nd., s. d., var till. tekin til síðari umr.

Of skammt var liðið frá fyrri umr. — Afbrigði leyfð og samþ. með 15 shlj. atkv. Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. samþ. með 18 shlj. atkv. og afgr. til Ed.

Á 78. fundi í Ed., 15. apríl, var till. útbýtt eins og hún var samþ. við síðari umr. í Nd. (A. 519).

Á 79. fundi í Ed., næstu nótt, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Of skammt var liðið frá útbýtingu till. — Afbrigði leyfð og samþ. með 10 shlj. atkv.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 80. fundi í Ed., næsta dag, var till. tekin til fyrri umr.

Halldór Steinsson: Ég legg til, að þessu máli verði vísað til n., þar sem það fer fram á útgjöld úr rikissjóði. Hitt læt ég mér í léttu rúmi liggja, hvort því verður vísað til fjhn. eða landbn.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 8:2 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 10 shlj. atkv. og til landbn. með 10 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin frammar.

5. Landsbankaútibú í Hafnarfirði.

Á 55. fundi í Ed., 19. marz, og á 57. fundi í Nd., s. d., var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um stofnun Landsbankaútibús í Hafnarfirði (A. 315).

Á 3. fundi í Sp., 8. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 5. og 8. fundi í Sp., 12. og 15. apríl, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið frammar.

Kjördæmaskipun.

6. Kjördæmaskipun.

Á 74. fundi í Ed., 10. apríl, og á 76. fundi í Nd., s. d., var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um nýja kjördæmaskipun (A. 468).

Á 4. fundi í Sp., 11. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 5. fundi í Sp., 12. apríl, var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Héðinn Valdimarsson): Við þrír Alþýðuflokksþm. erum flm. þessarar till. fyrir hönd flokksins. Hér á Íslandi ríkir í orði þingræði og lýðstjórnarfyrirkomulag. En grundvöllurinn undir því ætti að sjálfsögðu að vera almennur og jafn kosningarréttur, svipaður því, sem er í nálægum löndum, þar sem samskonar skipulag er. En nú fer því fjarri. Almennur er kosningarrétturinn ekki, því að samkvæmt stjkskr. eru ýmsir menn undanskildir kosningarrétti. Það eru t. d. þeir, sem hafa orðið að þiggja fátækrastyrk, og þeir, sem ekki hafa náð 25 ára aldri, þó að þeir séu annars fullveðja 21 árs. Mest af þessum höftum er nú afnumið við kosningar til sveitar- og bæjarstjórna, en ekki við kosningar til Alþingis. Við höfum ekki tekið fyrir þessa hlið að sinni, heldur hina, að gera kosningarréttinn jafnan, hvar sem er á landinu. Nú hafa kjósendur víðsvegar á landinu mjög mismunandi áhrif á þingið. Þingið, sem ætti að vera spegilmynd af þjóðinni, er það ekki, nema þá af hendingu. Það er orðinn nokkuð langur tími síðan komið var á þeirri kjördæmaskipun, sem nú gildir, og hún var miðuð við allt aðrar kringumstæður. Þá bjó mestur hluti þjóðarinnar í sveitum, en síðan hefir orðið hinn mikli innflutningur þaðan til bæjanna. Í sumum sveitum hefir þó einnig fjölgað nokkuð, en víðast staðið í stað eða fækkað. Afleiðingin af þessu er það, að þingmenn, sem sitja á Alþingi, hafa mismunandi tölu af kjósendum bak við sig. Við það að taka hagskýrslur um kjósendur 1927

kemur þetta mjög greinilega í ljós. Það eru ein 10 kjördæmi með 16 þm., sem hafa meira en meðaltal kjósenda:

	Kjósendur	Þingmenn
Reykjavík	12.496	4
S.-Þingeyjarsýsla	1.937	1
Rangárvallasýsla	1.706	2
Gullbr.- og Kjósars. ..	1.668	2
Akureyri	1.606	1
Eyjafjarðarsýsla	1.496	2
Barðastrandarsýsla ..	1.494	1
Snæfellsnessýsla	1.480	1
Vestmannaeyjar	1.465	1
N.-Ísafjarðarsýsla ...	1.438	1

16

Aftur eru 16 kjördæmi með 20 þm., sem hafa færri kjósendur en meðaltal:

	Kjósendur	Þingmenn
Árnessýsla	1.303	2
Borgarfjarðarsýsla ..	1.222	1
Suður-Múlasýsla	1.217	2
Austur-Húnavatnss. ..	1.120	1
V.-Ísafjarðarsýsla	1.077	1
Ísafjörður	962	1
Skagafjarðarsýsla	960	2
Mýrasýsla	925	1
V.-Skaftafellssýsla ...	883	1
Dalasýsla	868	1
V.-Húnavatnssýsla ...	808	1
Strandasýsla	787	1
N.-Þingeyjarsýsla	757	1
N.-Múlasýsla	669	2
A.-Skaftafellssýsla ...	615	1
Seyðisfjörður	449	1

20

14 þingmenn í 12 fámennustu kjördæmunum hafa á bak við sig tæp 10 þús. kjósendur í þeim kjördæmum, eða minni kjósendastyrk en Reykjavík ein, en hún hefir aðeins 4 þingmenn.

Ef borin eru saman áhrif kjósenda á skipun Alþingis í nokkrum fámennustu héruðunum við áhrif Reykvíkinga og Suður-Þingeyinga, verður útkoman þessi:

1 kjósandi á Seyðisfirði jafnt og ca. 7 kjós. í Rvík og ca. $4\frac{1}{3}$ í Suður-Þingeyjarsýslu.

1 kjósandi í Norður-Múlasýslu jafnt og ca. $9\frac{1}{4}$ kjós. í Rvík og ca. $5\frac{3}{4}$ í Suður-Þingeyjarsýslu.

1 kjósandi í Austur-Skaftafellssýslu

Kjördæmaskipun.

jafnt og ca. 5 kjós. í Rvík og ca. 3 í Suður-Þingeyjarsýslu.

1 kjósandi í Vestur-Skaftafellssýslu jafnt og ca. 3 kjós. í Rvík og tæpt 2 í Suður-Þingeyjarsýslu.

1 kjósandi í Dalasýslu jafnt og ca. $3\frac{1}{3}$ kjós. í Rvík og ca. 2 í Suður-Þingeyjarsýslu.

1 kjósandi í Strandasýslu jafnt og ca. 4 kjós. í Rvík og ca. $2\frac{1}{2}$ í Suður-Þingeyjarsýslu.

Þetta fyrirkomulag er hvorki byggt á viti né réttlæti. Nú finnst mér það vel til fallið árið 1930, þegar við minnumst fyrsta vísis til lýðstjórnar hér á landi, að samþ. yrði till. um, að kosningarréttur skuli vera jafn, og þar með að fullkomnið lýðræði verði að því leyti í landinu.

Við, sem berum fram þetta mál fyrir hönd okkar flokks, höfum ekki í þetta sinn tilskilið neina sérstaka aðferð til að koma þessu í framkvæmd, en látum nægja að óska þess, að hæstv. stj. athugi málið til næsta þings og beri þá fram þær till., sem henni virðist rétt.

Ég skal nefna þær þrjár aðferðir, sem helzt koma til álita. Fyrst er það, sem við Alþýðuflokksmenn teljum réttast, það eru hlutfallskosningar um allt land. Þá hafa atkvæði allra landsmanna jafnan rétt. Önnur till. er það, að skipta landinu í fjórðungakjördæmi og að Reykjavík ein verði sérstakt kjördæmi. En báðar þessar breyt. mundu heimta breyt. á stjskr., því að hlutfallskosningar eru eftir henni ekki lögleyfðar nema í Reykjavík. Þriðji möguleikinn er að skipta landinu í einmenningskjördæmi og hafa nokkra þm. að auki til uppþótar þeim stjórnsmálaflokkum, sem fá ekki nógu marga fulltrúa eftir atkvæðafjölda við kosningar.

Við vildum ekki vekja neina deilu nú á þinginu um það, hverja aðferðina skyldi upp taka að þessu sinni, og vitum ekki nema fleiri aðferðir gætu komið til greina. Við leggjum aðaláherzluna á, að kjördæmaskipunin nú er orðin úrelt og óverjandi.

Ég efast ekki um, að einstökum hv. þm. á Alþingi, sem eru úr kjördæmum, sem hafa minna en meðaltal atkvæða, finnist að einhverju leyti gengið á rétt sinna kjósenda, sem þeir eru í umboði fyrir, enda þótt þeir í hjarta sínu verði að við-

urkenna, að hitt sé meira virði, að gera öllum jafnan rétt, enda þótt réttur þeirra minnki við það, sem nú hafa of mikinn. Og stjórnsmálaflokkur, sem ekki vill sinna þessum kröfum, mun ekki eiga sér langt líf í landinu, þó að hann gæti um nokkurn tíma haldið sér uppi á ranglátri kjördæmaskipun.

Ég vænti þess, að hv. þm. taki vel í þetta mál og greiði till. atkvæði.

Jón Þorláksson: Þó að ég yfir höfuð búist ekki við miklu af þeirri hæstv. stj., sem nú situr, hafði ég þó búist við, að hún mundi láta heyra frá sér eitthvert orð, þegar fulltrúar stuðningsflokksins, sem haldið hefir þingræðislífi hennar við, bera fram till. eins og þessa. Og þó að hæstv. stj. hafi orðið orðfall til þess að byrja með við mál hv. 2. þm. Reykv., vona ég, að hún nái sér það mikið meðan á umr. stendur, að við fáum að heyra eitthvað til hennar áður en þeim lýkur.

Frá mínu sjónarmiði vil ég segja um þessa till., að það er ekki ný bóla, að menn verði varir við það misræmi, sem er á skipun Alþingis og leitt hefir af flutningi fólks úr sveitum til sjávarþorpa og kaupstaða og af þeim mikla vexti kaupstaðanna, sem auðvitað á sér líka aðrar rætur. Þegar fjölmenni er þar fyrir, þá verður líka viðkoman því meiri.

Þetta mál hefir alloft áður legið fyrir Alþingi til úrlausnar, og fram til núverandi kjörtímabils hefir ávallt verið notað sama úrræðið. Þegar kaupstaðir hafa verið orðnir svo fjölmennir, að það hefði verið áberandi ranglæti að láta þá ekki hafa áhrif á fulltrúaval til Alþingis, þá hefir verið bætt við þingmönnum fyrir þá. Ég þarf ekki að telja upp þau lög, sem sett hafa verið á undanförunum árum um þetta, en á núverandi kjörtímabili hefir í fyrsta sinn verið farin önnur leið. Áður höfðu fjórir kaupstaðir, Seyðisfjörður, Akureyri, Ísafjörður og Vestmannaeyjar, fengið hver sinn fulltrúa. En á þessu kjörtímabili og í höndum núverandi þingmeirihluta hefir málið tekið aðra stefnu og verið sett löggjöf, sem snertir eitt svæði, Gullbringu- og Kjósarsýslu og Hafnarfjörð. Þá var hafið það nýmæli, sem óþekkt var áður, að látið var að kröfum kaupstaðarins um fulltrúa á þingi

Kjördæmaskipun.

með því að taka þingmann um leið af héraðinu, sem hefir verið, og er enn, að-allega bændakjördæmi, jöfnum höndum sveitabænda og sjávarbænda.

Nú er það auðvitað, að þær ástæður, sem hafa legið til þess, að þingið hvað eftir annað fann ástæðu til að gera þessar umbætur á sinni eigin skipun, hafa haldið áfram að verka, og að þær verka enn í dag. Fólkinu heldur áfram að fjölga í kaupstöðunum, og þess vegna má sjálf-sagt gera ráð fyrir, að sá timi hljóti að koma, að þingið verði að halda áfram með þessar breyt. eins og hingað til. Hv. flm. og frsm. till. á þskj. 468 nefndi nú þrjár leiðir til þess að ráða bætur á þessu. En meðal þeirra taldi hann hvoruga þeirra leiða, sem hingað til hafa verið farnar, hvorki þá, sem farin var fram að valdatímabili núv. hæstv. stj., að bæta þingmönnum við kaupstaðina eftir því, sem þörfin krefði, né heldur hina leiðina, sem hann og bandamenn hans hafa farið, að taka þingmann af sveitakjördæmi og fá hann kaupstaðnum. Það fannst mér að visu dálítið undarlegt, að hann skyldi sýna þann ýmugust á þessu hjónabands-barni þeirra Alþýðuflokksins og Fram-sóknar, að nefna ekki þá úrlausn.

Sjálf-sagt eru til ýmsar leiðir til þess að ráða bætur á mestu misfellunum í þessu máli. Ég skal taka það skýrt fram, að ég álit, að ekki muni verða hægt að komast hjá að halda áfram eitthvað í sömu átt og áður og taka tillit til tilfærslu mannfjöldans á landinu. En að því er snertir till. á þskj. 468, þá er hún ákaflega einstrengingslega orðuð. Það er allhörð krafa, þetta, að kjördæmaskipunin skuli tryggja kjósendum jafnan rétt, hvar sem þeir búa. Í raun og veru er ekki hægt til fulls að fullnægja þeirri kröfu, nema með fyrstu aðferðinni, sem hv. flm. nefndi, að þm. séu allir kosnir á sama hátt og landsk. þm. eru nú, með hlutfallskosningum í einu lagi fyrir land allt. Það mun vera stefnuskráatriði Alþýðuflokksins. En það er alls ekki svo, að þetta, að allir kjósendur hafi jöfn áhrif á skipun Alþingis, sé eina atriðið, sem horfa þarf á í þessu máli. Við verðum líka vissulega að horfa á hitt atriðið, að fámennum, afskekktum landshlutum er líka nauðsynlegt að eiga á þingi fulltrúa, sem er kunn-

ugur þeirra hagsmunum og staðháttum og getur beitt sér fyrir þeirra málum.

Þetta er atriði, sem taka verður til greina, þegar kjördæmaskipunin er endurskoðuð, en þáttill. gengur alveg fram-hjá því.

Ég er þeirrar skoðunar, og ég hygg, að tölurnar styðji þá skoðun, að af kaupstaðarkjördæmum sé það ekki nema Reykjavík ein, sem fyrir verulegum mis-rétti verður eða harðræði af núverandi kjördæmaskipun. Mannfjöldi í hinum stærri kaupstöðum utan Reykjavíkur mun hvergi fara mikið fram úr 3 þús. í-búa, og þótt þessir kaupstaðir hafi aðeins 1 þm. hver, þá má benda á allmörg önnur kjördæmi með einn þm., sem hafa svipaða íbúatölu. Til þess að í aðalatriðum sé nokkurnveginn sæmilegt hlutfall milli kaupstaða og sveitakjördæma, er það einungis þingmannatala Reykjavíkur, sem skýtur verulega skökku við. Hér er um 6½ þús. íbúa á hvern þm., eða rösklega tvöfald tala hinna kaupstaðakjördæmanna. Ég hygg, að ekki verði hjá því komizt til lengdar að leiðrétta nokkuð þennan mun. En ég er ekki viss um, að nauðsynlegt sé að fara út í gagnræðar breyt. á kjördæmaskipuninni til þess að fá þá lausn, sem vel mætti una við nokkra hrið.

Þótt ég viðurkenni, að ástæða sé til að taka ýmislegt í kjördæmaskipuninni til athugunar, mun ég þó ekki geta fallizt á að greiða þeirri till. atkv., sem hér liggur fyrir. Hún er svo einstrengingsleg, að hún lítur aðeins á eina hlið málsins og útilokar ýmsar þær úrlausnir, sem hljóta að koma til skynsamlegrar yfirvegunar. Ennfremur hefi ég það á móti till., að hún felur núv. hæstv. landsstj. að undirbúa málið fyrir næsta þing. Ég verð að segja það eins og það er, að ég ber alls ekkert traust til hennar að leysa úr þessu máli. Rökstyð ég það vantraust með því, að hæstv. stj. hefir farið inn á þá braut að svipta Gullbringu- og Kjósarsýslu öðrum þingmanna sinna, til þess að geta gert Hafnarfjörð að sérstöku kjördæmi. En þetta er braut, sem ég álit, að helzt hefði ekki átt að leggja inn á.

Að svo stöddu finn ég ekki ástæðu til að segja fleira. Gæti ég bætt einhverju við síðar, sérstaklega ef hæstv. stj. raknaði

nú við, svo að menn fengju að heyra hennar skoðun.

Flm. (Héðinn Valdimarsson): Það fær mér engrar sérstakrar undrunar, hvernig hv. 3. landsk. tekur í þetta mál, þó að við betra hefði mátt búast frá honum, þar sem hann á kjósendur um allt land og hefir því í raun og veru jafna ástæðu til að gæta hagsmuna þeirra allra. Hv. þm. talaði um, að úr misréttinu við bæina mætti eins bæta með því að bæta við nýjum þingmönnum, og að sú leið hefði verið farin til þessa. En það er nú orðið langt síðan þetta hefir verið gert. Einnig verður sá bær að vera orðinn töluvert stór, sem hugsanlegt er, að geti fengið nýjan þm. Þá hefir og getað fjölgað mikið fólki í einhverju kjördæmi, þótt á engum einum stað söfnuðust svo margir saman, að ástæða gæti talizt til að gera þar kaupstað og sérstakt kjördæmi.

Nú sagði hv. þm., að sú leið væri farin, að taka þingmenn af sveitakjördæmum og fá þau bæjunum. Studdi hann þetta með því, hvernig að var farið, þegar Hafnarfjörður var gerður að sérstökum kjördæmi. Ég vil þá minna menn á, að fyrir skiptinguna varð Gullbringu- og Kjósarsýsla skilyrðislaust að teljast sjávarútvegskjördæmi, og að ekki vantaði mikið á, að helmingur kjósendanna væri í Hafnarfirði. Þessi skipting var því þess eðlis, að einmitt mátti búast við, að hv. 3. landsk. væri með henni. En hann var það ekki, og það stafar af því, að það er ekki meiningin hjá honum að ná réttlæti handa hvaða flokki sem er. Hv. þm. og flokksbræður hans börðust á móti sérstökum þm. fyrir Hafnarfjörð vegna þess, að þeir vissu, að þeir mundu tapa einu þingsæti við breytinguna.

Hv. 3. landsk. talaði um, að hann og hans flokkur vildi halda áfram að taka skynsamlegt tillit til fjölgunarinnar við sjóinn. Ég veit ekki til, að hann hafi nokkurtíma tekið þetta tillit, — að hann hafi komið með frv. til leiðréttingar nokkru misrétti eða yfirleitt gert nokkurn skapaðan hlut í þessu máli. Væri fróðlegt að fá að vita, hvað hann telur sér til ágætis í þessu efni.

Hv. þm. talaði um, að taka þyrfti tillit til fleira en jafns kosningarréttar. Það er

rétt, að kosningarrétturinn á að hafa tvö einkenni: að vera jafn og almennur. Fleiri einkenna er ekki hægt að krefjast í landi, þar sem þjóðin á að ráða málum sínum. Hitt er auðvitað allt annað mál, hvernig á að koma kosningarréttinum fyrir, til þess að hann uppfylli þessi einkenni.

Það er rétt hjá hv. þm., að það er nauðsynlegt fyrir afskekktar sveitir, að þeirra hlutur sé ekki fyrir borð borinn. En það er engin vissa fyrir því, að svo færi, þótt komið yrði á hlutfallskosningum um land allt. Þá getur oft munað fáum atkvæðum, hver ofan á verður, og geta þá fámennu sveitirnar haft sín áhrif. Eins er það, ef höfð verða einmenningskjördæmi með aukasætum, þótt ég telji það ekki eins öruggt ráð, að einstök héruð fá þá allmikil áhrif. En er það skoðun hv. þm., að betra sé að hlutur fjölmennu héraðanna sé fyrir borð borinn?

Þá sagði hv. þm., að tölurnar mundu sýna, að það væri aðeins í Reykjavík, sem fjölga þyrfti þm. til að ná nokkurnvegin góðum jöfnuði. Þetta er ekki rétt. Það munu vera 16 kjördæmi, sem hafa fleiri kjósendur á hvern þm. en vera ætti að meðaltali, og sumstaðar munar þetta miklu. Ef einstök kjördæmi eru borin saman, þá kemur það og í ljós, að í Suður-Þingeyjarsýslu eru $2\frac{1}{2}$ sinnum fleiri kjósendur en í Norður-Þingeyjarsýslu, í Austur-Húnavatnssýslu eru 2 sinnum fleiri en í Vestur-Húnavatnssýslu o. s. frv. Ég skil ekki, hvaða ástæður það eru, sem segja hv. þm., að alltaf þurfi að hafa sömu landamæri milli kjördæma, sem einu sinni voru sett. Ég hafði haldið, að þm. væru fulltrúar fólksins, en ekki jarðvegarins.

Hv. 3. landsk. sagðist ekki vera sannfærður um, að gera þyrfti gagngerðar breyt. á kjördæmaskipuninni til að koma henni í viðunandi horf. En mönnum er miður ljóst, hvað lá til grundvallar þessari skoðun hv. þm., því að gagngerðar breyt. verður að gera, ef tillit á að taka til fólksfjöldans. Mér fannst hv. þm. helst hallast að því að fjölga þm. En frv. þau, sem fram hafa verið borin um það á síðari árum, hafa öll verið felld eða komið fyrir á annan hátt, og hygg ég, að hv. 3. landsk. hafi tekið þátt í því. Enda eru

Kjördæmaskipun.

42 þm. í sjálfu sér meira en nægur fjöldi. Og hvaða ástæða er þá til að vera að fjölga þeim?

Mér finnst eðlilegast að fela ríkisstj. mál eins og þetta til undirbúnings. Í því felst ekkert traust til hennar. En það liggur í augum uppi, að hún hefir bezt tækifæri til allrar undirbúningsstarfsemi málsins, m. a. að koma tillögunum á framfæri við flokkana. Annars hefir hæstv. stj. enn ekki svarað því, hvernig hún muni taka í breyt. á kjördæmaskipuninni. (JAJ: Hæstv. forsrh. svaraði því undir eldhúsdagsumr.). Ég veit ekki, hvar hæstv. stj. á frekar að láta í ljós skoðun sína á þessu heldur en í sameinuðu Alþingi, þegar málið er þar til umr.

Dómsmrh. (Jónas Jónsson): Með því að hæstv. forsrh. er forfallaður, þykir mér rétt að gera nokkra grein fyrir afstöðu ríkisstj. til þessa máls. Það mun vera rétt, sem hv. þm. N.-fsf. skaut fram í, að hæstv. forsrh. lét í ljós skoðun sína um breyt. á kjördæmaskipuninni við eldhúsdagsumr. hér í hv. þd., og ber því að skoða það, sem ég segi hér, sem viðbót við orð hans.

Aðallega munu vera uppi þrjár skoðanir um það, hvernig fara skuli með kjördæmaskipunarmálið. Hv. 2. þm. Reykv. og flokksbræður hans munu helzt hallast að því að gera allt landið að einu kjördæmi. Hv. 3. landsk. og hans flokkur munu hinsvegar vera þeirrar skoðunar, að gera aðeins breytingar á einstökum stöðum, aðallega í þá átt að láta Reykjavík fá fleiri þm., og eins aðra kaupstaði, eftir því sem fjölgar þar. En ég hygg, að það sé skoðun okkar framsóknarmanna, þótt það sé ekki flokksmál, að halda núverandi skipulagi á kjördæmaskiptingunni og að láta Reykjavík alls ekki fá fleiri þm. Þetta verður sjálfsagt mikið deilumál nú við landskjörið, og geta þá iðaldið og jafnaðarmenn staðið saman. (SE: Flokkarnir eru ekki farnir að taka neina afstöðu til málsins!).

Ég vil gera nánari grein fyrir því, af hverju ég álít, að Reykjavík eigi ekki að fá fleiri þm. Fyrst er þá það, hversu margir þm. eru búsettir í Reykjavík og að þingið er hér háð. Það þykir og alstaðar hlýða, að höfuðborgirnar hafi

færri þm. að tiltölu við fólksfjölda en önnur kjördæmi. Í höfuðborg Noregs eru t. d. ekki kosnir nema 7 þm., og sjá allir, hve lág tala það er, þegar íbúatala borgarinnar er borin saman við íbúatölu alls Noregs.

Hæstv. forsrh. sagði á sínum tíma eitt, sem ég vil nú undirstrika, að að visu hefir orðið fólksfækkun í sveitum og fjölgun við sjóinn undanfarið, en það er enginn, sem segir, að þetta muni halda áfram. Nú er góðæri til lands og sjávar, en ef sjórinn bregzt, mun það breyta straumnum upp til sveita aftur, eins og góðærið við sjóinn hefir dregið fólkið þangað. Aftur á móti hefir Alþingi nú um tíma vitandi vits stutt sveitirnar með þættum sangöngum o. fl., sem nokkuð hefir vegið upp á móti góðærinu við sjóinn. Þótt nú svo færi, sem ekki er líklegt, en allir óska, að aldrei frammar kæmi harðæri við sjóinn, þá eru þó líkur til þess, að a. m. k. helmingur fólksins haldist til sveita. Við framsóknarmenn viljum ekki minnka áhrif þessa hluta þjóðarinnar á málefni hennar. Því erum við bæði á móti till. hv. 3. landsk. um að fjölga þm. sérstaklega fyrir Reykjavík, og till. hv. 2. þm. Reykv. um að gera allt landið að einu kjördæmi. Við erum svona afturhaldssamir um þetta atriði, því að við grunum báða hina flokkana um að ætla að taka höndum saman um að breyta kjördæmaskipuninni og brjóta niður áhrif hinna dreifðu byggða á löggjöf landsins. Það er því enginn vilji hjá stj. til að taka vel í till. hv. 3. landsk. eða jafnaðarmanna um þá stærstu byltingu, sem hér hefir verið farið fram á um það, hverjir ættu að ráða málefnum þjóðarinnar. (SE: Fer stj. frá, ef till. verður samþ?). Það má alltaf athuga, þegar að því kemur.

Magnús Torfason: Ég er samþykkur þeirri hugsjón, sem liggur að baki till. hv. jafnaðarmanna, að sem mestur jöfnuður eigi að vera með landsmönnum, einnig að því er tekur til áhrifa á stjórnmálin, og ekki síst þar. En ég held, að enn sé ekki kominn tími til að ráða þessu máli til lykta. Ég hefi reynt að fylgjast með því, sem fram hefir komið, bæði í ritgerðum og blaðagreinum, um breytta kjördæmaskipun, og mér hefir virzt, að umr.

Kjördæmaskipun.

um þetta séu alveg í byrjun og að langt sé frá, að menn hafi enn komið auga á kjarna þessa máls. En eitt er víst, og það er, að hið mesta ranglæti væri að láta höfðatöluna eina ráða, annaðhvort um skiptingu í kjördæmi, eða þá að landið væri gert að einu kjördæmi. Af því að höfuðborgin er tiltölulega fjölmennari en í nokkru öðru landi, er ég þekki, verða áhrif hennar þegar af þeirri ástæðu miklu meiri á stjórnmal landsins en tala þingmanna hennar bendir til. Og ég fullyrði, að áhrif höfuðborgarinnar á stjórnmal landsins eru miklu meiri en hún á rétt til samkv. atkvæðamagni. Hér er $\frac{1}{4}$ hluti landsmanna saman kominn, en þótt það sé ekki meira, þá hefir það oft komið fyrir, að Reykjavík hefir ráðið lögum og lofum á þingi gagnvart hinum smærri kjördæmum, og það í málum, sem snerta hag Reykjavíkur einnar og brjóta bág við hagsmuni allra annara kjördæma. Þarf ekki annað en minnst þess, þegar Reykjavík fékk það lögfest, að hún gæti gert hvern þann mann skattskyldan, sem hingað leitaði til vinnu. Það var þegar skilyrðum fyrir útsvarsskyldu var svo breytt, að hver maður varð að borga háan toll af vinnu sinni hér. (MJ: Hvers vegna hafa Reykvíkingar ekki fleiri þingmenn, ef þeir eru svona völdugir?). Það er einmitt þetta, sem hv. þm. vill fá breytt. En það vill nú einmitt svo til, að í því máli eru alveg sérstakar ástæður fyrir hendi. Og hin kjördæmin hafa þjappast betur saman í því máli en öðrum. En þó getur hv. þm. ekki neitað því, að hvað eftir annað hefir verið fjölgað þm. hér, þrátt fyrir andstöðu úr öllum öðrum byggðum landsins. En þetta, að Reykjavík ræður svo miklu, er af því, að svo margir þm. eru búsettir hér. En það er þó ekki eina ástæðan, og jafnvel ekki aðalástæðan. Aðalástæðan er, að Reykjavík hefir að heita má verið eina menningarstöð landsins til skamms tíma. Skólar hafa verið hér nær því allir, en sáralitið af menningarstofnunum úti um land. Nú lítur þó út fyrir, að þetta sé að breytast nokkuð, en áhrif þeirrar breyt. þó ekki enn komin í ljós. En það ræður að líkum, að þeir hlutar landsmanna, sem nú eiga kost meiri menningar, muni að sjálfsögðu hafa meiri áhrif á landsmál en verið

hefir. Þess ber ennfremur að gæta, að blaðakostur er mjög litill úti um land. Hann er nærri allur í Reykjavík. Og það er vitanlegt, að blöðin ráða afarmiklu. Þetta hefir líka einn stjórnmalaflokkurinn séð — einmitt sá flokkurinn, sem hefir sínar dýpstu rætur í Reykjavík. Hann hefir einmitt lagt afarmikla áherzlu á að fjölga blöðum bæði hér og úti um land.

Við stöndum nú við tímamót í atvinnuvegum landsmanna. Nú er fyrst farið að bóla á, að menn nemi land í sveitum. Og nú er fyrst farið að bóla á, að menningarstofnanir séu settar niður í sveitum. Ég verð því að líta svo á, að eins og nú er háttað, þá sé alveg ótímabært að leggja annað eins mál og þetta undir atkv. kjósenda. Málið þarf áður að athugast miklu betur og ræðast miklu meira.

Ég get ekki hugsað mér, að þetta mál geti orðið afgr., nema á undan hafi gengið kosningar, sem eingöngu hafa snúist um þetta mál. Og á undan þeim kosningum þarf að fara fram fræðsla um það og það hafa verið sótt og varið í blöðum landsins og á kjósendafundum.

Um okkur framsóknarmenn er það að segja, að engin ákvörðun hefir verið tekin í flokknum um þetta mál. Það er og líka kunnugt, að hann hefir látið sig það litlu skipta, eins og blöð hans bera vott um. Út af þessu, sem ég nú hefi sagt, get ég ekki nú samþ. slíka till. sem þessa. En ég skal bæta því við, að ég tala aðeins fyrir sjálfan mig, en ekki fyrir flokkinn.

Jón Þorláksson: Ég get tekið undir það, sem hv. 2. þm. Árn. sagði síðast, að ég tala bara fyrir mig, en ekki fyrir flokkinn.

Af því, sem hv. flm. sagði í síðari ræðu sinni, er bara eitt atriði, sem ástæða er til fyrir mig að svara. Hv. flm. fór sem sé að tala um það, hvers vegna ég hefði verið á móti þingmannsráðinu í Gullbringu- og Kjósarsýslu. Og hann sagði, að það hefði verið af því, að ég hefði haldið, að minn flokkur hefði átt það á hættu að tapa einu þingsæti. En þetta var nú ekki svo. Ég gerði grein fyrir ástæðu minni, þegar löggjöf um þetta var rædd. En ég get gjarnan gert það aftur. Ég var á móti þeirri löggjöf af því, að sá hluti kjör-

Kjördæmaskipun.

dæmisins, sem eftir var skilinn, þegar Hafnarfjörður var tekinn frá, var fjölmennari en öll önnur einmenningskjördæmi og fjölmennari en helmingur tvimenningskjördæma. Kjördæmið átti því að réttu lagi að halda sínum tveim þingmönnum, enda þótt Hafnarfjörður fengi sinn. Og með brtt. í þá átt greiddi ég atkv., þegar þessi óhæfilega löggjöf var sett.

Út af því, sem hæstv. dómsmrh. sagði, vil ég taka það fram, að mönnum er kunnug sú afstaða núv. stj., að vilja halda aðallega í núverandi kjördæmaskipun. Og mönnum er líka kunnugt af reynslunni, í hverju þetta „aðallega“ felst, sem er í því, að stj. og flokkar hennar eru ávallt reiðubúnir að taka þingmann af sveitakjördæmi, ef þeir halda að þeir geti náð honum frá andstæðingum sínum. — Það er ekki réttlætið, sem verið er að hugsa um, heldur er eingöngu hugsað um flokkshagsmunina. — Þingmannsránið í G.-K. er a. m. k. ekki hægt að réttlæta með öðru en flokkshagsmunum fyrir andstæðinga Sjálfstæðisflokksins.

Þá sagðist hæstv. ráðh. ekki vilja fjölga þm. hér í Reykjavík. Ég held, að nokkuð hafi kveðið við annan tón í þeim herbúðum í síðastl. janúar, þegar verið var að biðla til atkv. Reykvíkinga fyrir bæjarstjórnarkosningarnar. Og ég held, ef þetta mál hefði verið til umr. þá, að ummæli hæstv. ráðh. hefðu orðið nokkuð á aðra leið en nú. Hæstv. ráðh. fór að tala um einhverja till. í þessu máli frá mér. En það er nú bara þetta vanalega, að slíkt komi frá hæstv. ráðh. Við erum orðnir því svo vanir að heyra ýms undarlegheit frá honum, að við kippum okkur ekki lengur upp við það. En ég hefi enga till. borið fram í þessu máli. Hann getur því hvorki verið með né móti neinum tiil. frá mér, því þær eru ekki til.

Þá lýsti hæstv. ráðh. því, að hann væri andvígur stefnu minni í þessu máli. En ég hefi engri stefnu í því lýst, annari en þeirri, að ég vildi taka sanngjarnt tillit til allra ástæðna, bæði um strjálbyggð í hinum fámennari kjördæmum og eins um atkv. rétt í þeim kjördæmum, sem kjósendum fjölgar mjög í. En ég get auðvitað ekkert hryggzt af því, þótt hæstv. ráðh. hafi með þessum orðum sínum lýst því yfir, að hann sé andvígur stefnu minni,

og þar með andvígur sanngirninni í þessu máli. Annars vil ég til viðbótar þessu segja það, að ummæli mín um tölu þingmanna og kjósenda voru sögð í tilefni af ræðu hv. flm. till., en ekki til þess að bera fram neina uppástungu um úrlausn þessa máls. Slíkt liggur ekki fyrir hér. En ég benti á, að jafnvel þótt lítið væri bara til kjósendafjöldans, þá hafa kaupstaðirnir, aðrir en Reykjavík, ekki yfir neinu að kvarta, þeir þeirra, sem á annað borð hafa þm. Það er Reykjavík ein, sem hefir ástæðu til að kvarta, ef eingöngu er lítið á kjósendatöluna.

Í ummælum hv. flm. fólst, að honum finnst líka þurfa sérstaklega að bæta úr því, ef einhver viðáttumikil kjördæmi eru svo fámenn, að kjósendatala þar verði langt fyrir neðan meðaltal þeirrar kjósendatölu, er kemur á hvern þm. En ég get ekki fylgt honum í því. Landshagir eru svo víða hér á landi, að sum kjördæmi hljóta að verða miklu fjölmennari en önnur. Og mér finnst mannfleiri kjördæmin ekki hafa undan neinu að kvarta, t. d. Akureyri og Ísafjörður, þótt kjósendatala hjá þeim sé hærri en í fámennu kjördæmunum, á meðan þeir eru ekki það langt yfir meðaltal, að sanngjarnt mætti teljast, að þeir hefðu meira en einn þm. Það er sanngjarnt, að hver staður líti til þess, að hans hagur sé ekki stórlega fyrir borð borinn. En svo þarf ekki að vera, þótt staðhættir valdi því, að kjósendatala verði lægri sumstaðar en annarsstaðar.

Hitt er óneitanlega annað atriði, sem gripur inn í þetta og gerir málið margþættara, að með núverandi fyrirkomulagi á kjördæmaskipun verður hlutfallið annað milli þeirrar tölu kjósenda, sem fylgja hverjum flokki, og milli þeirrar tölu þm., sem hver þingflokkur fær. Til þess væri vitanlega sanngjarnt að taka tillit. En það á þó engan veginn heldur að vera eina atriðið, sem öllu ráði í málinu.

Ég skal ekkert um það segja, hvort sú staðhæfing hv. 2. þm. Árn. er rétt, að ekki sé enn tímabært að taka þetta mál til úrlausnar. En ég segi fyrir mig, að ég er ekki viðbúinn að greiða atkv. með till. um breyt. á kjördæmaskipun, sem hljóta að verða afarviðtækar, eftir því sem till. ber með sér. Náttúrlega mun það koma í ljós, þegar farið verður að ræða það mál,

Kjördæmaskipun.

að til eru margar leiðir til að leysa það á sanngjarnan hátt. Má vel minna á það í þessu sambandi, að eitt af því, sem til á-lita getur komið, er það, hvort nauðsynlegt sé að halda hinum landsk. þm. Um það hefir verið deilt. Og ég efast ekki um, að það mál muni á sínum tíma blandast inn í þetta mál, þegar farið verður af al-vöru að tala um það, hvernig eigi að laga það misrétti, sem fram kemur, ekki af því, að sum kjördæmin eru of lítil, held-ur af hinu, að sum kjördæmin eru of stór, miðað við tölu þm., svo að þau svipta kjósendur helmingi réttar síns eða meira.

Hv. flm. till. hafa nú heyrt undirtektir hæstv. stj., sem eru á þá leið, að hún vill ekkert sinna þessari till. Og mér er sagt, að sú skoðun hafi verið komin fram áður í hv. Nd., þar sem allir flm. till. eiga sæti.

Ég veit því ekki, þar sem þeim var áður kunnugt um vilja stj., hvaða skripaleikur það er, sem þeir eru að fremja með því að leggja þetta mál á vald stj. Ég verð að líta svo á, að flm. meini ekkert með þessu, annað en það, að veifa þessu framan í kjósendur og geta látitz eitthvað hafa vilj-að gera í þessu máli. En það er að vilja ekkert gera í þessu máli, að leggja að-gerðir á því í hendur stj., sem fyrirfram er húin að lýsa því yfir, að hún vilji ekk-ert í því gera.

Umr. frestað.

Á 8. og 9. fundi í Sp., 15. og 16. apríl, var till. tekin til frh. einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið framár.

Fyrirspurnir.

1. Rýmkun landhelginnar.

Á 70. fundi í Nd., 3. apríl, var útbýtt:
Fyrirspurn til ríkisstj. um rýmkun
landhelginnar (A. 404).

Á 73. fundi í Nd., 7. apríl, var fyrir-
spurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð
skyldi.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 74. fundi í Nd., næsta dag, var fyrir-
spurnin aftur tekin til meðferðar, hvort
leyfð skyldi.

Fyrirspurnin leyfð með 16 shlj. atkv.

Á 83. fundi í Nd., 15. apríl, var fyrir-
spurnin tekin á dagskrá, með því að for-
srh. hafði tjáð sig búinn til þess að svara
henni.

Fyrirspyrjandi (Pétur Ottesen): Ég
skal ekki vera margorður, en læt mér
nægja að mestu leyti að vísa til grg. fyrir
þáttill. um þetta efni, sem flutt var á síð-
asta þingi. Þar voru færð fram rök fyr-
ir því, að gera þyrfti ítarlegar tilraunir
til þess að rýmka landhelgina. Áskoranir
um þetta efni hafa verið bornar fram að
heita má á hverju þingi nú um nokkurt
árabil, og því er eigi ástæða til að rifja
þessi rök upp nú.

Það, sem ég vildi fá fram nú, er aðeins
það, hvað stj. hefir gert í þessu máli síðan
í fyrra. Og ég vil bæta því við, hvort ekki
sé einmitt rétt að taka málið til alvar-

legrar athugunar á þessu ári, þegar hing-
að er von margra valda- og trúnaðar-
manna nágrannaþjóðanna, og nota þá
sérstöku aðstöðu, sem alþingishátiðin í
sumar gefur okkur, til þess að vinna mál-
inu gagn — nota til þess persónulega við-
kynningu við þingmenn nágrannaland-
anna og aðra trúnaðarmenn, er hátiðina
sækja.

Nú mun ákveðið að gera einhverja þá
samþykkt á Alþingi í sumar, sem miði
landi og þjóð til verulegra heilla. Nú vil
ég benda á, hvort ekki myndi einmitt vera
vel til fallið að gera ályktun um þetta
mál, sem hefir meiri þýðingu fyrir af-
komu þjóðarinnar en þetta. Nú hefir ver-
ið kosin n. til að athuga, um hvaða mál
ályktun skuli tekin á Þingvöllum. Vil ég
því beina þeim tilmælum til þeirrar n.,
að hún taki þetta til athugunar.

Við erum ekki samningum bundnir um
landhelgina við neina þjóð nema Eng-
lendinga. Þeir samningar eru frá því
laust eftir aldamót. Þessum samningum
má segja upp með tveggja ára fyrirvara.
Málið horfir því þannig við, að sú álykt-
un, sem kynni að verða gerð í sumar,
yrði að miðast við þessa samninga, því að
vitanlega kemur mér ekki til hugar, að
farið verði að ganga á gerða samninga.
En þótt ekki verði hægt að koma málinu
í fulla framkvæmd á þessu ári, þá álit
ég einmitt tímabært að taka það fyrir
nú og nota þá sérstöku aðstöðu, sem verður
fyrir hendi í sumar, til að vinna að
framgangi málsins. Ég tel vafasamt, að
jafngott tækifæri gefist síðar til að koma

þessu nauðsynjamáli á framfæri. Þessu tækifæri megum við ekki sleppa.

Fors.- og atvmrh. (Tryggvi Þórhalls-son): Það er ekki að ófyrirsynju, að hv. þm. Borgf. vill halda þessu máli vakandi og vita, hvað því liður, því að þetta er eitt af okkar stóru málum. Það vita allir, að það yrði okkur til mikilla heilla og hagsbóta, ef hægt væri að fá landhelgina rýmkaða. En þetta er mál, sem einnig varðar aðrar þjóðir, svo að við getum ekki mælt þar einir við, og okkur er þýðingarlaust að setja löggjöf um þetta efni, nema aðrar þjóðir vilji viðurkenna hana.

Því verður að reyna samkomulagsleiðina, eins og hv. þm. Borgf. skildi líka. Hann spurði, hvað hefði gerzt í þessu máli síðan í fyrra. Ég verð nú að segja, að það er ekki margt. Vegna þáttill., sem samþ. var hér í fyrra, ræddi ég þetta mál við fulltrúa okkar í Kaupmannahöfn, þá Svein Björnsson og Jón Krabbe, sem hefir fylgt þessu máli vel eftir og var á sínum tíma höfundur að fiskveiðalöggjöfinni. Þeir segja, að ekki sé til nema ein leið til að hrinda þessu máli áleiðis, og hún sé sú, að við getum fært rök fyrir því á vísindalegum grundvelli, að rýmkun landhelginnar sé réttmæt til þess að auka fiskmergð í sjónum til hagsbóta fyrir Íslendinga og aðrar þjóðir. Til þess að við getum komið þessu fram, verðum við að styðja að vísindarannsóknum á þessu sviði, m. a. í sambandi við Dani, sem hafa haldið uppi slíkum rannsókn-um undanfarin ár. „Þór“ fékkst við slíkar rannsóknir síðastl. haust, og býst ég við, að íslenskt skip verði látið halda þeim áfram svo fljótt sem unnt er. Ennfremur hefir verið gert ráð fyrir samvinnu við Dani í þessum efnum, og við fleiri þjóðir.

Þá má geta þess, að oss var fyrir skömmu boðin þátttaka í alþjóðafundi í Haag í Hollandi, sem á að fjalla um þetta mál. Í samráði við utanríkismálanefnd var Sveini Björnssyni falið að gæta réttar okkar á fundinum og kynna sér hug fulltrúa ríkjanna til þessa máls. Ég gerði mér von um að fá skýrslu frá Sv. Bj. um það, sem gerðist á fundinum, áður en þingi yrði slitið. En á skeyti, sem ég fékk í fyrradag, sé ég, að fundinum hefir ekki

verið lokið fyrr en fyrir 3—4 dögum. Skýrslan getur því ekki komið á þessu þingi, og get ég ekki sagt um, hvort hún bendir í áttina eða eigi.

Það er sjálfsgagt að taka þá bendingu hv. þm. Borgf. til greina, að nota aðstöðu okkar í sumar til að vinna þessu máli gagn. Þessu máli verður haldið vakandi og við vonum, að stefni í rétta átt, en baráttan fyrir því kostar vinnu og þolinmæði.

Fyrirspyrjandi (Pétur Ottesen): Það getur vel verið, að svo geti farið, að við verðum að bíða nokkuð með lausn þessa máls. En þetta mál er háð því lögmáli sem önnur, að því betur, sem að því er unnið, því meiri líkindi eru til, að það nái fram að ganga.

Mér þykir það mjög líklegt, að það sé rétt, sem hæstv. forsrh. sagði, að ein af leiðunum, sem liggja til þess að geta sannfært nágrannaþjóðirnar um nauðsyn málsins, sé sú, að sanna á vísindalegan hátt, að rýmkunin sé líka til hagsbóta fyrir þær. Til viðbótar við það, sem félag það, er stendur að slíkum vísindarannsóknum hér í norðurhöfum, leggur fram, er sjálfsgagt, að við leggjum sjálfir eitthvað af mörkum. Nú er svo komið, að „Þór“, sem hafði slíkar rannsóknir á hendi undir forustu dr. Bjarna Sæmundssonar, er úr sögunni. Því höfum við lagt áherzlu á, að hið nýja strandvarnarskip yrði búíð rannsóknartækjum. Vona ég, að stj. geri ráðstafanir til þess, að skipið hafi slíkan útbúnað.

Eftir upplýsingum frá Bjarna Sæmundssyni er gert ráð fyrir, að bráðlega verði birtar niðurstöður þær, sem fiskirannsóknir hér við land hafa leitt í ljós. Ég skildi hann svo, að sú birting myndi verða okkur hagkvæm. Nú hefir hæstv. forsrh. upplýst, að ráðstafanir hafi verið gerðar til, að Sveinn Björnsson færi á alþjóðafund í Haag til að fylgja fram og fylgjast með þessu máli. Eftir því, sem á stendur, er ekki ámælisvert, þó að skýrsla sé ekki enn komin um þá för. En ég vona, að þessi skýrsla verði birt hið fyrsta, svo að almenningur sjái, hver árangur hefir orðið af förinni.

Ég get verið þakklátur hæstv. forsrh. fyrir það, hve vel hann tók í að nota tæki-

Rýmkun landhelginnar. — Húsrúm fyrir listaverk landsins.

færið i sumar til að vinna þessu máli gagn. Ég skildi hann þannig, að hann vildi athuga, hvort ekki væri hægt að taka málið til athugunar og afgreiðslu i sumar, og mun ég þá hreyfa málinu aftur, er nefnd hefir athugað það.

Þætti mér gott, ef hátíðin i sumar gæti fært oss nær þessu takmarki.

2. Húsrúm fyrir listaverk landsins.

Á 45. fundi i Ed., 7. marz, var útbýtt: Fyrirspurn til ríkisstj. um húsrúm fyrir listaverk landsins (A. 231).

Á 46. fundi i Ed., næsta dag, var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fyrirspurnin leyfð með 12 shlj. atkv.

Á 78. fundi i Ed., 15. apríl, var fyrirspurnin tekin á dagskrá, með því að dómsmrh. hafði tjáð sig búinn til þess að svara henni.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 81. fundi i Ed., næsta dag, var fyrirspurnin aftur tekin á dagskrá.

Fyrirspyrjandi (Ingibjörg H. Bjarnason): Ég skal leyfa mér að lesa upp fyrirspurn mína eins og hún er á þskj. 231: „Hvað hefir ríkisstj. aðhafzt i tilefni af ályktun þeirri um húsrúm fyrir listaverk landsins, sem samþ. var i Ed. 11. maí f. á.“

Eins og hv. dm. muna, þar ég fram hér i hv. d. þáttill. fyrir hönd menntamálaráðsins, þar sem „deildin skorar á ríkisstj. að taka til íhugunar, á hvern hátt verði bezt séð fyrir húsrúmi til þess að geyma i og sýna úrval þeirra listaverka, er landið á og mun eignast framvegis, og leggja tillögur sínar i því máli fyrir næsta þing“.

Þáttill. var samþ., en hæstv. stj. hefir, að því er ég veit bezt, ekkert gert til að greiða fyrir þessu máli, og leyfi ég mér því að leggja fram fyrirspurn mína. Ég get verið stuttur, af því að i fyrirspurn-

inni felst allt það, sem spyrja þarf um, og vona ég, að hæstv. stj. gefi mér svo greið svör, að bæði ég og menn utan þings geti vel við unað.

Þegar þáttill. mín var hér til umr., fylgdi henni allitarleg grg. ásamt bréfi frá menntamálaráðinu, þar sem gerð var grein fyrir, af hverju þáttill. væri fram komin, og hversu mikil þörf væri á að koma upp parti af safnahúsi, þar sem listaverk landsins væru hvorttveggja i senn, vel geymd og aðgengileg almenn- ingi.

Ég skal leyfa mér að skírskota til grg. og framsöguræðu minnar á síðasta þingi, þegar rætt var um till. til þál. um húsrúm fyrir listaverk ríkisins, sem lesa má á þskj. 499 og i D-deild Alþingistiðind- anna 1929.

I lögnum um Menningarsjóð frá 1928 er að visu gert ráð fyrir, að þegar sér- staklega stendur á, megi leggja fé úr sjóðnum til byggingar húss yfir listasafn ríkisins; jafnframt er i lögnum um Menntamálaráð ákveðið, að það skuli vinna að undirbúningi slíks húss. Ég hygg, að þetta verði seinfarin leið. Ég hefi átt sæti i Menntamálaráði frá upp- hafi, og hefir aldrei verið neitt fé af- gangs til þessa. Sú leið er því ófær. Ef nokkur alvara og vit er i að kaupa lista- verk, þá þarf hér annara aðgerða. Það sæmir ekki að verja fé til þess að kaupa dýra gripi, nema uppfyllt séu þau skil- yrði, að almenningur eigi greiðan aðgang að skoða þá; og listamennirnir sjálfir, sem lagt hafa fram vinnu sína og krafta, gefið nokkuð af sjálfum sér — því að annars væri það ekki list — eiga fyllstu heimting á, að verk þeirra séu geymd þar, sem þau geta orðið almenningi til ánægju og yndis, og um leið öruggt, að þau liggi ekki undir skemmdum. — Ég get tæplega búið við svo mikilli skyldurækni af hæstv. dómsmrh., að hann hlusti á mig, þó að máli mínu sé stefnt til hans. (Dómsmrh.: Ég fylgist með).

Eins og gefur að skilja, stækkar lista- safn landsins óðum. Á síðasta ári var keypt fyrir 13000 kr., aðallega málverk. Á skömmum tíma hefir svo mikið safn- azt fyrir, að ógerningur er að koma öllum þessum málverkum fyrir.

Svo sem kunnugt er, var húsnæði Al-

þingis málað í vetur. Var þá myndum skipað á veggina á nýjan hátt, en um leið fækkað. En hvar á þá að geyma málverk-in? Er samilegt að hruga þeim saman uppi á lofti, eins og í skemmu. Ef þeim væri dembt upp á hanabjálka, væri sök sér, því að þá væri einungis syndgað á einn veg, þann, að listaverkin lægju undir skemmdum. En nú er syndgað einnig á annan veg, þar sem málverkum er hrugað inn í herbergi Jóns Sigurðssonar, svo að þau fylla hvern kima þar, og eru jafnvel látn liggja á rúmi hans. Mér finnst þetta svo mikil óhæfa, að ég get ekki stillt mig um að skora á hv. þm. að sjá svo um, að þetta verði ekki látið við gangast framvegis, að herbergi Jóns Sigurðssonar verði ekki lengur haft fyrir skemmu og ruslakistu. Væri nær að selja muni hans, ef ekki er unnt að geyma þá á friðhelgum stað. Þetta sýnir, að þjóðrækni vor er ekki eins mikil og af er látið — annars væri minningu Jóns Sigurðssonar sýndur meiri sómi.

Á hinn bóginn er þessi aukning lista-verka mikið gleðiefni öllum hugsandi mönnum, sem vit hafa og skilning á menningargildi listaverka. Það er svo nýtt, að íslenska þjóðin geti notið lista-verka, að bráðan bug ætti að vinda að því að koma þeim á þann stað, sem vel fer um þau og menn geta notið þeirra. Þetta er sanngirnskrafa og ihugunarefni hv. þm. Listaverk — hversu góð sem þau eru — koma ekki að notum, nema almenningur hafi greiðan gang að þeim.

Þar sem hæstv. dómsmrh. á upptökin að því, að fé hefir fengist til þessara kaupa, sbr. löginn um Menningarsjóð, þá stendur honum næst að gangast fyrir, að almenningur hafi fyllstu not af kaupun-um. Hvaða gagn verður að þeim, ef enginn veit, hvar þau eru niður komin, eða ef þau snúa við baki í skemmunnni, sem þau eru geymd í? Ég, sem þó á sæti í Menntamálaráði, veit ekki um helminginn af þeim listaverkum, sem ríkið á. Þætti mér vænt um, ef hæstv. dómsmrh. gæti gefið skýrslu um, hvar þau málverk eru niður komin, sem ekki eru hér í húsinu. Í fyrra gaf ég skýrslu um, hvað ríkið ætti af málverkum, eftir því sem Menntamálaráði var kunnugt um þá. Vænti ég nú, að hæstv. ráðh. gefi fyllri

skýring á þessu. Ég vænti og að geta bráðlega skýrt Menntamálaráði frá, hver árangur hafi orðið af þessari fyrirspurn, því að þáttill. frá í fyrra hefir enn sem komið er borið lítinn árangur. Vel getur þó verið, að hæstv. stj. hafi eitthvað aðhafzt í málinu síðan, þótt ekki sé mér það kunnugt, og skyldi það engan gleðja meira en mig.

Þá skal ég leyfa mér að skjóta því fram, hvort ekki sé tiltækilegt, — af því að húsameistari ríkisins er önnur kafinn, með öllu sem á hann er lagt og öllum utanferðunum, sem virðast nauðsynlegar starfi hans og sem eins og allir vita taka mjög mikið af tíma hans frá því starfi, sem hann á að vinna hér heima. Getur hann þá ekki á meðan gert uppdrætti og unnið að öllum þeim húsum, sem stj. hefir með höndum. — Ég vil því leyfa mér að stinga upp á því við hæstv. stj., hvort ekki sé tiltækilegt eða jafnvel nauðsynlegt að gera útboð á uppdráttum til slíkra bygginga. Það er augljóst, að við það vinnst tvennt: fljótari afgreiðsla, og hús þau, sem byggð yrðu í framtíðinni, myndu ef til vill fá annan blæ en kassasvip þann, sem menn eru nú vanastir á opinberum byggingum, og að miklu leyti á húsum einstakra manna. Það væri líka hvöt fyrir unga og upprennandi húsameistara að keppa við húsameistara ríkisins, sem um langt skeið hefir einn teiknað öll hús í þarfir ríkisins, og hljóta þau því að bera á sér nokkuð einhæfan blæ. Hér er að risa upp allfjöldmenn stétt húsameistara, sem fengið hafa góða menntun, og riður ekki lítið á því, þar sem miklu fé er kostað til húsa — hvort sem er listasafn eða önnur hús —, að þau séu gerð af góðri kunnáttu og smekkvísi og með það fyrir augum, að þau geti staðizt dóm eftirtímans.

Fyrir listamenn vora verður að gera þá kröfu, að verk þeirra séu varðveitt þannig, að þau séu bæði geymd og sýnd. Þá væri hvöt fyrir þá að gera betur, þó að þeir hefðu áður gert vel, og ef til vill gætu þeir þá unnið nýja sigra og lagt undir sig ekki einasta landsmenn hér, svo að þeir yrðu fúsari á að kaupa verk þeirra, heldur mundu og menn erlendis einnig koma auga á þá, og opnaðist þannig nýr markaður fyrir íslenska list.

Dómsmrh. (Jónas Jónsson): Ég get litlu svarað þessari fyrirspurn, af skiljanlegum ástæðum, þar sem svo mikil þörf er á því, að ríkið byggi, og svo mið hefir verið byggt undanfarin ár. Þetta er ekki óeðlilegt, þar sem svo má kalla, að núlifandi kynslóð tæki við ónumdu landi í þessu efni. Því er ógerningur að byggja allt í einu, sem þörf er á. Ég er samdóma hv. fyrirspyrjanda, að þörf er á listasafnsbyggingu, og verður að hugsa fyrir henni. En ég fæ ekki séð, að röðin sé komin svo nálægt listasafnshúsi og húsi yfir náttúrugripasafnið, meðan ekki er til hér í Reykjavík gagnfræðaskóli og háskóli, og að sama skapi skortur á skólahúsum og öðru úti um landið. Ég hefi lítið þannig á, að þetta væri að visu rétt mál, en ekki sanngjarn að húast við, að Alþingi geti á næstu missirum lagt verulegt fram í þessu efni. Svo sem hv. 2. landsk. tók fram, verður þetta að vera vandað stórhýsi; er því betra að láta það bíða síns tíma heldur en að koma fljótlega upp einhverri ómynd, sem bráðlega yrði of lítið.

Ég álit, að hv. 2. landsk. hafi nokkuð blandað saman orsök og afleiðingum í sambandi við listaverkin. Það er rétt, að nokkur árangur hefir orðið af lögunum um Menningarsjóð frá 1928. Með þeim var að litlu leyti bætt úr mjög mikilli þörf, sem erfitt var að uppfylla áður. Síðan munu hafa verið keypt listaverk fyrir 12000—14000 kr. árlega. Þetta hefir þá þýðing, að þeir mörgu og að miklu leyti markaðslausu listamenn hafa fengið, að visu lítinn markað, en þó þann bezta, sem þeir hafa aðgang að. Á þennan hátt eignast þjóðin dálítið af listaverkum, styður listamenn og safnar varanlegri eign í þessu. Þó að þau séu enn geymd hér og lokuð inni, þá er samt sú bót í máli, að þau eru eign þjóðarinnar og koma einhverntíma fram, bíða aðeins eftir húsinu. Og því lengur sem safnað er, því meiri verður nauðsynin að byggja yfir safnið. En ég hygg, að hv. 2. landsk. hljóti að verða mér sammála í því, að þótt keypt hafi verið fyrir 12—14000 kr. í 2 ár, þá sé það ástæðulaust, að til þess að geyma 25000 kr. virði af listaverkum verði nú þegar að reisa byggingu fyrir ½ millj. kr., meðan annað nauðsynl. bíður.

Listaverkum ríkisins hefir verið skipt á milli Alþingishússins, ráðherrahússins og sendiherrabústaðarins í Kaupmannahöfn. Ég lét ennfremur nokkur málverk í ríkisskólana: 3 í menntaskólann, 3 í kennaraskólann, eitt í Akureyrarskóla, eitt í hvern héraðsskólanna, eitt í Blönduósskóla og eitt í húsmæðradeildina að Laugum. Ég hefi heyrt, að eitt hefði verið sent kvennaskólanum. (IHB: Ekki). Ég heyrði ráðgert að senda þangað mynd af sr. Eiríki Briem, sem var þar heilan mannsaldur í skólanefnd, en af því hefir þá ekki orðið. Ennfremur er eitt málverk í skrifstofu konungsrítara í Amalienborg. Það kann að vera, að þessi upptalning sé ekki tæmandi, en listaverkin eru í stuttu máli á opinberum stöðum hér á landi og á 2 stöðum erlendis. Ég veit ekki til, að nein listaverk séu annarsstaðar; sé svo, hefir því verið þannig ráðstafað af öðrum en mér. — Þetta er það, sem ég hefi um málið að segja. Býst ég ekki við að þurfa að eyða meiri tíma í það, með því annriki, sem hér er í hv. deild.

Fyrirspyrjandi (Ingibjörg H. Bjarnason): Mér finnst, að í ræðu hæstv. dómsmrh. hafi ekki verið svar við spurningum mínum, nema að litlu leyti, og þá ekki á þann hátt, sem ég bjóst við. Ég gat þess, að þetta ætti ekki að taka til nokkurs manns frekar en hæstv. ráðh., þar sem hann var upphafsmaður þeirra laga, sem gerðu fært að kaupa listaverk að nokkru ráði.

Hæstv. ráðh. hefir ekki skilið fyrirspurn mína alveg rétt. Með henni er ég ekki að fara fram á, að byggt verði nú á næstunni. En í henni felst hið sama sem í þáttill. minni í fyrra, að sem fyrst beri að gera einhvern undirbúning að uppdráttum o. fl. að fyrirhuguðu listasafni sem hluta af safnahússbyggingu yfir fleiri söfn. Mér kom ekki til hugar, að nú þegar væri unnt að ráðast í að byggja, nema ef kleift væri að byggja fyrst lítinn hluta úr húsi, sem síðar yrði almennt safnahús. Það virðist ekki óframkvæmanlegt nú á tímum, þegar menn sjá skóla rísa sem hallir, án þess að ráð sé gert fyrir, að af því stafi neinar drápsklyfjar. Ég vil undirstrika, að ágætt er að

tryggja sér listaverk, svo að þau fari ekki úr landi eða glatist, en þau eru dauðir hlutir, ef þau eru ekki aðgengileg fyrir almenning og geymd þannig, að ekki sé alveg vafalaust, að þau verði ekki fyrir skemmdum. Það er vandi að geyma listaverk svo, að þau skemmist ekki. Ég skal nefna sem dæmi altaristöfluna hér í hliðarherberginu. Það er alls ekki varlegt að láta hana hanga þar sem hún er. Menn verða að ganga svo nálægt henni, að vel gæti eitthvað rekizt í hana og skemmt hana. Það er eins og máltækið segir, að ekki er síður vandi að gæta fengins fjár en afla. Ég vil leyfa mér að biðja alla hv. þdm., og sérstaklega hæstv. dómsmrh., að festa það í minni, að svo gott sem er að verja fé til kaupa á listaverkum, þá er eins nauðsynlegt að undirbúa að einhverju leyti, hvernig haga skuli byggingu yfir þau og hve stór hún skuli vera, og hafa í huga, að undirstaðan sé þannig, að stækka megi bygginguna, bæði á hæð og á hlið. Mér er það kunnugt, að erlendis hefir verið komið upp af litlum efnum og með einstaklingsframtaki allmyndarlegu safnahúsi; það var í fyrstu lítið og lágt undir loft, en síðan byggt ofan á. Þetta er ekki óframkvæmanlegt fyrir hæstv. stj., að hefja undirbúning á þessum grundvelli, sem ég nú hefi nefnt.

Ég get ekki fallið á, að ég hafi blandað saman orsök og afleiðingum, þegar ég minntist á lögin frá 1928. Það hefi ég ekki gert, og ég hefi ekki lastað þau lög. En ég get ekki fallið á það með hæstv. dómsmrh., að aðalatriðið sé að kaupa listaverk, en aukaatriði, hvernig þau eru geymd og hvort nokkur fær að sjá þau eða ekki.

Halldór Steinsson: Úr því að rætt er um listaverk, vil ég leyfa mér að beina þeirri ósk til hæstv. forseta, að hann hlutist til um, að skrípamyndir þær, sem hanga í hliðarherbergi þessarar deildar, og jafnvel fleiri myndir, sem húsið er talið prýtt með, verði teknar niður fyrir hátíðahöldin í sumar, því að þær mundu gefa út-lendingum miður góða hugmynd um lista-smekk Íslendinga.

3. Landsspítalinn.

Á 51. fundi í Ed., 14. marz, var útbýtt: Fyrirspurn til ríkisstj. um landsspítalann (A. 278).

Á 52. fundi í Ed., næsta dag, var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fyrirspurnin leyfð með 13 shlj. atkv.

Á 77. fundi í Ed., 14. apríl, utan dagskrár, mælti

Ingibjörg H. Bjarnason: Ég vildi leita leyfis hæstv. forseta til að mega leggja þá spurningu fyrir hæstv. stj., eða í þessu falli hæstv. dómsmrh., hvort ekki sé mein-ingin, eins og orð hans lágu til hér í hv. deild fyrir nokkrum dögum, að svara fyrirspurn minni um landsspítalann, sem leyfð var 15. marz, og sömuleiðis fyrirspurn minni, sem leyfð var 8. marz, um húsrúm fyrir listaverk landsins. Ég vildi vita, hvort ekki megi eiga von á því, að þessum fyrirspurnum mínum verði svar-að af ríkisstj.

Dómsmrh. (Jónas Jónsson): Eins og ég tók fram í einskonar eldhúsumr. hér um daginn, hafði ég gert ráð fyrir, að þingið stæði eitthvað lengur, kannske fram yfir páska.

En nú styttist tíminn, og get ég þá sagt, að ég er alveg til að svara. Það má eins vel vera á morgun eða hinn daginn.

Ingibjörg H. Bjarnason: Þá vænti ég þess, að hæstv. forseti sjái sér fært að taka málið á dagskrá „á morgun eða hinn daginn“.

Á 78. fundi í Ed., 15. apríl, var fyrirspurnin tekin á dagskrá, með því að dómsmrh. hafði tjáð sig búinn til þess að svara henni.

Fyrirspyrjandi (Ingibjörg H. Bjarnason): Ég hefi leyft mér að bera fram fyr-

irspurn til hæstv. ríkisstj. viðvikjandi landsspítalanum, á þskj. 278, sem leyft var 15. marz að kæmi til umr. Það er nákvæmlega mánuður síðan, en betra er seint er aldrei, og mér þykir vænt um að fá nú tækifæri til að skýra þessa fyrirspurn. Hún er fram komin í því skyni, að fá tekin af öll tvímæli um það, hvað ríkisstj. ætlar sér um landsspítalann. Í fyrri lið fyrirspurnarinnar segir svo: Er það ekki tilætlun ríkisstj., að landsspítalinn verði tekinn til afnota fyrir almenning og til háskólakennslu haustið 1930, svo sem samningur stendur til?

Eins og kunnugt er, hefir í mörg ár verið unnið að spítalanum, og verkinu á bráðum að vera lokið, því að eftir samningum á milli ríkisstj. og stj. landsspítalasjóðsins skal spítalinn vera tilbúinn árið 1930, og hér á Alþingi hefir alltaf verið miðað við haustið 1930. Þar sem nú er svo langt liðið á þennan frest, er full ástæða til að grennslast eftir því, hvort spítalinn muni verða tilbúinn á tilteknum tíma. Líklega má gera sér vonir um, að aðalspítalabyggingin geti orðið tilbúin á þessu ári.

Í öðru lagi vil ég spyrja hæstv. stj., hvað liði bygging starfsmannahússins. Allir telja sjálfsagt, að starfsfólki spítalans sé ætlaður bústaður utan spítalans. En þess sjást enn engin merki, að slíkt starfsmannahús eigi að reisa. Verði ekki reistur starfsmannahústaður, leiðir af því, að taka verður verulegan hluta af húsrúmi því, sem sjúklingum er ætlað, og nota það til annara þarfa. Þá er ekki hægt að taka við eins mörgum sjúklingum og ella og tekjur spítalans verða minni. En þrátt fyrir það verður starfsfólkið sennilega að vera jafnmargt. Allur rekstur spítalans verður því dýrari og auk þess mundi síðar — þegar starfsmannahústaður kemur — þurfa að breyta þeim herbergjum, sem nú yrðu notuð öðruvísi en ráð var fyrir gert í fyrstu.

Eftir því, sem séð verður, er þvottahúsi hvergi ætlað rúm ennþá, enda var svo ráð fyrir gert, að þvottahúsinu yrði komið fyrir utan spítalabyggingarinnar. Aftur á móti er svo vel séð fyrir rúmi til röntgenstofunnar, að of þröngt verður í eldhúsi, búi og geymslu. Hver á nú að annast allan hinn mikla þvott spítalans,

og hversu mikill kostnaðarauki kemur þar til greina? Stór og vönduð þvottahús eiga að fylgja öllum spítölum. Að ætla þvottahúsi rúm í kjallara starfsmannahústaðarins er að visu ekki gott, en þó má una við það, þegar tekið er tillit til þess sparnaðar, sem það leiðir af sér.

Á að koma upp líkhúsi fyrir spítalann? Þess er ekki sízt þörf, þegar þess er gætt, að í landsspítalanum á kennsla læknaefna að fara fram. Og vitanlega er miðað við það, að læknanemar hafi tækifæri til að nema læknavísindi undir betri skilyrðum en áður. Allir, sem um spítalamálið hafa fjallað, eru sannfærðir um, að önnur aðalnauðsynin er sú, að gefa læknaefnum Íslands betri skilyrði en þeir hafa hingað til þekkt fyrir undirbúning þeirra undir æfistarf sitt. Þeir aðiljar, sem best vita, hversu ábótavant okkur er í þessu efni, nefnilega kennarar læknadeildar háskólans og læknafélagið, hafa oft látið í ljós þá skoðun sína, að nauðsyn beri til að skapa ný skilyrði fyrir læknaeignu háskólans. Ég ætla ekki að fara frekar út í þá sálma nú, þó að ég hafi með höndum rækilegt bréf, sem að þessu lýtur. Árið 1925 lá fyrir Alþingi í sambandi við landsspítalamálið umsagnarbréf frá læknadeild háskólans, sem prentað er í Alþingistiðindunum frá því ári.

Þá hefir og frá upphafi verið gert ráð fyrir því, að landsspítalinn yrði miðstöð ljósmóðurfræðslunnar í landinu og hjúkrunarkvennafræðslunnar. Spítalinn á að verða bezta — já, einasta stofnunin í sambandi við þá fræðslu. Nú vil ég spyrja hæstv. stj., hvort landsspítalinn geti ekki þegar á næsta hausti orðið aðsetur lækna-, ljósmæðra- og hjúkrunarkvennafræðslu.

Allir vita, að íslenzkar konur hafa lagt mikla áherzlu á, að sómasamleg deild yrði við landsspítalann fyrir sængurkonur, enda er það heint tekið fram í þeim samningi, sem ég hefi áður nefnt. En að því er ég best veit, verður ekki hjá því komizt að nota flest eða jafnvel öll þau herbergi, sem sængurkvennadeildinni voru ætluð, fyrir starfsfólkið.

Efndirnin á því, sem lofað hefir verið, eru þá þessar: engin sængurkvennadeild, ekkert athvarf fyrir ljósmæður og ekkert sérstakt húsnæði fyrir berklasjúklinga.

En slíkt húsnæði þyrfti nauðsynlega að vera í spítalanum. Berklásjúklingar koma hrönnum saman til Reykjavíkur og þurfa að leggjast inn í spítala, á meðan þeir híða eftir endanlegum ákvörðunum læknis.

Það fer því fjarri, að staðið hafi verið við gerða samninga. Auk þess sem spítalinn er verr settur og almenningur svikinn í þýðingarmiklum atriðum, hefir þetta í för með sér margskonar óþægindi, að ég ekki segi hneykslanleg brígðmælgí á því, sem stj. og Alþingi hafa lofað.

Þá kem ég að öðrum lið fyrirspurnar minnar, er svo hljóðar:

„Hvar skal þá fé taka til kaupa á áhöldum og innanstokksmunum, og hvar rekstrarfé, úr því það er ekki talið í fjárlögunum?“

Það er ekki að undra, þó að um þetta sé spurt, þar sem í því fjárlfrv., sem nú liggur fyrir, er hvorki stafur né dráttur af staf, er gefi til kynna, að stj. ætli að útbúa og starfrækja landsspítalann. Það verður þó ekki gert af engu. Svo mikið er víst.

Á þessum tímum liggur náttúrulega beint við að svara þessu sem svo, að ekki sé leitað samþykkis Alþingis á öllu því fé, sem hæstv. stj. þykist þurfa með, og að svo geti þá einnig orðið í þessu tilfelli. Vegna þeirra afskipta, sem ég og aðrar íslenskar konur höfum haft af þessu máli, þykir mér miður, ef grípa þarf til þessa úrræðis.

Ég vænti þess því, að hæstv. ráðh. svari mér um það, hvar eigi að taka þetta fé. Það er ekki hægt að komast í kringum það, að ætla verður spítalanum eitthvert rekstrarfé, í hvaða mynd, sem hann verður rekinn. Þótt ef til vill megí með nokkrum sanni telja áhöld og innanstokksmuni til byggingarkostnaðarins, verður starfrækslan með engu móti færð undir þann lið.

Ég læt svo, að svo stöddu, lokið máli mínu, en vænti þess fastlega, að hæstv. dómsmrh. svari skýrt og afdráttarlaust því, sem hér er spurt um.

Dómsmrh. (Jónas Jónsson): Ég hygg, að hv. fyrirspyrjandi þurfi ekki að vera neitt hissa á því, þótt fyrirspurn hennar sé ekki svarað fyrr en nú. Í tíð þeirrar

stj., sem hv. fyrirspyrjandi studdi, var það alsíða að svara fyrirspurnum ekki. Annars skoða ég það sem sérstaka aukakurteisi við hv. 2. landsk. þm. að svara þessari fyrirspurn, því að hún er þess eðlis, að óþarft var að spyrja, vegna þess að verkin tala sjálf.

Ég vil byrja á því að spyrja hv. 2. landsk. þm. einnar spurningar. Þeirrar spurningar, hver aðstaða hennar hafi verið til söfnunarsjóðs landsspítalans, hversu mikið fé sé nú í sjóðnum og hversu miklu hafi verið eytt. Ég vil enn fremur leyfa mér að spyrja hv. 2. landsk. þm., hvaðan henni og þeim öðrum konum, sem tóku við þessu fé í ákveðnum tilgangi, hafi komið réttur til að koma fram sem samningsaðili gagnvart Alþingi. Þetta var gert í heimildarleysi, og því er þessi samningur skoðaður sem nokkurskonar fjölskyldumál innan flokks hv. þm. Það var vitanlega ekkert annað en skripaleikur að vera að láta Alþingi gera samninga við ómyndugan aðila, og ég vil taka burt allar tálvonir hjá hv. 2. landsk. þm. um það, að svo hafi verið litið á af öðrum en flokksbræðrum hennar, að hér væri um samninga að ræða. Það væri meira að segja ástæða til að fresta landsspítalamálinu, til þess að hv. 2. landsk. þm. gæfist tækifæri til að fara í skaðabótamál út af þessum famillusamningi.

Það er kunnugra en frá þurfi að segja, að undanfarið hefir verið unnið við landsspítalann af mikilli elju, enda er honum nú svo langt komið, að búizt er við, að Vestur-Íslendingar geti notað hann sem dvalarstað þann mánaðartíma, sem þeir dvelja hér. Það er þegar búið að koma fyrir raflýsingu og miðstöð í húsinu, oliubera gólfín, setja tilheyrandi tæki í eldhúsið, koma fyrir kæliklefum og þrifa til í kringum húsið, að visu ekki eins og endanlega verður, en þó svo, að landið er nú afgirt og að mestu grænt og gróíð.

Eins og ég áðan sagði, er búizt við, að Vestur-Íslendingar búi í spítalanum, þegar þeir koma hingað í sumar, 200—250 talsins, og þegar þeir fara heim aftur, verður ekki hægt að komast hjá því að gera eitthvað við húsið, hvað vel sem þeir ganga um það. Verður þá lokið við að setja röntgenáhöld í kjallarann og fá rúm,

borð og allan annan útbúnað í spítalann. Hversu langan tíma þetta allt saman tekur, er ekki gott að segja. Það dragast oft lengi síðustu aðgerðir við hús, þó að minni séu en landsspítalinn. Og getu ríkissjóðs til að fullnægja hinum ýmsu þörfum landsmanna eru takmörk sett. Hinsvegar verður ekkert tímatakmark um það sett, hvenær spítalinn tekur til starfa. Ef vel gengur, verður það sennilega í haust, en getur þó dregið til nýárs, ef einhverjar ófyrirsjáanlegar tafir verða í vegi, og ef til vill lengur, þó að unnið verði af kappi að þessu, vegna hinna almennu þarfa, sem á því eru, að spítalinn taki til starfa sem fyrst.

Eins og ég tók fram við 3. umr. fjárl. hér í þessari hv. deild, hafa þeir þrír læknar, sem búizt er við, að aðallega starfi við spítalann, þeir Guðmundur Thoroddsen, Jón H. Sigurðsson og Gunnlaugur Claessen, allir verið utanlands síðustu missiri, til þess að safna síðustu áhrifum, áður en gengið verður frá deildum þeirra hvers um sig. (IHB: Það er heldur fróðleikur í þessu!). Ef ekki er fróðlegt að hlusta á þetta, sýnist sem lítil ástæða hafi verið til að spyrja um það. Það er öllum kunnugt, að unnið hefir verið jafnt og þétt að þessu máli, og það verður ekkert frekar gert í því, hvort sem verið er að reka á eftir eða draga úr, heldur verður fylgt eðlilegri þróun. (IHB: Laugarvatnsskóla-þróuninni?). Þar gengur það nú seinna en með landsspítalann, eins og hv. þm. gæti sannfærzt um með því að koma þangað austur.

Hv. 2. landsk. þm. spurði um margt: Starfsmannahúsið, þvottahúsið, líkskurðarhúsið o. s. frv. Stafar það sennilega af misskilningi, að hv. þm. hélt, að þvottahúsið ætti að vera í kjallaranum. Slíkt hefir ekki komið til mála. Læknunum, sem við spítalann eiga að vinna, þykir það jafnvel galli, ef eldhúsið verður haft í kjallaranum, vegna þess, að erfitt verður að hindra, að matarlyktina leggi um húsið. Er þetta einn af þeim göllum, sem þeir bera ábyrgð á, er réðu gerð spítalans upprunalega, og ef til vill einn af meiri háttar göllum.

Það er gert ráð fyrir, að þvottahúsið verði byggt í sumar ofan til við spítala- bygginguna sjálfa, og þar verði einnig

þvegið fyrir Kleppsspítalann og Vífilsstaðahælið. Kom til mála, að Laugarnesspítali yrði tekinn með, en við það var hætt. Það reyndist óhentugt að hafa vélasalinn undir íbúð starfsfólksins, en í sambandi við þvottahúsið er gert ráð fyrir líkhúsi og líkskurðarstofum. Hvort starfsfólkið verður látið búa yfir vélasalnum, er talið óhentugt, eins og ég sagði, þó að skiptar skoðanir séu um það. Verður því íbúð þess, ef til vill, komið fyrir með öðrum hætti.

Það er ein ástæða fyrir því, að ég hefi ekki talið rétt að þrýsta þessari byggingu áfram meira en gert hefir verið, og hún er sú, að það er meira en nóg fyrir ríkið að byggja fyrir nokkur hundruð þúsunda árlega, auk þess sem gætt hefir svo mikillar óframsýni og svo mikillar eyðslu í heilbrigðismálum okkar, að eigi er ástæða til að vera of örlátur, þegar um þau er að ræða. Ég vil minna á þá fásinnu, þegar hv. 2. landsk. þm. reyndi á þinginu 1923 að knýja fram þrefalt stærri teikningu en byggt var loks eftir. Hefði byggingin með því móti orðið okkur alveg ofviða, en þetta sýnir vel óframsýni og gáleysi þeirra, sem að þessum málum stóðu. (IHB: Var það ekki húsameistari, sem bjó til teikninguna?). Jú, að visu, en hann hafði engin afskipti af því, hvað byggingin yrði höfð stór, heldur réðu nokkrir læknaþví, en einkum þó Guðm. Hannesson. Næst honum átti hv. 2. landsk. þm. sinn þátt í því, að bygging landsspítalans varð að biða á sínum tíma, vegna þess, hversu upphaflega var flanað að því máli.

Alþingi fékk nokkra reynslu í því 1921, hversu hollt það er að gefa sig á vald læknanna í heilbrigðismálunum, þegar þrír hinir „ágætustu“ lækna landsins lögðu með samþykkt berklavarnarl. og héldu því fram, að með þeim yrði berklaveikinni útrýmt úr landinu á tiltölulega skömmum tíma og með tiltölulega litlum kostnaði. Alþingi var svo barnalegt að fara að ráðum læknanna og samþ. lögin, og stj. svo barnaleg líka að ganga inn á þetta, og því fór sem fór. Það er því með ráðnum huga, að ég hvorki tek tillit til þess, sem hv. 2. landsk. þm. né heldur frekjufullir vinir þm. í læknastétt segja í þessu máli. Mér dettur ekki í hug að vera ginningarfífl ábyrgðarlausra persóna,

sem ekkert hugsa um fjárhag landsins, heldur einungis um það, að eyða og spenna jafnt og þétt. Hv. 2. landsk. þm. getur verið röleg með það, á meðan ég er í stj., að unnið verður hægt og hægt að landsspítalanum, a. m. k. svo lengi sem Alþingi skipar ekki öðruvísi fyrir. En ótilkvaddur mun ég ekki verða um of greiðvikinn við það fólk, sem stóð að þriggja-milljóna-planinu. Á fyrsta þinginu, sem ég sat, var það plan stöðvað og málinu komið inn á þá braut, sem það hefir verið síðan.

Ég geri ráð fyrir, að síðar verði byggt yfir starfsfólk spítalans. Það fer eftir því, hvernig spítalinn fer af stað og hversu miklar þarfir hans verða. En það er undarlegur hugsunarháttur þeirra manna, sem virðast vera ánægðir með Landakotsspítala, eins og er um marga lækna hér í Reykjavík, en eru svo ekkert nema eyðsla og stórhugur, þegar landið á að fara að byggja spítala. Ég hefi áður drepit á þriggja-milljóna-planid. Ég viðurkenni það fúslega, að það er þjóðar- og bæjarsmán að hafa ekki annan spítala en Landakotsspítala, og því hefi ég unnið að því að leysa þetta mál á hóflegum grundvelli. En þetta verður allt að hafa sinn rólega gang eftir þörfum og getu þjóðarinnar. Það þýðir ekkert að ætla sér að stökkva úr baðstofunni í Landakoti inn í einhverja konungshöll, eins og óneitanlega virðist vaka fyrir æðimörgum í þessu máli.

Hv. 2. landsk. spurði um það, hvernig séð yrði fyrir námi yfirsetukvenna og stúdenta í sambandi við landsspítalann. Það fer eftir því, sem kaupin gerast á eyrinni. Það verður unnið að því að þoka þessu sem öðru áfram, eftir því sem geta og peningar leyfa.

Hv. 2. landsk. þm. spurði ennfremur um það, hvers vegna ekki væri áætlað fé í fjárl. til rekstrar spítalanum. Hér er því til að svara, að ef orðið hefði erfitt ár nú, gat það vel dregizt eitt ár enn, að spítalinn tæki til starfa, og þar sem allt var í óvissu um það, var engin ástæða til að gera ráð fyrir þessu í fjárl., enda hefir Alþingi samþ. að byggja spítalann og verður því að sjálfsögðu að sjá fyrir hóflegum útgjöldum í sambandi við hann. Annars verð ég að segja það sem mína

skoðun, að ég álit, að spítalinn eigi að mestu leyti að bera sig sjálfur. Hv. 2. landsk. þm. er það ef til vill kunnugt, að ég hefi reynt að vinna að því, að ný spítalinn á Kleppi yrði ekki eins mikill baggi á ríkinu og sá gamli, og orðið nokkuð á-gengt í því efni. Gamli spítalinn tekur 1.50 kr. fyrir sjúklinginn á dag, og er þó kostnaðurinn við hann 4 kr. Í nýja spítalanum borga sjúklingarnir aftur á móti 3 kr. á dag, svo margir sem það geta. Það má vel vera, að Alþingi sjái ástæðu til að breyta þessu, en ég lit svo á, að það hafi verið svo mikill velgerningur að koma upp þessum spítala, að vel sé að verið, þótt allur rekstrarkostnaðurinn sé ekki um leið tekinn á landið, eins og sumir vilja.

Ég sé ekkert því til fyrirstöðu, að landsspítalinn geti verið sjálfstað stofnun. Aðallæknar hans eru jafnframt starfsmenn landsins, þar sem þeir eru prófessorar við háskólann. Verður ef til vill að greiða þeim einhverja aukabókun fyrir skurði o. fl. læknisaðgerðir, en það hefir verið planlagt, að sú starfsemi geti borið sig og spítalinn geti sjálfur staðið straum af þeim kostnaði, sem af henni leiðir, með því að selja þó alla læknishjálpi við mjög hóflegu verði. Það er ekki gert ráð fyrir, að reiknaðir verði vextir af húsbýggingunni, og er þá ekki annað eftir en hiti og fæði, ljós og hjúkrun, og sé ég ekkert því til fyrirstöðu, að sjúklingarnir borgi það.

Ég veit, að það vakir fyrir mörgum, að landsspítalinn eigi að verða einhver undirballansstofnun að erlendri fyrirmynd. Og ég skil hv. 2. landsk. þm. svo sem hún sé inni á þeim vegum, því að ella hefði hún ekki farið að bera fram þessa fyrirspurn. En ég vil sjá það fyrst, hvort spítalinn geti ekki borið sig sjálfur, og þegar fengin er reynsla í því efni, getur verið, að Alþingi samþ. l. um það, að enginn sjúklingur skuli greiða meira en 3 kr. á dag, enda þótt þannig verði mikill tekjuhalli á spítalanum. En slíkt kemur ekki til greina, nema Alþingi fyrirskipi það.

Ég vil aftur beina þeirri spurningu til hv. 2. landsk. þm., hversu mikið fjárföfnunarnefndin hafi handa á milli af því fé, sem safnað hefir verið til spítalans, og hvort það verði ekki afhent til afnota í þágu hans, en ef svo verður ekki gert,

með hvaða rétti n. hafi lagt hendur á þetta fé.

Fyrirspyrjandi (Ingibjörg H. Bjarnason): Ég þóttist hafa spurt allgreinilega á þskj. 278. En það fór sem ég bjóst við, að lítið yrði um svör, heldur yrði farið á hundavaði með öfgar og útúrdúra og blekkingar. Annars var ræða hæstv. ráðh. svo ruglingsleg, að engin leið er að rekja hana lið fyrir lið, og leiðir af því, að samhengið í svarraðu minni verður minna en ella myndi.

Hæstv. ráðh. komst svo að orði um samning þann, sem íslenzkar konur hafa gert við íslenzk stjórnarvöld um landsspítalann, og Alþingi síðar samþykkt, að þær gætu farið í mál við ríkið út af honum, ef þeim þætti hann vanhaldinn! Ég get gefið þá yfirlýsingu fyrir hönd íslenzkra kvenna, að þær munu ekki láta ögra sér til að ná rétti sínum, ef sú stjórn, sem nú situr við völd, ætlar að sýna þeim brígðmælgí og óvirðingu. Þessi samningur er samþ. af stj. og þingi 1925 og hér á þingi hefi ég iðulega vitnað í hann bæði í sókn og vörn. Þótt hæstv. ráðh. kalli hann „famíliusamning“, læt ég mig það litlu skipta. Sú spurning, hvaða rétt konur hafi til að semja um fé, sem þær hafa sjálfar safnað, er þannig vaxin, að hún virðist annaðhvort koma frá óvita eða brjáluðum manni. Rétturinn liggur í fjárföfnuninni sjálfri. Þetta mál er komið á dagskrá fyrir tilhlutun íslenzkra kvenna, og þær hafa síðan stuðlað að því í orði og verki. Dylgjur hæstv. dómsmrh. í garð þeirra verða metnar að maklegleikum.

Ég hefi aldrei stuðlað að því, að sá stóri spítali, sem hæstv. ráðh. var að tala um, yrði reistur. Við, hæstv. núv. dómsmrh. og ég, stóðum einmitt saman að því að færa málið í rétt horf. Skal ég viðurkenna, að hæstv. ráðh. átti á þeim tíma nokkurn þátt í því, að horfið var frá „stóra planinu“, sem hann svo kallar. Síðan var byrjað á byggingu landsspítalans eingöngu fyrir fjárframlög frá konum, en næsta ár fyrir framlag frá landsspítalasjóði og ríkissjóði

Ég vil þá leyfa mér að lesa upp upp-hafið að samningi þeim, sem ég hefi svo oft nefnt áður. Hann er undirritaður af Jóni Magnússyni, Jóni Þorlákssyni og

Magnúsi Guðmundssyni, sem þá voru allir ráðherrar, og stjórn landsspítalasjóðsins. Þar segir svo:

„Samkvæmt heimild 1. gr. laga nr. 14, 28. nóv. 1919, um húsagerð ríkisins, hefir ríkisstjórnin gert svo hljóðandi samning við stjórn Landsspítalasjóðs Íslands“ o. s. frv., sjá samninginn.

Hér hygg ég, að sé næg sönnun fyrir því, að um löglegan samning sé að ræða, staðfestan af þingi og stjórn. Allar vífilengjur ráðh. um gildisleysi samningsins eru þar með sjálfdaugar.

Ég spurði að því, hvenær landsspítalinn yrði tilbúinn til afnota fyrir almenning og háskólakennslu. Ég fékk svar eins og ég væri brekótt og þráspurult barn: Getur verið um nýár, getur verið eftir nýár. Hér er aðeins verið að spyrja um það, hvort fullnægja eigi samningnum, annað ekki. Svar hæstv. ráðh. um það, hvenær spítalinn yrði tilbúinn, var: Eftir mánuð verður hann tilbúinn handa Vestur-Íslendingum. Þeir dvelja hér í mánuð. Síðan þarf allskonar viðgerð og ræsting að fara fram — sem reyndar er ekki ótrúlegt. En þegar hann var spurður, hvenær spítalinn tæki til starfa, þá sagði hann, að um það væri ekkert tímatakmark sett, það yrði nú að verða eftir atvikum. En í samningnum stendur í d-lið: „Bygging landsspítalans skal lokið og útbúningi hans svo fljótt, að hann verði tekinn til afnota ár 1930“.

Sæmir nokkrum ráðh. að gera svo lítið úr samþykktum Alþingis að segja, að ekkert tímatakmark sé ákveðið um það, hvenær spítalinn taki til starfa, og segja aðeins, að geti verið, að hann byrji um nýár 1931, og geti verið, að hann byrji eftir nýár 1931! Háskólakennsluna minntist hann ekkert á, enda hefir þar víst verið komið við snöggan blett á hæstv. ráðh.

Tíminn leiðir margt í ljós, þó að blaðið Tíminn geri það ekki. Ætli það gæti ekki orðið óþægileg spurning fyrir hæstv. ráðh. við landskjörið þetta: Hvað liður landsspítalanum? Ég gæti trúað, að hæstv. ráðh. yrði ógreitt um svör, þótt ég efist eigi um, að hann reyni að beita þeim blekkingum, sem hann getur. Ég mun gera mitt til að halda þessu máli vakandi.

Ég vil nefna aðeins eitt dæmi um

ræktarsemi núv. stj. við þær konur, sem beitt hafa sér fyrir þessu máli. Á sínum tíma var skipuð spítalanefnd, sem sæti áttu í Guðm. Thoroddsen prófessor, Guðmundur Hannesson prófessor, Jón S. Hjaltalín héraðslæknir, Halldór Steins-son læknir, og fulltrúi landsspítalasjóðs- nefndar, sem var ég. Fyrir ári síðan fann stj. ekki annað vænlegra en að taka tvo menn, þá Guðm. Thoroddsen og Jón S. Hjaltalín, úr þessari nefnd, sem unnið hafði kauplaust undanfarin ár, og skipa þá í nýja nefnd með Gunnlaugi Claessen og Helga Tómassyni og einhverjum lækni enn, sem ég man ekki, hver var, án þess að tilkynna þetta í nefndinni áður. Þeir tveir læknar, sem kvaddir voru í þessa nýju nefnd, skrifuðu um hæl og sögðu, að þessi ráðabreytni kæmi sér undarlega fyrir, að vera teknir úr þeirri nefnd, sem þeir höfðu starfað í árum saman, og vera settir í nýja. Þeir létu í ljós óánægju sína yfir þessu í bréfi, sem ég hefi að visu ekki hér við hendina, en get birt hvenær sem er, og mun sennilega gera, ef á þarf að halda. Þegar hæstv. ráðh. var spurður að því, hvort húið væri að skipa nýja n., svaraði hann því, að gamla nefndin gæti starfað líka. En þeir, sem eftir voru í n., álitu það heimsku eina, eins og það líka var, ef tvær nefndir ynnu að sama starfi, sín í hvoru lagi.

Ég sé, að tími er kominn til að fresta fundi, og mun því geyma það, sem ég á eftir að segja, þangað til fundur hefst að nýju. [Fundarhlé].

Það er æfinlega dálítið erfitt að taka upp þráðinn, þegar hann slitnar. En ég vona, að mér verði virt það til vorkunnar, þó að ég geti ekki rakið þann krákustig, sem ræða hæstv. dómsmrh. var.

Ég vil taka það fram aftur, að svör hæstv. ráðh. komu svo lítt við aðalatriðunum í fyrirspurn minni, að ég get ekki með nokkru móti látið mér þau nægja. Eitt af því, sem ég spurði um, var t. d. það, hvort ekki ætti jafnskjótt sem spítalinn tæki til starfa að hefja lækna- og ljósmæðrakennslu í sambandi við hann. Þessu svaraði hæstv. ráðh. engu orði, það er svar gæti heitið, og vænti ég því, að hann gefi nú skýrari svör, næst þegar hann talar.

Eitt af mörgu, sem ég átti ósvarað í Alpt. 1930. D. (42. löggjafarþing).

ræðu hæstv. dómsmrh., var það, að hann vændi okkur, sem í stj. landsspítalasjóðs- ins erum, um, að enn væri fé undir ckkar hendi, sem ekki hefði verið lagt fram, þó að svo ætti að vera samkv. samningnum. Nú stendur svo í samningnum skýrum stöfum:

„Af fé því, sem landsspítalasjóðnum hefir þegar áskotnast og safnað kann að verða meðan á byggingu landsspítalans stendur, og ætlað er, að nema muni að minnsia kosti 300.000 kr., lofar stj. lands- spítalasjóðsins að leggja fram þ. á. (þ. e. 1925) allt að 75.000 kr.“ o. s. frv.

Þetta höfum við einnig gert, lagt fram 300 þús. kr. og meira. En sökum þess, að gjaldkerinn er erlendis, get ég ekki komið með nýjustu tölur, en verð að láta það nægja að vísa til síðasta ársreiknings, sem birtur er í Lögbirtingablaðinu 13. febr. Þar eru eignir sjóðsins taldar í fimm liðum, en alls eru þær 54057 kr. og 48 au. Stjórn landsspítalasjóðsins hefir ekki gert sér far um að leyna þessari litlu upphæð. Hinsvegar höfum við hugsað okkur, að þegar landsspítalinn loks tekur til starfa, myndi sennilega vanta einhvern þann hlut, sem væri svo nauðsynlegur, að gott væri, að hlaupið yrði undir bagga með að kaupa hann fyrir þetta fé. Hefi ég þar með hrakið þá ómaklegu og ósæmi- legu aðdróttun hæstv. dómsmrh., að stj. landsspítalasjóðsins hafi lagt hönd á fé, sem henni réttilega bar að leggja fram til spítalans.

Svar hæstv. ráðh. viðvíkjandi því, hvar ætti að taka fé til kaupa á áhöldum fyrir spítalann, var svo óljóst, að ég get ekki látið mér það nægja. Þegar húið er að slá einhverju föstu með bindandi samning- um milli tveggja aðilja, verða báðir að uppfylla þær skyldur, sem þeir hafa tek- izt á hendur. Annars eru samningsrof. Í þessu tilfelli er það sjálf ríkisstj., sem að samningsrofnum stendur, svo skemmti- legt sem það er, því að það má hæstv. dómsmrh. vita, að á sínum tíma verður hægt að fá áburð hans í garð landsspi- talasjóðsstjórnarinnar dæmdan og ómerk- an gerðan.

Ríkið hefir tekið landsspítalann að sér með samningum við viðurkenndan aðila, og verður því að leggja honum sem öðr- um opinberum stofnunum það fé, sem

hann þarfnast. Og ég fæ ekki betur séð en að þessi regla sé viðurkennd í fjárl., því að í fjárl. fyrir árið 1929 eru áætlaðar 50 þús. kr. til rekstrar nýja spítalanum á Kleppi. Hefir hæstv. dómsmrh. því þá litið öðrum augum á skyldur ríkisins gagnvart þeirri stofnun en hann nú litur á skyldur þess gagnvart landsspítalanum, er hann loks tekur til starfa.

Hæstv. ráðh. sagði, að það væri öllum kunnugt, af hve mikilli elju unnið hefði verið að landsspítalanum af núv. stj.. Þar er ég ekki sammála hæstv. ráðh. Mér finnst hafa verið unnið seint og silakeppslega. Þó að mér hafi ekki gefizt kostur á að fylgjast með í þeim framkvæmdum, sem snert hafa landsspítalann, eftir að hin nýja nefnd var skipuð, veit ég það með vissu, að það er fyrst nú upp á síðkastið, að unnið hefir verið að spítalanum nokkuð að ráði, frá því að hæstv. núv. stj. tók við völdum. Þó hafa þær framkvæmdir verið með þeim hætti, að mér þykir ástæða til að spyrjast fyrir um nokkur atriði þeim viðvíkjandi.

Vil ég þá fyrst leyfa mér að spyrja hæstv. ráðh., hvort útboðum á framkvæmdum í sambandi við spítalann hafi verið hagað svo, að þau yrðu spítalanum sem hagkvæmlegust, eða hvort útboðsfresturinn hafi ekki stundum verið of stuttur. Og ennfreður, hvað af verkinu hafi verið unnið samkv. útboðum á hverjum tíma.

Er ekki þýðingarlaust að fá þessu svarað, því að það hefir mikið að segja frá kostnaðarlegu sjónarmiði. Hefir stj. einnig í þessu atriði brotið gerða samninga við landsspítalasjóðsstjórnina, þar sem landsspítalasjóðsstjórninni gafst ekki tækifæri til að hafa fulltrúa í þeirri n., sem um þetta fjallaði, og er landsspítalasjóðsstjórninni því ókunnugt um þessi atriði sem önnur, er að byggingu landsspítalans lúta.

Í fjórða lagi vil ég leyfa mér að spyrja hæstv. ráðh., hvort alltaf hafi verið gætt fullrar hagsýni um byggingu landsspítalans. Ég spyr að þessu vegna þess, að vitanlegt er, að t.d. þá aðgerð á lóð spítalans, sem unnin var árið 1928, þurfti að miklu leyti að láta vinna upp aftur árið eftir. Hver var ástæðan til þess, að ekki var hægt að notast við það, sem unnið var

1928? Þessi endurbótarvinna mun hafa kostað allmargar þúsundir.

Ennfremur vil ég spyrja hæstv. dómsmrh. að því, hvernig háttáð er reikningskilum landsspítalans við aðrar stofnanir, t. d. Laugarvatnsskólann? Það er vitanlegt, að gólfflisar o. fl., sem pantað var til spítalans, var flutt austur að Laugarvatni og notað þar. Var þetta fært á reikning landsspítalans? Og þurfti hann ekki að biða eftir þessu efni, vegna þessarar ráðsmennsku? Voru verkamennirnir ekki teknir frá starfi sínu við landsspítalann og sendir austur að Laugarvatni til þess að vinna þar? Og var það ekki heldur í óhag fyrir spítalann?

Ég hygg, að óhætt sé að segja það, að hæstv. stj. hafi ekki borið umhyggju fyrir landsspítalanum á nokkurn hátt, nema hvað hún hefir margbrotið gerða samninga og hundsað þá, sem að þessum málum hafa staðið. Við spítalann hefir verið unnið svo slæga, að fá dæmi eru til, sem betur fer. Og þótt samvizka hæstv. stj. virðist nú vera að vakna, er tómlæti hennar svo mikið, að enn vantar starfsmannahúsið og ýms önnur hús, sem ég drap á í dag og nauðsynleg eru, auk margs fleira, sem ég hefi minnst á, og öllum getur með tímanum gefizt kostur á að kynna sér, svo framarlega sem hæstv. stj. bætir ekki svo ráð sitt í þessu falli, að byggingu landsspítalans verði lokið samkv. samningnum. Svo að ég noti orð hæstv. dómsmrh. sjálfs, er þetta, sem ég hefi nú drepið stuttlega á, að minni hyggju og allra sanngjarnra manna, allt til hins mesta „óhagræðis“ fyrir spítalann.

Ég vil ennfreður leyfa mér að spyrja hæstv. ráðh. að því, hversu langur dráttur hann búist við, að verði á því, að starfsmannahúsið komist upp. Er það mjög nauðsynlegt, að komið sé upp slíku húsi, til afnota fyrir þá, sem við spítalann vinna. Þykir slíkt nauðsynlegt á stórum heimilum, hvað þá heldur við svo stóra stofnun sem landsspítalinn er.

Það var erfitt að fylgjast með í hugsanaganginum í ræðu hæstv. dómsmrh., og þar sem ég svara honum í þeirri röð, sem ég reit aths. minar niður eftir honum, er ekki von, að ræða mín verði skipuleg.

Eitt af því, sem hæstv. ráðh. á mælti mér sérstaklega fyrir, og um leið gömlu landsspítalanefndinni, sem hann útskúfaði með þeim ummælum, „að taka ætti þetta mál úr óvita höndum og fá það þeim, sem skyn bæru á það“, var það, að ég hefði viljað láta byggja þriggja millj. kr. spítala. Skal ég taka það fram, að þegar sá undirbúningur var hafinn og uppdrættir gerðir, átti ég ekki sæti í nefndinni, sem um það fjallaði. En eftir að ég hafði tekið sæti í nefndinni, þá var það sýnt og sannað af Guðmundi Hannessyni prófessor, sem var form. nefndarinnar, og viðurkennt af húsameistara ríkisins, að það hefði allt eins vel mátt ganga að 3 millj. kr. teikningunni, og byrja á byggingunni á þeim grundvelli, með það fyrir augum, að auka við hana er tímar liðu, og það er víst, að á þann hátt hefði spítalinn ekki þurft að verða dýrari fyrir núlifandi kynslóð, en hinsvegar miklu betur við hæfi komandi tíma. Hæstv. ráðh. þýðir því ekki að ætla sér að smíða úr þessu neina bombu til þess að sprengja á þeim, sem afskipti höfðu af þessu máli, áður en hann kom sjálfur til sögunnar, enda ber að skoða slíkt sem ráðþrota fálum og ómerkilega tilraun til þess að fara í kringum kjarna málsins. Hæstv. ráðh. átti sinn þátt í, að málið var tekið upp á núverandi grundvelli, sem að visu er helzt til þröngur, en þó eftir atvikum viðunandi. Það hefir lánast að láta bygginguna svara betur kröfum nútímans heldur en ef hnigið hefði verið að því ráði að hafa bygginguna á stærð við Landsbankann, eins og hæstv. ráðh. lagði til upprunalega. Það skal fúslega viðurkennt, að hæstv. dómsmrh. hefir stundum, áður en hann varð ráðh., talið sig þessu máli hlynntan. Ég hefi áður kannast við það, enda skal hverjum manni unnað sannmælis af minni hendi. En hitt er alveg ósæmlegt af hæstv. ráðh., að vera að bera mig og aðrar konur, sem barizt hafa af þrautseigju og ósérplægni fyrir þessum málum, æruleysissökum. Sumar þessara ágætis-kenna eru nú látnar, og eiga þess því engan kost að bera af sér sakir, en margar þeirra eru enn á lífi, og um allar þeirra er það að segja, að þær eiga vissulega annað skilið en að sæta á mæli og vanþakklæti fyrir hið óeingjarna starf sitt.

Ög það er næsta hart að þurfa að taka við slíku af hendi heilbrigðismálaráðh. landsins. Hvað mig snertir, þá tek ég aðdróttanir hans ekki nærri mér, enda er maður nú farin að venjast ýmsu úr þeirri átt. Hæstv. ráðh. er ekki of gott að þjóna lund sinni á þennan hátt, ef honum finnst vera svölun að því.

Mér er ánægjuefni sú yfirlýsing hæstv. ráðh., að nýttizku þvottahús verði reist við spítalann, en það vil ég taka fram, að samkv. álitu ýmsra merkra lækna, sem ég hefi persónulega átt tal við á utanferðum mínum, þá er það óhyggilegt í mesta máta að blanda saman fötum af mörgum sjúkrahúsum, þó ekki sé nema í þvott. Það getur valdið smitunarhættu, enda er það mjög sennilegt, þar sem um er að ræða óhreinan fatnað af ýmislega veikum sjúklingum. Þetta vil ég leggja hæstv. ráðh. ríkt á minni og vænti þess, að hann og starfrækslunefndin taki þetta til athugunar.

Mér þykir rétt að lesa hér upp kafla úr samningnum, til þess að slá föstu um það, hver var upphaflega tilætlunin og hvaða skilyrði stj. landsspítalasjóðsins setti fyrir afhending þess fjár, sem sjóðurinn hefir lagt fram. En ég verð víst að láta nægja að segja efnið úr þessum kafla samningsins eftir minni, því að ljósín eru svo dauf hér í deildinni. Þess er þá fyrst að geta, að gert var ráð fyrir bæði skurðlækningum og lyfjalækningum og húsnæði í samræmi við það, ennfremur hæfilega stórrí fæðingadeild, deild fyrir ljósmæðraefni með kennslustofum og íbúð. Einnig átti spítalinn að geta tekið á móti hjúkrunarnemum til kennslu, svo mörgum, sem þörf væri á á hverjum tíma. Að sjálfsgöðu verða þessi skilyrði uppfyllt, hvað sem öðrum líður. Svo sem kunnugt er, hafa íslenzkar hjúkrunarkonur hingað til sótt lærdóm sinn til annara landa, sérstaklega til Norðurlanda, þar sem þær hafa notið sérstakra hlunninda fram að þessu ári. Norðurlönd hafa sýnt okkur og hinu íslenzka hjúkrunarkvennafélagi mikla lipurð, og bætt okkur upp, að þessu leyti, vöntun ríkisspítala, en nú hefir okkur verið tilkynnt, að við getum ekki notið lengur þessara fríðinda, þar sem við séum í þann veginn að koma okkur upp landsspítala sjálfir. Við getum því ekki

vænzt þess framar, að spítalar Norðurlanda sjái hjúkrunarkonum okkar fyrir fræðslu og menntun í þeirri grein. Þetta vil ég einnig mega vænta, að hæstv. ríkisstjórn og starfrækslunefndin taki til yfirvegunar.

Að lokum vil ég drepa á eitt mikilsvert atriði, sem minnst er á í samningnum og fastlega var gert ráð fyrir, að framkvæmt yrði. Á ég þar við það, að spítalinn væri útbúinn með tilliti til þess, að lækna-kennslan fari þar fram. Ég þykist ekki þurfa að eyða orðum um þetta, enda er það alkunnugt, að lækna-kennsla okkar er í stórri hættu sökum húsnæðisleysis við hina praktisku kennslu. Um þetta ber bréf prófessoranna við læknaeild háskólans ljósast vitni, og ætla ég, að þeim sé bezst kunnugt um, hvar skórin kreppir. Ég get ekki skilið, að hæstv. ráðh. þori að loka augunum fyrir þessu, en ef svo ógæfusa-
mlega tækist til, þá mun það vissulega hefna sin siðar. Ég er þess fullviss, að hæstv. ráðh. getur ekki hundsáð þessa bendingu og gengið á svig við gerðan samning, hvað góðan vilja sem hann annars kann að hafa til þess.

Ég skal svo ekki fjölyrða frekar um þetta mál. Vel má það vera, að mér hafi ekki tekizt að klæða mál mitt svo skýrum og skipulegum búningi, sem æskilegt væri, en á því á hæstv. dómsmrh. alla sök, því að ég hefi tekið liðina í sömu röð og hann, og þarf því engan að furða, þótt efnisniðurröðun sé ekki í því lagi, sem vera ber. En góður málstaður verður aldrei troðinn undir fótum til langframa, og þess vil ég biðja hæstv. dómsmrh. að minnast. Málefnið er mér aðalatriðið, en hitt skiptir minna máli, þótt ég verði fyrir nokkru aðkasti frá hans hendi, því að last slíks manns sem hæstv. dómsmrh. lætur sem lof í eyrum allra góðra manna.

Jón Þorláksson: Ég ætla ekki að þreyta hv. deild með langri ræðu. Ég mun láta mér nægja að taka einungis það fram, sem ég tel bráðnaðsynlegt, út af þeim umr., sem hér hafa farið fram.

Það er nú eins og vant er með hæstv. dómsmrh., að jafnskjótt og hann tekur til máls, þá getur hann ekki stillt sig um að skíta einhverja út, látna sem lifandi, og lætur sér þá jafnan í léttu rúmi liggja,

hvort hann fer með satt mál eða logið. Svo var og um þessa ræðu. Hann sagði, að fyrrv. stj. hefði haft þann sið að svara ekki fyrirspurnum. Þetta vita nú allir, að eru hrein ósannindi, því að fyrrv. stj. svaraði ávallt skýrt og greinilega, og kurteislega jafnan. Hitt má vel vera, að þegar hæstv. ráðh. var þm., þá bar hann fram fyrirspurnir, sem voru svo óþinglegar, að deildin synjaði um leyfi til þess, að þær mættu komast að. Þess vegna má það vel vera, að einhverju af þeim óskapnaði hafi verið látið ósvarað, sem og sjálfsagt var, en venja var það alls ekki.

Þá vildi hæstv. ráðh. halda því fram, að samningurinn milli ríkisstj. og landsspítalanefndar kvenna hafi verið í heimildarleysi ger, vegna þess að nefndina hafi brostið löglega aðild. Ég veit nú ekki, hvaðan hæstv. ráðh. kemur þessi fráleita speki, því að til heimildarinnar er vísað í upphafi samningsins, og hlýtur hann að hafa séð hann í skjalasafni stjórnardeildarinnar. Enginn hefir ennþá véfengt þessa heimild, svo kunnugt sé; þó hefir samningurinn verið lesinn upp í þinginu og stendur prentaður m. a. í þingtiðindunum. Enginn þm. hefir orðið til þess að mótmæla honum, enda næði slíkt engri átt. Það var svo sem í samræmi við venjulegt hátterni þessa hæstv. ráðh., þegar hann fór að lýsa þessum samningi, þá kallaði hann hann „familíusamning“. Slíkt og þvílíkt er venja þessa manns, er menn skilja nú betur ástæðuna fyrir en fyrstu árin, eftir að hann tók að gefa sig að stjórnámálum. Hann sagði ennfremur, að konur mættu fara í mál, ef þær treystu sér til, því að í samningnum væru engin viðurlög við samningsrofum. Ég sé af þessu, að hæstv. ráðh. er ekki ljóst, að í siðuðum þjóðfélögum er ekki gert ráð fyrir, að sæti í stj. öðlist slíkir menn, að setja þurfi í samninga við ríkisstj. sérstök sektarákvæði, til þess að knýja hana til að halda þá. Ég held, að hæstv. ráðh. mætti lengi leita, ef hann ætti að finna slík ákvæði í samningum, þar sem ríki væri annar aðili. Slíkt er alstaðar talið óþarft. Ég vil vona, að þetta sé í síðasta sinn, sem það kemur fyrir þetta land að eiga stjórn, sem er á svo lágu siðferðis- og menningarstigi, að svíkja gerða samninga, jafnskjótt sem hún sér þess kost.

Meðal allra siðaðra þjóða eru það óskrifuð lög, að stjórnun er jafnskyld að halda gerða samninga, hvort sem bætur eru lagðar við samningsrofum eða ekki. Allt annað er talin móðgun við metnað og siðferðiskenndir þjóðarinnar.

Hæstv. ráðh. notaði tækifærið til þess að láta það skilmerkilega í ljós, að byggingu landsspítalans yrði svo sem ekki hraðað né seinkað, hvað sem hér væri talið um þetta mál. Þetta eru digurbarkalæti þess manns, sem hefir alla tilburði til einræðis í landinu, og sem ástæða væri til að gjalda varhuga við, ef tilsvarandi hæfileikar væru að baki þessum tilburðum. En svo held ég að ekki sé, heldur ber að skoða þetta sem talandi vitni um hans vanmáttuga vilja og veilu skapgerð.

Dómsmrh. (Jónas Jónsson): Ég hygg, að það geti ekki vel talizt farið með tíma deildarinnar að ræða þetta mál öllu lengur. Hv. fyrirspyrjandi hefir drepit á flest atriðin, og ég hefi svarað þeim, sem máli skipta og svara eru verð. Verður að sitja við svo húið um þau atriði, sem ekki er hægt að svara, og þeir, sem hafa einhvern særðan metnað í þessum málum, fá heldur ekki fullnægning. Ég ætla mér heldur ekki að svara málalengingum hv. 2. landsk. orði til orðs, enda mætti slíkt æra óstöðugan. Hún sagði þrisvar eða fjórum sinnum, að ræða sín væri léleg af einhverjum öðrum ástæðum en frá ræðumanninum sjálfum. (IHB: Tók fram ástæðuna). Þetta minnir nú á gamla máls-háttinn: Árinni kennir illur ræðari. Annars var það um ræðuna að segja, að hún var sízt verri en vænta mátti úr þessari átt, og mun það mála sannast, að enginn hafi ætlað til meira af hv. 2. landsk. (IHB: Ég held ég bæti mig lítið á að hlusta á þetta).

Þá skal ég snúa mér að því, sem var meginmál í ræðum hv. 2. og 3. landsk., nefnilega, að í samningnum stæði, að landsspítalinn skyldi vera fullger að öllu leyti haustið 1930, en að þetta ákvæði væri þegar brotið af hálfu landsstj. Mér finnst nú þessir hv. þm. óþarflega bráðir á sér, þar sem enn er ekki liðinn nema þriðjungur ársins 1930, og þeir geta ekkert fullyrt um það, hvað verður í árslok þessa árs. Þeir hefðu því átt að bíða með

stóryrðin fyrst um sinn og sjá, hverju fram vindur. Auðvitað er þetta aðeins léleg tilraun til málalenginga, sem ég hirði ekki um að elta ólar við. Þetta atriði heyrir framtíðinni til, og er þess vegna ekki tímabært að ræða það að svo stöddu.

Það væri ekki úr vegi í þessu sambandi að skýra nokkuð nánar þennan umrædda samning, og þá sérstaklega afstöðu fjársöfnunarnefndarinnar gagnvart landsstj. og heimild þeirra til þess að setja landsstj. skilmála fyrir afhending söfnunarfjárins. Ekki er því að neita, að þessar mætu konur hafa unnið gott verk, sem sérstaklega er fólgið í því að taka á móti söfnunarfénu og væntanlega leggja það inn í sparisjóðsbók. (IHB: Jæja, þó það!). En þó að hv. 2. landsk. og fleiri konur hafi sýnt þessa frábæru ósérplægni, að taka á sig það ómak, sem af móttöku fjárins leiddi, þá er ekki þar með sagt, að þær hafi haft löglegt umboð til þess að ákveða, hvernig með fé þetta skyldi farið. Það verður hvergi séð, að gefendurnir hafi veitt þessum konum, sem buðu sig fram til þess að taka á móti fénu, umboð til þess að setja hina og þessa skilmála fyrir því, að féð rynni til landsspítalans. Féð er skilyrðislaust gefið til landsspítalans, og þess vegna er fjársöfnunarnefndin skyldug til þess að láta það af hendi til hans. Ég hefi sett það að skilyrði þess, að spítalabyggingunni yrði haldið áfram, að féð yrði umsvifalaust afhent, og konurnar mega vera því viðbúnar, að þær verði lögsóttar til þess að öðrum kosti. (IHB: Gleðiefni!). Þetta framferði þessara mætu kvenna, sem sízt er þeim til sæmdar, er að visu ekkert einsdæmi, og skal ég nefna annað dæmi, sem mörgum mun vera í fersku minni.

Nokkrir menn tóku að sér að safna hlutafé í nýjan banka. Þeir auglýsa aðeins eitt skilyrði fyrir afhending söfnunarfjárins, nefnilega, að ríkið legði fram $3\frac{1}{2}$ millj. kr. á móti. Þessu skilyrði var fullnægt af hálfu ríkisins. Því næst boðar fjmrh. fund í hlutafélaginu, en þegar kemur til kasta nefndarinnar, þá neitar hún að afhenda féð, nema stj. gangi að vissum skilyrðum, sem aldrei höfðu verið auglýst. Slík frekja er alveg einstök og með öllu ópolandi. En þó keyrir fyrst úr öllu hófi, er nefndin fer að gera sig digra

og ætlar að bjóða landsstj. birginn með dólgsslegu framferði og digurbarkalátum. (IHB: Ég held ég verði nú að færa mig nær ráðherranum). Já, það er mér sönn ánægja. ef ég get skemmt hv. þm. dálítið þessar síðustu stundir, sem hún situr hér á þingi. Það fer hvort eð er að styttest í okkar samverustundum hér. — Það var sagt um Bergþóru, að hún skammtaði sjálf skyrið hjúum sínum, og lét þau fá mat að vild sinni kvöldið áður en bruninn hófst á Bergþórshvoli. Má segja, að vel færi á að veita Bergþóru þessarar deildar, hv. 2. landsk., nokkur aukahlunnindi í umræðum, áður en eldar þeir, sem íhaldið hefir kveikt til að granda pólitísku lífi þm., ná takmarki sínu. Vil ég í þessu tilefni segja þm. sögu af misskilningi milli karls og konu, sem minnir á hinn ólöglega samning við Jón Magnússon.

Eitt sinn var íslenzkur borgari staddur í Berlin. Hann kynntist þar þýzkri konu, og kom þeim saman um að þau skyldu giftast. Þessi íslenzki maður sagði þá, að þar í borginni væri íslenzkur prestur, sem hann vildi fá til þess að framkvæma hina veglegu giftingarathöfn. Og þýzka konan, brúðurin, hafði vitanlega ekkert á móti því. Þau giftust, en þegar þýzka konan kom með manni sínum hingað heim og vissi ekki annað en hún væri í fullkomlega löglegu hjónabandi, þá var það einn góðan veðurdag, er „hjólin“ voru á skemmtigöngu um bæinn, að konan sér allt í einu nokkuð einkennilegan mann og segir þá strax: Þarna er þá presturinn, sem gifti okkur. — En það sýndi sig þá, að þetta var enginn prestur, heldur einkennilegur læknir úr Rvík. Og þýzka frúin fékk þá að vita, að hún var ekki löglega gift, af því að allt var ólöglegt um undirstöðu hjónabandsins. Eins er það nú um þennan „familiukontrakt“. (IHB: Þetta skil ég ekki). Brúðurin þýzka var í góðri trú. Hún hélt, að hún væri gift. Hún vissi ekki, að hún var svikin og blekkt af manninum, sem þóttist giftast henni. Alveg eins er varið með hv. 2. landsk. Þm. var vélaður og blekktur með „familiu“-samningnum. Þm. er nákvæmlega leikinn jafngrátt og þýzka stúlkan, sem íslenzki læknirinn þóttist gifta. Hér vantaði umboð frá eigendum peninganna

til að setja þessi skilyrði. Það fyrsta, sem hv. þm. ætti því að gera, er að höfða mál og vita, hvernig dómstólarnir litu á þetta mál. (IHB: Það getur verið, að það verði gert). Já, ég held, að það væri mjög gott hjá hv. þm., því eftir þeim tófum, sem nú eru á málarekstri hér á landi, má ætla, að það dragi stofnun spítalans um nokkur ár. (IHB: Ekki þegar fimmtardómurinn er kominn!). Getur vel verið, að ein af ástæðunum til þess, að fimmtardómur verði stofnaður, sé að flýta fyrir þessu máli. Þegar fimmtardómur var fyrst settur, var það vegna þess, hve málin gengu illa fram á Alþingi. Og ef þetta giftingarmál íhaldsins verður dregið lengi, getur það orðið til þess að auka nauðsynina til að bæta dóminn. Annars skal ég segja hv. þm. það til hugnunar, að það er ekki hægt að færa nein rök fyrir því, að hægt verði að byrja að starfrækja spítalann á árinu 1930. Það þarf ekki endilega að vera í haust. Ég skal nefna eitt dæmi.

Borgarstjórinn í Reykjavík, sem ég vona, að sé góður vinur hv. fyrirspyrjanda, tók á móti lögum um sundhöll í Reykjavík, þar sem landið veitti Reykjavíkurbæ mikil friðindi með því skilyrði, að lokið væri byggingu hennar árið 1930. En þetta gekk ekki betur en svo, að nú er fyrst verið að leggja undirstöðuna að þessu verki. Stj. hefir þess vegna orðið að líta meira á nauðsyn verksins en rétt borgarstjóra. Nokkuð af fé bæjarins var líka lokað inni í Íslandsbanka á óheppilegum tíma í vetur, og lítur því illa út um, að bærinn geti staðið við þetta. En núv. stj. hefir mikið langlundargeð, þegar bærinn á í hlut, og ætti hið sama að geta náð til spítalans. Ég er því hissa á móðinum í hv. fyrirspyrjanda, því það er engin ástæða til þess að vera óánægður.

Ég er því hissa, að hv. fyrirspyrjandi skuli láta syndir annara í þessu efni bitna á mér. Mín framkoma í þessu máli er þannig, að ég hefði miklu frekar búist við traustsyfirlýsingu frá hv. 2. landsk., vegna þess hve málinu hefir verið hraðað og það rekið með svo miklum dugnaði, að einstakt má telja. En það eru aðrir menn hér á landi, sem ekki hafa komið fram eins og þeir hefðu átt að gera, og þar til má telja flokksmenn hv. 2. landsk.

Þessi hv. þm. er nú að enda kjörtíma-

bil sitt sem efsti maður á landskjörlista. Það hefði því verið vel við eigandi, ef konurnar í Reykjavík hefðu skipað henni í það sæti áfram. En þær hafa nú gengið framhjá þessum hv. þm. En eins og Morgunblaðið réttilega tók fram, er þetta rangt. Þessi hv. þm. hefir alltaf reynzt flokki sínum vel, svo að það var eðlilegt að búast við, að þm. yrði í kjöri áfram. En það fór nú svo, að þessi hv. þm. var hundsáður. Hv. þm. sagði áðan, að ég hefði farið á hundavaði, svo ég vona, að það hneyksli ekki hv. þm., þótt ég komist svo að orði. (IHB: Maður er nú vanur ýmsu). Já, frá hv. 2. landsk. (IHB: Nei, frá hv. 1. landsk.). Ég virði á betra veg hina dutlungufullu framkomu þm. og lít á það, hve miklu ræktarleysi þm. hefir orðið fyrir á allan hátt hjá samflokksmönnum sínum, og sem meir en afsakar framkomu þm. nú rétt fyrir hið pólitíska andlát.

Hv. þm. segir, að ég hafi gengið lengra en aðrir í því að brjóta samninga. Ég verð að minna á það, að á sjálfu íhaldsheimilinu hefir Bergþóra þessarar deildar, hv. 2. landsk., verið sett hjá. Og það er engin Hallgerður, sem hv. þm. hefir hér orðið að þoka fyrir, heldur er það að minni skoðun miklu óveglegri frambjóðandi.

Ég álít, að verkefni byggingarnefndar spítalans hafi verið lokið, þegar hún hefir innborgað það fé, sem hv. fyrirspyrjandi hefir gengizt fyrir, að safnað væri um allt land. Þá fannst mér eðlilegast, að það væri önnur nefnd, sem tæki við. Þessi nefnd, starfrækslunefndin, var líka skipuð og hefir starfað af miklum dugnaði. Og eins og eðlilegast var, var landlæknir, sem er einn af greindustu mönnum okkar lands og mesta reynslu hefir í þessu efni, formaður þeirrar nefndar. Í þessari nefnd eru allir þeir læknar, sem gert er ráð fyrir, að starfi við landsspítalann, en í byggingarnefndinni hafði einn af merkustu læknunum verið settur til hliðar, og var það Gunnlaugur Claessen. Kom það sér illa, því að vegna þessarar yfirsjónar, að setja hann hjá, varð að breyta allmiklu í húsinu, vegna röntgendeildarinnar. Hv. 2. landsk. er svo illa að sér að halda, að engin fæðingardeild verði í landsspítalanum, eða

að hún sé of lítil. Þar verður fæðingardeild frá hyrjun og áreiðanlega nógu stór til að bæta úr þörfum þeirra kvenna hér í þessum bæ, sem eru í þeirri aðstöðu að geta alið föðurlandinu nýja borgara. (IHB: Þetta er ekkert svar við fyrirspurninni. Þetta er allt loddaraleikur). Það er svo lítið um slíkar stofnanir hér á landi, að ég vona, að yfirsetukonunum komi þetta vel. Mér þykir nokkuð hart, að hv. þm. skuli vanþakka mér bæði þegar ég svara og ekki svara.

Ég hélt því fram við formann byggingarnefndarinnar gömlu, að þessar 2 nefndir ættu að starfa samhliða. En ég veit ekki, hvernig stóð á því, að formaður byggingarnefndar vildi ekki halda áfram, þó að ég tæki ítarlega fram, að sú starfsgrein ætti að halda áfram.

Ég held, að ég þurfi ekki að svara hv. 3. landsk. neinu. Þó hélt ég, að hv. þm. hefði neitað því, að fyrrv. stj. hefði ekki svarað fyrirspurnum. En það var algengt í tíð fyrrv. stj., að hún gerði það ekki. Núv. stj. hefði ekki átt að svara þessari fyrirspurn, og það því fremur, sem hún er nauðaðmerkileg og meir en óþörf. Ég vildi aðeins gera það fyrir kurteisissakir, en mér hefir verið það illa þakkað af hv. flm. og flokki hans, sem hefði getað komið því til leiðar, að hv. 2. landsk. hefði verið efstur á lista flokksins við næsta landskjör, og launað þm. þannig langa og dygga þjónustu við þau mörgu mál flokksins, sem verið hafa til ógagns þessari þjóð.

Jón Þorláksson: Hæstv. dómsmrh. hefir nú algerlega horfið frá þeim ummæli um í fyrri ræðu sinni, að fyrrv. stj. hafi brostið heimild til þess að gera samning um byggingu landsspítalans frá 24. apríl 1925. En nú reyndi hann aftur að hengja sig á það hálmstrá, samningnum til ógildingar, að landsspítalasjóðsstjórnina hefði brostið heimild til að setja viss skilyrði fyrir þeim framlögum, sem hún hafði með höndum.

Ég get ekki skilið, að slíkum manni sem hæstv. dómsmrh. skuli geta oltið slík fjarstæða út úr munni, því það er öllum ljóst, að það er höfuðskilyrði, sem spítalasjóðsstjórninni var ekki aðeins rétt, heldur skylt að setja, að spítalanum verði

komið upp og hann tekinn til rekstrar gegn framlagi þess gjafafjár, sem sjóðsstjórnin hafði veitt viðtöku. Ef landsspítalasjóðsstjórnin hefði ekki gert þetta, var hún ábyrg fyrir það að misnota það traust, sem henni var sýnt, þegar henni var fengið féð í hendur. Ég veit, að hæstv. ráðh. skilur þetta, ef hann getur fest at-
hygli við það eitt augnablik. Og landsspítalasjóðsstjórnin hefði getað sett fleiri skilyrði, t. d. um stærð spítalans, því einhverjar takmarkanir verða að vera fyrir því, með hverjum hætti óskum gefendanna sé fullnægt. Ég held líka, að að því leyti, er snertir sérstök skilyrði um gerð byggingarinnar, hafi stjórn landsspítalasjóðsins haft ótvíræðan vilja meiri hluta gefendanna á bak við sig. Það er því ekki óeðlilegt, að það hafi komið krafa um sérstaka fæðingardeild við spítalann, þar sem það er aðallega kvenfólk, sem hefir safnað fénu. Mér finnst a. m. k. sjálfsagt, að sjóðsstjórninni sé heimilt að bera fram óskir um þessi efni, og ég álit ríkisstj. heimilt að taka þær óskir til greina, og eru þær þá á löglegan hátt komnar fram sem samningsatriði. Og hæstv. dómsmrh. þarf ekki að segja neinum skynbærum manni, að núv. stj. sé ekki bundin við þennan samning. Hann skuldbindur hverja einustu stjórn, þar til honum er fullnægt.

Að öðru leyti tók hæstv. ráðh. upp sinn venjulega hátt og fór að tala um önnur mál. Hæstv. ráðh. sagði, að fjársöfnunarnefnd Íslandshanka hefði komið upp í stjórnarráð og látið þar dólgslega. Ég verð að segja hæstv. ráðh., að það var einhver annar en fjársöfnunarnefndin, sem lét þar dólgslega í meira en klst. og vék svo burt, og var þá fyrst hægt að fara að tala um málið.

Þá sýndi hæstv. ráðh. þessari hv. þd. þann heiður að fara að tala hér um þýkt hjónaband. Ég sé, að það þarf ekki að vanta á þessu 1000 ára afmæli Alþingis, sem nokkuð mikið var notað á 1. öld okkar sjálfstjórnar, og það er að hafa það, sem kallað er fifl, til þess að skemmta mönnum á hátíðlegum samkomum. Hæstv. ráðh. hefir nú vakið þetta hlutverk upp með tali sínu, svo sem með frásögninni um þetta þýzka hjónabandsmál og sem ég vona að verði vandlega skráð í Alþingis-

tiðindunum sem vottur um niðurlægingu þeirrar stj., sem hér var við völd þegar Alþingi hélt 1000 ára afmæli sitt.

Fyrirspyrjandi (Ingibjörg H. Bjarnason): Hv. 3. landsk. er nú búinn að taka allt fram, það er máli skiptir og hægt er að festa hendur á í ræðu hæstv. dómsmrh., bæði að því er snertir fyrirspurn mína og þann óhæfilega loddaraleik, sem þessi hæstv. ráðh. sýnir, þegar hann er að svara fyrirspurninni. Það er raunalegt fyrir okkur, islenzku þjóðina, að hún á þessu merkisári skuli hafa þann mann fyrir ráðh., sem hvorki getur talizt ábyrgur orða sinna eða gerða.

Þessi hæstv. ráðh. hefir í kvöld beint til mín þeim orðum í svarræðu sinni, að engum siðuðum manni sæmir slikt. Ég hefi tekið þessu með því jafnaðargeði, sem sá maður verður að hafa, er oft á orðastað við menn af því tægi, sem hæstv. dómsmrh. er. Hvað svo sem segja má um andlegt ástand hæstv. ráðh., þá getur líklega engum blandast hugur um, að heilbrigða réttarmeðvitund hefir hann ekki. Hann meira að segja skortir auðsjáanlega bæði réttlætistilfinningu og ábyrgðartilfinningu. Allt þetta kom nú eins og svo oft áður fram í ræðu hans. Ég mun því ekki lengja mikið mál mitt við hæstv. ráðh.

Eins og hv. 3. landsk. réttilega tók fram, hefir hæstv. ráðh. nú í kvöld beitt sinni gömlu aðferð og hvergi komið nærri því efni, sem fyrir liggur.

Hæstv. ráðh. ætlaði að gera hv. dm. nokkra skemmtun og fór að tala um einkamál mín; sagði, að ég væri í önnu skapi yfir því að vera ekki í kjöri við næsta landskjör. Ég verð að segja hæstv. ráðh., að ég þarf ekki að gera honum nein skil fyrir því. Ég ætla aðeins að segja honum það, að það var eftir minni ósk, að svo er. Þó má vel vera, að við eigum enn eftir að hittast á þessum sama vettvangi, og mun ég þá sýna honum lit á því, sem ég nú ekki svara til fulls. En áður en ég sezt niður, vil ég taka það fram, að við í stjórn landsspítalasjóðs Íslands höfum gert meira en að taka við samskotafé og leggja það inn á viðskiptabók. Það sýnir mjög grunnfærni hæstv. ráðh., eða þá að hann talar móti betri vitund, er hann heldur því fram, að til þess

að safna saman 300 þús. krónum þurfi ekki annað en sitja aðgerðalaus og taka á móti því, sem að manni er rétt. Þori ég að fullyrða, að hæstv. dómsmrh. hefði ekki enzt til þess að halda áfram þannig fjársöfnun í jafnmargar vikur og þau ár eru nú orðin, sem landsspítalasjóðsstjórnin hefir starfað að fjársöfnun sinni, og verður aldrei afsannað, að það er ísl. konum að þakka, að landsspítalinn, þessi nauðsynjastofnun, er þó, þrátt fyrir allt, komin þetta áleiðis. Ég veit ekki, hvort hæstv. dómsmrh. getur skilið það, en eins og hv. 3. landsk. tók fram, var það bein skylda landsspítalasjóðsnefndarinnar að ganga frá samningunum á þann hátt, sem hún gerði.

Það verður aldrei veglegur minnisvarði í stjórnmalasögu hæstv. ráðh., að hann hefir farið jafnósæmilegum orðum um þessa starfsemi íslenzkra kvenna sem hann hefir gert. Og þá viðurkenningu á starfi þeirra í þágu eins hins mesta knýjandi nauðsynjamáls þjóðarinnar, sem felst í samningi fyrrv. stj., hafa allir beztu menn þingsins viðurkennt í orði og verki. En hæstv. ráðh. er svo innrættur, að hann hefir aldrei sett sig úr færi til þess að kasta skarni á þessa starfsemi kvenna.

Hæstv. ráðh. sagði að visu eitthvað á þá leið, að konur hefðu unnið þarna þarft verk; m. ö. o., hann sá sér ekki annað fært en að viðurkenna starf okkar í öðru orðinu. En í öðru veifinu viðhafði hann ýms ummæli, sem ég hygg, að hefði varðað við lög, ef þau hefðu verið viðhöfð utan þinghelginnar. Veit hann bezt sjálfur, hvernig sá dómur hefði fallið. (JBald: Má ekki ganga til dagskrár?).

Dómsmrh. (Jónas Jónsson): Mig undrar, að hv. 4. landsk. skuli leiðast þær mjög svo viturlegu og andriku umr., sem hér hafa farið fram um hrið og sem íhaldið hefir lagt svo verulegan skerf til. — Hv. 3. landsk. hélt fram, að ég hafi einhvern tíma sagt, að fyrrv. stj. hafi ekki haft neina heimild til að gera „familiusamninginn“. Þetta er rangt haft eftir. En þessi samningur er einn liður í þeim blekkingarleið, sem íhaldið hefir haft í frammi við fyrirspyrjandann, hv. 2. landsk. Hv. 2. landsk. var kosinn af konum, bauð sig fram sem ópólitískur fulltrúi. En íhalds-

flokkurinn lagði mikla áherzlu á að ná þm. á sitt vald. Og flokknum tókst það, með því að láta þm. halda, að hjá sér væri stuðnings að vænta til að fullnægja persónulegum metnaði þessarar persónu. Úr þessu varð þetta einkennilega samband, sem ég likti við Berlínarhjónabandið. Flokkurinn hefir fengið dygga þjónustu hv. þm. í öllum málum, en goldið með brögðum og prettum, eins og með þessum ólöglega samningi. En laun veraldarinnar eru stundum lítil, og hv. 3. landsk. og félögum hans hefir ekki farizt eins vel við hv. fyrirspyrjanda eins og við hefði mátt búast.

Ég hefi alltaf haldið fram, að þessi samningur væri ekki annað en vitleysa, og það liggur í umboðsleysi af hálfu kvennanna. Þetta hefir hv. 3. landsk. viðurkennt með þögninni. Hann hefir ekki komið fram með það, sem þurfti, til að samningurinn gæti talizt gildur, gögn um það, að gefendur fjárins hafi gefið konum hér í Reykjavík umboð til að setja skilyrði fyrir afhendingu þess í spítalann.

Mér finnst hv. fyrirspyrjandi og hv. 3. landsk. ekkert þurfa að vera svo afbrýðissöm, þó sumum þyki leiðinlegt að hlusta á þau og láti það í ljós á kurteisan hátt. Það kemur fram hjá þeim samskonar ærgelsi og öfund eins og kemur fram hjá konum, sem eru farnar að eldast, en hafa engin afkvæmi eignast, gagnvart heiðarlegum mæðrum. Konurnar, sem börn eiga, hafa enga sök á óláni hinna, og ekki get ég gert að því, þó hv. 2. landsk. þm. sé dálítið leiðinlegur. Ekki hefi ég búið til þetta furðuverk, íhaldsflokkinn. Ekki hefi ég gefið þm. þessa „Kedsommeligheds Naadegave“.

Af því hv. 3. landsk. var að tala um 1930 í sambandi við leiðinlegheitin, vil ég minna á það, að eitt hefir komið fram mjög leiðinlegt og ljótt í sambandi við þetta ár. Er það atriði í áramótahugleiðingum hv. 3. landsk., sem flokksblað hans birti um síðustu áramót. Upp úr allskonar svartsýnum hugsunum fer hann að hugga sig við það, að við skulum þó reyna að græða á gestunum, sem hingað koma í sumar. Þetta er það eina andstyggilega, sem fram hefir komið á þessu ári í sambandi við hátíðina. Þegar aðrir eru að gera allt, sem hægt er, til þess að

gestirnir, sem við bjóðum heim í sumar, fari héðan með góðar endurminningar og hlýjan hug til landsins, þá kemur fram þessi lægsta okrrahugsun hjá hv. 3. landsk. Það er hin mesta niðurlægning, sem íslenskum hugsunarhætti hefir verið gerð. Að hún hefir ekki vakið meiri eftirtekt meðal þjóðarinnar heldur en raun hefir orðið á, er vegna þess, að sá, sem orðin talaði, er ekki tekinn sérstaklega hátiðlega. En það er leiðinlegt, að sá maður skuli þá eiga sæti á Alþingi Íslendinga á því merkilega ári 1930.

Ég ætla aðeins að svara tveimur atvörðum úr síðustu ræðu hv. 2. landsk. Mér skildist hann telja starf nefndarinnar hér í Reykjavík, sem tók á móti fégjöfunum til landsspítalans og sem e. t. v. hefir auglýst eftir þeim, hina fyrstu stórfelldu starfsemi íslenskra kvenna út á við. Ég held nú, að fyrsta stórfellda starf íslenskra kvenna út á við hafi verið samtök þeirra um að koma hv. 2. landsk. á þing fyrir 8 árum síðan. Það var stórt verk, þegar litið er á fyrirhöfnina í samanburði við árangurinn af því striti. Og ég hygg, að konur hafi orðið fyrir stórum vonbrigðum um árangur þess. Hinsvegar býst ég við, að hv. fyrirspyrjandi hafi gert sér miklar vonir um nokkurnvegin tryggt sæti á lista flokks síns við landskjörið í sumar, eins og eðlilegt er eftir hans dygga flokksstarf. En þær vonir hafa víst líka brugðist. Það er ekki nema eðlilegt, að hv. þm. beri ekki sem blíðastar tilfinningar til þessarar frúar, sem nú er hugsað til að verði varamanneskja fyrir íhaldið, og sem þannig er tekin fram yfir hann, en sú aðferð ætti ekki að bitna á mér.

Það sýnist ósamræmi í því hjá hv. fyrirspyrjanda, þegar hann segist ekki hafa viljað efsta sæti á lista flokks síns við landskjörið, sem talið er nokkurnvegin tryggt, en gefur þó jafnframt í skyn, að hún ætli að bjóða sig fram annarsstaðar, og þá vitanlega með litlar sigurvonir.

Það er venjulega talið sjálfsagt, að hver flokkur haldi við sömu þingmönnum meðan hann getur, ef þeir standa sæmilega við stefnuskrá flokksins. Verður því ekki annað sagt en hv. 3. landsk. og flokki hans hafi farnast illa við hv. 2. landsk. Í þessu sambandi datt mér í hug atvik,

sem gerðist á þingi einnar af nágrannaþjóðum okkar fyrir skömmu. Þar sátu hjón á þingi og tilheyrðu sama flokki; hét maðurinn Pétur. Þegar frú Pétur hélt sína fyrstu þingræðu, kom öldungur einn og settist á skammel framan við frúna, og hlustaði á hana með athygli. Þegar hún hafði lokið máli sínu, gekk þessi aldraði íhaldsþm. til Péturs og sagði:

„Ég skal aldrei vera vondur við þig oftast, Pétur. Nú skil ég, hvað þú hefir orðið að þola“.

Nokkuð svipað mun mega segja um íhaldsflokkinn. Hann hefir orðið að þola mikið, eða hinir einstöku þm. hans, við að hafa hv. 2. landsk. í flokknum, enda má segja, að þm. fái nú að vita það, og það á eftirminnilegan hátt.

Halldór Steinsson: Ég er alveg hissa á því moldviðri, sem hæstv. dómsmrh. þylar hér upp til að hylja það sauna í málinu. Hæstv. ráðh. segir, að gjafir þær, sem kvenþjóðin hefir safnað til landsspítalans, hafi verið skilyrðislaust gefnar. En það nær ekki nokkurri átt, að aðili, sem leggur fram $\frac{1}{3}$ hluta kostnaðar til fyrirtækis, áskilji sér engan rétt til íhlutunar um fyrirkomulag þess. Og þó gefendurnir hafi ekki sett nein skilyrði í fyrstu, þá hafa nú stjórnarvöldin samið við fulltrúa kvennanna og þar með viðurkennt samningsrétt þeirra og umboð nefndarinnar. Það er því ekki hægt að segja eftir á, að þessi samningur sé ógildur. Engin stj. hefir leyfi til að ógilda samninga, sem fyrrv. stjórnir hafa gert fyrir ríkisins hönd. Enda var nú hæstv. ráðh. heldur farinn að lækka seglin og segja, að það yrði nú kannske fullnægt skilyrðum samningsins.

Það er enginn vafi á því, að samningurinn er gildur. Vil ég í því sambandi minna á annan samning, samninginn, sem stj. gerði, er hún tók við Staðarfellsgjöfinni. Það komu seinna fram raddir um það á Alp., að ónýta ætti þann samning, af því hann kæmi í bága við gjafabréfið. En þingið hefir ekki séð sér fært að hrófla við þeim samningi, og var þó óneitanlega frekar ástæða til þess heldur en að ónýta þann samning, sem hér er um að ræða.

Annars fannst mér hæstv. ráðh. sjálfum sér ósamkvæmur í ræðum sínum.

Annað veifið var hann að tala um, að það gæti dregizt talsvert, að landsspítalinn yrði fullgerður, en í hinu veifinu kvaðst hann hafa mikinn áhuga á, að hann gæti tekið til starfa sem fyrst. Í því sambandi kvaðst hann vera mjög óánægður með Landakotsbaðstofuna svokölluðu, en vildi halda fram, að lækarnir væru mjög ánægðir með hana.

En ég fullyrði, að þeir eru það ekki, og þess vegna vilja þeir, að hert sé á byggingu landsspítalans. Sé hæstv. ráðh. eins óánægður með Landakotsspítalann og hann lætur, ætti það að vera honum mikil hvöt til að láta landsspítalann taka til starfa sem allra fyrst.

Þá minntist hæstv. ráðh. á kostnaðarhlíð þessa máls. Hann sagðist vilja haga spítalarekstrinum þannig, að spítalarnir bæru sig að sem mestu leyti sjálfir. Vildi hann hæla sér af því, að hafa komið þannig fyrirkomulagi á á Kleppi, að spítalinn væri nú ríkinu minna til byrði en áður. Spítalarnir verða auðvitað ódýrir ríkinu, ef sjúklingunum er íþyngt með gjöldum, og það er mjög einfalt að lækka rekstrar-kostnaðinn á þann hátt. En ég held það borgi sig illa að hafa sjúkrahúsvistina svo dýra, að menn geti e. t. v. ekki notið hennar fyrir það. Hjúkrunar þarfnast jafnt ríkir sem fátækir, en ef hún er of dýr, verða hinir fátækari útundan. Allir borga jafnt í ríkissjóð, eða þeir fátækari a. m. k. ekki tiltölulega minna en hinir ríkari, og þess vegna eiga allir að geta notið þeirra stofnana, sem ríkið heldur uppi. Því er það misráðið að hafa legukostnað í sjúkrahúsunum háan. Ég álit það sé eins með sjúkrahúsin og skólana og fleiri slíkar stofnanir, að heppilegast sé að reka þau sem mest á kostnað ríkisins.

Ég ætla svo ekki að fara frekar út í ræðu hæstv. ráðh.; læt aðra um að svara því, sem ekkert kemur þessu máli við, ef þeir sjá ástæðu til þess.

Jón Þorláksson: Hæstv. dómsmrh. var að tryggja upp þá furðulegu hugsun sína, að samningurinn frá 1925 sé ógildur, vegna þess að annar samningsaðilinn hafi ekki haft umboð til að setja nein skilyrði. Til að hnekkja þessu, skal ég lesa þrjár línur úr niðurlagsatriði þessa samnings, sem skera úr um þetta:

„Ríkisstjórnin samþykkir framan-skráða ráðstöfun á fé landsspítalasjóðs-ins, tekur umgetnu boði stjórnar hans og gengur að þeim skilyrðum, er sett eru af hálfu gefendanna“.

Það er ómögulegt fyrir neinn heilvita mann að halda því fram, að þessi gerningur stjórnarinnar sé ógildur.

Hvað sem umboði hins aðilans liður, þá hefir stj. samþykkt þau skilyrði, sem hann setti, og skuldbundið sig til að framfylgja þeim, og frá því loforði getur engin ríkisstj. gengið.

Hæstv. ráðh. er nú ekki farinn að geta slitíð hugann frá landskjörinu, sem varla er von. Í sambandi við eldra landskjórið minntist hann á það, að fyrrverandi stj. hefði keypt hv. 2. landsk. til fylgis við sig með samningnum um landsspítalann. Ég skoða þetta sem ámæli, sem ég hefi fullan rétt til að bera af mér og fyrrverandi stj. í heild. Það þurfti ekkert slíkt til að fá fyrrv. stj. til að gera þennan samning. Eins og menn vita, var Jón heitinn Magnússon óvenjulega mikill mannúðarmaður, og hafði hann því sérstakan áhuga á landsspítalamálinu. Að því er snertir hitt, að tryggja okkur fylgi hv. 2. landsk., þá hefir hæstv. dómsmrh. bezt séð fyrir því, eins og hann yfirleitt hefir verið einn af mestu stuðningsmönnum andstæðinga sinna á síðari árum. Eins og allir framsóknarmenn vita, þá hafa margir heiðvirðir menn, sem hefðu getað aðhyllt stefnu Framsóknarflokksins, flúið hann vegna framkomu núverandi dómsmrh.

Þá var hæstv. dómsmrh. að tala um blaðagrein, sem ég skrifaði um áramótin. Hér þarf ég ekki að segja um það annað en það, að ummælin, sem hann hafði eftir mér, voru ekki rétt með farin, fremur en búast mátti við af honum. Annars munu fleiri en ég vænta þess, að hátíðargestirnir muni skilja hér eftir nokkurt fé. Það eru ekki nema einir 2 sólarhringar síðan framkvæmdarstjóri hátíðarnefndarinnar, sem hæstv. ráðh. á sæti í, lét í ljós hér á þingmannafundi, að hann vonaðist eftir, að tekjur af hátíðahöldunum mundu nema 750 þús. kr. í ríkissjóð. Og hvaðan er ætlað til, að þær tekjur komi? Að miklu leyti frá hátíðargestunum. Geti hæstv. ráðh. borið minnkunina af þessu,

mun ég engan kinnroða bera fyrir mín ummæli.

Ég hefi stundum, þegar farið hefir fyrir hæstv. dómsmrh. eins og nú, vikið orðum mínum til flokksbræðra hans. En ég ætla að nota mér niðurlagsorðin úr ræðu hæstv. ráðh. sjálfs og segja bara hv. Framsóknarflokk það, eða hv. þm. hans hér í hv. d., að ég ætla ekki oftast að snúa ámæli mínu fyrir framferði hæstv. ráðh., sem þeir bera ábyrgð á, að þeim, því að ég má sannarlega segja um þá framsóknarmenn, að „ég skil nú, hvað þú hefir að bera, Pétur“.

Jón Baldvinsson: Það hefði nú verið meiri verksparnaður, ef þessi fyrirspurn hefði komið fyrr að en á síðustu klukkustundunum, sem þingið situr; a. m. k. hefði hæstv. stj. átt að stuðla að því, svo mikið kapp hefir hún lagt á að keyra mál í gegnum þingið nú í lokin.

Ég ætla nú ekki að blanda mér inn í þessar umr., nema þá til þess að óska eftir, að það verði gengið til dagskrár að öðru leyti og frestað þessari fyrirspurn, en rædd á eftir, ef tími er til. (Einhver: Umr. ætti fljótlega að verða lokið, ef þm. talar ekki lengi). Ég hygg það hafi ekki talað nema þrír þm. auk hæstv. ráðh., sem er ódauðlegur, og þá eru nokkuð margir eftir, sem hafa rétt til að taka til máls.

Ég vil vikja örfáum orðum að hæstv. dómsmrh. út af spítalamálinu, og það því fremur, sem þessi hæstv. ráðh., meðan hann var óbreyttur þm., var öflugur fylgismaður þess, að spítalabyggingunni yrði hraðað. Mér var kunnugt af samstarfi við hann, að hann lét sér mjög annst um spítalamálið og vildi, að spítalinn yrði byggður sem allra fyrst. Hitt man ég líka, að hann vildi fara skemmra í till. sínum en þeir, sem lengst fóru. En ég hygg það megí finna ekki fáar blaðagreinar frá þeim tíma, þar sem hæstv. ráðh. ávítar fyrir drátt á þessu máli. Og þetta var í rauninni eðlilegt, því að íhaldið og fyrrv. stj. stóð á móti spítalanum allt þangað til húið var að taka fjárveiting til spítalans í fjárlög. Stj. þorði þá ekki, vegna fylgis málsins í landinu, að taka slíka fjárveitingu út aftur. Konur í Reykjavík veittu málinu fylgi og konur um allt land. En

ég er á því, eins og hæstv. dómsmrh., að konur hér í Reykjavík hafi gerzt fullráðamiklar yfir því fé, sem safnað var í spítalasjóð. Og ég veit til þess, að komið hafa fram raddir frá konum úti um land, sem stóðu að þessari fjársöfnun, um að þær ætluðust til, að þetta fé gengi allt í byggingu spítalans, til þess að flýta byggingunni. Þetta á talsverða sök á því, að málið hefir dregist. Ég legg ekki mikið upp úr þeim samningi, sem gerður var af konum við ríkisstj. fyrir nokkrum árum. En ég tel ekki lítills virði þennan þingvilja, sem hvað eftir annað hefir komið í ljós, til þess að hrinda spítalamálinu á leiðis. Það veit hæstv. ráðh., að hér um bil á hverju þingi nú hin síðustu ár hefir komið fram, beint og óbeint, eindreginn þingvilji fyrir því að hraða byggingu spítalans, svo að hann gæti tekið til starfa 1930. Og það var af þeirri nauðsyn, sem alltaf hefir vakað fyrir mönnum, að væri afarbrýn. Spítalinn, sem nú er, er bæði ófullnægjandi og hættulegur að sumu leyti. Það hefir verið sterk ástæða í spítalamálinu, eftir að farið var svo almennt að byggja hin vönduðu steinhús, að ekki væri forsvaranlegt að láta undir hundrað sjúklinga hafast við í timburhúsi. En sem sagt, það er þessi þingvilji, sem alltaf hefir komið fram, sem ég legg mikið upp úr. Og mér finnst hæstv. dómsmrh. ætti að gera það sama, þar sem hann hefir áður látið í ljós mikinn vilja á að flýta þessu máli. Finnst mér því fullkomlega réttmætt að víta hæstv. ráðh. fyrir þetta tómlæti, ekki vegna samningsins, sem hefir verið talað um hér, heldur þingviljans, sem okkur er skylt að fara eftir.

Fyrirspyrjandi (Ingibjörg H. Bjarnason): Ég var búin að svara hæstv. ráðh. því áðan, að ég mundi ekki eltast við þau orð, sem snerta mig persónulega, og ætla ég að standa við það.

Hv. 4. landsk. talaði nú um spítalamálið frá sínum bæjardyrum. Hann sagði beinum orðum, að hann virti samninginn ekkert út af fyrir sig; það væri einungis fjárveitingin í fjárlögum, sem fyrst kom fram 1926, að ég hygg, sem hann meti nokkurs.

Þessu er því að svara, að bæði hefir hv. 3. landsk. og hv. þm. Snæf. bent á það

með óhrekjandi rökum, að samningurinn er fyrst og fremst það plagg, sem bindur bæði núv. og komandi ríkisstjórnir til að framkvæma það, sem í samningnum felst. Það er ekki hægt að komast framhjá því, að það er samningurinn, sem æfinlega á öllum tímum hefir ráðið því, að spítalinn er kominn þetta áleiðis með framlagi úr spítalasjóði þeim, sem konur hafa stofnað og hafa fullt umboð til að ráðstafa eins og þær hafa gert. Það hefir heldur ekki heyrzt nokkur rödd um það, að spítalasjóðsstjórnin í Reykjavík hafi varið því fé öðruvísi en í fullu samræmi við það, sem hún tók að sér að gera, þegar sendir voru fjársöfnunarlistar um allt land, inn á hvert heimili, til að safna fé í þessu skyni. Mér er óhætt að fullyrða, að það fé, sem eftir er í landsspítalasjóði, og er alls kr. 54,057,48, er vel tryggt. Það er tryggt í verðbréfum aðallega í Landsbanka Íslands. Það er ennþá í vörzlum spítalasjóðsnefndarinnar og er þar með fullum rétti. Hún er búin að leggja fram það fé, sem lofað var, þegar samningur var gerður.

Ég vil nota tækifærið til að hrekja það, sem hæstv. dómsmrh. sagði og fleiri hafa sagt úr þeim herbúðum, að nú mundi áhugi þeirra kvenna, sem stóðu að stofnun landsspítalasjóðsins, vera farinn að þverra. Á árinu 1928 ætlaði sjóðsnefndin að halda samkomu í fjársöfnunarskyni á Arnarhólstúni og höfðum við loforð hæstv. forsrh. fyrir túninu, en því loforði brá sá hæstv. ráðh. (Forsrh.: Það eru ósannindi!). Nei, það er sannleikur, þó að ekki hafi verið vottar að samtalinu. Þetta tel ég skyldu mína að láta koma fram, út af þessum dylgjum um áhugaleysi og afhafnaleysi í þessu máli.

Ég get ekki látið hjá liða að drepa á það, sem hæstv. dómsmrh. sagði í dag, að það væri þjóðarmein að þurfa að notast við þann spítala, sem menn hafa orðið að sætta sig við, nefnilega Landakot. Það var tekið fram af hv. þm. Snæf., og ég er honum alveg sammála, að það sé ekki þjóðarmein í sjálfu sér að þurfa að notast við spítalann, en hitt væri þjóðarmein, að þurfa að notast við svo lítinn spítala, sem getur engan veginn fullnægt þeim fjölda manna, sem þurfa að sækja hingað til

Reykjavíkur til að fá bót meina sinna. Og það getur heldur ekki talizt annað en þjóðarminnkun, þegar þetta mál er þó komið þetta langt sem nú, að taka ekki sporið út með þeim áhuga og „föstu tökum“, sem þurfa til þess að spítalinn komi sem fyrst til notkunar. Nú veit ég með vissu, og hefi það eftir beztu heimildum, að nú biða fimmtíu sjúklingar í nágrenni Reykjavíkur, sem ekki er með nokkru móti hægt að veita viðtöku þar. Séu mannslíf og heilbrigði nokkurs virði, þá ætti hæstv. dómsmrh. að gera sér það ljóst, að það er lífsnauðsynlegt að hraða byggingu og útbúnaði landsspítalans svo sem mögulegt er. Og því meir eykst ábyrgðin sem lengra liður, — með hverjum mánuði, hverri viku; og ég leyfi mér að staðhæfa, að allur dráttur og vanræksla er blátt áfram glæpur.

Dómsmrh. (Jónas Jónsson): Mér skilst nú deildin vera farin að átta sig á því, að það hafi aldrei verið ástæða til að hefja þessar umr., og máské síður ástæða til að lengja þær svo mjög, sem leitt hefir af framkomu fyrirspyrjanda og annara hans fylgifiska, þar sem hefir verið unnið að spítalanum með fullu afli eins mikið og nokkurt vit var í, og þar sem öllum var vitanlegt, að það eina, sem kynni að stranda á, var geta landsins yfirleitt. Allir skynsamir menn í landinu álíta, hverjum flokki sem þeir tilheyra, að hér sé rétt að farið, hvorki unnið hægara né hraðara en hæfilegt er. Þess vegna veit ég, að allur þessi vaðall frá hv. fyrirspyrjanda og fleirum er af þjóðinni álitíð jafnóþarft og níu daga eldhúsdagurinn í Nd.

Ég mun fyrir mitt leyti ljúka þessum umr. með því að benda á, að þegar nefndin, sem stóð að þeirri teikningu, sem sýnd var 1923 á þinginu, skilaði álitinu sínu, þá mun hv. fyrirspyrjandi hafa gert það af áhuga fyrir málinu að beina því að þinginu, að þessi teikning yrði tekin til greina. Því fylgdi, að taka átti þriggja millj. króna lán, og gert var ráð fyrir 70 þús. kr. á ári í kolahita, og rekstrarhalli var áætlaður svo að hundruðum þúsunda skipti. Þá var það, sem ég benti á, að þetta væri landinu algerlega um megn, og sérstaklega benti ég á, að þegar vildi svo til,

að það streymdi upp úr jörðinni sjóðandi vatn rétt utan við bæinn, sem flyti ónotað til sjávar, þá væri næsta hart að nota það ekki til þess að hita upp landsspítalann. Bæði flokksmenn mínir og a. m. k. helmingur af íhaldsmönnum stöðvuðu málið í þeirri mynd, sem hv. 2. landsk. bar það fram á þingi 1923. En árið eftir átti ég þátt í því, að málið var tekið upp á nýjum grundvelli, þeim, sem ég hafði lagt í ræðu minni á þingi 1923. Þá voru það tvö atriði, sem þingið gekk inn á, að minnka húsið um tvo þriðju, til þess að gera byggingarkostnað viðráðanlegan, og í öðru lagi að fara fram á það við Reykjavíkurbæ, að hann léti heitt vatn úr laugunum til spítalans. Þessi tvö atriði björguðu alveg málinu. Málið var tekið út úr fjarstæðu, úr yfirspenntum draumaheimi og dregið yfir á grundvöll veruleikans.

1924 voru því teknar til greina till., sem ég hafði stöðvað við málið árið áður. Síðan hafði ég ekki afskipti af málinu nokkur ár. Það gekk á þeim grundvelli, sem var lagður 1924, og með þeim áhuga, sem hv. Nd. sýndi, eins og hv. 4. landsk. tók fram. Og síðan hefir málinu verið borgið. Síðan stjórnarskiptin urðu er bú-ið að eyða mörg hundruð þús. kr. í að þoka málinu áfram, og nú er því komið svo, að það hefði borgað sig betur, að Alþingi hefði lagt þessum óánægðu þingmönnum til ókeypis bíl þarna inn eftir til þess að skoða spítalann, heldur en að láta þá vaða elginn hér eins og fábjana.

Ég get því endað mitt mál. Því að ef nokkur maður hefir sterka aðstöðu í þessu máli, þá er það ég, sem hefi stöðvað byggingarflanið, þegar það var óskapnaður, og sett það í öllum aðalatriðum inn á þá braut, sem allir skynsamir menn í landinu viðurkenna, að sé rétt, og sem fylgt hefir verið. Ég hefi gefið landinu tækifæri til að spara tugi þúsunda á ári í hita og unnið sem þm. og maður í stj. að því, að spítalabyggingunni hefir verið hraðað eftir því sem nokkur skynsamleg geta var til. Og ég býst við, að því meir sem þetta mál er athugað, þá komi í ljós, að það er ekki sú reiða kona, sem hér tal- ar í kvöld, sem hefir hrint málinu áfram, heldur sá maður, sem þessi hv. óánægði fyrirspyrjandi var að kasta hnútum að.

Halldór Steinsson: Ég kann ekki við þetta hól hjá hæstv. dómsmrh., sem að nokkru leyti kom fram hjá hv. 4. landsk. Hann vildi halda fram, að Íhaldsflokkurinn gamli hefði sett sig á móti málinu. Ég vísa þessu a. m. k. algerlega frá mér. Ég var í Íhaldsflokki, og frá því fyrsta að þetta mál kom fram á þingi, hefi ég alltaf stutt það, eftir því sem mér var hægt. Síðan málið var fyrst borið fram, hefir það verið stutt af góðum mönnum úr öllum flokkum, en aldrei verið neitt flokksmál. Ég skal segja það hv. 4. landsk. til lofs, að hann var einn af þeim góðu stuðningsmönnum, en þó ekkert betri en margir aðrir. Nei, það er eins og hver önnur ósanngirni að eigna sérstökum flokki nokkra óvild í þessu máli. Ennfremur er það upplýst, að hæstv. dómsmrh. var einn af þeim góðu stuðningsmönnum þessa máls á sínum tíma, en það er alls ekki honum að þakka, að þessi áætlun var færð niður. Síður en svo. Hún var lögð fyrir fjhn. þingsins, og þær komust að þeirri niðurstöðu, að landinu væri ofvaxið að reyna að byggja svo dýrt. Á þeim árum, þegar var verið að berjast við að koma þessu máli í framkvæmd, þá komu, eins og hæstv. ráðherra man, á hverju þingi fram þáttill., sem gengu flestar í þá átt að hraða þessu máli, en sumar voru um fyrirkomulagsatriði. Ég gat ekki séð, að hann frekar öðrum ætti upptökin að því að hrinda málinu áleiðis, en ég viðurkenni það, sem satt er, að hæstv. ráðh. hafði á þeim árum talsverðan áhuga fyrir málinu. Og hefði hann haldið því máli vakandi, hefði þessi fyrirspurn aldrei komið fram. Það er öllum vitanlegt, og þarf ekki að deila um það, að það eru kvennasamtökin, og þá fyrst og fremst hv. 2. landsk., sem hefir verið aðalkrafturinn í þessu máli. Það er hann og kvenfélögin í landinu, sem hafa komið þessu öllu af stað. Og það er hverjum um megn að draga þann heiður af þeim.

Dómsmrh. (Jónas Jónsson): Ég ætla aðeins að leiðrétta það, sem hv. þm. Snæf. sagði um mína afstöðu. — Ég hefði ekki farið að minnast á gang málsins fyrir nokkrum árum, hefði ekki verið veitst að mér fyrir það að láta vinna að spítalan-

um með allri skynsamlegri orku. Jafnvel margir af þeim kröfuhörðustu eru fyllilega ánægðir með gang verksins og frágang allan.

En hv. þm. Snæf. vil ég benda á það, úr því að hann endilega vill fara út í mannjöfnuð, að þær tvær aðal hugmyndir, sem spítalinn er byggður á, sem gerðu það að verkum, að þingið tók málið að sér, þær komu fram í fyrsta skipti frá mér á þingi 1923, nefnilega að minnka

spítalann og gera hann viðráðanlegan og leita samkomulags við Reykjavík um hitaleiðslu, til þess að létta þeim 70 þús. kr. árlega lið af. Síðan flutti ég till. með hv. 2. landsk. árið eftir, og allir geta séð, hver lagði til efnið í þá till. Það var mín hugsun, sem skjalfest var í ræðum mínum 1923, um stærð spítalans og rekstrar-kostnað í þessu stórkostlega atriði. — Þetta bjargaði málinu.

VIÐBÆTIR

Alþingisreikningur

frá 1. janúar til 31. desember 1929.

(Yfirlit).

TEKJUR:

I.	Fyrir seld Alþingistíðindi og Landsreikninga	kr.	1039.00
II.	Fyrir seldan prentpappír	—	2184.00
III.	Fyrir seldan gamlan bókaskáp og bókahillu	—	35.00
IV.	Vextir af innstæðu í hlaupareikningi við Landsbankann	—	62.44
V.	Ávísað úr rikissjóði, samkvæmt ávísana- og gjaldabókum þingsins	—	245406.73
VI.	Greitt af frimerkjafé	—	2.00
Samtals			kr. 248729.17

GJÖLD:

I.	Þingfararkaup alþingismanna (<i>fylgiskjal I</i>)	kr.	74176.85
II.	Goldið starfsmönnum:		
a.	Föst laun [laun skrifstofustjóra kr. 6400.00 og fulltrúa kr. 5880.00]	kr.	12280.00
b.	Lausum starfsmönnum [skrifst. og prófarkal. (þar í aðstoð við útgáfu á umræðum) kr. 5634.00, skjalavarzla og afgreiðsla kr. 1542.00, lestrarsalsgæzla kr. 1600.00, innanþingsskriftir kr. 16654.00, dyra- og pallavarzla kr. 4177.00, þingsveinsstörf kr. 1601.00]	—	31208.00
			— 43488.00
III.	Útgáfukostnaður Alþingistíðinda og Landsreikninga og önnur prentun:		
1.	Útgáfukostnaður Alþingistíðinda:		
A.	Skjalapartur og þingskjöl [Samningur 23. apríl: Arkarverð með sérprentunum kr. 184.80, kápuverð kr. 16.50, lokun kápu og líming utanáskrifta á hvert hefti kr. 18.00]:		

Alþingisreikningur 1929.

Viðbætur.

a. Samkvæmt munnlegum samningi: 30 arkir A-deildar án sérprentana, 1 kápa		kr.	4356.80	
b. Samkvæmt samningi 23. apríl: 168½ örk A-deildar með sérprentunum, 9 kápur, aukalíming á 10 hefti		—	31467.30	
		kr.		35824.10
B. Umræðupartur [Samningar 23. apríl: Arkarverð kr. 130.00, í aðal-efnisyfirliti kr. 192.50, kápuverð kr. 16.50, lokun kápu og líming utanáskrifta á hvert hefti kr. 18.00]:				
B-deild (219 arkir, 11 kápur, aukalíming á 11 hefti) kr. 28849.50;				
C-deild (122+½ örk, 6 kápur, aukalíming á 6 hefti) kr. 16132.00;				
D-deild (27½+½ örk, 1 kápa, aukalíming á 1 hefti) kr. 3674.50;				
Aðalefnisyfirlit (6½ örk, 1 kápa, aukalíming á 1 hefti) kr. 1285.75;				
Viðbætur (alþingisreikningur 1928, 1 örk, munnl. samn.) kr. 169.00		—	50110.75	
C. Pappír í skjalapart og umræður o. fl., keyptur í heildsölu erlendis (313¼ rís) (<i>fylgiskjal II</i>) ásamt kápupappír		—	3955.36	
D. Útsending (burðareyrir kr. 2855.30, vinna við umbúnað, afgreiðslu og útburð kr. 300.00, umbúðir kr. 45.25)		—	3200.55	
				kr. 93090.76
2. Útgáfukostnaður Landsreikninga ásamt launum yfirskoðunarmanna:				
A. Laun yfirskoðunarmanna:				
a. Laun fyrir yfirskoðun LR 1928, 3×1000 kr. + verðstuðulsuppbót (40%)		kr.	4200.00	
b. Aukabóknun til Péturs Þórðarsonar fyrir óvanalega fyrirhöfn við endurskoðun LR 1927, þar í talinn ferðakostnaður		—	500.00	
		kr.	4700.00	
B. Prentkostnaður og heftingar		—	4099.10	
				8799.10
		Yfir um	kr. 101889.86	kr. 117664.85

	Handan að	kr. 101889.86	kr. 117664.85	372
3. Önnur prentun (lagaprentun o. fl. kr. 1690.79, prentun boðsbréfa til alþingishátíðarinnar kr. 1194,95, prentun bréfhausa o. fl. kr. 93.15, fjölrítun á dagskrám o. m. fl. með tilfæringum kr. 1141.75)	—	4120.64	—	106010.50
IV. Bókband (kr. 959.70), bækur (kr. 346.70), ritföng (kr. 976.25)	—	—	—	2282.65
V. Ljós, hiti, ræsting og viðhald á húsi og munum:				
1. Ljós (kr. 1102.17) og ljósfæri (kr. 123.93)	kr.	1226.10		
2. Hiti	—	2237.80		
3. Ræsting (ræstingarvinna kr. 2266.70, ræstingarvörur kr. 275.90)	—	2542.60		
4. Viðhald á húsi (kr. 1498.78) og munum (kr. 833.55)	—	2332.33		
			—	8338.83
VI. Önnur gjöld:				
1. Aðstoð og aukavinna [þar af 1200 kr. til Péturs Lárussonar fyrir aukavinnu á árunum 1928 og 1929, 700 kr. til Karls Einarssonar fyrir aðstoðarvinnu í þarfir forseta, 405 kr. fyrir þýðingar og prófarkalestur á boðsbréfum til alþingishátíðarinnar og kr. 36.50 fyrir ýmsa aðstoðarvinnu]	kr.	2341.50		
2. Kostnaður við einstakar nefndir [þar af þóknun til skrifara fjárveitinganefndar Nd. kr. 425.00, bilferð landbúnaðarnefndar Nd. kr. 5.60 og aðstoðarvinnu fyrir undirbúningsnefnd alþingishátíðar 1930 kr. 1200.00]	—	1630.60		
3. Símagjöld Alþingis [talsímaleiga o. fl.]	—	415.55		
4. Símanot þingmanna [símtöl og símskeyti kr. 2803.35 (<i>fylgiskjal I</i>), símavarzla kr. 1228.00]	—	4031.35		
5. Þinghúsgarðurinn	—	359.05		
6. Opinber gjöld [vatnsskattur]	—	482.50		
7. Ýms gjöld:				
A. Minning látnna manna:				
a. Silfurskjöldur á kistu Eiríks prófessors Briems	kr.	348.00		
b. Blómsveigur við bálför Magnúsar fjármálaráðherra Kristjánssonar (endurgreiðsla til sendiráðsins í Khöfn)	—	24.37		
	kr.	372.37		
B. Til Einars Þorkelssonar, fyrrv. skrifstofustjóra Alþingis, eftir fráfall konu hans	—	1000.00		

C. Ferðastyrkur til Ásgeirs alþm. Ásgeirssonar til þess að sækja stjórnarfund norrænna þingmannafélaga í Osló	—	1500.00		
D. Til Einars próf. Arnórssonar fyrir samning yfirlita um íslenska löggjöf 1928 og 1929 í Árbók þingmannasambands Norðurlanda	—	300.00		
E. Risnukostnaður forseta o. fl.	—	1662.55		
F. Kostnaður af þingskrifaraprófi	—	92.50		
G. Auglýsingar	—	76.50		
H. Frímerki	—	76.72		
I. Vörutollur og verðtollur af ráðherrastól og þingmannastól ¹ er sendir voru hingað til sýnis frá Danmörku	—	91.15		
			—	5171.79
				— 14432.34
				<u>Samtals kr. 248729.17</u>

Skrifstofu Alþingis, 15. febrúar 1930.

Jón Sigurðsson.

Viðbætur.
Alþingisreikningur 1929.

Þingfararkaup alþingismanna 1929

og símanot á kostnað Alþingis s. á.

Nöfn	Dagpeningar og verðstuðulsuppbót			Ferðakostn- aður	Þingfarar- kaup alls	Símanot á kostnað Alþingis
	Dagpen- ingar	Uppbót 40%	Dagpening- ar og uppbót alls			
	kr.	kr.	kr.	kr.	kr.	kr.
Ásgeir Ásgeirsson, þm. V.-Ísf., í Reykjavík	1116.00	446.40	1562.40	»	1562.40	50.15
Benedikt Sveinsson, þm. N.-Þ., í Reykjavík	1116.00	446.40	1562.40	»	1562.40	32.80
Bernharð Stefánsson, 2. þm. Eyf., á Þverá	1224.00	489.60	1713.60	274.00	1987.60	52.30
Bjarni Ásgeirsson, þm. Mýr., á Reykjum	1140.00	456.00	1596.00	24.00	1620.00	69.95
Björn Kristjánsson, 1. þm. G.-K., í Reykjavík	1116.00	446.40	1562.40	»	1562.40	24.40
Einar Árnason, 1. þm. Eyf., á Eyrarlandi	1176.00	470.40	1646.40	35.00	1681.40	117.20
Einar Jónsson, 1. þm. Rang., á Geldingalæk	1212.00	484.80	1696.80	120.00	1816.80	39.55
Erlingur Friðjónsson, þm. Ak., á Akureyri	1284.00	513.60	1797.60	160.00	1957.60	109.00
Guðmundur Ólafsson, þm. A.-Húnv., í Ási	1296.00	518.40	1814.40	252.45	2066.85	101.90
Gunnar Sigurðsson, 2. þm. Rang., á Selalæk	1140.00	456.00	1596.00	100.00	1696.00	68.75
Halldór Stefánsson, 1. þm. N.-M., í Reykjavík	1116.00	446.40	1562.40	»	1562.40	46.40
Halldór Steinsson, þm. Snæf., í Ólafsvík	1272.00	508.80	1780.80	75.00	1855.80	71.45
Hannes Jónsson, þm. V.-Húnv., á Hvammstanga	1284.00	513.60	1797.60	210.00	2007.60	73.95
Haraldur Guðmundsson, þm. Ísaf., í Reykjavík	1116.00	446.40	1562.40	»	1562.40	80.95
Hákon Kristófersson, þm. Barð., í Haga	1356.00	542.40	1898.40	163.00	2061.40	111.80
Héðinn Valdimarsson, 2. þm. Reykv., í Reykjavík	1116.00	446.40	1562.40	»	1562.40	55.75
Ingibjörg H. Bjarnason, 2. landsk. þm., í Reykjavík	1116.00	446.40	1562.40	»	1562.40	»
Ingólfur Bjarnarson, þm. S.-Þ., í Fjósatungu	1332.00	532.80	1864.80	276.00	2140.80	183.75
Ingvar Pálmason, 2. þm. S.-M., í Neskaupstað	1284.00	513.60	1797.60	102.00	1899.60	47.65
Jóhann Jónsson, þm. Vestm., í Vestmannaeyjum	1176.00	470.40	1646.40	55.00	1701.40	150.00

Alþingisreikningur 1929.

Viðbætur.

Jóhannes Jóhannesson, þm. Seyðf., í Reykjavík	
Jón Auðunn Jónsson, þm. N.-Ísf., á Ísafirði	
Jón Baldvinsson, 4. landsk. þm., í Reykjavík	
Jón Jónsson, 6. landsk. þm., í Stóradal	
Jón Ólafsson, 3. þm. Reykv., í Reykjavík	
Jón Sigurðsson, 2. þm. Skagf., á Reynistað	
Jón Þorláksson, 3. landsk. þm., í Reykjavík	
Jónas Jónsson, 1. landsk. þm., í Reykjavík	
Jónas Kristjánsson, 5. landsk. þm., á Sauðárkróki	
Jörundur Brynjólfsson, 1. þm. Árn., í Skálholti	
Lárus Helgason, þm. V.-Sk., á Kirkjubæjarklaustri	
Magnús Guðmundsson, 1. þm. Skagf., í Reykjavík	
Magnús Jónsson, 1. þm. Reykv., í Reykjavík	
Magnús Torfason, 2. þm. Árn., á Eyrarbakka	
Ólafur Thors, 2. þm. G.-K., í Reykjavík	
Páll Hermannsson, 2. þm. N.-M, á Eiðum	
Pétur Ottesen, þm. Borgf., á Ytrahólmi	
Sigurður Eggerz, þm. Dal., í Reykjavík	
Sigurjón Á. Ólafsson, 4. þm. Reykv., í Reykjavík	
Sveinn Ólafsson, 1. þm. S.-M., í Firði	
Tryggvi Þórhallsson, þm. Str., í Reykjavík	
Þorleifur Jónsson, þm. A.-Sk., í Hólum	

Þingmannafélagið

Samtals

Viðbætur.
Alþingisreikningur 1929.

1116.00	446.40	1562.40	»	1562.40	9.60
1284.00	513.60	1797.60	48.00	1845.60	150.00
1116.00	446.40	1562.40	»	1562.40	6.00
1308.00	523.20	1831.20	230.00	2061.20	111.35
1116.00	446.40	1562.40	»	1562.40	2.80
1320.00	528.00	1848.00	225.00	2073.00	140.60
1116.00	446.40	1562.40	»	1562.40	5.35
1116.00	446.40	1562.40	»	1562.40	67.45
1320.00	528.00	1848.00	225.00	2073.00	152.65
1128.00	451.20	1579.20	100.00	1679.20	103.95
1260.00	504.00	1764.00	564.00	2328.00	55.15
1116.00	446.40	1562.40	»	1562.40	25.25
1116.00	446.40	1562.40	»	1562.40	6.05
1200.00	480.00	1680.00	56.00	1736.00	63.30
1116.00	446.40	1562.40	»	1562.40	10.90
1284.00	513.60	1797.60	329.00	2126.60	91.05
1164.00	465.60	1629.60	20.00	1649.60	150.00
1116.00	446.40	1562.40	»	1562.40	7.70
1116.00	446.40	1562.40	»	1562.40	8.80
1176.00	470.40	1646.40	96.00	1742.40	25.90
1116.00	446.40	1562.40	»	1562.40	2.55
1308.00	523.20	1831.20	415.00	2246.20	81.65
»	»	»	»	»	37.60
50016.00	20006.40	70022.40	4154.45	74176.85	2803.35

Fylgiskjal II.**Skilagrein**

fyrir prentpappír í Alþingistíðindi o. fl. 1929.

I. Pappírsleifar frá f. á. samkv. síðasta þingreikningi.	530 ^{17/20}	rís, kr. 6327.28
II. Pappír, keyptur erlendis á árinu	313 ^{1/4}	— — 3640.95

Alls 844^{1/10} rís, kr. 9968.23

Jafnaðarverð ca. kr. 11.81 rísið.

Af pappír þessum hefir farið:

1. Í skjalapart og þingskjöl	234	rís, kr. 2763.54
2. Í umræðupart	328 ^{1/4}	— — 3876.63
3. Til fjölrítunar á dagskrám o. fl.	3	— — 35.43
Seld hafa verið á 13 kr. rísið	168	— — 2184.00

733^{1/4} — — 8859.60En eftir er óeytt 110^{17/20} rís, kr. 1108.63